KITLV.
2008
B 1149

2008 B 1149

311 473 679
BIBLIOTHEEK KITLV
0330 5487

9008 B1149

KONINKLIJK INSTITUUT
L 2007 0642
VOOR
23-10 2007
TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDE

Bijl: 10 @

MAXIMUM REGENVAL PER ETMAAL
XII M. M.

Jaar.	Jan.	Feb.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
					No.(471 a) Station SoE.-							
1923	70	25	43	9	25	81	24	0	0	30	49	75
1924	35	30	15	20	22	7	4	0	0	33	46	36
1925	67	93	47	45	5	11	21	0	22	0	2	43
1926	66	107	114	110	20	5	0	0	0	0	35	52
1927	118	80	100	22	20	10	0	5	0	0	40	48
1928	53	34	58	25	12	12	17	10	0	8	48	44
1929	35	20	88	62	15	11	11	0	3	0	20	38
1930	21	53	43	21	6	0	8	2	2	0	40	68
1931	53	34	44	85	55	20	4	11	0	9	21	48
1932	50	38	60	8	10	14	2	2	0	9	71	45
1933	30	19	65	55	46	51	2	14	0	8	32	40
1934	72	40	59	55	33	8	72	0	0	0	50	20
1935	50	110	65	20	8	3	5	5	25	4	66	75
1936	43	75	50	22	19	21	14	4	0	0	35	40
1937	41	46	56	30	0	38	12	1	9	0	40	55
1938	111	50	67	12	14	20	20	6	0	0	50	40
1939	60	75	93	52	178	26	41	0	0	0	42	55
1940	33	57	47	63	7	12	5	5	0	0	24	60
1941	40	20	41	209	14	25	10	0	0	0	58	70
1946	95	60	62	3	0	27	6	0	0	0	105.	32
1947	93	103	108	82	8	19	3	8	17	75	30	38
					No. (471 b) Station Kolbano.-							
1939	41	89	31	12	164	49	138	13	0	36	6	6
1940	58	37	23	53	13	14	29	3	0	0	9	14
1941	32	57	58	243	37	83	27	6	0	7	37	71
					No. (472 a) Lali.-							
1939	50	44	37	14	195	N.O.	34	4	2	24	35	15
1940	71	37	30	40	20	9	5	2	2	0	5	32
1941	47	56	56	11	38	27	8	4	0	66	9	45

SoE, den 1 Januari 1948
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

- Mr. W.H.O.Reijntjes.-

Bijl: 10 b.

AANTAL REGENDAGEN PER MAAND

Jaar.	Jan.	Feb.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1923	21	12	14	7	6	4	7	0	0	2	3	27
1924	16	11	3	8	11	6	3	0	0	5	18	16
1925	18	18	18	8	2	4	4	0	1	0	1	12
1926	14	13	19	10	4	1	0	0	0	0	7	14
1927	18	11	18	3	4	1	0	4	0	0	6	11
1928	11	12	18	12	4	2	7	2	0	4	4	25
1929	11	10	22	4	1	3	3	0	1	0	3	16
1930	10	13	11	2	2	0	4	1	1	1	7	19
1931	15	12	18	6	7	5-	1	2	0	3	2	16
1932	15	15	19	4	11	12	1	1	0	1	7	23
1933	11	9	18	3	9	10	1	3	0	0	13	25
1934	20	24	26	7	8	3	6	0	2	0	13	6
1935	9	10	14	7	4	3	4	0	0	3	8	11
1936	8	11	9	3	5	6	1	1	1	0	14	28
1937	13	9	19	6	0	7	2	1	0	2	5	11
1938	18	8	2	1	10	4	4	1	0	0	8	12
1939	11	10	7	9	5	8	14	1	0	5	6	12
1940	13	11	16	8	4	2	4	0	0	0	4	19
1941	12	19	20	15	14	5	4	4	0	1	5	16
1946	17	6	10	1	0	4	4	0	0	0	6	5
1947	12	15	13	5	1	5	1	4	13	7	10	15
No. (471 b) Station Kolbano.-												
1939	11	13	13	15	14	13	16	4	0	5	5	4
1940	13	10	10	12	14	10	11	2	0	0	2	6
1941	11	11	15	20	13	10	8	5	0	2	5	8
No. (472 a) Loli.-												
1939	16	16	18	14	13	6	18	3	1	4	4	9
1940	17	12	13	10	9	10	10	2	2	0	1	14
1941	17	24	20	19	21	12	11	8	0	4	2	11

SoE, den 1 januari 1948
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

- Mr. W.H.C.Reijntjes.-

Bijl: 10a

REGENTAL III M.T.T.

Jaar.	Jan.	Feb.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
					Nr. (471 a) Station SoE.-							
1923	206	173	145	30	72	93	52	0	0	35	114	169
1924	169	125	27	68	67	16	8	0	0	63	229	155
1925	273	274	116	165	9	28	33	0	22	0	2	211
1926	283	266	176	366	14	5	0	0	0	0	117	278
1927	434	187	117	18	39	10	0	14	0	0	83	187
1928	278	176	372	109	29	14	56	20	0	26	117	473
1929	188	130	135	94	15	22	18	0	3	0	54	229
1930	100	278	130	34	7	0	20	2	2	9	94	355
1931	253	209	285	228	91	43	4	14	0	19	36	198
1932	274	194	201	17	57	138	2	2	0	8	159	234
1933	127	139	134	77	150	82	2	20	0	0	150	291
1934	346	274	511	134	111	16	154	0	39	0	225	76
1935	264	216	214	54	19	7	15	0	0	6	167	391
1936	121	275	167	57	59	57	14	5	9	0	231	374
1937	240	241	509	60	0	162	19	4	0	38	74	224
1938	164	152	70	12	134	58	78	1	0	0	107	179
1939	196	251	206	108	543	79	221	6	0	125	120	215
1940	178	136	211	115	12	13	9	0	0	0	58	469
1941	161	137	252	436	68	49	25	14	0	54	158	319
1946	143	142	258	3	0	36	14	0	0	0	218	105
1947	242	317	409	201	8	52	3	18	102	171	199	254
					Nr. (471 b) Station Kolbano.-							
1939	133	238	160	171	604	114	147	17	0	58	21	16
1940	216	130	93	192	71	47	67	4	0	0	14	109
1941	120	181	209	760	148	299	73	19	0	10	54	169
					Nr. (472 a) Ioli.-							
1939	221	280	189	62	486	89	171	6	2	46	54	47
1940	279	104	104	105	60	26	25	3	3	0	5	168
1941	203	372	306	220	146	81	33	14	0	115	10	168

SoE, den 1 Januari 1948

De Onderafdelingschef van Zuid Midden Timor

- Ir. W.H.G.Reijntjes.-

soengai Noil Okan;
Soengai Noil Okan mengalir sampai pada tempat dimana bertemoe dengan poenggoeng boekit Besinam.
Maka dari soerat persahatian ini soedah terbocat lima helai jang sama boenji, sedang sehelai dipegang oléh Sri Padooka Toean Resi-dent Timor dan daérahnja, sehelai oléh Toean Assistent-Resident dari Noord dan Midden Timor, sehelai oléh Toean Gezaghebber Zuid-Midden-Timor, sehelai oléh Radja Amanoebang dan sehelai oléh Radja Amanatoeng.----------

Noil Okan;
de Noil Okan stroomafwaarts tot aan het punt, waar de heuvelrug Besinam deze rivier ontmoet.
Van deze akte, waarvan vijf gelijkluidende exemplaren zijn opgemaakt, berust een bij den Resident van Timor en Onderhoorigheden, een bij den Assistent-Resident van Noord en Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Zuid-Midden-Timor, een bij het Hoofd van Amanoebang en een bij het Hoofd van Amanatoeng.----------

NIKI - NIKI , den vijf en twintigsten Juni 1900 en zevantien.

Het Hoofd van Amanoebang.,
w.g. Radja Noni Nope.-

Het Hoofd van Amanatoeng.,
Radja Koesa Banoe Naik.-

De Districtshoofden:
w.g. Fettor Boi Isoe.-
" Sanoe Nakamnanoe.-
Mafefa Toea Isoe.-

In kennisse van mij :
De Gezaghebber van Zuid-Midden-Timor.,
w.g. Venema.--

Goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden
ddo. 8 M e i 1918 No. 216.--

Mij bekend:
De Gewestelijk Secretaris:
w.g. C.L.Dankmeyer.-
Voor eensluidend afschrift:
De Controleur van Zuid-Midden-Timor.,
w.g. (onleesbaar)
Voor afschrift á afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W.H.G.Reijntjes.-

A K T E Van overeenkomst in zake de grens tusschen de landschappen Amanoeban (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor) en Amanatoen (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor).——————————
———!!!!!!!!!!!!!———

Wij ondergeteekenden, hoofden van belanghebbende bovengenoemde landschappen verklaren, dat wij, behoudens nadere goedkeuring van den Resident van Timor en Onderhoorigheden, de grens tusschen voornoemde landschappen hebben vastgesteld als volgt:
Begint bij de uitmonding van de Boil Benoenai aan de Zuidkust, deze rivier stroomopwaarts tot aan haar bron, verder volgens eene rechte lijn tot aan den top van den heuvel Bat Teali; van hier over den top van den berg Ula Boenam (of Naoenafoe) naar de heuveltoppen Eobe Ani Foe en Fatoe Napeh, voorts door het ka,joe posth boschje Bat Boe'en via Tol Oh (eene plaatselijke benaming van de rivier bedding der Oe-oekt) en de heuveltop Ketoe Ki'oen naar Oe-Fatoe(een eboen nabij Oinlalal), in eene uitholling waarvan zich in den regentijd drinkwater verzamelt.——————————
Verder langs het ravijntje genaamd Nol Bat Eene tot aan de rivier Noë Kie'oen, en van hier over den heuveltop Pade Ioni naar Eno Manlila Oe-Klee (de toegang tot de vlakte Oe-Klee, tusschen deze en den heuvel Kolo Topen gelegen); vervolgens naar de bron van de Noil Olenoe, dit riviertje stroomafwaarts tot aan de samenvloeiing met de Noil Tanfenoe, daarna over de heuveltoppen Netoe Oten, Nepo, Toe Fenoe en Toeinoe naar Naal (eene Zoute bron nabij Al Boni);
van Naal via het moerasje Niloe Naik naar Kole Neenkoba (tusschen Teloek en Fatoe Nani aan de landweg naar Poetain gelegen),van hier langs een ravijntje naar Naoe Nel aan de Noil

SOERAT PERDJANDJIAN dari watas antara Karadja-an Amanoeban (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor) dan Keradjaän Amanatoen (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor).——————————
———!!!!!!!!!!!!!

Kami jang bertanda tangan dibawah ini kepala-kepala Keradjaän jang tersebut diatas ini,mengakoe bahwa kami telah soedah,melainkan oleh sjahnja Sri Padoeka Toean Resident dan daerahnja, menentoekan watas antara Keradjaän Amanoeban dan Amanatoen:
Moelai dari moeara soengai Noil Benoenai pada tepi laoet sebelah Selatan, ini soengai moedik sampai di kepalanja, teroes berbaris loeroes sampai pada poentjak boekit Bat Teali;
dari disini melaloei poentjak goenoeng Ula Boenam (alias Naoenafoe)ke poentjak-poentjak boekit Eobe Ani Foe dan Fatoe Napeh,teroes melaloei rimba ka,joe poetih Bat Boe'es djalan Tol Oh(soeatoe [nama] tempat dari gobak soengai Oe-Oekt) dan poentjak boekit Netoe Ki'oen ke Oe-Fatoe(batoe batoe dekat Oinlalal,didalam satoe loebang ada sedikit moesim hoedjan, air minoem berkoempoel.——————————
Teroes melaloei loerah ketjil jang bernama Nol Bat Eene sampai pada soengai Noë Kie'oen, dan dari sini melaloei poentjak boekit Pade Ioni ke Eno Manlila Oe-Klee(djalanan sampai didataran Oe-Klee antara dataran ini dengan boekit Kolo Topen);teroes ke oeloe soengai Noil Ol-lenoe, ini soengai ketjil mengalir sampai bertemoe dengan soengai Noil Tanfenoe kemoedian melaloei poentjak-poentjak boekit Netoe Oten,Nepo,Toe, Fenoe dan Toeinoe ke Naal(soeatoe mata air asin dekat Al Boni);
dari Naal melaloei danau ketjil Niloe Naik ke Kole Neen Koba(antara Teloek dan Fatoe Nani pada djalan ke Poetain) dari situ sini melaloei loerah ketjil ke Naoe Nel pada soengai

Afschrift á afschrift.-

Bijl: 9

SOERAT PERSAHATIAN dari watas antara Keradja-an Amanoeban (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor) dan Keradjaän Amanatoen (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor).----------

A K T E van overeenkomst in zake de grens tusschen de Landschappen Amanoebang(Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor) en Amanatoen (Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor).----------

-----!!!$$$$$$$$$$$$$$$!!!-----

Kami jang bertanda tangan dibawah ini kepala-kepala Keradjaän jang terseboet diatas ini,mengakoe bahwa kami telah sehati,melainkan oléh sjahnja Sri Padooka Tooán Resident dan daérah-nja, menentoekan watas antara keradjaän Amanoebang dan Amanatoen:
Moelai dari moeara soengai Noil Senoeal pada topi laoet sebelah Selatan, ini soengai moedik sampai di oeloenja, teroes berbaris loeroes sampai pada poentjak boekit Nai Tesi:
dari disini melaloei poentjak goenoeng Nia Toenan (atau Naoewafoe)ka poentjak-poentjak boekit Kobe Ani Foe dan Fatoe Napoh,teroes melaloei rimba kajoe poetih Nai Hoe'es djalan Toi Oh(soeatoe nama tompat dari petak soengai Oé-Oeki) dan poentjak boekit Netoe Ki'oem ka OE-Fatoe(satoe batoe dekat Oinlais,didalam satoe lobang apabila moesim hoedjan, air minoem berkoempoel.----------
Teroes melaloei loerah ketjil jang bernama Hoi Kai Kone sampai pada soengai NoE Nie'een, dan dari sini melaloei poentjak boekit Pene Poni ka Eno Manilla OE-Kioe(djalanan sampai didataran OE-Kioe antara dataran ini dengan boekit Kolo Topon);teroes ka oeloe soengai Noil Ol-senoe, ini soengai ketjil mengalir sampai bertemoe dengan soengai Noil Tanfenoe kemoedian melaloei poentjak-poentjak boekit Netoe Oken,Nepo,Toea Penoe dan Toemoe ka Masi(soeatoe mata air asin dekat Ai Noni);
dari Masi melaloei danau ketjil Nifoe Naik ka Kobe Toea Tota(antara Telook dan Fatoe Hani pada djalan ka Poetain) dari sini melaloei loerah ketjil ka Haoe Bai pada soengai

Wij ondergeteekenden, Hoofden van bovengenoemde Zelfbesturende Landschappen verklaren, dat wij, behoudens nadere goedkeuring van den Resident van Timor en Onderhoorigheden, de grens tusschen voornoemde Landschappen hebben vastgesteld als volgt:
Begint bij de uitmonding van de Noil Senoeal aan de Zuidkust, deze rivier stroomopwaarts tot aan haar bron, verder volgens eene rechte lijn tot aan den top van den heuvel Nai Tesi:
van hier over den top van den berg Nia Toenan (of Naoewafoe) naar de heuveltoppen Kobe Ani Foe en Fatoe Napoh, voorts door het kajoe poetih boschje Nai Hoe'es via Toi Oh (eene plaatselijke benaming van de rivier bedding der OE-Oeki) en de heuveltop Netoe Ki'oem naar OE-Fatoe(een steen nabij Oinlais), in eene uitholling waarvan zich in den regentijd drinkwater verzamelt.----------
Verder langs het ravijntje genaamd Hoi Kai Kone tot aan de rivier NoE Nie'een, en van hier over den heuveltop Pene Poni naar Eno Manilla OE-Kioe (de toegang tot de vlakte OE-Kioe,tusschen deze en den heuvel Kolo Topon gelegen); vervolgens naar de bron van de Noil Olsenoe, dit riviertje stroomafwaarts tot aan de samenvloeiing met de Noil Tanfenoe, daarna over de heuveltoppen Netoe Oken, Nepo, Toe Penoe en Toemoe naarr Masi (eene Zoute bron nabij Ai Noni);
van Masi via het meertje Nifoe Naik naar Kobe Toea Tota (tusschen Telook en Fatoe Hani aan de landweg naar Poetain gelegen),van hier langs een ravijntje naar Haoe Bai aan de Noil

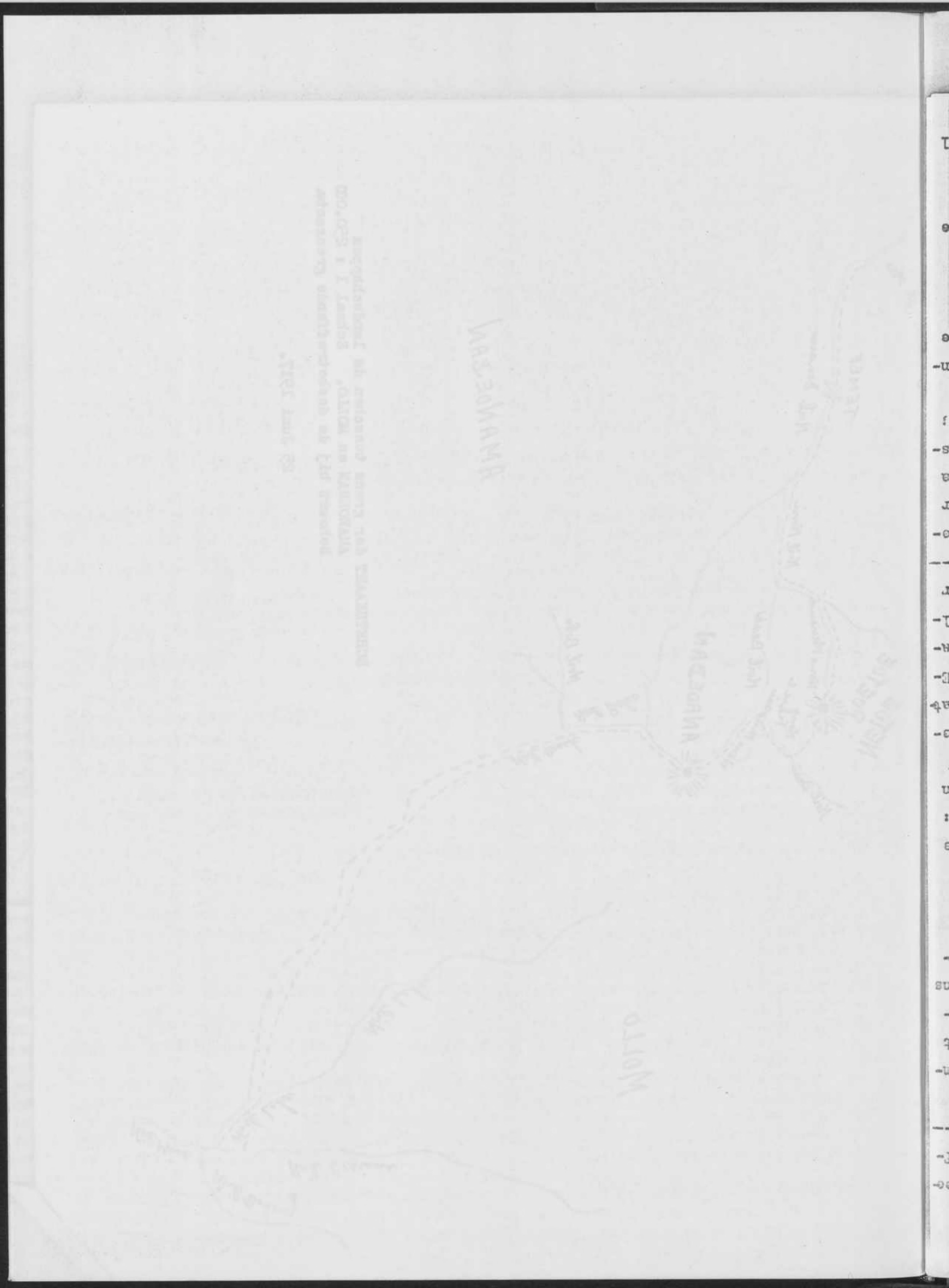

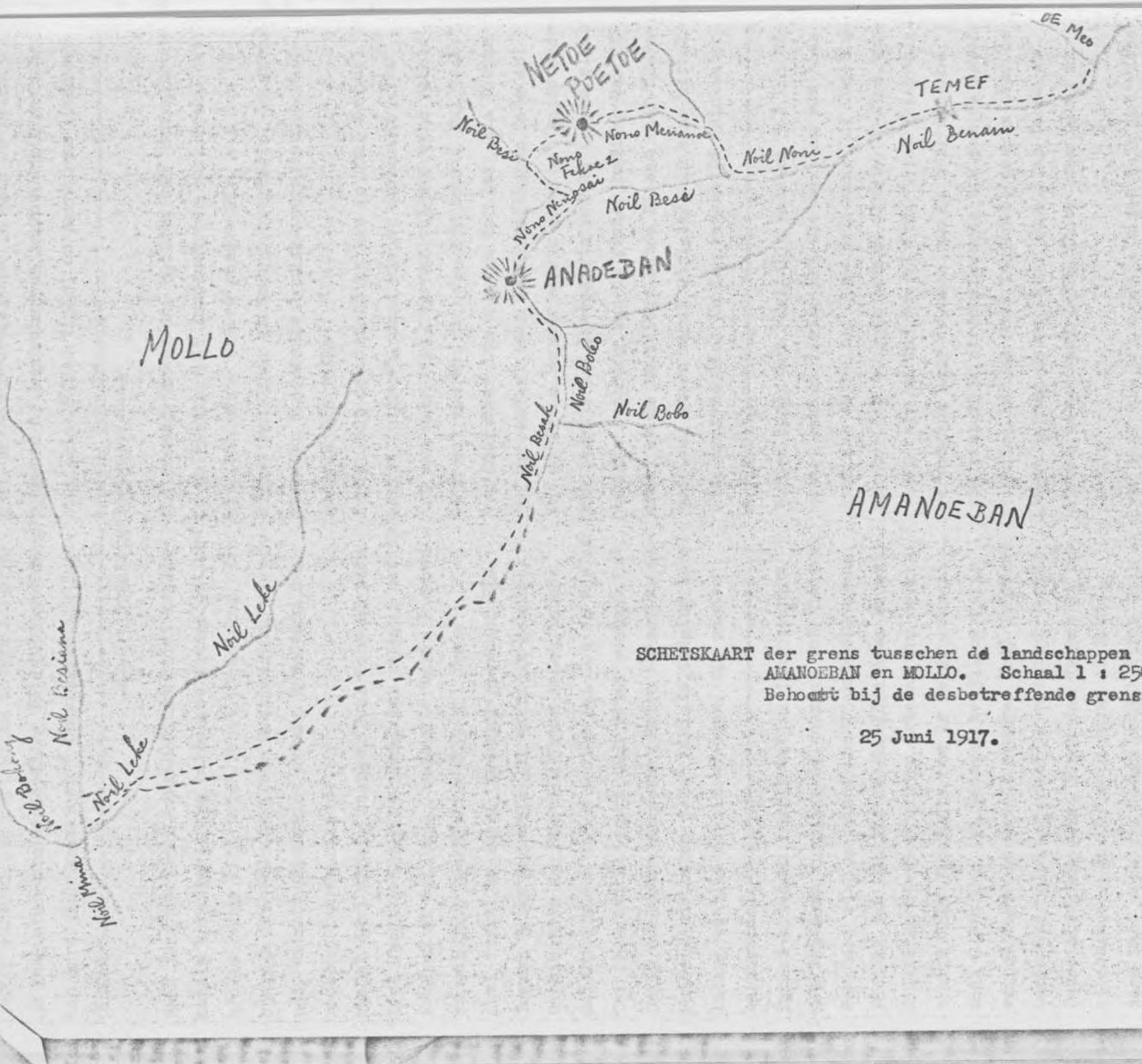

SCHETSKAART der grens tusschen de landschappen
AMANOEBAN en MOLLO. Schaal 1 : 250.000
Behoort bij de desbetreffende grensacta.

25 Juni 1917.

dari sini, itoe wates ditaroh tanda batoe sampai djalan besar lebarnja 3 Meter jang djalannja dari Niki-Niki melaloei Fafi Nisi dan menoedjoe Bokong; ini wates djalan toroes dari tempat batoe jang mengena itoe djalan melaloei sebelah Oetara sampai disoengai Noil Leke, dan seteroesnja melaloei soengaiini, sampai sekoempoelnja dengan soengai Noil Besiana;
soesedah berkoempoel ini soengai bernama soengai Noil Mina.
Maka dari soerat persahatian ini soedah terboeat enam halai, jang sama boenji, sedang sehalai dipegang oléh Sri Padoeka Toean Resident Timor dan daerahnja, sehalai oléh Padoeka Toean Assistent-Resident dari Noord en Midden Timor, sehalai oléh Toean Gezaghebber Zuid-Midden-Timor, sehalai oléh Toean Gezaghebber Midden Timor, sehalai oléh Radja Amanoebang dan sehalai oléh Radja Mollo.-

vanaf deze bron is de grens aangegeven door steenen tot aan den 3 Meter breeden landweg, die van Niki-Niki langs Fafi Nisi in de richting Bokong loopt;
de grens loopt verder vanaf het punt waar de bovengenoemde steenen den landweg raken, langs de Noord zijde van dezen landweg tot aan de Noil Leke en vervolgens langs deze rivier tot aan hare samenvloeiing met de Noil Besiana, na de samenvloeiing heet de rivier verder de Noil Mina.
Van deze akte, waarvan zes gelijkluidende exemplaren zijn opgemaakt, zorust een bij den Resident van Timor en Onderhoorigheden een bij den Assitent-Resident van Noord en Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Zuid-Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Midden Timor, een bij het Hoofd van Amanoebang en een bij het Hoofd van Mollo.-

Kapan, den vijf en twintigsten Juni 1900 en zeventien.-

Het Hoofd van Amanoebang.,
handmerk Radja Noni Nope.
De Districthoofden:
Handmerken van:
Fettor Boi Isoe
Fettor Sanoe Nakamnanoe
Mafefa: Toea Isoe.-

Het Hoofd van Mollo.,
Radja: w.g. T. OEmatan.-
De Districtshoofden:
Fettor Moeke Mela
Fettor: Bai Oématan.
Fettor:

In kennisse van ons:

De Gezaghebber van Zuid-Midden-Timor.,
w.g. Venema

De Gezaghebber van Midden Timor.,
w.g. .....

Goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden ddo. 8 Mei 1918 No. 216.--

Mij bekend:
De Gewestelijk Secretaris.,
w.g. C.L.Dankmeijer.-

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W. H. G. Reijntjes.-

n
isi
ar
tot
ze
e)
do
e
j
der
. en
an
er
A-
o.

ÁFSCHRIFT.--

Bijl: 8

SOERAT PERSAHATIAN dari watas antara Keradjaan Amanoebang(Onderafdeeling Zuid Midden Timor) dan Keradjaän Mollo(Onderafdeeling Zuid Midden Timor).--

A K T E van overeenkomst in zake de grens tusschen de landschappen Amanoebang(Onderafdeeling Zuid Midden Timor) en Mollo(Onderafdeeling Zuid Midden Timor).--

Kami jang bertanda tangan dibawah ini kepala-kepala keradjaän jang terseboet diatas ini,mengakoe bahwa kami telah sehati,melainkan oléh sahnja Sri Padooka Toean Resident Timor dan daérahnja,menentoekan watas antara koradjaän Amanoebang dan Mollo:
Moelai dari sekoempoelnja soengai Noil Benain dan anksoengai kanan moedik dekat Loli,bernama O-E Meo,ini soengai Benain moedik sampai diTemef (satoe roepa seperti djembatan dekat Neke);
dari soengai ini jang dinamai soengai Noil Nonj,moedik sampai pada tempat,jang mana disebelah kiri moediknja,keloear soengai Nono Menanoe.
ini soengai ketjil,Tdjika moesim panas tida mempoenjai air,moedik sampai pada satoe goegoeran tanah,jaitoe penghabisan soengai ini.
dari sini menoedjoe poentjak Netoe Poetoe pada pohon soedah ditaroeh tanda oleh pamili Mola (Mollo) dan pamili Nono Bais (Amanoeban);
watas jang dipoentjak Netoe Poetoe ditaroeh tanda dengan batoe jang bersoesoen-soesoen.
moelai dari batoe jang bersoesoen-soesoen ini,itoe watas menoedjoe kasabelah Barat, dan diberi tanda pada pohon kajoe sampai pada satoe loerah jang dinamai Nono Fekoe-Fekoe;
melaloei ini loerah teroes sampai disoengai Noil Besi;
teroes lagi ini watas djalan dipinggir soengai Noil Besi,mengalir sampai pada tempat, jang mana disebelah kanannja soengai Nono Neno Sai keloear; ini anak soengai goenoeng, moedik sepandjang loreng goenoeng Anaoeban jang disebelah Timor sampai dioeloenja,dekat satoe pohon kabesak;
moelai dari ini ponon melaloei lekoek goenoeng Anaoeban sebelah Barat,ditaroeh batoe sampai dimata air soengai Noil Oben;ini anak soengai goenoeng, mengalir sampai disoengai Noil Lakoe;soteroesnja,ini watas melaloei soengai Noil Lakoe,jang moediknja itoe dinamai soengai Bobo,sampai ditempat jang mana sebelah kanannja soengai Oil Besak keloear; ini soengai ketjil moedik sampai dioeloenja;

Wij ondergeteekenden,Hoofden van bovengenoemde zelfbesturende landschappen verklaren,dat wij,behoudens nadere goedkeuring van den Resident van Timor en Onderhoorigheden,de grens tusschen voornoemde landschappen hebben vastgesteld als volgt:
Begint bij de uitmonding der O-Meo(linker zij riviertje der Noil Benain dichtbij Loli) in de Benain rivier, vervolgens deze rivier stroomopwaarts tot Temef (een door de natuur ontstane brug bij Neke);
deze rivier, die den Noil Noni wordt genoemd verder stroomopwaarts tot aan het punt,waarop den rechteroever de Nono Menanoe uitmondt;
dit kleine riviertje, dat in den drogen tijd geen water bevat en eindigende in een terreininzinking stroomopwaarts tot aan genoemde terreininzinking.
van hier in de richting van den top van den Netoe Poetoe aan de stammen der boomen de merkteekens aangebracht van de familie Mola (Mollo) en van de familie Nono Bais (Amanoeban); op den top van den Netoe Poetoe is door opstapeling van steenen de grens aangegeven;
vanaf deze hoop steenen op de Netoe Poetoe gaat de grens in algemeen Westelijke richting, aangegeven door reeds genoemde merkteekens aan de stammen der boomen tot aan een ravijn genaand Nono Fekoe-Fekoe; dit ravijn langs tot aan de Noil Besi;
vervolgens loopt de grens langs de Noil Besi stroomafwaarts tot aan het punt, waarop den rechteroever de Nono Nenosai uitmondt;dit bergstroompje stroomopwaarts langs de Oostelijke helling van den berg Anaoeban,tot aan de bron van dit stroompje,nabij een kabesakboom;
Vanaf deze boom zijn over de waterscheiding van den berg Anaoeban in Westelijke richting steenen geplaatst,tot aan de bron van den Noil Oben;deze bergstroom stroomafwaarts tot aan de Noil Lakoe;verder loopt de grens langs de Noil Lakoe,die stroomopwaarts Bobo wordt genoemd,tot aan het punt,waar op den linkerover de Oil Besak uitstroomt;dit riviertje stroomopwaarts tot aan zijn bron;

Afschrift.

Bijl 7

Uittreksel
Bijlage 1 van Koncerie Overakker 1927.
Grensomschrijving tusschen

a.Beloe en Amanatoen. Vanaf het punt waar de Noil Okan den heuvelrug Pesinaam ontmoet, de Noil Okan stroomopwaarts tot haar rechter zijrivier de Nono Niti en deze stroom op tot aan de bron.

Vanaf de bron der Nono Niti langs den heuvelrand genaamd Boebneko tot aan de bron van de Kono Manlein of Manleni.

De Nono Manleni stroomafwaarts tot den heuvel Haoe Honi op den linker oever en vanaf den Haoe Hoxi over den heuveltop Lono Asa naar de bron van de Nono Sfina. Verder de Nono Sfina volgend tot zij valt in de Noil Soepnala (=N.Sapnala = Nota Delik).

De N.Soepnala stroomafwaarts tot aan het punt genaamd To Aba (Ta Aba of To Aab op den rechteroever).

Vanaf het punt To Aba in rechte lijn naar het punt Naikoen op den linkeroever der Noil Temoetoe(dit wordt vastgesteld door grenspalen -gecementeerd-)en verder de Noil Temoetoe volgend tot deze uitmondt in zee.

Voor uittreksel conform:
Atamboea, 14 October 1947.
De Controleur van Beloe,
w.g. Mr.H.C.de Haan.

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

Mr.W.H.G.Reijntjes.

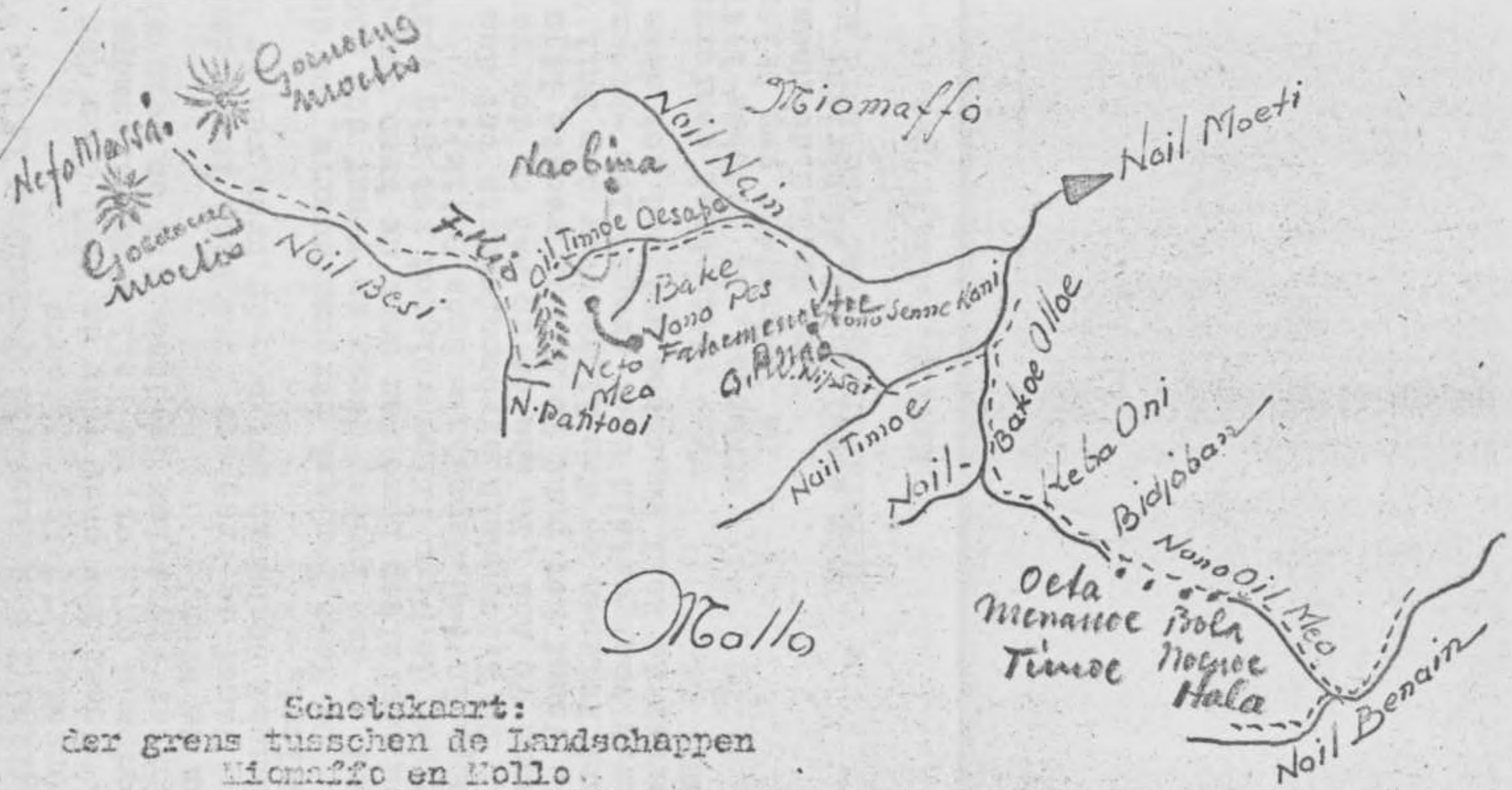

Mollo

Schetskaart:
der grens tusschen de Landschappen
Miomaffo en Mollo.
Schaal: 1 : 250.000.-
Behoort bij de desbetreffende grensacte.--

25 Juni 1917.--

Laka dari soerat persahatian ini soedah terboeat enam helai, jang sama boenji, sedang sehelai dipegang oléh Gri Padoeka Toean Resident Timor dan daérahnja, sehelai oléh Padoeka Toean Assistent-Resident dari Noord en Midden Timor, sehelai oléh Toean Gezaghebber Noord Midden Timor, sehelai oléh Toean Gezaghebber Midden Timor, sehelai oléh Radja Miomaffo dan sehelai oléh Radja Nollo.--

Van deze akte, waarvan zes gelijkluidende exemplaren zijn opgemaakt, berust een bij den Resident van Timor en Onderhoorigheden, een bij den Assistent-Resident van Noord en Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Noord Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Midden Timor, een bij het Hoofd van Miomaffo en een bij het Hoofd van Nollo.--

Noiltoko, den een en twintigsten Mei 1900 en zeventien.-
(25 Juni 1917)

Het Hoofd van Miomaffo.,

w.g. (was gemerkt): Oei Nono Kono.

Het Hoofd van Nollo.,

w.g. onleesbaar.-

In kennisse van ons:

De Gezaghebber van Noord Midden Timoor.,

w.g. onleesbaar.

De Gezaghebber van Midden Timor.,

w.g. onleesbaar.

Goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden ddo.8 Mei 1918 No. 216.--

Mij bekend:
De Gewestelijk Secretaris.,

w.g. Dankmeijer.-

Voor eenluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

- Ir. W.H.C.Keijntjes.-

Bijl: 6

---AFSCHRIFT.---

SOERAT PERSAHATIAN dari wates antara Keradjaan Miomaffo (Onderafdeeling Noord Midden Timor) dan Keradjaän Mollo (Onderafdeeling Midden Timor).--

Kami jang bertanda tangan dibawah ini kepala-kepala keradjaän jang tersebeot diatas ini, mengakoe bahwa kami telah sehati, melainkan oléh sebnja Sri Padoeka Toean Resident Timor dan dáérahnja, menentoekan wates antara keradjaän Miomaffo dan Mollo:
Mulai pada moeara soengai ketjil Oi Meo masoek ke Soengai Noil Banain, ini soengai ketjil moedik sampai di oeloenja (batoe wates), dari sini berbaris loeroes ka Bola Noenoe Hala (batoe wates), dari sini berbaris loeroes ka satoe batoe wates diatas boekit Timo dan dari sana berbaris loeroes ka oeloe soengai ketjil Bidjoban di Ota Nenanoe (batoe wates); ini soengai ketjil, kemoedian bernama Keba Oni, mengalir sampai di moearanja masoek soengai Noil Bakoe Oeloe, ini mengalir sampai bertemoe dengan soengai Noil Timoe, ini soengai moedik sampai bertemoe dengan soengai Nono Nipsai, dan ini soengai ketjil moedik sampai di oeloenja (batoe wates);
moelai dari ini tempat berbaris loeroes ka-oeloe soengai Nono Sene Boni di O-Ana (batoe wates), ini soengai ketjil mengalir sampai dimoearanja masoek soengai Noil Noni, teroes ini soengai moedik sampai bertemoe dengan soengai Nono Oesapa Bake, ini moedik sampai bertemoe dengan soengai Nono Pos dan Nono Timo; soengai Nono Pos moedik sampai bertemoe dengan soengai Nono Neke, dan ini penghabisan moedik sampai di oeloenja (batoe wates); dari sini berbaris loeroes ka satoe batoe wates diatas poenggoeng antara karang Naobina (Miomaffo) dan Fatoe Nonoetoe (Mollo), dari sini berbaris loeroes ka Karang Fatoe Kioe kemoedian berbaris loeroes ka satoe batoe wates disebelah kanan dari soengai Nono Timo, dan ini soengai ketjil teroes moedik sampai dimoearanja (batoe wates);
dari ini tempat berbaris loeroes ka satoe batoe wates diperbahagian air (poenggoeng) dekat Nefo Meo, ini poenggoeng menoedjoe kesebelah Selatan teroes sampai di oeloe soengai Nono Pantcoi (batoe wates), ini soengai ketjil kemoedian mengalir sampai di moearanja masoek ka dalam soengai Noil Besi, ini soengai moedik sampai dimoearanja di Nefo Massi, diatas pertemoean kaki antara goenoeng Mostis dan Koki (batoe wates) dan dari sini berbaris loeroes melaloei ini pertemoean kaki goenoeng ka mata air dari soengai Noil Lollo (batoe wates).-

/ Maka dari soerat

A K T E van overeenkomst in zake de grens tusschen de landschappen Miomaffo (Onderafdeeling Noord Midden Timor) en Mollo (Onderafdeeling Midden Timor).--

Wij, ondergeteekenden, Hoofden van bovengenoemde zelfbesturende landschappen verklaren, dat wij, behoudens nadere goedkeuring van den Resident van Timor en Onderhoorigheden, de grens tusschen voornoemde landschappen hebben vastgesteld als volgt:
Begint bij de uitmonding in de Noil Banain van het riviertje Oi Meo, dit riviertje stroomopwaarts tot aan haren oorsprong (grenssteen), van hier in rechte lijn naar Bola Noenoe Hala (grenssteen), van hier in rechte lijn naar een grenssteen op den heuvel Timo en vandaar in rechte lijn naar den oorsprong van het riviertje Bidjoban te Ota Nenanoe (grenssteen); dit riviertje, dat vervolgens Keba Oni heet, stroomafwaarts tot hare uitmonding in de Noil Bakoe Oeloe, deze stroomafwaarts tot de samenvloeiing met de Noil Timoe, deze rivier stroomopwaarts tot hare samenvloeiing met de Nono Nipsai en dit riviertje stroomopwaarts tot haren oorsprong (grenssteen);
van af dit punt in rechte lijn naar den oorsprong van de Nono Sene Boni te O-Ana (grenssteen), dit riviertje stroomafwaarts tot hare uitmonding in de Noil Noni, vervolgens deze rivier stroomopwaarts tot aan de samenvloeiing met de Nono Oesapa Bake, deze stroomopwaarts tot aan de samenvloeiing ~~met~~ van de Nono Pos met de Nono Timo, de Nono Pos stroomopwaarts tot aan de samenvloeiing met de Nono Neke en deze laatste stroomopwaarts tot aan haren oorsprong (grenssteen); van daar in rechte lijn naar een grenssteen op de rug tusschen de rotsen Naobina (Miomaffo) en Fatoe Nonoetoe (Mollo) van hier in rechte lijn naar het rotsblok Fatoe Kioe, vervolgens in rechte lijn naar een grenssteen op den rechteroever van de Nono Timo en dit riviertje vervolgens stroomopwaarts tot aan haren oorsprong (grenssteen); van af dit punt in rechte lijn naar een grenssteen op de waterscheiding (rug) nabij Nefo Meo, dezen rug in Zuidelijke richting volgende tot den oorsprong van de Nono Pantcoi (grenssteen), dit riviertje vervolgens stroomafwaarts tot haren uitmonding in de Noil Besi deze rivier stroomopwaarts tot haren oorsprong te Nefo Massi op het zadel tusschen de bergen Mostis en Koki (grenssteen) en van hier in rechte lijn over dit zadel naar de bron van de Noil Lollo (grenssteen).-

/ Van deze akte,

Afschrift. Bijl: 5

Proces-Verbaal.

Op heden, Maandag den negentien November negentien honderd acht en twintig, hebben wij ondergeteekenden, Koymans, Willem Lambertus Joseph en Breton van Groll, Luis Xavier, respectievelijk Gezaghebber van Noord Midden Timor en Gezaghebber van Zuid Midden Timor, ons in commissie gesteld, teneinde het geschil te beslechten tusschen de landschappen Mionaffo en Mollo betreffende het plaatsen van de laatste twee grenssteenen bedoeld bij de Acte van Overeenkomst inzake de grens tusschen beide landschappen, gedateerd Noiltoko 21 Mei 1917, goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden dto. 6 Mei 1915 No. 216, welke grenssteenen geplaatst moeten zijn:

Iste Bij den oorsprong van de Noil Besi te Nefo Mauci, op het zadel tusschen de bergen Nootis en Koki;

IIde Bij den bron van de Noil Lollo.

Hebbende wij ons bij het onderzoek in loco doen vergezellen van de volgende hoofden:

Kefi Lelan	Waarnemend Radja van Mionaffo
W.F.H.Oimatan	Radja van Mollo
Afoat Baal	Fetor van Ablanl
Nki Toesala	Fetor van Nootis
Faoe Bais	Kampenghoofd van Noil Lelo
Cornelis Fai	Kampenghoofd van Kelpoo
Soe Toemnoni	Kampenghoofd van Kaslioe.

Gelet op de grensomschrijving in bovenbedoelde akte, gezien de situatie ter plaatse, gehoord de aanwezige hoofden en oudsten der bevolking,

hebben wij bevonden:

Iste, dat de grenssteen staande in het zadel tusschen de bergen Nootis en Koki (de laatste ook genoemd Toefoef) ten rechte geplaatst is te Nefo Nono, zoodat de naam Nefo Nani in de oorspronkelijke akte gewijzigd dient te worden;

IIde, dat de Noil Lelo meerdere bronnen heeft en zij den naam Noil Lelo eerst draagt na samenvloeiing van de twee bronrivieren Nono Kèba en Nono Oi Soesoe, in verband waarmede de grenssteen bij den bron van de Noil Lelo, in de akte bedoeld, na overleg met bovengenoemde hoofden, geplaatst dient te worden op den linkeroever, nabij den oorsprong van de Nono Kèba (linker bronrivier der Noil Lollo) liggende deze grenssteen alsdan in zuiver Noordelijke richting van den onder Iste bedoelden grenssteen in het zadel tusschen de bergen Nootis en Koki.

Aangeteekend wordt dat door de verplaatsing van den grenssteen onder IIde, de grensomschrijvingen vervat in akten van overeenkomst tusschen de landschappen

a. Mollo en Amfoang

b. Amfoang en Mionaffo

mede in dien zin gewijzigd dienen te worden, dat het punt van samenkomst der drie landschappen vastgesteld wordt op bedoelde grenssteen, t.w.

a. Grenslijn Mollo - Amfoang: over een bergrug achtereenvolgens geheeten Oil Tabelak, Biedel Noni, Kail Toenan, Ke Fi en Noil Tais en vandaar in een rechte lijn tot aan de grenssteen op den linkeroever, nabij den Oersprong van de rivier Nono Kèba. (bronrivier van de Noil Lollo

b. Grenslijn Amfoang - Mionaffo: de Noil Lollo stroomopwaarts tot de samenvloeiing van de Nono Kèba en de Nono Oi Soesoe, daarna de Nono Kèba stroomopwaarts volgende tot aan de op den linkeroever van deze bronrivier, nabij haren oorsprong gelegen grenssteen.

Waarvan opgemaakt dit proces-verbaal, hetwelk na voorlezing en voorhouding in de Maleische taal en toelichting in de Dawansche taal door ons is ondertekend, terwijl de beide landschapshoofden, ten blijke van hun medeweten en instemming daarop mede in onze tegenwoordigheid hun handmerk en handteekening gesteld hebben.

Gedaan op datum als boven vermeld te Kaslioe, landschap Mollo, onderafdeeling Zuid-Midden-Timor.

De Gezaghebber van Noord-Midden-Timor,
(w.g.) Koymans.
De wd.Radja van Mionaffo
Gehandmerkt: Kefi Lolan.

De Gezaghebber van Z.M.Timor
(w.g.) Breton van Groll.
De Radja van Mollo
(w.g.) W.F.H.Oimatan.

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

-Mr.W.H.G.Reijntjes-

SCHETSKAART der grens tusschen de landschappen Fatou Leo en Molle. Schaal 1 : 250.000.
Behoort bij de desbetreffende grensakte.

25 Juni 1917.

Bijl: 4

Afschrift.

SURAT PERSAHATIAN dari watas antara Koradjaan Fatoo Loo (Onderafdeeling West Midden Timor) dan Koradjaan Mbllo(Onderafdeeling Midden Timor).

Kami jang bertanda tangan dibewah ini kepala-kepala koradjaan jang tersebut diatas ini, mengakoe bahwa kami telah sehati,selainkan oleh saluja Sri Padoeka Toean Resident Timor dan daeralnja,menentoekan watas antara koradjaan Fatooloo dan Mbllo:

Asalnja,moelai dari pertemoean kedoea soengai Bo-En dan Oil Ka,jang tersebut djoega soengai Besiana mengalir teroes sampai mendjadi satoe dengan soengai Noil Lèkò.

Maka dari soerat persahatian ini soedah terboeat enam helai jang sama boenji,sedang sehelai dipegang oleh Sri Padoeka Toean Resident Timor dan daerahnja,sehelai oleh Padoeka Toean Assistent-Resident dari Noord en Midden Timor,sehelai oleh Toean Gezaghebber dari West Midden Timor,sehelai oleh Regentschap Fatoo Loo dan sehelai oleh Radja Mollo.

AKTE van overeenkomst in zake de grens tusschen de landschappen Fatoo Loo (Onderafdeeling West Midden Timor) en Mbllo(Onderafdeeling Midden Timor).

Wij ondergeteekenden,Hoofden van bovengenoemde zelfbesturende Landschappen verklaren,dat wij behoudens nadere goedkeuring van den Resident van Timor en Onderhoorigheden,de grens tusschen voormelde landschappen hebben vastgesteld als volgt:

Van af de samenvloeiing der rivieren Bo-En en Oil Ka, welke rivier Besiana genoemd wordt, deze laatste stroomafwaarts volgend aan haare vereeniging met de Noil Lèkò.

Van deze akte,waarvan zes gelijkluidende exemplaren zijn opgemaakt, berust een bij den Resident van Timor en Onderhoorigheden, een bij den Assistent-Resident van Noord en Midden Timor,een bij den Gezaghebber van West Midden Timor, een bij den Gezaghebber van Midden Timor,een bij het Regentschap van Fatoo Loo en een bij het Hoofd van Mollo.

Kupan,den vijf en twintigsten Juni 1900 en zeventien
(25 Juni 1917).

Het Regentschap van Fatoo Loo
Was gemerkt: Pato Nooti
" " : Loko Baboe
" " : Sai Noebena
" " : Sane Baboe

Het Hoofd van Mollo,
wg.Onleesbaar

In kennisse van ons:

De Gezaghebber van West Midden Timor,
w.g. B.Koopmans.

De Gezaghebber van Midden Timor
w.g. onleesbaar.

Goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden
ddo.8 Mei 1918 No.216.

Mij bekend:
De Gewestelijk Secretaris
w.g. C.L.Lanhuyer.

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

Dr.W.H.C.Reijntjes.

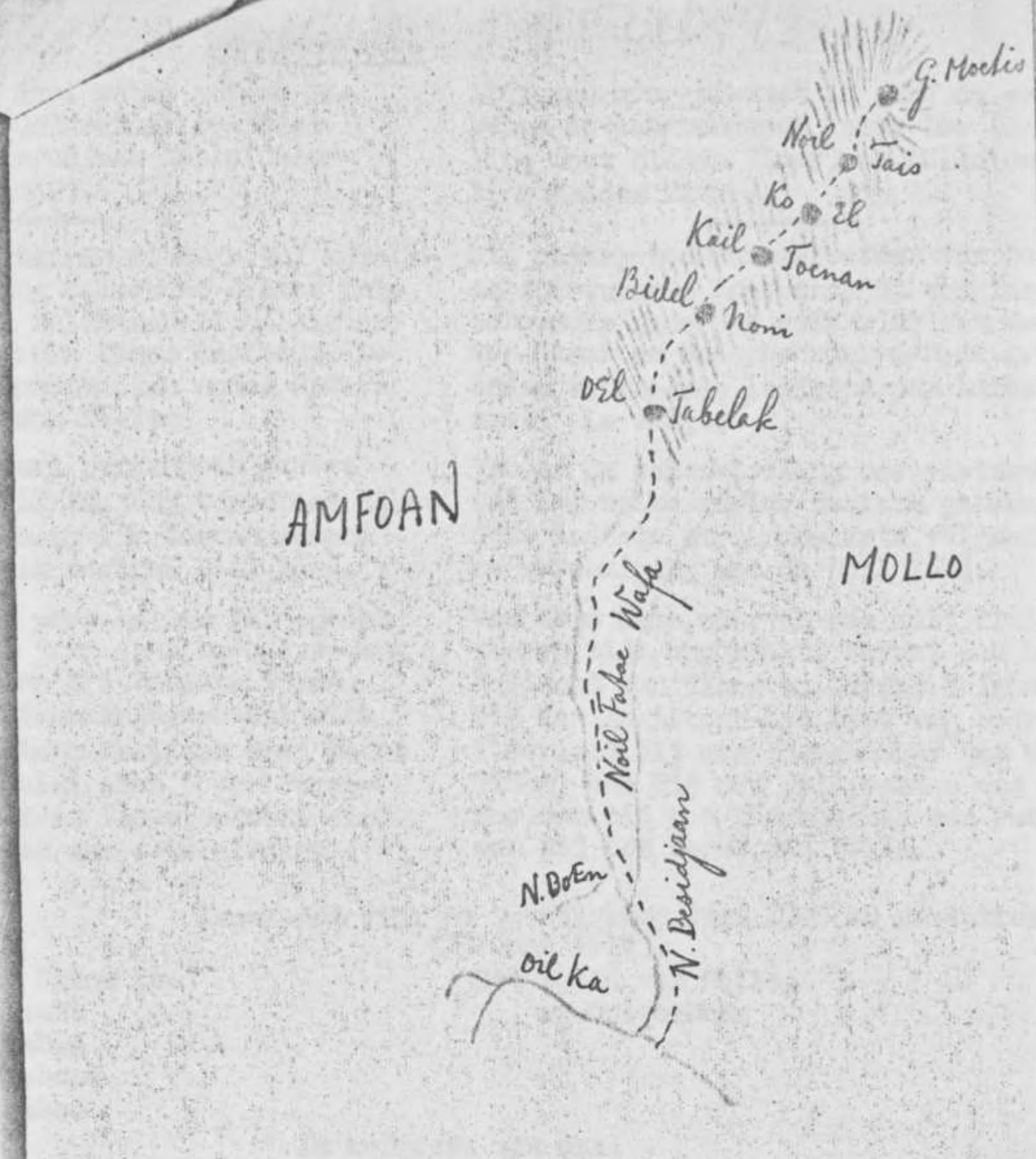

SCHETSKAART der grens tusschen de Landschappen AMFOAN en MOLLO.
Schaal 1 : 250.000.
Behoort bij de desbetreffende grensacte.

Bijl: 3

AFSCHRIFT.--

SOERAT PERSAHATIAN dari wates antara Keradjaan Amfoang(Onderafdeeling West Midden Timor) dan Keradjaän Mollo(Onderafdeeling Midden Timor).--

Kami jang bertanda tangan dibawah ini kepala-kepala keradjaän jang tersebut diatas ini, mengakoe bahwa kami telah sehati, melainkan oléh sahnja Sri Padoeka Toean Resident Timor dan daérahnja, menentoekan wates antara keradjaän Amfoang dan Mollo:
Dari perkoempoelan sungai Oil Ka dengan soengai Noil Besidjaan, ini soengai moedik sampai pada pertemoeannja dengan anak soengai Noil BoEn, ini soengai moedik sampai pada pertemoeannja dengan anak soengai Noil Fatoe Nafa,ini soengai moedik lagi sampai dioeloenja.Dan dari sini menoedjoe sebelah Timor laoet sepandjang poenggoeng Oil Tabelak, Biodel Noni,Kail Toenan, Ko El dan Noil Tais jang mana penghabisannja dipoenggoeng Goenoeng Moetis.
Maka daré soerat persahatian ini soedah terboeat enam helai,jang sama boenji sedang sehelai dipegang oléh Sri Padoeka Toean Resident Timor dan daérahnja, sehelai oléh Padoeka Toean Assistent-Resident dari Noord en Midden Timor, sehelai oléh Toean Gezaghebber West Midden Timor, sehelai oléh Toean Gezaghebber Midden Timor, sehelai oléh Radja Amfoang dan sehelai oléh Radja Mollo.--

A K T E van overeenkomst in zake de grens tusschen de landschappen Amfoang(Onderafdeeling West Midden Timor) en Mollo(Onderafdeeling Midden Timor).--

Wij ondergeteekenden,Hoofden van bovengenoemde zelfbesturende landschappen verklaren,dat wij, behoudens nadere goedkeuring van den Résident van Timor en Onderhoorigheden,de grens tusschen voorneemde landschappen hebben vastgesteld als volgt:
Van de samenvloeiing der soengai Oil Ka met de soengai Noil Besidjaan,deze rivier stroomopwaarts tot aan de monding van de here zijrivier de Noil Bo En,deze rivier stroomopwaarts tot aan de monding harer de soengai Noil Fatoe Nafa, deze rivier stroomopwaarts tot den haren oorsprong en van dezen oorsprong in Noordoostelijke richting langs den bergrug achtereenvolgens geheeten Oil Tabelak,Biedel Noni,Kail Toenan,Ko El en Noil Tais,welke bergrug eindigt op de Goenoeng Moetis.
Van deze akte, waarvan zes gelijkluidende exemplaren zijn opgemaakt,berust een bij den Resident van Timor en Onderhoorigheden, een bij den Assistent-Resident van Noord en Midden Timor, een bij den Gezaghebber van West Midden Timor,een bij den Gezaghebber van Midden Timor, een bij het Hoofd van Amfoang en een bij het Hoofd van Mollo.--

Kapan, den vijf en twintigsten Juni 1900 en seventien.-

Het Hoofd van Amfoang.,
w.g. Talnoni.--

Het Hoofd van Mollo.,
w.g. T. OEmatan.--

Handmerken van:

Anpoepoe Pase Baki,	Districtshoofd	van Lelogama.
Nai Celan Ananiet,	-"-	van Lelobeko.
Nai Abi Nata Kaoena,	-"-	van Bioba.
Nai Oil Ananiet,	-"-	van Henoe.
Nobe Noa Nagi alias Timoe Benoe	-"-	van Mnoe.
Talip Te Noa,	wd. -"-	van Kolabe.
Nekoe Talnoni,	wd. -"-	van Tonfanoes.

In kennisse van Ons:
De Gezaghebber van West Midden Timor.,
w.g. Koopmans.-

De Gezaghebber van Midden Timor.,
w.g. .....

Goedgekeurd bij besluit van den Resident van Timor en Onderhoorighede
ddo. 8 Mei 1918 No. 216.--

Mij bekend:
De Gewestelijk Secretaris.,
w.g. C.L.Dankmeijer.-

Voor eenluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

- Mr. W. H. G. Reijntjes.--

weg worden geruimd, in den regel duurde die vredetoestand nooit lang.
De stammen, welke de meeste weerbare mannen bezaten,waren uit den aard der zaak het meest bevoorrecht, de zwakste partij was dikwijls geheel overgeleverd aan den willekeur van den sterkere. Berucht waren in dien goeden ouden tijd de Faot,-Naboe-asa,-Beti- en Sai-stammen in Ananooban, de Nokas- en Tafooli-stammen in Ananatoon. Oorspronkelijk waren de vorsten degenen die de rechtspraak uitoefenden. De zaken werden door de stamhoofden aan de fettors medegedeeld en door dezen weder bij den vorst voorgebracht. Was door een stamhoofd zelf recht gesproken (-wat geoorloofd was als iemand zich voor de eerste maal aan een minder ernstig feit had schuldig gemaakt-) of was door hem een geschil geregeld, dan moest hij daarvan aan den vorst kennis geven, hetgeen geschiedede onder aanbieding van het traditioneele halve gul-denstuk.Ook werden de fettors somstijds door den vorst uitgezonden om plaatselijk be-langrijke kwesties af te doen en geschillen op te lossen.Later,toen het gezag der vorsten meer en meer verwaterde, (in Ananooban na het bestuur van Ta Mos Pah, a.i. "de eenige heerscher",degenen die alleen het land regeerde, Mos = Mosch = een,alleen, Pah = land, Ta = zwijgen), allerwegen een toestand van anarchie in de Landschappen heerschte, vele stamhoofden (-in Ananatoen ook de fettors-) onafhankelijk waren en zich als koning in hun rijk gedroegen, geschiedde het afdoen der zaken door deze stamhoofden zelf en geheel buiten de eigenlijke adatrechters om.Dat door willekeur en partijdigheid de onveiligheid van personen en van goed daardoor enorm toenam,en roof en moordpartijen aan den orde van den dag waren,behoeft geen betoog.Onze be-
Blz.26. moeienis met den inwendigen toestand was dan ook hoog tijd.----------

ook daar naar de paarden gezocht.

Bldz.57. Toli tani : touw trappen.
men het twee verdachten op elkaar schieten, wie geraakt of gedood werd was schuldig

"57/58. eedformalieren.

" 59. Alaogt = bijter.

" 60. Mnamá = wondardokter toovenaar.

" 61. ziekte-genees middelen

" 62. bijgeloof, voorteekens.

VERVOLG DEEL II.

Bldz. 2. Opstand in October 1910 in Niki-niki.
Beschietingen patrouilles 1906 te Foh Tilo bij Poetain en te Lanoe nabij Toi.
1907 overval Kolbano. (zie Timor bode)

" 3. Bijenkorf-woningen.

" 5. Middelen van bestaan.
Nijverheid.
Matjes - Vlechtwerk.
Weefsels.

" 6. Landbouw-roofbouw. mais hoofdvoedsel.

" 9. In Anas Amanatoen: katjang hidjau.

" 12. Veeteelt, opgave veestapel.

" 16. Opgave resp. malak figuren.

" 17. Jacht, visscherij.
individueele jacht.
drijfjacht.

" 22. in 1909 radjaschap Anas bij Amanatoen gevoegd.

" 22. In stede van pit poni in natura, wordt sedert 1909 van de Zelfbestuursonderhoorigen woonachtig in N. en N.Timor een matige inkomsten - of bedrijfsbelasting in geld gevorderd. (Residentsbesluit ddo.16-12-1915 No.161/L).-

" 23. Slachtbelasting.
Eveneals elders in den Archipel berustte het maatrecht bijna geheel op een in der minne schikken van allerlei zaken middels betaling van boete's en schadeloosstellingen, of teruggeven van gestolen vee en voorwerpen,dat door den dief bovendien de noodige lijfstraffen (sluiten in het blok,binden,ophangen aan polsen en duimen,stokslagen enz.)waren ondergaan.De boete's worden betaald door den delinquent in kwestie en door zijn familieleden(-in de eerste plaats werd de vader aansprakelijk gesteld soms ook door een Hoofd of aanzienlijken, die daardoor het recht verkreeg, over de misdadiger c.q.over diens zuster of dochter al naar afspraak-,als pandeling te beschikken.
Maakte een zelfde persoon zich achtereenvolgens meerdere malen aan strafbare feiten schuldig, dan werden ook de opgelegde boeten en lijfstraffen telkens grooter.Bleek de man ten slotte niet voor verbetering vatbaar dan werd hij doodgeslagen,gespiest, of gesmeld, of wel wanneer hij door de vlucht zich aan straf trachtte te onttrekken, door degenen jegens wien het misdrijf werd gepleegd, bij aantreffen doodgeschoten.Den dader trof dan geenerlei blaam,wel echter, wanneer het den gewonde moord of doodslag-zaak was; de schuldige moest in dit geval middels een boete het hoofd van den verslagene aan zijn stam teruggeven ("'t fek nakan"),en de tegenpartij rustte niet,voordat hieraan was voldaan. De grootte van de boete werd bepaald naar de schuld van den verslagenen; bovendien werd een kind (-meestal een meisje-) ter vervanging van den doode aan diens familie uitgeleverd.
Werd door den misdadiger en diens familie geweigerd de opgelegde boete te voldoen,dan geldt dit als een soort oorlogsverklaring. Men ging elkander bevechten (-zie hier over het medegedeelde onder "Bewapening en vechtwijze")-,het veebezit werd geramponeerd, ladangs en tuinen werden geplunderd of vernield enz.,waarbij vraak en wederwraak soms gedurende langen tijd werden toegepast.Had men er eindelijk genoeg van,of riep een gemeenschappelijk belang de stammen tot elkaar, dan werd vrede gesloten waarbij alle voorafgaande gewelddadigheden worden besproken en geregeld, en alle kwesties uit den

weg worden

koesambi-boom nabij het huis opgehangen, welke boom pamali is en niet gekapt mag worden.

Bldz. 47. Na 4 maanden worden de draadjes om pols en middel van het kind doorgesneden en om de pols vervangen door een snoerkralen of een zilveren armbandje, terwijl dan mede eenige halssierraden snoeren kralen en moetie's) het kind worden omgehangen. Bij ½ het doorsnijder der draadjes wordt tevens het naast de bale-bale aangelegde vuurtje gedoofd middels een pisang waarin een moetie. De moetie wordt daarna in een oko fenoe (zie Godsdienst ad A) bewaard. Sterft het kind binnen de vier maanden, dan wordt het door den ouders in de woning begraven. De moeder moet op het graf dagelijks rijpe pisang neerleggen en moedermelk storten (de ziel van het kind voeden), totdat hare borsten droog zijn geworden.-

Eerst 4 maanden na de bevalling is het geoorloofd met de vrouw de bijslaap weder uit te oefenen. De haren van kleine kinderen worden voor de eerste maal afgeschoren of liever afgesneden, zoodra de moeder op nieuw zwanger is geworden. Blijft zwangerschap uit, dan heeft deze gebeurtenis plaats wanneer het kind 2 á 3 jaar oud is geworden. Later geschiedt het willekeurig. Bij het eerste afknippen dient een varken te worden geofferd aan de oko fenoe, waarin de haren en ook de draadjes van pols en middel en ook de bovengenoemde geneesmiddelen, en kemiri worden opbewaard. (Kemiri wordt fijn-gekauwd, tegen velerlei ziekten gebezigd). DE oko fenoe en alles wat er in is, is pemali.

Voorloopig krijgt het kind nog geen naam; de vader moet eerst over een der afgestorven voorvaders droomen, de naam van den nitoe wordt daarna aan het kind gegeven. Blijft het droomen uit en huilt het kind steeds of wordt het ziek, dan wil dat zeg-

Bldz.48. gen, dat het kind een naam verlangt en door den betrokken nitoe wordt geplaagd en ziek gemaakt. Met behulp van een deskundige, -waarover later-, wordt zoo spoedig mogelijk de naam van dien afgestorvene gezocht en aan het kind gegeven.-

Begraven: 2 of 3 dagen na overlijden.

Bldz.49. Bij overlijden aan afzichtel - ziek-te, geen weeklagen begrafenisdag na overlijden. Hace oef dient bij begrafenis aanwezig te zijn.

Bldz.50. Soms ook wordt Hond van overledene over graf getrokken en daarna gedood.

Van een doode dienen zoo-veel mogelijk alle geschillen die hij bij leven met anderen had, in het reine gebracht te worden, terwijl event. vorderingen in handen der erfgenamen worden gesteld.DE desbetrokkenen besprekingen geschieden reeds b/d begrafenis of onmiddellijk daarna.

Een der broers of de oudste zoon van den overledene ontvangt die vorderingen of schulden, zoo zij voor het overlijden bekend waren en tracht die daarna zoodra mogelijk af te doen.

Bldz.53. Godsoordeelen:vormen.

" 54. a) Neha aoeni = speerstrekken

b) TaE manoe = onderzoeken kip

c) honoe sonoe (strijken met hand, waarin bladeren langs scherpte v/zwaard, terwijl lemmet wordt omvat).-

d. taponi: wij hangen aan handen op.

e. tahan aki: wij koken slijpsteen. n.l. een slijpsteentje w.a. een touwtje wordt bevestigd, legt men in een pan m/ kokend water, zoodat water steentje even bedekt. Onschuldige kan het zonder letsel grijpen.

f. Betoovering: "deskundigen" laten verdachte zitten, wie niet kan opstaan is schuldig.

Bldz.56 g. Lefi manoe (Lefi = afsnijden, manoe = kip).

Hierbij worden de verdachten in een kring geplaatst en krijgt ieder voor zich een platten steen waarop eenige rijstkorrels zijn neergelegd.Ook voor niet aanwezige verdachten en voor verschillende landstreken worden steenen in den kring geplaatst. In het midden van den kring wordt vervolgens een kip met een scherp mes den kop afgesneden, waarna het dier wordt losgelaten, dat stuiptrekkende, in het rond fladdert en springt, om na korten tijd dood te blijven liggen. Naar welke van de in de kring aanwezige steenen de hals van den dooden kip nu wijst, bevindt zich de schuldige; men zegt dat hij gebeten wordt. Wordt eene landstreek aangewezen, dan wordt

/ook daar naar

en geschiedenis, waar een ander verklaring wordt gegeven, opgeteekend uit de mond van Amanatoengers zelf). Toen de vorsten er waren werd aan oesif neno om onderhoorigen gevraagd. Oesif neno voldeed aan dit verzoek, gelastte poppetjes van leem te maken, waarna aan deze poppetjes het leven werd ingeblazen (langs de, bij pasgeboren kinderen waarneembare ongesloten plaats van de schedel-beton). De hoofden werden het eerst gefabriceerd en daarna de mindere manne, ook de dieren werden vervolgens op dezelfde wijze geschapen."

3. Plantformaliteiten en oogstfeesten.-

Heeft men een nieuwen ladang aangelegd, dan dient deze na het branden "manikin" (dingin) gemaakt te worden, terwijl dan aan de op deladang HUIZENDE GEESTEN een zoenoffer dient te worden aangeboden. Deze offerande heet "haoe pah" of "haoe noe'oef".

Bldz.44. Het dingin maken geschiedt met klapperwater, waarmede de steenen of boomstammen (geesten woningen) worden besproeid, het offer bestaat uit een karbouw voor groote ladangs of uit een varken voor kleinere. Bezit de ladang aanlegger bij uitzondering geen varken en geen geld om die te koopen, dan wordt ook een kip voldoende geacht. Het offer voor groote ladangs, die meestal in vereeniging wordt aangelegd, wordt aangekocht door de aanleggers gezamenlijk. Het bloed der offerdieren wordt (gedeeltelijk op enkele groote steenen neergelegd (hoe grooter de steen) hoe grooter de noe'oef), terwijl met tong, luchtpijp, hart en slokdarm wordt gehandeld als ad 2 onder dromen beschreven. Het offer wordt daarna door den pah toeaf (die tegenwoordig dient te zijn om godsdienstige gebruiken te verrichten) en ladangaanleggers opgegeten. De afgekloven beenderen worden op den ladangpagger bewaard als bewijs, dat men zijne verplichtingen heeft nagekomen en om booze invloeden te weerden. Het zoenoffer is slechts noodig voor nieuw aangelegde ladangs; oude ladangs worden, wanneer het onkruid enz. daarop verbrand is geworden, alleen maar manikin gemaakt.

Is de ooget rijpende ("pena nanissep") pena = djagoeng, nanissep = gevuld) dan heeft een algemeen offerfeest plaats onderleiding van den pah toeaf. Deze offerande geschiedt op een der uitstekende heuveltoppen van zijn gebied (pah nakan of pah toenan genoemd), die de aarde bewoont en het voortbrengend vermogen daarvan regelt.
Van alle ladangs in het gebied gelegen worden vier djagoeng planten (een plantgat) uitgetrokken en naar de offerplaats gebracht. Vervolgens worden 2 varkens en een kip

Bldz.45. geslacht: 1 varken als offer aan de afgestorvenen (foea nitoe), 1 varken voor oesif pah, en de kip voor oesif neno. Djagoeng en offerdieren worden daarna opgegeten uitgezonderd hetgeen speciaal is bestemd voor de afgestorvenen en goden, aan wier aandeel een weinig djagoeng en rijst wordt toegevoegd. Is dit afgeloopen, dan worden de karbouwen(soms ook de paarden) zooveel mogelijk bijeen gedreven en manikin of dingin gemaakt met klapperwater en opgedreven en geslagen met de djagoengplanten. De Timorees beschouwt de karbouwen als zijne vrouwen of echt-genooten en noemt ze wel "bifel mone" (bifel = vrouw, mone = buiten) in tegenstelling met de "bifel oemih" (oemih = woning) de vrouw des huizes. Het dingin maken der karbouwen heet "pena soefa bie (pena = djagoeng, sbefa = bloem, bie = karbouw) of lisin OE foee (lisin = besprenkelen, OE foee = pemali water) en heeft tot bedoeling, dat de karbouwen niet de ladangs zullen vernielen, dagelijks zullen terugkeeren in de stal of kraal en vet zullen worden, evenals de menschen van den nieuwen ooget.

Bldz.46. Geboorte.-

Na de bevalling dient de moeder met het kind 4 dagen te blijven zitten op de bale2, waarop de gebeurtenis heeft plaats gehad en waarnaast een vuurtje wordt gestookt voor het doen opdrogen van vruchtwater,enz, Zijn de vier dagen om, eerst dan worden moeder en kind buiten de woning gebracht (napoiten anak, napoiten = naar buiten brengen)hetgeen met eenige festiviteiten plaats heeft. Er wordt op de gongs geslagen en gedanst, het kind wordt getoond aan de bezoekers, die sirih pinang en versnaperingen ontvangen terwijl een karbouw of varken wordt geslacht en opgegeten.
Om pols en middel van het kind bind men nu draadjes, met de bedoeling, de ziel van den afgestorvene, die teruggekeerd is in het kind, in het lichaam vast te houden.
Tevens wordt het kind in het mandje, waarin het vertoond wordt, eenige maalen omgedraaid, bij de voeten omhoog geheven en met Timoreesche geneesmiddelen besmeerd, opdat het groot zal worden en goed zal kunnen eten. De nageboorte wordt in een koesam-

/biboom

dene van andere vogels en broedt deze dan uit); een vogeltje genaamd kiko lasi,dat op last van oesif nene dag en nacht heeft gerogeld;de vogels genaamd kolo heene (een groote watervogel, hoe is roepen) en kolo sonkikot, welke het nieuwe jaar (den regentijd) aankondigen.

B. Overleveringen en gebruiken.

1. Het ontstaan der menschheid.

Ihafen Toea Isoe vertelt:

Oesif nene (de zon wordt door ons in zijn geheel beschreven als een scheppende geest, of als een geestelijke kracht, welke de aarde (Tiner) voor ons menschen heeft bewoonbaar gemaakt en daarna ook mensch dier en plant heeft geschapen. Dit is als volgt in zijn werk gegaan. Behalve door oesif nene wordt de zon bewoond door vele andere geesten (noe'oef), die als even soovele kinderen van oesif nene zijn te beschouwen en ook allen oesif zijn. Wegens het groote aantal dier noe'oefs werd door oesif nene een zijner mandoer/afgezonden naar de aarde, welke geheel door water was omgeven, om deze bewoonbaar te maken voor een der noe'oefs, ten einde voor de anderen meer ruimte te verkrijgen. De gezondene heette "meten Kaffer (zwarte kaffer). Deze kwam op de aarde, "soldeerde" het land zoo dat boven water bleef uitsteken en ging daarna terug om rapport uit te brengen. Oesif nene was tevreden en zond meten kaffer naar de aarde terug met gras en boomen en met opdracht tevens "om het land te doen ontwaken".

Meten kaffer regelde dit verkeerd, voor den duur van dag en nacht koos hij tijden, die nu een jaar lang zijn.

Oesif nene werd hierover boos, ontsloeg meten kaffer van zijne opdracht bepaalde dat hij geen oesif meer mocht zijn en degradeerde hem vervolgens tot kolo ka (zwarte kraai).

Toen meten kaffer was ontslagen, zond oesif nene een ander die voorzien werd van vleugels, teneinde zich op aarde vlug te kunnen verplaatsen en behoorlijk de opdracht te kunnen vervullen. Deze afgezant riep overal (malem tjepat2, siang lekas2) en re-
Bds.41. gelde de lengte van dag en nacht,zooals die nog tegenwoordig bestaat. De regeling kon de goedkeuring van oesif nene wegdragen, die uit blijdschap het volgende gezang aanhief:"edelo alala oe'eh hoe'oe,he'e,loeka foe,oé manhebo." De afgezant werd vervolgens aangewezen en gevleugeld op aarde te blijven en dagelijks de regelingen controleeren. Hij is het bonte vogeltje, kiko lasi geheeten, welke 's morgens vroeg tegelijk met het hanengekraai zijn geroep laat hooren.

Nadat dit geregeld was, zond oesif nene een man en twee vrouwen (broer en zuster) om het land te bewonen en te beplanten. Deze begonnen een tuin aan te leggen, doch de boomen, struiken en gras vertoonden bij kappen daarvan bloed en riepen "ale"van pijn. De man ging dit aan oesif nene mededeelen, waarop deze zeide, ga gerust terug,het zal niet meer gebeuren, het hout zal slechts kraken en in stede van bloed zal"oE noeti"(getah)te voorschijn komen.Toen de lading was aangelegd ontbrak het vuur en deze in brand te steken.De man deelde ook dit aan oesif nene mede,die een meisje gaf en zeide:neem een weinig "doe" van den arenpalm en een vuursteen, sla hier op het meisje en het vuur zal ontstaan.Nadat de lading was gebrand, werd aan oesif nene om plantmateriaal gevraagd.Door deze werd bevolen,dat een der vrouwen moest worden gedood en in kleine stukjes gesneden en dat vervolgens het bloed en de stukjes over de lading moesten worden geworpen. Dit geschiedde, waarna van de vingerkootjes knijang tanah groeide, van het vleesch djagoeng van de beenderen der armen suikerriet enz.

De vrouw werd,alvorens haar te dooden, op de lading in eene kleine omheinde ruimte opgesloten en daarin afgemaakt.

De overgebleven man en vrouw kregen vervolgens kinderen waarvan het eerste mannelijke kind "Lioe Lai (Lioerai) heette en de stamvader werd der Beloe-radja's,die nog zoo worden genoemd;de volgende kinderen worden de stamvaders der vorstengeslachten van Amanatoen, Najabi(Amarasi en Amabi) en Sonabait, het vorstengeslacht van Amanoeban stamt niet van hen af,doch is afkomstig uit Koepang en heeft,met het fettorgeslacht
Bds.42. Isoe,Hollanders (?)tot voorvaderen. (Zie ook ad 1 afkomst).De naam Amanatoen werd aan dit landschap gegeven, omdat door het kind, waarvan het vorstengeslacht afstamt 100 tallen worden gemaakt van de rijst,djagoeng,laboe enz.die hij voor zijn vader moest bewaken (100 = natoen, Ama = vader) (zie echter ook ad 2 stammen en ge-

welke kinderen of door eigen familieleden werden verhandeld, of in Beloe waren gestolen. De afstammelingen van slaven werden gewoonlijk wederom bestand voor den verkoop. De koopprijzen bedroegen gemiddeld 1 á 2 snoeren meti's (waarde 75 á 150 gulden) en 10 á 20 paarden (waarde 100 á 200 gulden). Voor de meisjes werd het meest betaald. Nog vele dier vroegere slaven en hunne afstammelingen (nu vrij natuurlijk) worden in beide landschappen aangetroffen.
De minderen tegen den meerderen sprekende noemt zich nog gaarne vleiend "ateh" (slaaf) daarmee zijn onderdanigheid te kennen willende geven. Invoering van ons rechtsbestel maakte aan het afdoen van allerlei kwesties overtredingen en misdrijven, middels opgelegde boeten welke, zoo de schuldige niet kon betalen, door het familiehoofd, het stamhoofd, of door een ander aanzienlijke lid van den stam werden voldaan-, een einde waarmede ook het pandelingschap voorgoed verdween. Tegenwoordig weigeren zelfs de hoofden hunne hulp in het voorschieten van belastinggelden aan hunne onderhoorigen zoodat xkn kan worden aangenomen, dat pandelingschap onder geenerlei vorm meer voorkomt. Slechts de benaming voor pandeling (vrouwelijk ab hait, mannelijk - anak meeni, nu de betekenis hebbend van loontrekkend bediende) bestaan nog.

c. Godsdienst.-

A. Animisme.-

Door den Timorees worden alle dingen als bezield beschouwd, onverklaarbare werkingen der stof worden aan ingrijpen van onzichtbare geesten toegeschreven.
Hij aanbidt de zon (Oesif neno of oesif mone, oesif = heer, Godheid, neno = zon,daglicht, mone = man, echtgenoot) als de scheppende kracht en de aarde (oesif pah, pah =
Bldz.38. aarde) als het voorbrengend vermogen. Aan deze beide oesif's dankt hij zijn bestaan.
De maan (oesif foenan of oesif feto, foenan = maan, feto = vrouw) wordt beschouwd als de vrouw van oesif neno; wanneer het nieuwe of donkere maan is veronderstelt xxx men, dat beide echtgenooten elkaar ontmoeten. De groote ster welke steeds de maan vergezelt, wordt "faif noms" genoemd en is het kind van oesif neno en oesif feto. Alle overige sterren (koen) en sterrenbeelden bezitten geen goddelijke betekenis. De aarde (d.w.z. Het eiland Timor en onmiddellijke omgeving) wordt bewoond door een groot xxxxx aantal geesten (evenals de menschen ingedeeld in oesif en minder aanzienlijken), welke huizen in steenen, boomen, holen, enz. en die zich in den droom openbaren. Deze geesten en geesten-woonplaatsen worden nae'oef genoemd. Bij ziekte wordt verondersteld, dat een der geesten reden heeft om boos te zijn,-b.v. de bewoner van een omgekapte boom, of die, welke huist in een bij ladangaanleg door het vuur gerakten steen en, dat de ziel (smanaf)van den zieke deswege wordt vastgehouden en gepijnigd. De wonderdokter (nenane) wordt dan te hulp geroepen, die aangeeft, aan welke nae'oef geofferd dient te worden en welk offer moet worden gebracht.
De wind beschouwd men als de ademhaling van oesif pah en diens geestelijke bewoners, sommige gaten in grond zijn pemali (le'oe), omdat daardoor de ademhaling plaats heeft De regenboog (enoes) veroorzaakt, ter plaatse waar men ziet, ziekten en dood, vooral onder de karbouwen; hij heeft voeten met groote klauwen, die mensch en dier kunnen vertrappen. Om de regenboog te doen verdwijnen blaast men een weinig sirihkalk in de richting waar men hem waar-neemt. Aardbevingen (nain noenoes, nain = grond, noenoe = rollen) ontstaan, wanneer oesif paha zijn hoofd schudt. (De aarde d.w.z. het eiland Timor stelt men zich in dit verbandvoor als een karbouw, waarvan de kop zich bevindt in Portugeesch Timor, de staart en de horens in zee; het schudden van den kop veroorzaakt de aardbeving.)
Bldz.39. Bij aardbeving verlaten de zielen de lichamen der menschen (vermoedelijk een herinneringsverklaring aan vroeger voorgekomen ongelukken) en heeft die plaats, dan roept ieder Timorees zijn ziel terug, zoodat in alle kampongs een hevig geschreeuw wordt gehoord.
Van de dieren worden als le'oe (pemali) erkend: de krokodil en de python (mogen echter gedood worden als men ziet dat ze jonge paarden of karbouwen rooven; doodt men deze dieren willekeurig, dan doodt men vrouw en kinderen, want deze sterven eenigen tijd daarna; sommige Timoreezen huilen, als ze een krokodil ontmoeten, om hun vrees te toonen) beiden oesif's dus godheden; groote zwarte slang genaamd koko (doodt men deze gaat men self dood), eveneens oesif, leeft in den grond en vertoont zich zelden; de zwarte kraai (kolo ka, kolo = vogel), want deze heeft op last van oesif neno de
Bldz.40. aarde gemaakt; (de kraai legt volgens den Timorees zelf geen eieren, doch steelt deze van andere

waarna varken en kip gezamenlijk worden opgegeten.
Bij het verzoek aan den pah toaf, de geestenbezwering te willen verrichten,wordt dezen een gulden aangeboden.(Het aanbieden van geldstukken- f0,50 of f.1,-- bij het doen van een verzoek, het vragen om een gunst enz. Is een uitgebreid adatgebruik).
Het inzamelen van de was en honig van de oni rais kan alleen 's nachts geschieden met het oog op het attaqueeren der insecten en zij is dikwijls niet zonder gevaar. (Soms ook wacht men daarom liever tot de bijen en hunne jongen de nesten hebben verlaten, welke dan overdag kunnen worden weggehaald). De nesten worden voorzichtig losgemaakt en naar beneden gebracht, waarna middels rook de bijen worden verdreven.Het doodmaken van bijen in groote hoeveelheden, door branden van vuren is streng volgens de adat verboden, omdat de Timorees in meening verkeert dat steeds dezelfde bijen in zijn oenat's of de omgeving daarvan terugkeeren.
De rondzwervende bijen zijn oorzaak van velerlei geschillen en grensincidenten.Terreinen dalen die vroeger waardeloos waren en waarover men zich niet druk maakte als ook zij door een ander als landbouwterrein werden geoccupeerd, worden betwist, zoodra er de bijen hunne nesten bouwen. Het de bijen verplaatsen zich dan ook meenigmaal de grenzen.

3. Sago.
In tijden van schaarschte aan gewone voedingsmiddelen is de in vele laaggelegen streken en aan de kusten veelvuldig voorkomende sagopalmen waardevolle hulp voor alle klassen der bevolking, en door de slechte tijden heen te komen.
Voor eigen onderhoorigen is het kappen van in het stamgebied groeiende sago onverwaardelijk vrij en onbeperkt.Niet stamleden moeten den betrokken pahtoaf tevoren daartoe het verzoek doen, welk verzoek wordt gedaan onder aanbieding van een geldstuk (meestal f0,25 voor een boom,f0,50 voor twee bomen,fl,- voor vier bomen). Door den Timoreesen wordt het op deze wijze ontvangen geld minder als koopprijs beschouwd, doch meer als een verplicht adatgebruik voor het vragen van een gunst;het
blds.36. aannemen betookent toestemming. Hoordere pahtoafs stellen zich ook tevreden als door degene,die eenige bomen verzocht te kappen, ter plaatse een varkentje of een geitje (waarde f0,50&fl,--)wordt geslacht, dat dan gezamenlijk wordt opgegeten. (Een soort zoenoffer dus aan booze en andere geesten, die aldaar verblijf houden).

4. Toeakbomen.
Het aftappen van tpeak uit de toeakbomen (voor de suiker, laroe en sopi)voor eigen onderhoorigen van den pah toaf vrij, echter dient ieder tapper jaarlijks 4 flesschen stroopsuiker aan den eigenaar der bomen dus aan den pah toaf op te brengen.
Wanneer leden van andere stammen of kampong toeak te mogen tappen,dan wordt de door hun hoofd aan den eigenaar der bomen fl,--(voor het vragen van de gunst)en 1 varken offer aan oosif pah en andere geesten, ten einde overvloedig toeak te verkrijgen) aangeboden,die het verzoek,indien er overtollige bomen zijn niet weigert; het varken wordt gezamenlijk verorberd.De geschenken zijn meestal van het hoofd afkomstig,die daarvoor natuurlijk middels suiker,laroe of sopi schadeloos wordt gesteld.Ook deze tappers dienen jaarlijks ieder 4 flesschen stroopsuiker aan den pah toaf, over wiens bomen zij beschikken, aan te bieden.

5. Het kappen van hout voor woningen, het plukken van in het wild groeiende vruchten (o.a.djamboe"s),het gebruik maken van toesi(jonge nog niet ontplooide bladeren der sagobomen) voor paardentouwen,of van"toone" ens.en het weghalen van alles wat verder nog het land en de bosschen opleveren,is voor de onderhoorigen van het eigen stamgebied volkomen vrij;evenmin bestaan regelingen omtrent het kappen van verfhout(Rood en geel),diemende dit tot dusverre slechts tot eigen gebruik.
De mooie's zijnde particulier bezit,moeten echter worden ontzien; slechts na verkregen toestemming van den eigenaar mag hiervan iets worden weggehaald.
De adat verderf,dat menschen niet in het stamgebied woonachtig,den betrokken pah
Blds.37. toaf er in dienen te komen, zoo zij van bovengenoemde zaken (welke dus buiten hun eigen gebiedsgrenzen voorkomen), gebruik willen maken.

Slavernij en pandelingschap.
Slavernij en pandelingschap waren voor onze komst in Midden Timor algemeen in zwang doch werden bij ons optreden onmiddellijk afgeschaft en verboden. De slaven welke vele aanzienlijke Timorezen bezaten, waren meestal als kind gekochte Beloenezen,

Bldz.32. Door de meeste pah toeaf's (c.q.temoekoengs) wordt zoo mogelijk met kappen gewacht, totdat 10 tal boomen of meer daartoe in aanmerking komen, doch ook kapt men tegenwoordig wel enkelingen. Vroeger daarentegen werden de boomen bij 100 tallen tegelijk gekapt en werd het hout daarna, al naar behoefte, successievelijk verkocht. Ieder lid der onderhoorige bevolking kan meegaan en helpen kappen, het wortelhout en de olieholdende takken, dikwijls ook eenige der boomen (bevolking en hoofden zijn immers doorgaans familie van elkaar) worden dan onder kappers verdeeld.

Bldz.33 2. Bijenwas.--

De Timorees onderscheidt 2 soorten bijen, de "oni bois",(oni nais van "oni naik", oni = bij,naik = groot)zijn groote bijen, die hunne nesten bij voorkeur bouwen in hooge, moeilijkbeklimbare boomen,welke bij de bevolking met name zijn bekend: "de oni bois" (van oni pois",oni = bij, poi = te voorschijn komen,uitkomen, uitgaan,n.l. uit een door enz.)zijn kleine bijen en wespen, die hunne nesten maken in gaten, in steenen, in uitgeholde boomstammen en dergl.

De was en honig van de oni bois zijn voor den ontdekker van het nest of van de nesten , zonder eenige voorwaarde; de hoeveelheid is ook zoo gering, dat het niet de moeite loont, zich daarvoor druk te maken. Omtrent de waardevolle was en honing der oni nais bestaan echter verschillende regelingen. In het algemeen zijn die weer voor pah toeaf en temoekoeng, om dezelfde redenen als ad 1 genoemd voor sandelhout;evenwel deze hoofden gedenken ook hunne familiehoofden een "sas" boom (Tim: "oenet", n.l.een)-boom waarin de bijen geregeld terugkeeren om hunne nesten te bouwen) ten geschenke gegeven, ten behoeve van hun en van hunne familieleden. De "oegst" bedraagt de per boom dikwijls 100 en meer nesten soms twee of meermalen per jaar,zoodat de boomen en zeer waardevolbezit uitmaken.Natuurlijk beschikken pah toeaf en temoekoeng zelven ook ieder over een of eenige dier boomen.

Komen enkele nesten van die groote bijen-soort verspreid voor in andere boomen dan de evenbedoelde, dan wordt door de meeste pah toeaf en Temoekoengs toegestaan, dat die zijn voor degene, die het nest het eerst heeft opgemerkt. Deze bindt eenige takken of bladeren aan den boom vast (Poni haoe noh,-zie voren)- ten teekenen dat het nest een eigenaar heeft. (Dit poni haoe noh is oorzaak van vele Kwesties, want meermalen worden de takken verwijderd door een ander, die er de zijne voor in de plaats stelt).Mededeeling dient echter te geschieden aan den pah toeaf; haalt men het nest weg zonder kennisgave, dan wordt dit beschouwd als diefstal.

Bldz.34. Komen de nesten in groote getale verspreid voor, of bevatten meerder boomen drie of meer nesten (of ook boomen in het gebied niet over "oenets",-al naar omstandigheden-), dan wordt door den temoekoeng in overleg met den pah toeaf, veelal het verbod uitgevaardigd de was en honig stuksgewijze weg te halen. Dit gebeurd dan op zekeren dag, wanneer de nesten de grootste quantiteiten aan de bijenlarven en honig bevatten in eens en in het geheele stamgebied tegelijk, door de verzamelde bevolking. Na het verzamelen der nesten heeft de verdeeling plaats door pahtoeaf en temoekoeng. Zij die aan de inzameling hebben medegewerkt, krijgen de met honig en met larven gevulde gedeelten (deze worden met was en larven en al zonder te koken opgegeten en gelden als groote lekkernij,)terwijl pah toeaf en temoekoeng ieder voor de helft de leege deelen der nesten dus de was ontvangen. (Bij groote oegsten geschiedt de verdeeling dikwijls roijaler).

Was en honig komen vrijwel het geheele jaar voor, in bepaalde streken echter op bepaalde tijden, in verband met de bloeitijd van regentijd, daar vele boomen eerst door invloed van den Westmoesson in bloei geraken. Zooals reeds ad c gemeld, eischte vroeger de vorst van elk zijner onderhoorigen een stukje was als poni; deze stukken (Tim: "laka" werden den pah toeaf en stamhoofd verzameld, nogmaals gesmolten tot groote stukken (Tim:"lien") en daarna bij den fettor gebracht, die vervolgens het ontvangene den vorst aanbood. Ook de fettors werden bedacht ("toet haé",- zie voren-)door den goedgezinde hoofden ,- omtrent welk gebruik hetzelfde geldt als het ad 1 medegedeelde betreffende sandelhout-,of wel door sommige pah toeafs (c.q.stamhoofden) werd aan den fettor een "oenet" gegeven, geheel voor eigen gebruik.(Natuurlijk bezitten de fettors in hun eigen stamgebied ook een of meer boomen).

Aan den voet der oenet's dient dikwijls aan de goden en geesten geofferd te worden, ten einde een groote hoeveelheid was en honig te verzoeken. Er worden, dan een zwart varken en een kip geslacht, de pah toeaf spreekt vervolgens de geesten toe, waarna

verzameld, - had men bovendien een algemeen stamhoofd , daarna bij dezen gezocht, en vervolgens den factor aangeboden, die het ontvangene aan den vorst bracht (zoo hij dezen ten minste goed gezind was; in Amahoen b.v. gebeurde het al sedert jaren niet meer, in Amanoeban daarentegen gedeeltelijk wel).
Door den vorst werd de poni verdeeld tusschen hem en factor. De verrichte opbrengst was vrij gering en bedroeg per man 20 á 30 kolven djagoeng een mandje pisi en een stukje was, soms nog bovendien ongeschapte djagoeng terwijl door ieder der hoofden, welke de poni inbrachten, een gulden werd aangeboden, de betrekkelijk hebbende van vergunning vragen tot aanbieding; van de tweede reizen (Jakoe,toenis,kabjar enz.)werd evenmin geëischt gedeelte opgebracht,(sommige hoofden eischten dikwijls meer tenderde= 100 á 150 kolven djagoeng en een groetere rand pisi enz.) Tevens werd den vorst, tegelijk met de poni, een gerookterd varken ten geschenke gegeven.
Ook de onmiddelijke hoofden (pah toeaf's en stamhoofden) competeerden dezelfde, doch als regel werd voor hen door inwon bevolking een ladang, bepland en onderhouden.
Het innen en opbrengen van de poni pah aan de hoofden, werd in de overleg met het Zelfbestuur verboden. Als vergoeding voor het gemis dier bate werden de factor's en Radjas door het landschap bezoldigd, terwijl aan de toekoengs collectelonen voor hunne hulp bij de inning der sedert 1909 ingestelde algemeene belasting op de bedrijf drijf's- en andere inkomsten in geld worden uitbetaald.
Tijdens de jaren (eenen)van onrechte voorafgaande aan onze bestuursvestiging in de binnenlanden, toen vorsten en factors een groot deel van hunne macht hadden verloren en vele stammen onafhankelijk waren, kwamen ook de adatgeboruiken in het gedrang of
Bldz.30. werden in het geheel niet gevolgd. Vorst en factors ontvingen dikwijls bitter weinig aan poni in natura en krugen die dan slechts van enkele hun goedgezinde stamhoofden en pah toeaf's. Zoo stond gedeelte Zuid-Amanoeban los van het landschapshoofd en van factors, beoorloogde hen, elke stam alleen was een landschapje op zich zelf, aan welks hoofd de poni pah werd opgebracht. In Amanatoen hield de vorst slechts een 4 tal kampongs onder zijne rechtstreekse bevelen (nl.Noenkolo,Noimuti,Koealeoe en Oelete)de rest scheide zich af, aan hun eigen stamhoofd of aan de factors de eer bewijzende die hunne vorst toekwam. Aan diende de poni op te brengen aan den vorst van Waiwikoe, evenwel de hoofden van Poetnin en Poin (respectievelijk en kelner) behielden de opbrengst voor zich zelf en schoten Belooneesen édod, zoo zij er om kwamen vragen.
d. Bij het aanleggen van ladangs,vooral wanneer dit verboden wordt dienen wanboomen d.z.(in de regel hooge)bomen waarin de bijen vanouds hunne nesten bouwen, te worden omzien. Wordt zoo'n boom gekapt, dan moet volgens adat een zware boete (van 10 en meer karbouwen) aan den pah toeaf, c.q. aan den eigenaar van de boom worden betaald. Eveneens werden (worden)vorderingen ingesteld als jong sandelhout te niet gaat.De boete hiervoor te betalen, was vroeger zeer zwaar, omdat het hout weinig waarde had; gewoonlijk kwam de dader voor het vernietigen van eenige boompjes er af met betaling van f0,50 (Eng. geld)1 mooti en een varkentje/dit varken werd geslacht ter plaatse waar/ de boomen prijsden, waarna met het bloed de overgebleven stammen en wortels werden besprenkeld ('dingin" gemaakt - zijnde een zoenoffer aan oesif pah voor de aangedane beleediging, sandelhout is pemali.) ;het geld en de mootie kreeg de pah toeaf c.q. de eigenaar der boomen, het varken werd gezamenlijk verorberd. Soms ook werd het varken slechts wat bloed afgetapt uit insnijdingen in de oeren en dit bloed gebezigd voor "dingin maken",waarna het varken door den pah toeaf werd medegenomen.Tegenwoordig echter stelt men hoogerb eischen, voor zoover de verderingen bij het zelfbestuur
Bldz.31. worden ingebracht en wordt rekening gehouden met de marktwaarde van het hout.

II. Boschproducten, hout enz.

I. Sandelhout.

Dit wordt niet geplant of geëultiveerd, doch komt als wildhout bijna overal voor,zoowel in lage als hoog gelegen streken, echter zelden of nimmer in oerbosch.
Het groeit op uit zaad (van de boomen gevallen dan wel door vogels in hun excrementen verspreid) of uit in de grond overgebleven wortelgedeelten van gekapte boomen.
Bepaalde sandelhout-bosschen worden niet aangetroffen; men vindt de boomen als enkelingen, dan wel bij tweeën en drieën staande langs hellingen op oude ladangs en aan randen van kleine bosschages.
Doordat de jonge boompjes niet worden beschermd, sterven jaarlijks vele af wegens droogte,of worden vernietigd door zoekende paarden en karbouwen.

/Bldz. 32.-

tiental pah toeaf's, doch in de loop der tijden, toen meerdere stammen zich kwamen vestigen, aan welke ieder door den vorst een gebied werd gegeven om te bewonen, te gebruiken en te bewaken, werd hun aantal grooter. Die stammen waarvan de meeste uit
Bldz.27. eenige (meestal Lopo's genaamd)waren samengesteld, verdeelden de grond soms weder onder die lopo's, wier hoofden (menassi's) daarna ieder bewaker (pah toeaf)werden van het grondgebied door hun bewoond; het stamhoofd echter bleef indien er niemand woonde met meerdere of oudere rechten, de algemeene eigenaar of bewaker, zoodat zoo'n kampongcomplex te beschouwen was(is)als een landschapje op zich zelf vooral nadat vele stammen onafhankelijk waren geworden. In Amanatoen is langen tijd de toestand gebleven zooals die van ouds bestond, dus de vorst algemeen eigenaar, de stamhoofden c.q. de hoofden der oudst aanwezige familie's, bewakers, doch ook in dit landschap worden sommige stamhoofden later zelfstandig (o.m.het Fettorgeslacht Nokas)en verklaarden zich onbeperkt bezitter van den grond.
Het "pah toeaf"schap wordt (werd)verkregen door overerving en afstamming, of voor onze komst in deze streken ook soms door aankoop, beslaglegging, en boetebetaling. De Pah toeaf verzamelde vroeger de "poni pah" (zie benedon), treedt bij kwesties over grondbezit als woordvoerder op mag bij algemeene offerranden aan "oesif pah" (de god der aarde,-de pemaliplaatsen hiervoor treft men veelal op eenigzins hooguitstekende heuveltoppen aan) niet ontbreken (is hij de hoofdpersoon, degene die de godsdienstige gebruiken verricht) en moet eigenlijk ook steeds aanwezig zijn bij offerranden, die elk lid der bevolking dient aan te richten bij het planten en na het oogsten,ten einde booze geesten te bezweren, een goede oogst te verzoeken, voor den oogst te danken enz.; hier wordt echter wel de hand mee gelicht, de meeste landeigenaars verrichten die handelingen zelf.
Doordat dikwijls de kamponggrenzen niet met juistheid meer bekend, of vroeger onvoldoende geregeld zijn en ook door de vele onderlinge oorlogen. door aanhuwelijking, door aansluiting, door verbreking der vriendschap en anderszins, die grenzen nogal eens wijzigingen ondergingen, zijn heden ten dage de kwesties over grondbezit vele en
Bldz.28. velerlei en meestal zeer ingewikkeld. Deze kwesties worden in den regel niet eerder te berde gebracht dan wanneer een der partijen zijn oog laat vallen op het terrein als ladangterrein, dan wel bezig is er sandelhout te kappen of was te halen.De geschillen betreffen dan niet zoo zeer het gebruik van den grond voor de ladangbouw in het algemeen, doch voornamelijk de begroeiing en de boschproducten (lamoe menassi, mnoekoe, lafroebomen, sandelhout, was enz.);de grond is vrijwel waardeloos.

b. Is het aanleggen van ladangs binnen het familie-,kampong,-of stamgebied, c.q.binnen het gebied van den toewan tanah, voor de leden van den stam dus onbeperkt en is kennisgave van de plaats, waar men de ladang wil maken, niet noodig, voor het omkappen van een stuk oerbosch(Tim: lamoe menassi)dient echter volgens adat door hen aan den pah toeaf te worden betaald. Voor het beplanten, ook wel als de jonge djagoeng geplukt kan worden (alzoo niet dadelijk bij aanleg)moet de betaling geschieden, tegelijk met het slachten van een den ladangaanlegger toebehoorend varken. Deze betaling is voor elke ladang slechts eenmaal verschuldigd en bedraagt per man- temoekoengs, fettors en hunne familieleden, geen pah toeaf zijnde, meteen ook betalen- f0,50 of f.l.=(Eng.c.q.Chin.geld), 1 moeti (van geringe waarde) en een stukje was (+ ½ katti). De Timorees noemt deze betaling "pah soefa'an"(soefa = bloem of"pah boton",boton = de nog ongesloten plaats op het hoofd van een pasgeboren kind), hetgeen ongeveer wil zeggen tanah poenja kepala. De pah toeaf moet bij ontvangst tevens booze geesten bezweren, bidden om regen (c.q.droogte) of om overvloedigen oogst (c.q.bedanken daarvoor)enz. Hoewel deze betaling niet beslist als "poni pah" is te beschouwen (zie beneden),werd het eischen daarvan in overleg met het zelfbestuur verboden.
Vroeger moest de "poni soefa'an tegelijk met de poni pah aan den vorst worden gebracht die het geld, de moeti's en de stukken was aannam, verdeelde of teruggaf. Later ten tijde der anarchie eischte menige pah toeaf voor zich zelf die zaken op en handhaafde
Bldz.29. slecht enkelen het oude gebruik; anderen droegen de ontvangen pah soefa'an gedeeltelijk af en behielden de rest voor zich.

c. Onder "poni pah" (poni = storten, overstorten,instorten,-ieder storte n.l. zijn deel in een groote mand) verstond men het telken jare aan de hoofden opbrengen, door iederen onderhoorige, van een gedeelte van den oogst. Deze poni werd door den pah toeaf

/verzameld,

vrouwelijke kinderen; zijn deze er ook niet, dan gaat het bezit over naar de moeder of naar het meest bij nabij verwante vrouwelijke familielid.--

1. Grondbezit en grondrechten.-

a. Binnende grenzen van het kampongebied (stangebied) staat het ieder der kampongbewoners vrij, ladangs aan te leggen waar men maar wil, uitgezonderd op andermans "knoeke" of "koeko" (waarmede worden bedoeld oude, verlaten ladangterrein, moestal met alang2, onkruid, jong hout en weder opkomend geboomte begroeid, welke terreinen eigendom blijven van den oorspronkelijken aanlegger c.q. van diens afstammelingen; in de regel groeit er nog wel het een en ander op, dat vroeger is geplant en waarde heeft: klapper, pisang, oebi, indigo, vruchtboomen, soms ook sandelhout, dat echter niet wordt geplant, doch uit in de grond aanwezige wortels van vroeger gekapte boomen of uit zaad, afgevallen dan wel door vogels verspreid geworden, opgroeit; evenwel al groeit er ook niets van waarde op, het terrein blijft eigendom van den aanlegger) uitgezonderd ook vaak bij andermans ladang (pagger) zonder daartoe vergunning gevraagd en bekomen te hebben.
(De reden hiervan is, dat vele en vele huisdieren, varkens, kippen, honden, geiten, soms ook paarden en karbouwen, naar de ladangs worden medegenomen, die verwikkelingen met nu/vanladangaanleggers zouden kunnen veroorzaken, terwijl bovendien, als vele jaren later de afscheidingen zijn verdwenen, allerlei onaangenaamheden en twisten zullen ontstaan over wederaanleg, sandelhout, gewassen enz. Uitgifte van terreinen heeft derhalve niet plaats, zelfs kennisgeving van te voren aan den "pah toeaf" (toewan tanah) van de plaats waar men de ladang wenscht aan te leggen is niet verplichtend; de grond wordt in dezen beschouwd als gemeenschappelijkkampongbezit of familiebezit, waarvan ieder onder in achtneming der genoemde beperkingen evengenoemde beperkingen, zooveel in bewerking kan nemen als hij verkiest.-
Iemand die een nieuwe ladang wenscht aan te leggen en geen gebruik kan of wil maken van zijn "knoeke", legt op het daartoe uitgekomen terrein dikwijls reeds maanden van te voren beslag, door het kappen van een weinig onderhout (en (of) het ophangen van eenige takken ("poni haoe noh", poni = ophangen; haoe noh = boombladeren); na het terrein aldus voor zich gereserveerd te hebben, dient het door ieder ander te worden ontzien.
Leden van andere kampongs of stammen mogen geen ladangs aanleggen op terreinen welke niet tot hunne kampong behooren, c.q. welke niet het eigendom zijn van hun eigen toewan tanah, tenzij met vergunning van den eigenaar van het verlangde grondgebied.
Hier zij opgemerkt, dat de vorst (de Keizer) als eigenaar van deh grond dient te worden aangemerkt, terwijl de stam en familiehoofden, en daar onder in de eerste plaats
Bldz.26. de hoofden der oudste (c.q. eerstaanwezige) geslachten, in het algemeen de "pah toeaf zijn. De Timorees gebruikt pah toeaf synoniem met "apaste pah (paoe = wachten, apaste is wachter, bewaker), pah toeaf wordt dan ook meer juist vertaald door bewaker van den grond als door eigenaar. Het begrip heer, eigenaar is ontstaan in de jaren (eeuwen) van anarchie voorafgaande aan onze bemoeienis met Midden Timor, toen vele hoofden zelfstandig waren en/ vorsten beoorloogden, doch oorspronkelijk was alleen de vorst eigenaar en waren de stamhoofden c.q. de oudst aanwezige familiehoofden, bewakers./ Het aantal pah toeaf's is tegenwoordig zeer talrijk. Behalve de temoekoeng's, waartoe bij registratie der bevolking voor zooveel mogelijk de aanzienlijkste leden der stammen (c.q. stamhoofden) worden aangewezen, hebben sommige kampongs meerdere ebenbürtige stamleden, die ieder een deel van het gebied bewaken en ook een gedeelte der menschen commandeeren, terwijl weer andere een of meer (familie) hoofden bezitten, welke ondergeschikt zijn, doch als eigenaars van den grond worden aangemerkt. Om een paar voorbeelden te geven: Het gebied bewoond door kampong Neke heeft 4 pah toeaf's, t.w. de hoofden der geslachten Nonnafa temoekoeng dus hoofd van de geheele gemeenschap hoewel hij daarop geen meerdere rechten had dan een der anderen (doch bij de komst van de Compagnie op den voorgrond durfde treden, c.q. werd geschoven). Het gebied bewoond door de kampong Pene heeft 3 pah toeaf's nl. de (familie)hoofden Tefalopo, Tefnai en Tasoni, terwijl het tegenwoordige kamponghoofd Niti Bani geen pah toeaf is. Niti Bani was echter bij onze komst het aanzienlijkste lid van de stam (stamhoofd), was oesif (Radja) en bovendien geparenteerd aan de vorsten van Amanoeban, zoodat hij als officieel hoofd der geheele gemeenschap werd gehandhaafd. In vier andere kampongs is het stamhoofd tevens pah toeaf. Amanoeban had vroeger volgens overlevering slechts een

/tiental

atoni beteekend man, mensch, Naik is groot, anak is klein.
De vorst wordt door de bevolking Kaizar genoemd, de ambtelijke titel Fettor en temookoeng (resp.districtshoofd en kampoeng of stamhoofd) zijn van de Compagnie afkomstig.
De hoofdvrouwen van oesif's of oesif naik heeten Kato, de vrouwelijk afstammelingen worden Bi Sopo genoemd.
De neostand zal weldra tot het verleden behooren.

Bldz.11/13. Kleeding en voorkomen: (bekend)
" 13/16. Karakter en ontwikkeling (bekend)
" 16/22. Huwelijk.
" 20. inlossen v/ hoofd der vrouw (Timoreesch, toeboen-matoeboen) algemeen adat gebruik. (toeboen-matoeboen als woord afkomstig uit Koepangsche P.M.).-
" 22/24. Erf - recht.-
De waardigheid of functie van vader gaat over op den oudsten zoon der eerstgehuwde vrouw (fe naik).Heeft de fe naik geen mannelijke kinderen, dan komen voor opvolging
" 23. in aanmerking de zoons verwekt bij bijvrouwen (fe kliko); de oudste zoon en diens mannelijke afstammelingen van de eerstgehuwde bijvrouw heeft de meeste aanspraken, dan diens jongere broeders van den overledene met hunne mannelijke afstammelingen, de oudste der broers heeft de eerste rechten, daarna diens zoon enz. Heeft de overledene zoons noch broers en bestaan er geen mannelijke afstammelingen van dezen,dan hebben de meest verwante leden van het geslacht (b.v. de zoons van een broer van den grootvader of hunne afstammelingen) de meeste rechten.
Het erfrecht van het bezit is (uitgezonderd in Anas) als volgt geregeld. Door den man en vader wordt nog bij leven het bezit (hoofdzakelijk karbouwen en moetios en paarden) reeds zooveel mogelijk verdeeld onder zijne kinderen en wel zoodanig, dat de oudste zoon der hoofdvrouw c.q.de opvolger van den vader, het meeste krijgt, de andere kinderen dezer vrouw krijgen minder, vrouwelijke kinderen het minst. Ook de kinderen bij bijvrouwen verwekt worden bedacht, doch ontvangen weer minder dan de kinderen der hoofdvrouw. Heeft de overledene geen kinderen, dan gaat het bezit over naar de naaste familieleden. Het voornaamste bezit van den Timorees is de karbouwenstapel; daar de verschillende vrouwen als ~~z~~ regel niet bij elkaar wonen, krijgen deze vrouwen en hunne kinderen reeds bij leven van den man de hun toebedachte dieren te bewaken en daarvan het vruchtgebruik te genieten. Heeft een bijvrouw geen kinderen dan worden haar gewoonlijk 1 á 2 karbouwen (en een paar varkens) ter bewaking en gebruikmaking gegeven, welke dieren bij haar sterven door de kinderen van de hoofdvrouw worden geerfd. Het bezit eener vrouw (verkregen door aankoop of erfenis) gaat bij sterven eveneens over op hare kinderen; zijn er geen kinderen dan is de vader, broer of zuster, c.q.het naaste familielid erfgenaam. Door dezen stand van zaken kunnen zeer ingewikkelde erfeniskwesties voorkomen, meestal karbouwen betreffende, want het eigen bezit der vrouw en het haar ter bewaking en gebruikmaking afgestane worden bijeen gevoegd, waardoor na ettelijke jaren juiste verdeeling soms niet meer mogelijk is. De Timorees tracht deze kwesties te voorkomen door zijne kinderen te laten huwen met die zijnerzuster door welke huwelijken het bezit in de familie
Bldz.24. blijft als familiebezit en ook verdeeling in den toekomst zelden aanleiding tot moeilijkheden zal geven. In Anas, dat aan Zuid Belos grenst en daartoe vroeger langer tijd heeft behoord wordt in dezen de Belos adregeling gevolgd. Het bezit van den man gaat nl.bij overlijden over naar de vrouwelijke kinderen der oudste zuster, of zoo deze geen kinderen bezit, naar die in ouderdom daaropvolgende zuster. Krijgt de oudere zuster later nog eene dochter, dan gaat het bezit weder terug naar deze. Slechts indien de zuster een kind (jongen of meisje heeft gevraagd en gekregen van haar broeder,- wat regel is blijft het bezit van overledene in handen zijner eigen dochters, zoo hij deze heeft nagelaten. (In Anas dient ook het hoofd van den man door zijne echtgenoote middels een der uit het huwelijk geboren kinderen bij zijne moeder of zuster - haoe oef - te worden ingelost; elders heeft juist het omgekeerde plaats,zooals reeds boven medegedeeld).
De zoons zijn van erfrecht buitengesloten, moeten zich maar zelf bezit zien te verwerven door aankoop, c.q. door huwelijk, (In dit laatste geval natuurlijk slechts als beheerder c.q. genieter van het vruchtgebruik, want de vrouw blijft eigenaresse (sterft eene vrouw met bezit,dan wordt het geërfd door hare dochters, - de oudste heeft de meeste rechten-), of zoo deze er niet zijn, door de jongere zuster en hare

Nakomelingen van het Port.kind in kwestie wonen nu nog in Noord Amanoeban.-

Bldz.8. Van Amanatoen wordt het volgend-e verteld:

" 9. Oorspronkelijk werd het land, ter plaatse waar thans Nono At ligt, bewoond door den Niti Bani- en den Banastam. Daar op de vestigingsplaats veel bamboe groeide, kreeg het gebied den naam "Onam" (O = bamboe, Nam of namas = gebied) en wordt"als gebied" ook nog heden zoo genoemd; als landschap of Zelfbestuursressort wordt door de bevolking de benaming Amanatoen gebezigd.(op dezelfde wijze zegt men Banam of Banamas voor Amanoeban, Oénam of Oénamas voor Mollo, Oninam of Oninama voor Babaoe).-
Deze stammen waren door aanhuwelijking zeer nauw aan elkaar verwant (om deze nauwe familieverwantschap uit te drukken, zegt de Timorees dat de verhouding is als "fetononè".,hetgeen betekent als zuster en broeder).-
Behalve deze twee stammen, waarvan die van Niti Bana de voornaamste was, woonde te Fatoe Nea bij Toen An nog de Kensaistam die met de eerstgenoemde stammen in voortdurende strijd leefde. Tijdens dien oorlog kwam uit Koepang (c.q.van Savoe)iemand aan te Nono At, vergezeld van een aantal volgelingen, welke zich vestigde ter plaatse waar tegenwoordig nog de kampoeng Noenkolo ligt en die zijne diensten aan de vereenigde Bani- en Banastammen aanbood. Aan het Hoofd dezer stammen trok hij op tegen de Kensai stam, die op de vlucht werd gedreven met achterlating van vele dooden; na allerlei omzwervingen en avonturen vestigde de overwonnen stam zich in Z.Beloe gedeeltelijk ook te Bokkong in Anas. Toen de overwinnaars van de gevallen dooden de koppen wilden snellen, werd hun dit door den aanvoerder verboden onder het uitroepen der woorden "banoe naik" (banoe = verbod, naik = groot, streng),en vanaf dat ogenblik noemde het volk hem Banoe Naik. Deze benaming is tot heden de geslachtsnaam van het vorstengeslacht van Amanatoen gebleven.
Bij het feest ter eere der overwinning gegeven, verscheen Banoe Naik in met goud (natoen) bestikte kleederen en met gouden sieraden om hals, baard, polsen en enkels; hij werd tot opperhoofd of vorst uitgeroepen en het gebied door hem bestuurd werd sindsdien ook naar hem Amanatoen (ama of amaf = ~~xxxx~~ vader,natoen = goud)genoemd.
Later kwamen de Nokástam, waarvan het tegenwoordige Fettorgeslacht Nokas afstamt, de Betistam, vermoedelijk van Rottineeschen oorsprong

Bldz.10. en andere stammen het gebied bewonen. De bewoners van het in 1909 bij Amanatoen gevoegde landschapje Anas moeten hoofdzakelijk uit den Betistam zijn voortgesproten; de beruchte Tafoeli-familie echter, wonende in Anas en in het grensgebied Anas-Zuid-Beloe, (bekend wegens het tegen ons gepleegde verzet in 1906 bij Fotilo)is uit Insana afkomstig, uit de landstreek genaamd Tafoin.
Al deze stammen erkenden het gezag van de Banoe Naik's doch slechts alleen voorzoover dit hun te pas kwam in den strijd om hun bestaan. Zoo heeft Anas zich van Amanatoen losgescheurd en bij het groote rijk van Waiwikoe steun gezocht, naar aanleiding van strijd en twisten, veroorzaakt door den diefstal van een jeugdigen Banoe Naik's-zoon door bewoners van kampoeng Toin. Hoewel hierdoor vazallen geworden van de vorsten van Waiwikoe, werd de band nimmer zeer innig, de beide bevolkingsgroepen verschilden daartoe te veel van elkaar in taal, zeden en gewoonten.Anas bleef min of meer zelfstandig, terwijl het hoofd van het landschapje zich ook Keizer deed noemen.
In 1909 werd door het bestuur aan deze zelfstandigheid een einde gemaakt en werd Anas wederom bij Amanatoen gevoegd.-

3. Klasse - indeeling.-

De bevolking kan gevoeglijk in vier klassen worden ingedeeld, t.w.
a. de Oesif Naik,de vorsten en vorstentelgen,(wat deze laatsten betreft, de in mannelijke lijn afstammende mannelijke nakomelingen, uit de eerstgehuwde of hoofdvrouwen geboren).
b. de Oesif's, waartoe behooren de Fettor's (districtshoofden), de vorstentelgen uit bijvrouwen geboren en vele temoekoeng's (stamhoofden met hunne mannelijke nakomelingen).
c. de atoni naik, waartoe behooren, vele temoekoeng's, de familiehoofden de meo's (d.z.degenen, die voor onze komst het voorrecht en het geluk hadden gehad een of meer koppen te hebben gesneld), wat deze laatste betreft, natuurlijk hunne mannelijke nakomelingen buitengesloten;
d. de atoni anak of kleine man.

Bldz.11. Het woord Oesif is het best te vertalen met Heer, ~~xxxx~~ Radja, Godheid;

/atoni

NOTA V/ OVERGAVE: VERBAA:

Bijl: 1.

1. Afkomst.-

Bldz.5. De Berg-Timoreezen,- alsoo ook de bewoners van Zuid Midden Timor zijn naar hun uiterlijk te oordeelen, naar verwant aan de Papoea's van Nieuw-Guinee, terwijl bij velen hunner de oervormen van Australie's oorspronkelijke bevolking duidelijk zijn te onderkennen (zeer lange armen, uitstekende voorhoofdsbeenderen boven de oogen, niertorten van vrouwen enz.)Volgens antropologische onderzoekingen van den officier van Gezondheid Dr. J.W.Peser in 1912/1913 moet het oorspronkelijke Timoreesche menschenras geplaatst worden tusschen de Papoea's en de Australische negers.
In den loop der eeuwen heeft evenwel vermenging op groote schaal plaats gehad met Chineezen, Maleiers, Rotineezen, Savoeneezen, Beloeneezen e.a., zoodat het oertype voor een groot deel is verloren gegaan, de mongolenplooi b.v.is een duidig kenmerk van velo Timoreezen.
Veel Beloeneesch bloed is ingevoerd door het vroegere Atjeh - of slavenstelsel; de slaven (gekochte of gestolen kinderen)worden in hoofdzaak uit dat gedeelte van Timor betrokken.
Het tegenwoordige vorstengeslacht van Amanoeban is vermoedelijk van Rottineeschen, dat van Amanatoen zeer waarschijnlijk van Savoeneesehen oorsprong. Nafefa Tosa Issc (Nafefa = woordvoerder,Tosa Issc bekleedde deze functie aan het "hof" van "Keizer" Soefa Issc, omdat hij van alle legendes, voorvallen, adatgebruiken, regelingen en gebeurtenissen uit den ouden tijd goed op de hoogte was; beter dan iemand anders en alzoo bij afdoening van zaken een grondig c.q.beslissend advies kon uitbrengen),beweert dat hij van de Hollanders afstamt (Sopo Bilas, de stamvader van het geslacht, zou den voor zijn komst in Midden Timor Koli Abi hebben geheeten),doch geloove, wie het geloovon wil. Wel heeft nog tegenwoordig dit Fettorgeslacht in den volksmond Koli Abi, terwijl de naam Issc (een soort valk, kiekendief door den vorst zou zijn vereerd).--
Waarschijnlijk is Timor(uitgezonderd Belee, de bewoners hiervan zijn van Maleischen oorsprong)bevolkt via Aroe en Tanimbar eilanden,of wel hebben in vroegere tijden deze eilanden en Nieuw-Guinea met Timor in landverbinding gestaan, evenwel het verbreken dier verbinding, op welke wijze ook, komt in volksherinneringen en legendes niet meer voor, zoodat ook de afkomst, uit den volksmond vernomen, niet is na te sporen.
Ter vervanging daarvan weet Nafefa Tosa Issc een fantatisch scheppingsverhaal mede te deelen, dat echter alleen het eiland Timor omvat (zie benoden).-
Bldz.6. Nah Faot nl. Na(i)Faot (Nah stam naam!)
" 7. In Amanoeban de oudst bekende stammen of geslachten: Tonis; Toence; Nommafay-Fina - Pon'ai - Neon Keba, Noeban of Noebatonia, Aslance.-
Deze stammen in handelsrelatie met Portugeezen in Noilmoeti.
In dien tijd uit Koepang 2 Rottineezen: Bil Banoe - Sopo Bilas.-
" 8. Bil Banoe verkozen als tusschen persoon bij handelsverkeer v/ Portugeezen met Timoreezen.
Hij veranderde naam in Bil Nope en is stamvader van tegenwoordig radja-geslacht; de met hem meegekomen: Sopo Bilas alias Kol Abi, alias Sopo Issc is stamvader van tegenwoordig geslacht Issc. Het Fettorgeslacht Nakanmanoe stamt rechtstreeks van de Nope's af.--
Banoe maakt v/ Amanatoen echt zich moordere van Amanoeban.
Onder Amanoeban vorst Noe Beni ontstond strijd tegen de Portugeezen, naar aanleiding van het onbetamelijk gedrag van Bino Liet Amal Konsat, jegens een der vorstelijke vrouwen.
Toen deze vrouw bevallen moest, ging de Portugees er van door en na de bevalling kond hij een gezantschap uit Noe Meeti en te doen constateeren of hij wel de vader was van het kind.
Dit gezantschap kwam en liet zich uit, dat het kind veel geleek op een aap en een varken. Hierover verbolgd werd door de Timoreezen Noemeki aangevallen. Zij leden de nederlaag en werden op den vlucht gedreven en achtervolgd tot dichtbij Koepang, waar bij de O.I.C. steun werd gezocht. Eerst na vernietiging der Port.strijdmacht door de mardijkers keerden de stammen terug en vestigden zich aanvankelijk te Boti bij Babcain, later te Niki-Niki. Van dien tijd dateert ook vestiging van Amanoebanners in een kampoeng bij Babaoo.

/Nakomelingen

Schetskaart:

Dari kanaan — watas antara Netpaal dan Noenbena.

Ditetapkan — 25-4-1935.-

Oleh toean Kadia — Stelle dengan P. Toean Controleur Atoeni.

Schaal: — 1: 100.000.-

Legenda.

Grens.

Kampoeng.

Ggenoeng.

Kali

Naetpaal.

Afschrift.--

Pemerik dari daftar besluit Zelfbestuurder dari Keradjaän Amfoan, Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor, Afdeeling Timor en Eilanden.--

No. 4.--
Lampiran: 1 pcs.--

-O.E., 9 October 1939.-

Kita Zelfbestuurder dari Keradjaän Amfoan, Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor, Afdeeling Timor en Eilanden.-

Telah mendengar sebelah-menjebelah pihak;

Telah membatja daptar boelan April 1939 dari Padoeka Toean Controleur van Zuid-Midden-Timor;

Telah membatja soerat pemeriksaän watas antara district Netpala dan Benamoeo (grensregeling Fatoemnasi(Benamoeo) en Netpala) betanggal 25 Februari 1939;

Menetapkan watas antara district Toenboen dan district Netpala, ja'itoe sebahagian dari: Noilmoeti, Mnaliepeoe, Nifoe Lapoe, Tafoepoele, Noil Matoin, Noem Adjaoe, Fatoesokanenoe, Nailaioe, Noenea Leon Aum, Fatoe Nelan, Noenoe Oeupaoel, Noto Faenaat, Asiaobe, Fatoe Kase, Noinoe Oeseboet, Naiaboen, Adjaoe Kanioes, Fae'boein, Fatoe Kooab, Niki-Nikiteepeoe, Tofoeoeanan, Neonaoelli, Fatoeoenaa, Anpoekoe poekan, Noto Bessani, Noil Kelahan, Noto Kaoboet, Naiaidjan Maeti, Toeakole, Netoe Toloen, Lali Tapeno, Oinoboen, Noil Sokin, Koatin, Boen-besi, Ii Bone, Nai Nere Bene, Toekaeoeno, Niilaboe, Naloei, Noiboenin, Fatoe Aklenoene, Noto Oeinak dan Te'ban Tboke'tha disana berbenne posis watas dengan district Mollo seperti ternjata pada peta jang terlampir.

Djoega besluit ini diberikan pada Fettor Benamoeo, Fettor Netpala, temoekoeng Fatoenmasi, temoekoeng Tabkesno, temoekoeng Aean Kno, temoekoeng Noem Noil, temoekoeng Noeboeo, temoekoeng Bipi pasoe, temoekoeng Noefatn, temoekoeng Tesbeoe, temoekoeng Naoeln, temoekoeng Lapoe, temoekoeng Noinoebill, temoekoeng Oinoeloe, temoekoeng Leloboko, temoekoeng Toeboe dan temoekoeng Nefotbisk akan ketahoean.--

Kita Zelfbestuurder tersebut.,
W.g. Toes (handmerk) Oembni.--

Voor legalisatie van het handmerk van Toes Oembni,
Zelfbestuurder van Amfoan.,
De Nd. Controleur van Zuid-Midden-Timor.,
w. g. H.H.F.J.Maitz.-

Gezien en accoord bevonden:
De Nd. Controleur van Zuid-Midden-Timor.,
w.g. H.H.F.J.Maitz.-

Ingestemd:
De Assistent-Resident van Timor
en Eilanden.,
w.g. J.Coster.-
KOEPANG,den 20sten Januari 1939

KOEPANG, 7 FEBRUARI 1940.-

No. 1/A17/288.-

ONDERSCHRIFT,

W.g den Resident van Timor en Onderhoorigheden.,
De Assistent-Resident t/b.,
W.g. P.Feln.-

Voor eensluidend afschrift;
De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

= Mr. W. P. H. Matthes =

Afschrift.-

No. 3.--
Lampiran: 1 peta.--

Penarik dari daftar besluit Zelfbestuurder dari Keradjaän Mollo, Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor, Afdeeling Timor en Eilanden.--

SoE, 9 October 1939.-

Kita Zelfbestuurder dari Keradjaän Mollo, Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor, Afdeeling Timor en Eilanden.-

Telah mendengar sebelah-menjebelah pihak:

Telah membatja dagboek boelan April 1935 dari Padoeka Toean Controleur van Zuid-Midden-Timor;

Telah membatja soerat pemeriksaän watas antara district Netpala dan Noenbena (grensregeling Fatoemnasi(Noenbena) en Netpala) tetanggal 25 Februari 1939;

Menetapkan watas antara district Noenbena dan district Netpala, Ja'itoe djalannja dari: Belomseti,Soeiloepoe, Nifoe Lapoe, Tefoepoele, NoEl MaEkin, Nono Adjao,Fatoesekaoena, Bailafoe, Noenoe Isoe Ana,Fatoe Salam, Noenoe Compani,Nono Pasinat, Asimate, Fatoebakase,Toeboe Toenbesi, Nakaboea, Adjao Konfoea, Noe'boein, Fatoe Kaob, Bikiesntoenan,Tpeboemetan, Noenoesili, Fatoemonas,Anpoekoe poekan,Nefo Penpani, NoEl Kolaben,Nono Kakaoet,Naidjan Sáeti, Koenkolen Nefo Tfo'ana, Lafi Tapene, OEpotoen, NoEl Bakin, Nakfin, Boen-Boen, Bi Soea, Nai Nena pene, Toekenono,Noiltoko,Halmei, Nefohoekin, Nono Akleonnoe, Nono OElami dan Tfe'kan Noeke'tba dimana bertemoe poela watas dengan district Noetis, seperti ternjata pada peta jang terlampir.

Salinan besluit ini diberikan pada Fettor Noenbena, Fettor Netpala, temoekoeng Fatoemnasi, temoekoeng Toekenono,temoekoeng Koan Eno, temoekoeng Koan Noil,temoekoeng Noenbena, temoekoeng BidjaEpoenoe, temoekoeng HoeEtata, temoekoeng Poebasoe, temoekoeng Netpala,temoekoeng Lepoe, temoekoeng Noenoetili,temoekoeng OEtoeloe,temoekoeng Loloboko, temoekoeng Toeboe dan temoekoeng Nefokokok akan ketahoean.--

Kita Zelfbestuurder tersebeet.,
w.g. Toea (handmerk) Sonbai.--

Voor legalisatie van het handmerk van Toea Sonbai,
Zelfbestuurder van Mollo.,
De fd. Controleur van Zuid-Midden-Timor.,
w. g. E.W.F.J.Waitz.-
Gezien en accoord bevonden:
De fd. Controleur van Zuid-Midden-Timor.,
w.g. E.W.F.J.Waitz.-

Ingestemd:
De Assistent-Resident van Timor en Eilanden.,
w.g. J.Koster.-
KOEPANG,den 20sten Januari 1939

KOEPANG, 7 FEBRUARI 1940.-

No. 1/KII/ZBZ.-

GOEDGEKEURD.
Ns. den Resident van Timor en Onderhoorigheden.,
De Assistent-Resident t/b.,
w.g. P.Salm.-

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W. H.G. Reintjes.-

Gorieme:
De Controleur van Zuid Midden Timor,
w.g. Woldmer.
Recat salinan jang benar:
De Schrijver van Skille,
w.g.Tjoeng Kim Seong.
Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

. . .

-Mr.W.H.C.Reijntjes-

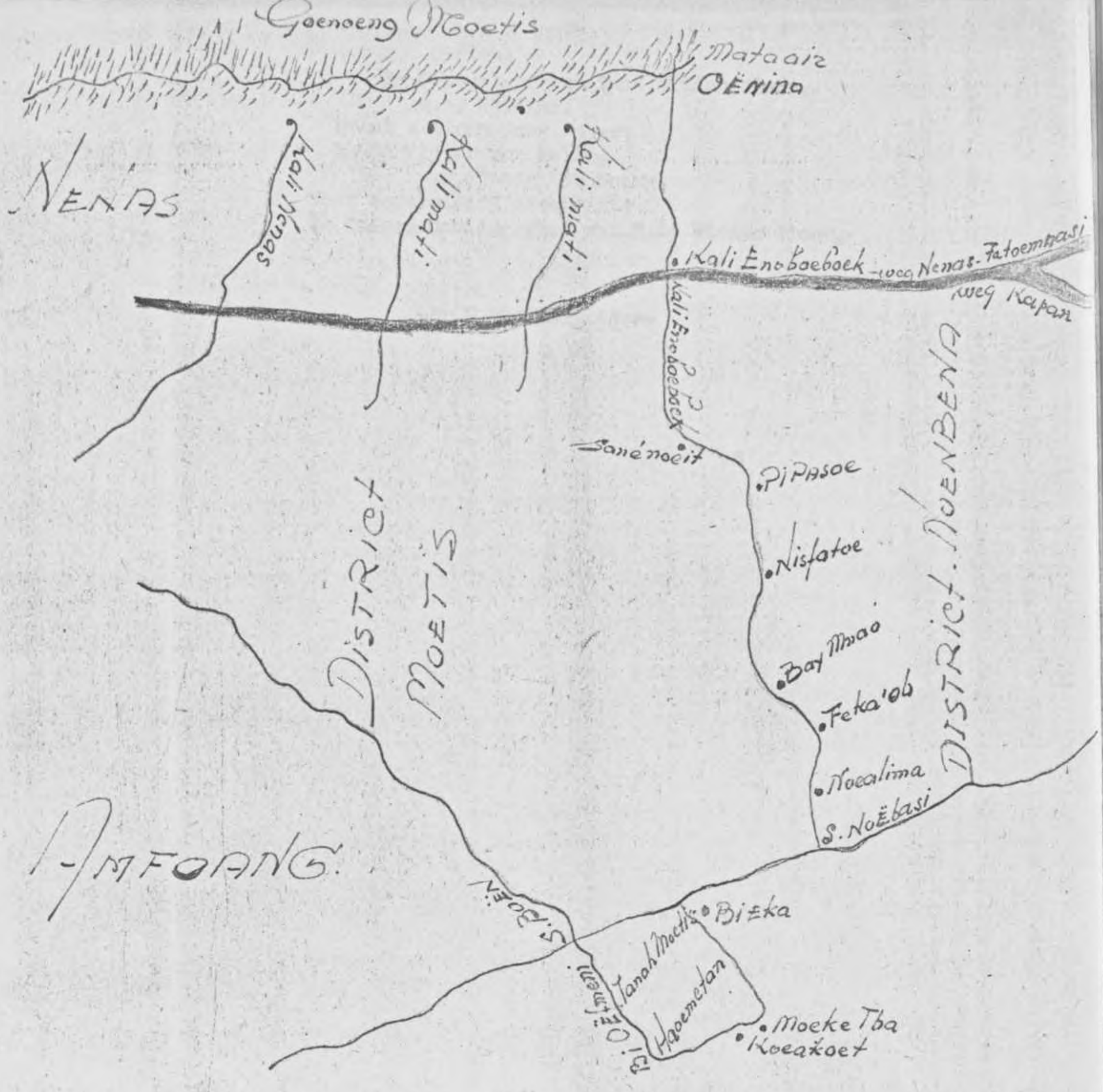

--KETERANGAN.--

Tanda2 watas tanah antara District Goenoeng Moetis dan District Noembena ja'itoe: moelai dari mata air Oëtino toeroet mengalirnja mata air itoe atau kali Oëtino dapat djalanan raja dari Kapan ke-Nemas dipintoe djalanan itoe bernama Enoboeboek dan toeroet kali tersebboet melalcoei tempat2 jang bernama:Samé Noeit,2.Pi Pasoe,3.Nisfatoe,4.Bay Mnao,5.FekaOb,dan 6.Nocalima teroes dapat kali Noël Besi; dan toeroet kali2 NoEl Besi sampai dimana roeatoe tempat bernama Bi Eka, lantas melaloei kali itoe,laloe naik dapat tempat bernama Moeke Tba, lantas toeroen dapat Koeakoet dan toeroen teroes dapat kali NoEl Besi. Sebideng tanah diseberang kali NoEl Besi bernama Kapoemetan kepoenjaän bahagian District G.Moetis.
Gambar ini soedah diboeat dengan sebenar'nja menoeroet keterangan2 kami.-

SoB,8 April 1932.

Kami kepala-kepala dari landschap Mollo.
Gezien en accoord:

Tembeloeng F.Nbasi, Nani Anin.
Tembeloeng Nsolae, Seso Toemnoeni.

De wd.Fadja Mollo
Kono Olmaten.

De Fabtor G.Noetis
Kl-i Tongala

1* Siki Nitbani beranak
1. Paul Nope
2. Helepina (bi Feti. / nawin dengan Detag. best. ass.)
3. Koesa Nope I
4. Kaleb Nope.

2* bi Koke Nitbani beranak
5. Koesa Nope II
6. Tefa Nope
7. bi Feti.

3* bi Oba Sanbai beranak
8. Bao Nope

4* bi Tipe Asbanoe beranak
9. Koko Nope.

5* bi Oko Taeke beranak
10. Baki Nope

6* bi Konni Toenoe beranak
11. Fatek Nope

7* bi Koke Babis beranak
janak perempoean bi Koko Nope
(berlaki pada Gabriel Isaej.

Toelichtingen:

Paul Nope - Voorzitter - Bestuurscommissie
Koesa Nope I - Fettor NoEmeto.
Koesa Nope II - Fettor NoEbebak (tijdelijk te Makasser studeerende aan de Bestuursopleidingsschool).-
Tefa Nope - tijd. wd - Fettor NoEbebak. -
Bao Nope - Fettor NoEmoeke.
Baki Nope - studeert MULO Makasser.-

Allen zijn zelfbesturenders geweest.

SoE, den 20 Februari 1948.-
De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor,

= Mr. W. H. G. Keijntjes. =

Bijlage: 24

Asal-oesoel Radja Amanoeban.

Seo Bil Nope
bi Oepoe Nomnafa
Olo Banoe Nope
bi Fikoel Nitbani
Bil Banoe Nope
bi Bia Nitbani
Seo Nope R. (dapat tongkat Portugeesch).
bi Kocaf of Bako Toh dari Insana.

1.
Toe Nope R. (waktoe Portugeesch)
bi Moesoe Feti.
Koesa Nope of Tamespah. R.
bi Eese Bnao dari Toianas
Baki Nope of Ekpah R.
bi Masi Feti Nitbani

Sano Nope R.
bi Feti Tfoeanai dari Koepang

Bil Nope R.
bi Eaka Sakan
Koko Nope

Eoae Nope
bi Tali Eoenama
PaE

Koesa Nope
bi Nikoe Kobesi †

PaE Nope
bi Afoan Sakobanae

Noni Nope R.
bi Koko Nitbani

PaE Nope
in 1946 ontslag gevraagd.

Baba Benamtoean
bi Ani Sakan
Seka Benamtoean
bi Eeoe Eapis
Eeoe Benamtoean
bi Toea Sanbai
Koko Benamtoean

2
Seke Telnoni
Pastil Telnoni
Sake Telnoni
Sanoe Telnoni
bi Teni Eenama
Kolo Telnoni
bi Ani Nenohay.
Ebe Telnoni
bi PaE Toesi
Eadewijk Telnoni (seke. A'ban).
Terafil Esoe.
Julius Telnoni

3
Eene Anaban
Mikan Anaba
Kolo Anaban
Bene Anaba
Bal Anaba
Hika Anaban
Bian Anaban
Sole Anaban

Asal-usoel dari fettor NōEboenoe [Tsoe].

Hanoas Tsoe
×
.....
Toebani Tsoe
×
.....
Toca Tsoe
×
bi Toboe Boisoin
Bian Tsoe
× bi Nōno Nkonkeba
Meistis Tsoe
× bi Socli Pammisa
Lemo Tsoe F waktoe Portegis, dapat tongkat Portegis
× bi Laka Nionkeba
Tefa Tsoe

bi × Ifo Bansaat — bi × Hammex Nenoliae

1907 Compagnie doedoek di kapan

Boi Tsoe F
× bi Ami Faot
Lemo Tsoe F
× bi Nōesi Beti
Siki Tsoe

Bian Tsoe
× .....
Kaoena Tsoe
× .....
Bian Tsoe

Esoe Tsoe
× bi Pah Nbät
Nemo Tsoe

Toca Tsoe F
× bi Nino Nombaka
Keke Tsoe
× bi Heka Nenoliae
Koli Tsoe F [fettor NōEbanoe]
× bi Locisa Naboenoa

Kili Tsoe
× bi Laka Benoe
Bila Tsoe
× bi Kefi Nenoliae
Mellem Tsoe

1 Gabriial Tsoe F [fettor NōEbonbet]
× bi Koko Nope
Eta Tsoe.

2 marcus
3 Theofilus
4 Gotlieb
5 Hendrik
6 Hobino
7 Karel
8 Albinus
9 Fransina

F zijn fettoren geweest.

Soe, 2 Februari 1948.
De Onderafdeelingschef van Z.M. Timor

[Mr. W.H.G. Reijntjes].

Asal-usoel dari fettor Nakamnanoe
[herpantjar dari Nope].

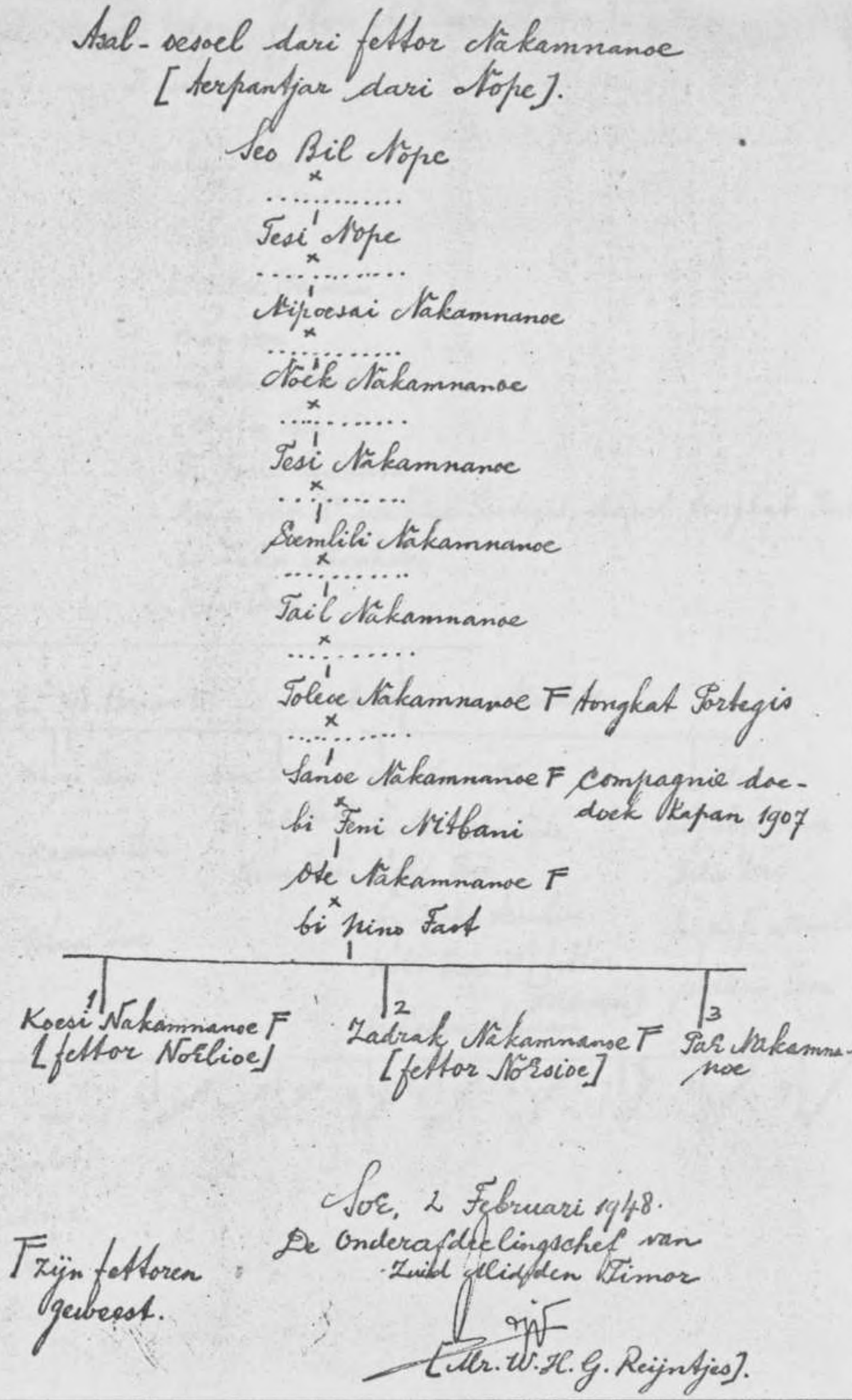

F zijn fettoren gebeest.

Soe, 2 Februari 1948.
De Onderafdelingschef van
Zuid Oostelijk Timor

[Mr. W. H. G. Reijntjes].

Asal-oesoel Banoenaï Radja Amanatoen.

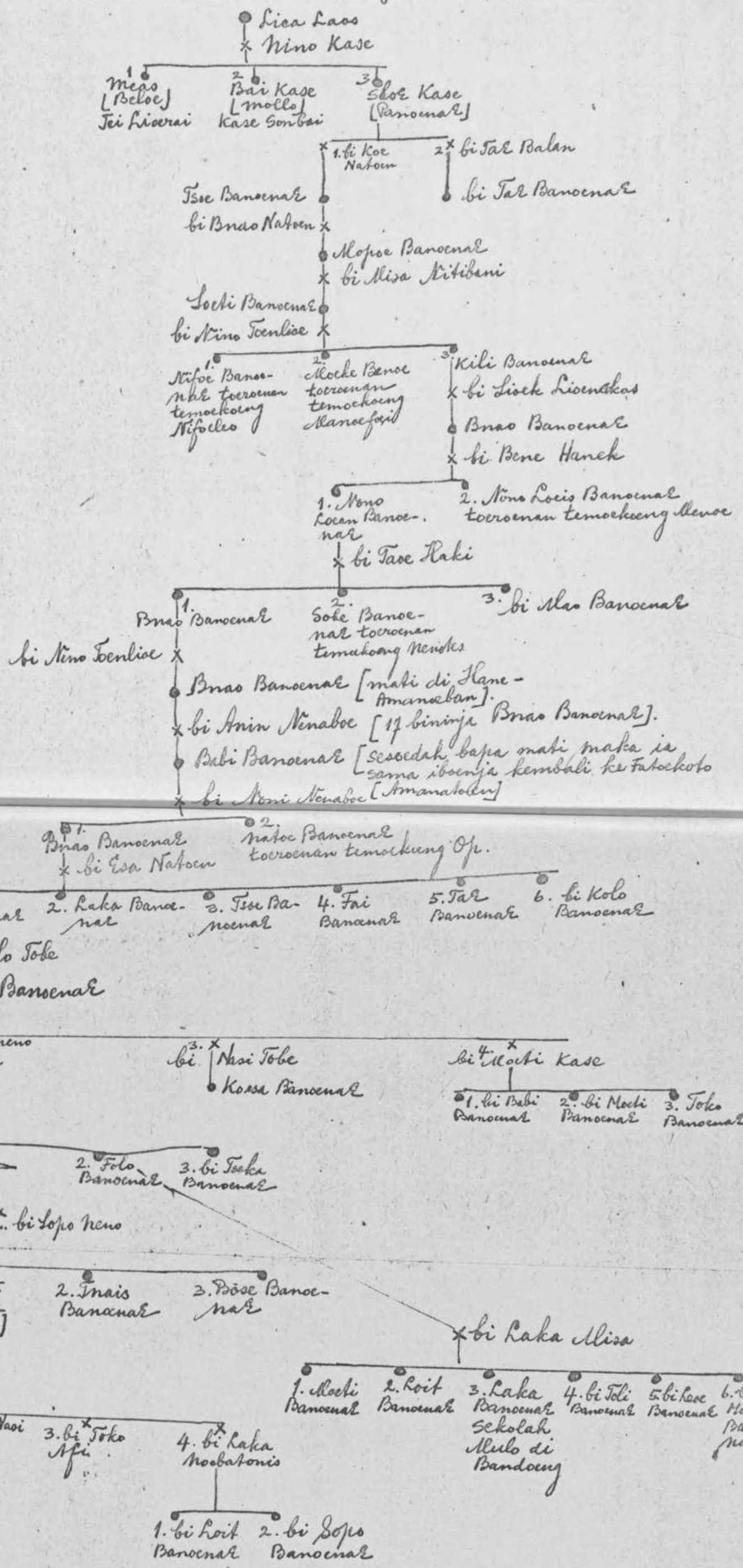

Is Radja van Amanatoen gewéest.

Soe, 2 Februari 1948.
De Onderafdeelingschef van Z. M. Timor

(Mr. W. H. G. Reijntjes).

POLITIEKE GEMEENSCHAPPEN.

Het beeld, dat ik bij de behandeling der Zelfbesturende landschappen over de radja's en fetteren schetste, is niet om enthousiast te worden voor hun bekwaamheid om land en volk in de nieuwe omstandigheden en verhoudingen te leiden naar de nieuwe Staatkundige constellatie. Zij hebben nog maar zeer weinig begrip van de veranderingen, die reeds zijn gekomen en nog minder van wat in de toekomst staat te gebeuren. Hun blik is nog beperkt tot hun eigen kleine gebiedje en zij zijn ten eenenmale niet in staat de gemeenschappelijke belangen te overzien. De drie Zelfbesturders, die op een vergadering heel broederlijk naast elkaar zitten, kennen en zien elkaar niet meer, zoodra de samenkomst is afgeloopen. Verblijvende in hun woningen op de onderafdeelingshoofdplaats bij besprekingen of rapat-zittingen, denken zij er niet aan om bij elkaar op bezoek te gaan en verschillende aangelegenheden eens gezamenlijk te bespreken. Ondanks alle aanmoedigingen daartoe, is het mij niet gelukt hen iets nader tot elkaar te brengen; men ontwijkt elkaar beslist, en dit is wel uitermate deprimeerend voor den bestuursambtenaar, die zoo graag zou zien, dat er eens wat meer initiatief van de Zelfbestuurders zou uitgaan, dat zij land en volk trachten vooruit te brengen, dat zij belangstelling toonen voor en zich een beeld proberen te vormen van hun toekomstige taak en positie. Van dit alles valt niets te bespeuren. Het eenige, waarvan zij zich thans een vaag beeld kunnen vormen is de federatie van Zelfbesturen en ik meen, dat voor Timor dit het eenige lichaam zal moeten zijn dat - al of niet samengesmolten met een volksvertegenwoordiging - zoo krachtig mogelijk dient te worden gemaakt. De aanstelling van één der 3 (of meer) zelfbestuurders binnen een onderafdeeling tot Hoofd van Plaatselijk Bestuur, is m.i. ondenkbaar; geen van hen wenscht een dergelijke situatie; in dit bestuursressort missen zij er trouwens alle bekwaamheden voor. Alleen binnen het federatief verband, waarin zijzex zich allen als gelijken weten, is langzamerhand te verwachten, dat positief constructief werk kan worden verricht.
De drie wakil-rajats in dit ressort zijn stuk voor stuk heel wat meer ontwikkeld dan de Zelfbestuurders, maar ook zij verstaan hun positie nog niet geheel. Ook de bevolking zelf echter weet nog niet goed, wat een wakil rajat eigenlijk is. Hij wordt te veel beschouwd als een klachtenbureau; men loopt naar hem toe met zaken, die voorgebracht dienen te worden bij hun eigen hoofden met het funeste gevolg, dat de eigenlijke bestuurders (temenggoengs, fetteren, radja's) gepasseerd worden en niet meer weten, wat er in hun gebied omgaat. De wakil-rajats leenen zich te veel voor het voorbrengen van klachten direct bij den onderafdeelingschef of zelfs direct bij de politie, zonder dat klager af te vragen of hij reeds bij zijn eigen hoofd is geweest.
De belangstelling onder de eigenlijke Timorcesche bevolkingsgroep voor politieke aangelegenheden is practisch nihil. Alleen op de onderafdeelingshoofdplaats en onder de wat meer ontwikkelden in het binnenland (onderwijzers, pondeta's, enkele ambtenaren) bestaat interesse voor de Staatkundige ontwikkeling van Indonesië; politieke verenigingen, zelfs afdeelingen daarvan bestaan echter niet. Men vindt alleen enkele leden van een paar te Koepang bestaande politieke organisaties.
Te SoE en Nikiñ zijn afdeelingen van de Kuo Min Tang; er gaat zeer weinig actie van uit.

Het Detachement beschikt nog niet over eigen paarden;in de eerste plaats ontbreekt een stal en bovendien zijn goede rijpaarden zeer duur en moeilijk te krijgen; tijdens patrouilles worden rijdieren ingehuurd. Een goed mechanisch vervoermiddel is ook niet aanwezig; de in 1947 ontvangen motorfiets is bijna steeds in reparatie.

Hoewel een intensieve patrouille-gang door te weinig personeel nog niet mogelijk is, worden toch regelmatig de verschillende kampongs bezocht en is het vertrouwen in de politie, dat tijdens den oorlog een geduchte klap heeft gekregen, langzamerhand weer teruggekeerd. Het personeel, dat na de bevrijding aangetroffen werd,is direct voor het grootste deel naar Alor overgeplaatst en vervangen door agenten uit Kefamenanoe, later aangevuld met nieuw-opgeleide recruten. De politie heeft zich tijdens de bezetting gehaat gemaakt bij de bevolking en sommige agenten zijn toen krasser opgetreden dan de Jap zelf; thans worden geen klachten meer ontvangen over ruw optreden.

De post Kefamenanoe dient geregeld bezet te worden; afgelegen en de 14 dagen is echter genoeglijk. Indien de autoweg van Atambua naar Besikama gereed komt en er telefonische verbinding met Kefamenanoe zal zijn, zal dit ten goede komen aan de controle op de post en een sneller transport en vlottere berichtgeving omtrent plaats gehad hebbende misdrijven verzekerd zijn. Deze verbindingen zullen daarom van groot belang zijn voor een beter politie-toezicht en hopelijk de criminaliteit in dit gebied verminderen.

Het vooronderzoek in strafzaken is in het algemeen bevredigend.

afkomst en stand van deze verdachten, waardoor zij/ hen allen gelijkelijk zullen behandelen.-

1943 (1944).

Het Detachement van de Staatspolitie te Sch. bestond op 1 Februari 1943 uit:

1 Inspecteur van Politie 1e.klasse -Commandant van het Detachement
1 Kantri-politie
1 Postkantoorcommandant 1e.kl.
20 Agenten

terwijl de officieele sterkte behoort te zijn:

1 Inspecteur van Politie 1e.klasse
1 Kantri-politie
2 Rechercheurs
1 Hoofdpostkantoorcommandant
4 Postkantoorcommandanten
40 Agenten

waaruit blijkt, dat het Detachement sterk ondersterkt is. De voornaamste reden daarvoor is, dat er onvoldoende huisvestingsmogelijkheden zijn. De kort voor den oorlog geheel nieuw-gebouwde kazerne is bij een bombardement zwaar getroffen; de beide groote woonbarakken alsmede de keuken, de gevangenis, de paardenstal, badkamers en w.c's brandden totaal af. Van het hoofdgebouw, waarin de kantoorruimten ondergebracht waren en de arrestanten-cellen stonden bij de bevrijding nog slechts de kale muren overeind. Het gebouw is toen zoo vlug mogelijk en daardoor zeer onvoldoende hersteld, zoodat het personeel thans in deze kantoorlocaliteiten woont; een loodsgebouw is in 1947 gebouwd; op het fundament van de keuken werden twee woonvertrekken opgericht, terwijl ook de cantine als woonruimte dienst doet. Alles bij elkaar genomen zijn de agenten slecht gehuisvest, hoewel de tegenwoordige Detachementscommandant alles doet om het hen wat aangenaam te maken en zoodoende de goede geest te bewaren.

Reeds geruimen tijd bestaan plannen voor den bouw van een nieuwe kazerne en wel nabij het huidige voetbalveld; in welk stadium deze plannen thans verkeeren is mij totaal onbekend. Op verzoek van den Korpschef zijn door den ondergeteekende U.L.W. kostenberekeningen opgemaakt voor een tijdelijke voorziening, n.l. de bouw van een woonbarak en uitbreiding paardenstal op het tegenwoordige terrein, maar ook daarop is sindsdien totaal niets meer gehoord.

Ik heb steeds betoogd, dat spoedige bouw van een nieuwe tanghoort, omdat de tegenwoordige huisvesting van het politie-personeel uiterste onbevredigend is. Zo dit in 1948 nog niet mogelijk is zal bovengenoemde noodvoorziening, althans wat betreft de woonbarakken na de bevrijding in allerijl aangebrachte meest noodzakelijke herstellingen. Zo zal b.v. het dak vernieuwd moeten worden; zij moeten nieuwe ramen en deuren gemaakt worden en betere schotten tusschen de woongelegenheden; voorts is de keuken zeer onvoldoende. Een cantine ontbreekt geheel, zoodat aan ontspanning voor de agenten haast niets kan worden gedaan; alleen de badkamers en w.c's zijn tamelijk goed.

Het

en de niet te groote afstand tot het Portugeesche gebied, aan de orde van den dag. Te Poetain is een regelmatig bezette politie-post, die steeds afgelost wordt, en van waar uit geregeld patrouilles worden gemaakt ter opsporing van gepleegde strafbare feiten. In de landschappen Mollo en Amanoeban is de criminaliteit veel lager.-

De meest voorkomende delicten zijn: veediefstal, moord, doodslag, inbraak, mishandeling. Voor de raden van landshoofden werden in 1946 en 1947 berecht# en afgedaan respectievelijk 62 en 113 crimineele zaken; civiele zaken komen zelden voor de raad - deze kunnen meestal in der minne geregeld worden.

Het (nieuwe) landgerecht krijgt slechts een enkele keer een eenvoudige zaak te behandelen.-

Gevangenissen.

De ruime voor-oorlogsche gevangenis te SoE is tijdens de bezetting bij een bombardement der Geallieerden door een voltreffer geraakt en totaal vernield; de gestraften zijn nu ondergebracht in een door den (ex) Zelfbestuurder van Amanoeban voor dit doel beschikbaar gestelde woning van inheemsch maaksel, onder voorwaarde van weder-oplevering in den oorspronkelijken staat, indien een nieuw gebouw gereed gekomen zal zijn; er is een keuken met goedang en een kantoortje voor den cipier bijgebouwd, alsmede enkele W.C's. Het gebouw voldoet natuurlijk bij lange na niet aan de te stellen eischen voor een gevangenis, is reeds tamelijk bouwvallig, donker en veel te klein voor het groote aantal gevangenen; de capaciteit bedraagt ongeveer 80 man, terwijl de gemiddelde bezetting in 1947 ongeveer 140 man bedroeg.- Begin 1948 werd de toestand iets beter, doordat een aantal gestraften naar elders kon worden opgezonden; de toestand is echter nog hoogst onbevredigend en er is nog niet veel kans, dat de eerste twee jaren met den bouw van een nieuwe gevangenis zal worden begonnen.-

Aan het hoofd staat een cipier, die administratief goed is, doch overigens strenge controle behoeft. Het lagere personeel (de oppassers) is niet voor haar taak berekend; maar al te vaak wordt veel te amicaal met de gestraften omgegaan en aan een streng toezicht op de gevangenen ontbreekt nog veel, getuige de talkens weer voorkomende ontvluchtingen, speciaal tijdens de werkuren buiten de gevangenis. Het is steeds weer hetzelfde volletje waar de oppassers inloopen; een strafan vraagt permissie om een plasje te doen, verdwijnt in het struikgewas en gaat er van door. Ik heb enkele malen de verantwoordelijke oppassers ontslagen, n.l. als drie maal een gevangene, op dergelijke wijze ontvluchtte; meestal echter duurde het niet lang of zijn opvolger werd op dezelfde wijze beetgenomen. Een andere veel voorkomende fout is, dat zij onderscheid maken in de behandeling van de gestraften. Iemand, die in de samenleving iets beteekent, b.v. een hoofd of onderwijzer, wordt met meer respect behandeld dan de gewone kampongman; de eersten krijgen daardoor een zekere overwicht op hun lotgenooten en laten dit blijken door hen opdrachten te geven, de baas over hen te spelen en hen voor zich te laten werken; de bewakers zijn niet voldoende opgewassen tegen deze onjuiste toestanden.

Het eenige middel, dat hiertegen helpt is opzenden van gevangenen naar andere strafplaatsen. Vóór den oorlog ging een groot deel van hen naar Java om daar in de groote gevangenissen hun straf te ondergaan; dit is thans niet meer mogelijk. Echter zouden binnen de residentie de gestraften meer verplaatst moeten worden. Indien hier zoo weinig mogelijk Timoreezen waren doch vrijwel uitsluitend gestraften van andere eilanden, zullen practisch geen ontvluchtingen meer plaats hebben, aangezien een vreemdeling niet door den Timoreees in de kampong wordt opgenomen en bovendien zijn de bewakers onbekend met

(dat soms zoo ver bezijden de waarheid kan zijn dat het opnieuw moet worden getikt) waarna het geheele vonnis met overwegingen moet worden opgemaakt. Dit alles bij elkaar gerekend, is de onderafdeelingschef gemiddeld 5 tot 7 dagen per maand druk bezig met de rechtspraak, met het ontmoedigende resultaat, dat het strafregister toch nog geen volledig en juist beeld geeft van de toedracht van de zaak.

M.i. zou hierin verbetering te brengen zijn door de onderafdeelingschefs te ontheffen van hun functie van Raadsman (practisch Leider) van de Rapat, en daarmede te belasten een aan den Resident toegevoegden jurist of bestuursambtenaren met ervaring op het gebied van de inheemsche rechtspraak. Deze zou Raadsman moeten zijn van alle in de afdeeling bestaande Raden van Landshoofden (eventueel alleen voor het eiland Timor) terwijl hij de beschikking zou moeten hebben over een prima kracht als griffier; beiden zouden voortdurend op reis moeten zijn om op de verschillende onderafdeelingshoofdplaatsen c.q. standplaatsen der Zelfbestuurders rechtszittingen bij te wonen, en waar nog noodig geheel te leiden. De griffier zou eenige juridische kennis moeten hebben (b.v. een abiturient van de Bestuursopleiding) en vlot moeten kunnen schrijven; het proces verbaal van de zitting kan uitgewerkt en getikt worden door de thans indienst zijnde schrijvers bij de Raden op aanwijzingen van den griffier.

De voordeelen hiervan zouden m.i. zijn:

a. de onderafdeelingschef krijgt veel meer tijd zijn aandacht aan andere belangrijke aangelegenheden te schenken en kn meer op tournee gaan.
b. grootere uniformiteit in de rechtspleging.
c. indien aan den rondreizend rapat-raadsman tevens de bevoegdheid wordt gegeven van revisie-rechter in strafzaken, waarbij vrijheidsstraffen van b.v. niet hooger dan 5 jaar worden opgelegd, zou dit tevens een belangrijke werkbesparing beteekenen voor den afdeelingschef en den Assistent-Resident t.b, die momenteel eveneens een groot deel van hun tijd moeten besteden aan de revisie van straf-vonnissen.

Bovengeschetste werkwijze zal geld kosten, temeer als ook in de andere afdeelingen van de residentie dergelijke ambulante rapatraadslieden noodig zouden zijn, nog afgezien van de vraag of het benoodigde personeel daarvoor ter beschikking kan worden gesteld. De finantieele consequenties worden voor een (heel klein)deel vergoed, doordat de thans bescheiden schrijvers-griffier kunnen aanblijven en niet behoeven te worden vervangen door beter betaalde krachten, wat toch zeer zeker noodig is, indien de onderafdeelingschefs blijven belast met hun zware taak van raadsman (lees leider) van de Raden van Landshoofden; in dit geval toch dienen zij m.i. de beschikking te hebben over een griffier van de capaciteit van een klerk, wil den revisie-rechter een vonnis worden voorgelegd, dat een duidelijk inzicht geeft over het verloop van een terechtzitting. Een in alle opzichten goed verzorgde rechtspleging is m.i. van zoo groot belang, dat daarvoor de benoodigde gelden dienen te worden gevonden; op het oogenblik zijn de uitgaven voor de inheemsche rechtbanken belachelijk laag.-

Wat betreft de criminaliteit heeft deze residentie altijd in een kwade reuk gestaan. In deze onderafdeeling is het alleen het landschap Amanatoen (en speciaal de districten Poetain en Toi Anas) waar de misdaad nog veel voorkomt. Het is het meest achterlijke gebied van de onderafdeeling; moord en doodslag komen er nog al eens voor en veediefstallen zijn er, door de nabijheid van Zuid-Beloe

Ten slotte is in ieder landschap een Raad van Landshoofden gevestigd, bestaande uit den Zelfbestuurder als voorzitter en de fettoren als leden, terwijl de onderafdeelingschef Raadsman is. Dit laatste komt er in de praktijk op neer, dat de Bestuursambtenaar de geheele leiding van het onderzoek op de zitting heeft,aangezien de voorzitters ten eenenmale daartoe nog niet in staat zijn. De Radja's van Mollo en Amanatoon zijn analphabeet, kunnen derhalve geen ten lastelegging opstellen (omdat zij de processen-verbaal van vooronderzoek niet kunnen bestudeeren) en nog minder deze aan beklaagde(n) voorhouden. Verder zijn zij geneigd het onderzoek veel te oppervlakkig te houden en er maar gauw een eind aan te maken; zij hebben weinig begrip van opzet,motieven die tot de daad geleid hebben enz. Het ergste is nog, dat zij zoowel verdachten als getuigen veel te hardhandig willen aanpakken en hen- in plaats van hen rustig te laten vertellen en op hun gemak te stellen-telkens interrumpeeren, uitmaken voor leugenaar e.d. Het behoeft geen betoog,dat op deze wijze van een degelijk onderzoek naar de objectieve waarheid niet veel terecht zou komen, als de Bestuursambtenaar zich werkelijk alleen maar zou beperken tot de ~~familie~~ van Raadsman. In de praktyk komt het er dan ook op neer, dat de onderafdeelingschef aan de hand van het vooronderzoek door de politie de ten laste-legging opstelt en verder de geheele zitting leidt. De straf wordt ten slotte door den Raad uitgesproken, waarbij het nog al eens voorkomt,dat de Raadsman moet wijzen op verzwarende of verzachtende omstandigheden,waarna meestentijds wel overeenstemming wordt bereikt omtrent den ernst van het misdrijf en de op te leggen straf. Den Bestuursambtenaar staat dan weer een massa schrijfwerk te wachten, aangezien hij het geheele vonnis met overwegingen moet opmaken, en nog het proces-verbaal van de zitting moet controleeren. Dit laatste is noodig omdat niet beschikt wordt over een bekwame griffier. Deze persoon,meestal een schrijver, is niet in staat voldoende vlug en duidelijk een verslag van het juiste verloop van de zitting op te schrijven; het ontbreekt hem aan eenige juridische kennis, hij begrijpt daarom niet de strekking van tal van vragen, die aan beklaagden en getuigen gesteld worden en noteert ze daarom ook niet, met het gevolg,dat de strafregisters nimmer een volledig en juist overzicht geven van wat er precies tijdens de verhooren wordt gevraagd en geantwoord.Ik heb in mijn 10 dienstjaren in deze residentie nooit een goed griffier gekend.-

Al deze omstandigheden maken, dat de onderafdeelingschef een zeer belangrijk deel van zijn tijd moet besteden aan de rechtspraak. Het begint met het bestudeeren van soms ingewikkelde en uitvoerige bundels van vooronderzoek, naar aanleiding waarvan de ten laste-legging wordt opgesteld. Vervolgens moet de datum van de zitting worden bepaald en getuigen en beklaagden (indien deze zich niet in preventieve hechtenis bevinden) worden opgeroepen. Is de zittingsdag aangebroken dan kan practisch nooit vóór 9 uur worden begonnen, omdat de radja's en fettoren vóór dien tijd nu eenmaal niet verschijnen. Niet zelden blijkt dan, dat één of meer belangrijke getuigen niet aanwezig zijn, zoodat de behandeling moet worden uitgesteld. Indien wel met de berechting kan worden begonnen dan kunnen de verhooren vaak ontzettend lang duren, doordat volkomen overbodige een lange verhalen worden opgedischt, de verklaringen elkaar tegenspreken of geheel afwijken van die van het vooronderzoek,waarbij nog komt dat alles uit het Timoreesch in de bahasa Indonesia moet worden vertaald, kortom, een ernstige zaak kan uren en soms dagen in beslag ~~nèèt~~ mèè nemen. Is eindelijk uitspraak gedaan,dan moet dus weer het geheele verslag van de zitting worden gecontroleerd

(dat

Rechtswezen.

De Zelfbestuursrechtspraak is geregeld bij het zgn.Timor-Rechtsreglement" (besluit van den Resident ddo.13 Februari 1941 No.8/XII/I.R.); in het archief aanwezig.-

Eigenlijke gemeentegerechten bestaan hier niet. Wel worden door de fettoren en temoekoengs kleine zaken in de kampong gepoetoest; deze dragen haast altijd het karakter van een minnelijke schikking. Veel van dergelijke perkara's zijn: "aanrichten van schade in tuinen door binnendringend vee", "het verbreken van een verloving", "heel kleine diefstalletjes", "het bij vergissing dooden van anderman's vee". Heel vaak echter bestaat de neiging om ook ernstiger zaken maar in de kampong onder elkaar te "damaien", vooral als de benadeelde partij daar zelf om verzocht. In zulke gevallen worden soms werkelijke veediefstallen opgelost door den misdadiger twee of driemaal het aantal ontvreemde dieren te laten vergoeden. Kind vorig jaar is op een hoofdenvergadering besloten, dat de fettoren alle door hen berechte zaken zullen inschrijven in een blauw schrift,waarvan een model door mij is opgemaakt en dat om de één of twee maanden aan den onderafdeelingschef ter inzage moet worden aangeboden, zulks om eenig idee te krijgen van den omvang en den aard dezer beslissingen. Tot nu toe diende slechts één van de fettoren het schrift bij mij in; er zal voorloopig nog wel voortdurend op moeten worden aangedrongen het boekje regelmatig te toonen.

Ook de Zelfbestuurders nemen wel beslissingen, die het karakter van rechtspraak dragen,b.v. opleggen van boeten in geval van overspel en verdeeling van de bezittingen bij echtscheidingen, zonder dat een vonnis wordt opgemaakt. Indien beide partijen met de uitspraak genoegen genomen, bestaat daartegen in het algemeen geen bezwaar, temeer daar de Zelfbestuurders in zulke gevallen haast altyd het advies inwinnen van goede adatkenners. Ik heb er echter steeds op aangedrongen, dat zij van dergelijke beslissingen aan mij kennis geven.

De landschapsgerechten behandelen eenvoudige zaken; bijna altijd alleen wanneer een proces-verbaal van de politie of van het boschwezen-personeel wordt toegezonden terzake van lichte misdrijven, overtredingen en bosch-overtredingen. De Zelfbestuurders weten,dat in deze gevallen een vonnis verwacht wordt;in de meeste andere gevallen nemen zij beslissingen zonder vonnis. Het opmaken van een officieel vonnis vindt men maar lastig.

Aan deze rechtspraak door landschapsgerechten ontbreekt nog vaak heel veel, hoewel een verbetering is te constateeren met vóór den oorlog. Toen gebeurde het maar al te vaak,dat, bij ontvangst van een proces-verbaal van vooronderzoek door de politie, zonder meer een vonnis werd opgemaakt, dat naar den onderafdeelingschef werd gestuurd, terwijl na de onderteekening voor "gezien" de veroordeelden pas kregen te hooren welke straf hen was opgelegd. Een zitting werd heel vaak niet gehouden; men schreef domweg de verklaringen van beklaagden en getuigen uit het vooronderzoek over, legde een vrijheidsstraf of geldboete op, zonder dat verdachten in de gelegenheid waren geweest zich te verdedigen. Door er telkens weer op te wijzen dat een dergelijke handelwijze volkomen in strijd met de beginselen van een onvertogen rechtspraak, worden thans wel zittingen gehouden en worden partijen, beklaagden en getuigen gehoord. Aan de redactie van de vonnissen ontbreekt echter vaak nog heel wat, evenals aan de opgelegde straffen in de criminele gevallen. Door af en toe een vonnis te bespreken met den radja en den djoeroetoelis (die ze opmaakt) wordt getracht deze rechtspraak in wat betere banen te leiden (verandering van het vonnis is niet toegestaan-slechts opmerkingen mogen worden gesteld).-

dan een half jaar eet,om verder met poetak genoegen te nemen.
Voor de stamboom van het radja-geslacht verwijs ik naar bijlage. 29
Tengevolge van tijdsgebrek heb ik over Annamatoen slechts heel weinig kunnen mededeelen.

Tnnis Banoenaik is kort geleden veroordeeld tot 1500,-- boete, welk vonn door mij is voorgesteld het te wijzigen in drie jaren gevangenisstraf;hi had zich schuldig gemaakt aan mishandeling,onwettige vrijheidsberooving en afpersing; het vonnis is nog niet van den Resident terugontvangen.Het is jammer, dat de radja niet opgewassen is tegen zijn broers en de fettoren, die op eigen gelegenheid allerlei zaken regelen of verbergen,waardoor dit landschap ongunstig afsteekt tegen de beide andere rijken en daar toestanden voorkomen en dingen gebeuren, die soms pas na langen tijd of in het geheel niet bekend worden. Een intensieve bestuursbemoeienis is niet mogelijk, doordat het landschap zoo ontzettend afgelegen is en moeilijk bereisbaar; slechts één, hoogstens tweemaal per jaar kan men in dit gebied een tournée maken. Een zeer belangrijke verbetering kan hierin komen, wanneer de autoweg Nikiû-Bosikama tot aan Rotain gereed zou zijn; men kan dan in enkele uren in deze plaats zijn en vandaar het landschap verder bereizen. Ook de telefoonverbinding met Rotain, door te trekken naar Moenkolo zal een vlugger contact met de onderafdeelingshoofdplaats in het leven roepen. Amanatoen is een nog erg achterlijk land met een zeer weinig ontwikkelde bevolking; de criminaliteit is er belangrijk hooger dan in de twee andere landschappen. Veediefstallen in het grensgebied met Beloe komen veel voor, maar ook roofmoorden zijn er geen zeldzaamheid. Ook op het gebied van de Volksgezondheid,landbouw en veeteelt kon tot nu toe weinig in dit afgelegen gebied gedaan worden.

De Zelfbestuurder heeft geen zoons; zooals gezegd zijn zijn broers volslagen mislukkelingen. Zijn neef en aangenomen zoon, Laka(Laurens) Banoenaik, bezoekt de Mulo-school in Bandoeng. Deze nog jeugdige figuur, die in 1947 op familiebezoek kwam, maakt een vlotte en schrandere indruk; de radja zou hem graag op de Bestuursopleiding te Makasser geplaatst zien, waartoe hij echter eerst zijn einddiploma van de Mulo moet zien te halen. Ongetwijfeld is hij de aangewezen man om den tegenwoordigen radja op te volgen, die zeker graag het bestuur aan zijn neef zal overdragen, als deze éénmaal een voldoende opleiding zal hebben genoten. Onder een flinke Zelfbestuurder, die kocasa heeft onder zijn hoofden, kunnen in Amanatoen betere toestanden ontstaan en kan het land tot ontwikkeling gebracht worden. De verhouding met het aangrenzende Amanoebanu is maar matig(zie onder Amanoebanu).

De vier fetteren in Amanatoen, allo gesproten uit oude en aanzienlijke geslachten, zijn helaas alle zware drinkers. Die van Sahan en Santian zijn reeds op leeftijd en laten veel zaken over aan hun zoons. De voornaamste geslachten in Sahan zijn:Nitibani,Misa,Nenaboe,Bana,Toealaka,Tampani en Saffatoe; de belangrijkste pah-toeafs zijn Neno Nitibani ♀ van Popnak en Laka Misa van Poetoen. In Santian wonen de soekoe's Nokas,Neno,Benoe,Beti, Pinneta en Baoenaole.

De fetteren van Rotain en Toi Anas zijn wat meer ontwikkeld dan hun genoemde collega's; zij spreken goed de bahasa Indonesia.Die van Rotain werkt vrij goed samen met de bijna steeds bezette politie-post op zijn woonplaats; ook is hij tamelijk actief op het gebied van onderwijs en landbouw, maar de bevolking is er lastig; we zijn hier in het land der veedieven; het is jammer, dat ook deze fettor zich herhaaldelijk aan dronk te buiten gaat, want het zou anders een goed hoofd kunnen zijn.

De fettor van Toi Anas is wel het minste; deze negeert volkomen zijn radja en gedraagt zich als een vorstje in zijn kleine gebiedje. Hij komt,ondanks opdrachten daartoe van den Zelfbestuurder, zelden naar Soë;ernstige waarschuwingen hebben tot nu toe geen enkel resultaat gehad. Men hoort of ziet haast nooit iets van hem en zijn ressort; hij is ontzettend lui en doet waarschijnlijk niet anders als zijn bezoldiging in ontvangst nemen en verdrinken; de moeilijkheid is, dat er geen geschikt persoon is om hem op te volgen. De bevolking, die sterk vermengd is met Roteneezen,is uiterst lui. Men maakt slechts heel kleine tuinen,waarvan men niet langer

HET LANDSCHAP AMANATOEN.
Korte Verklaring ddo.27 April 1921, goedgekeurd en bekrachtigd ddo.21 Februari 1923 No.18.

De oudste geschiedenis van dit landschap verhaalt - zooals ook door Veneema wordt vermeld, dat de tegenwoordige districten Kolibana (ook wel Santian geheeten) en Kolibono (ook Sabun genoemd) werden bewoond door de stammen: Bana, Mitibani, Nokas en Lioenokna. Deze stammen leefden in een onderling goede verstandhouding doch waren in voortdurende strijd gewikkeld met de Konnai-stam (ook Kounai, later Nesinai). Het tegenwoordige radja-geslacht Banoenaik zoudt het Westen gekomen zijn via het eiland Savoe; de stamboom vermeldt als oudste stamvader een zekere Lica Lana, die drie zonen zou hebben gehad, die weer de stamvader zouden zijn van Lioerai Sonbai en Banoenaik; de oude namen Bai Kase voor Sonbai en Sloh Kase voor Banoenaik wijzen op hun afkomst van buiten Timor (kase-vreemd). Deze 3 gebroeders zouden Timor hebben verkend en tot op de Mootis gijn geweest, waar door het uitgieten van water uit bamboes de rivieren Noil Minn en Noil Benain zijn ontstaan, en waar de verdeeling van het land tusschen deze 3 broers zou hebben plaats gehad. Sonbai kreeg het Westen en Noorden, Lioerai het Oosten en Banoenaik het Zuiden. In hun terugkeer in Zuid Beloe op de plaats genaamd Loeloe Baas (Kabesa?) bleef Lioerai daar. Sonbai trok opnieuw naar de Mootis en Sloh Kase naar het gebied van de eerder genoemde stammen, waar hij hen hulp verleende tegen Kosnai, die verslagen werd en vluchtte naar Beloe. Sloh Kase kleedde zich in gouden gewaden en werd genoemd Amanatoe, geworden tot Amanatoen, hoewel het gebied oorspronkelijk de naam droeg van Onem (niet te verwarren met Oknamo - het rijk van Sonbai). Over het ontstaan van de naam Banoenaik geeft Veneema een verklaring; een andere uitleg is, dat Sloh Kase aan de genoemde stammen leerde het roosteren van vleesch, gewikkeld in pisangbladeren, waarvan hij groote pakketten maakte (banoe= boenglooe).
Over de verdere ontwikkeling van het rijk is niet veel bekend; oorlogen werden haast niet gevoerd; het land is volkomen vrij gebleven van eenige invloed van Sonbai. De tegenwoordige fattorschappen Fontain en Toi Anan werden vroeger bewoond door de soekoe's Fay en Benonsta en gedeeltelijk door Kosnai. Dit gebied behoorde toen bij Lioerai, doch de hoofden der stammen waren practisch zelfstandig. De pah afan (hasil tanah of belasting in natura) werd echter opgebracht aan Lioerai. Na de komst van het Nederlandsche gezag werd het gebied met onderling goedvinden van de beide radja's van Beloe en Amanatoen bij laatstgenoemd rijk gevoegd(in 1909). Tot nu toe echter zijn deze twee fattorschappen sterk georiënteerd op Zuid-Beloe. Door huwelijken over en weer is in deze streek een tamelijk sterk matrilineair verwantschapsstelsel ontstaan. Hoewel momenteel niet het geval, verklaart men dat de functie van pah toeaf ook door een vrouw kan worden vervuld. De tegenwoordige fatteren - en vooral die van Toianas, gedragen zich nog als kleine radja's in hun ressort; het gezag van den Zelfbestuurder is hier vrijwel nihil en hij bezoekt deze fattorschappen nooit.
De huidige Zelfbestuurder, Kolo Banoenaik is een rustig, sympathiek man. Hij is analphabeet, spreekt en verstaat zelfs niet de bahasa Indonesia. Hij is reeds op leeftijd, is lichamelijk niet sterk. Behalve in de directe omgeving van zijn residentie, Noenkolo, heeft hij zeer weinig gezag, hoewel het geslacht op zich zelf, ook onder de andere vorsten op Timor, in hoog aanzien staat als één van de oudste radja-families; de radja van Noilo noemt hem "bapa". In bestuurszaken gaat er vrijwel niets uit van den Zelfbestuurder; hij laat alles over aan zijn fatteren en den schrijver. Verder hebben zijn beide broers zeer veel invloed en wel ten kwade - beide zijn enorme drinkers, die vooral tijdens de bezettingsjaren zeer herdhandig zijn opgetreden, toen juist de radja zelf zich zoo ver mogelijk op den achtergrond hield en zeer weinig contact heeft gehad met de Japanners, telkens berichtende, dat hij ziek was als hij opgeroepen werd. De oudste broer,

NOTEN:

110

1.Deze moestika zou nu nog steeds bewaard worden door Toh Boimaoe, tegenkoning bezar van Se'i, hoewel deze beweert de moestika niet te hebben.-Ze zou gerooft zijn van Loebis Nope, die in Koesnfatoe werd vermoord door de bangsa Babis en Boimaoe.--

2.De naam „Isoe" bestond toen nog niet.Hier krijgt hij zijn eerste naam,n.l.Koli Abi; het fettergeslacht van NoEboenoe wordt ook nu nog vaak Koli Abi genoemd; pas later is de naam Isoe ontstaan.

3.Deze heette Seo Bil, ook wel Bil Banoe; later is de naam veranderd in Nope.-

4.Banoenoek was toen reeds vorst van Amanatoen en is dus ouder dan het radja-geslacht van Amanoeban.

5.Dicht bij het tegenwoordige Nipol.-

6.dit waren de Portugeezen van NoEnoeti.-

7.Banam is de oude naam van Amanoeban.--

8.Nakamnanoe is het tegenwoordige fettergeslacht van NoEli'oe en NoEsi'oe; zij stammen rechtstreeks af van de Nope's;zie de stamboom van de Nakamnanoe's.

9.Het gebied van Nope omvatte toen slechts een klein deel van het tegenwoordige district NoEboenoe.-

10.De strijd tegen Kesnai werd gevoerd tijdens Seo Nope(niet Seo Bil Nope). Het rijk van Kesnai omvatte waarschijnlijk een groot deel van het tegenwoordige NoEboenoe, NoEhonbet en een deel van het district Poetain van Amanatoen. De oorlog ontstond door veediefstallen over en weer.Tegelijkertijd voerde ook BanoenaEk strijd tegen Kesnai,die dus van 2 kanten aangevallen werd. Nadat Kesnai verslagen was,werd zijn gebied verdeeld tusschen Nope en BanoenaEk. Het gebied van Nope werd toen vergroot tot de omvang van de huidige districten NoEboenoe en NoEhonbet.-

11.Waarschijnlijker is het verhaal, dat het hier betrof de vrouw van Radja Enoes Djabi zelf.-

12.Het rijk van Enoes Djabi was zeer groot en besloeg bijna het geheele tegenwoordige Amanoeban plus het Zuidelijk deel van Moëlo(het gebied van Biloto).De oorlog tegen Djabi werd evenzeens gevoerd onder Seo Bil.Door deze verovering kreeg Amanoeban zijn tegenwoordige oppervlakte, nog vergroot met een stuk van het huidige Mollo(n.l. de gebieden Biloto en Konbaki).-

13.De juiste toedracht is geweest als volgt: Radja Seo Bil werd na zijn dood opgevolgd door Toebani; deze had twee jongere broers, genaamd Tamelap en Kobis. Onder deze broers was groote oneenigheid; Toebani(ook genoemd Toe Nope) verplaatste de zetel naar Boti,later naar Niki2, waar Toebani op nog jonge leeftijd stierf en opgevolgd werd door Loeis Nope, waartegen zijn beide oems Tamelap en Kobis in opstand kwamen. Het kwam tot gewapend verzet,waarop Tamelap en Kobis de wijk namen naar Babaoe in Koepang; uit deze tijd dateert de vestiging van deze Nope's in kampoeng Amanoeban bij Babaoe; een kleiner deel vestigde zich te OEboefoe bij Koepang. Beiden zochten en verkregen hulp van Rotineezen en Savoeneezen, waarmede zij naar Niki2 optrokken en drie jaren lang strijd voerden tegen Loeis Nope. Dit wordt genoemd de „perang boloek" (boloek= lett. met velen vechten tegen één).De strijdmacht van Loeis Nope wist hen tenslotte te verjagen, waarna deze Amanoebangers naar Babaoe terugkeerden. Ook wonen hier nog afstammelingen van de bangsa Benoe,gezworen vijanden van de Nope's van Niki2.-

14.Opstand te Niki2 in October 1910. Oorzaak: één der vrouwen van den radja was uit de sonaf weggeloopen,naar een Chinees genaamd Oey tjoe Oah (nog in leven).De radja verzocht hulp aan het Nederlandsch-gezag de vrouw terug te brengen in de sonaf,waaraan niet direct gevolg gegeven werd.Op aanstoken van den Zelfbestuurder weigerde de bevolking belasting te betalen en heerendienst te verrichten.Vele gewapende Timorezen verschenen in de omgeving van Niki2.Op 3 October werden drie vrouwen van militairen die aan het baden waren vermoord; tal van gewapende ruiters verschenen voor de woning van den civiel en militair gezaghebber (Lt.Hoff);de bende werd door militair verdreven. De radja hield zich schuil in de sonaf,van waaruit de Nederl.troepen werden beschoten; de sonaf werd omsingeld en in brand gestoken.De radja verborg zich in een daarachter liggende grot en weigerde ondanks herhaalde bevelen te voorschijn te komen.Tenslotte werd een massa brandend materiaal in de grot geworpen,waarbij ten slotte de Zelfbestuurder,zijn zoon(Koko) en een aantal van zijn vrouwen en volgelingen (totaal 14 man)om het leven kwamen.--

bersama Benoe dan Nome.
2. Fetnai bi Koktoeo kawin dengan Bako temoekoeng OEle'oe ,bersama Na Lioe, Fita, Faöt dan Tanesab.
3. Fetnai bi Feti kawin dengan Bako II keloear bersama Ano,Bansoma, Beti,SaEpitoe,BataE,Panmisa dan Naoe Baboe.
4. Fetnai bi Kean kawin dengan Boimaoe keloear bersama soekoe banga Oni,Bala,Hekboe, dan Kaoese.
5. Fetnai bi Kolo kawin dengan Boimaoe keloear dengan bersama soeko bangsa Foenoef, Taopan,Noke dan Sajoena.
6. Fetnai bi Talakabiti kawin dengan Naät keloear bersama Lioenesi, Naättonis, Nakao, Naben,Asbilak, Neolaka,Lioe,Benoe,OE-Ban,Feto, TaAmisa,Heka Tefa dan Tefamnasi.
7. Fetnai bi Elamasoe kawin dengan Toni,temoekoeng Koealin,keloear bersama soekoe bangsa Toni,Bonat,Timo,Finit,Seo,Ola,Tbet dan Fetnai.
8. Fetnai bi Sole-Banoe kawin dengan soekoe bangsa Nitbani, keloear bersama Manoe,[illegible] Lioebana,FinsaE,Nenobais,TbaitnenotaE, NeonkoEn dan Leokole.
9. Fetnai bi Meni kawin dengan soekoe bangsa Toenoe,bersama dengan soekoe bangsa Seo,Laka, Nekibana dan Saoe-Toenf.
10. Fetnai bi Noni kawin dengan Bel sekarang temoekoeng Noesa keloear bersama soekoe bangsa Bel,Lasboi,Feo dan Ta'baE.
11. Fetnai bi Koko kawin dengan Fettor NoEnbet sekarang.
12. Fetnai bi Feti kawin dengan adik Fettor NoElioe sekarang.--

Demikianlah tjeritera asal-oesoel Famillie Nope(Banamtoean) dalam Keradjaän Amanoeban.--

De Voorzitter Bestuurscommissie
Amanoeban.,
w.g. P. Nope.-

Kerad jaän Amanoeban ialah:

1. Nipoesni (Nakamnanoe) jaitoe Fettor NoElioe dan NoKsioe bersama soekoe bangsa : Poenoef, Panab, Manoe dan Senabe.
2. HaoeboE (Nowisa) jaitoe temoekoeng OHoeE, bersama soekoe bangsa Noebatonis dan Lenamah.
3. Alecepah temoekoeng Oinlasi bersama soekoe bangsa Timo, Tanenoe, Tapene dan Maoeboy.
4. AoEtpah jaitoe temoekoeng besar Koenoenamat bersama soekoe bangsa Poey, Tefbai, Kelo, Namat, Poeitelo dan ToIte.-
   Toeke, TlonaEn, Poni, BnoEt, Sakan, MalaE, Sakan dan Nakloei.--
5. Atnoepah jaitoe temoekoeng OEbaki, bersama soekoe bangsa Nenolekoe, Bosoin, Tanoe dan Tosilaka.
6. Aboenpah jaitoe temoekoeng Menoe Koesi, bersama soekoe bangsa, Toesi, Tano, Leo dan Benoe.-
7. Banamtoean jaitoe temoekoeng Fatoekopa, bersama Efi, Tasip, Meta dan Boti.-
8. Noeban jaitoe temoekoeng Basmoeti, bersama Mnaofeto, Boilioe, Tsi dan Banfatin.-
9. Atatnais jaitoe temoekoeng Niki2 Oen bersama soekoe bangsa Meta, Koeafe'oe, Tefoe dan Poeay.-
10. Tonelab jaitoe temoekoeng Hoy, bersama soekoe bangsa Tefi, Poeay, Toeke dan Benoe.-
11. Banamtoean jaitoe temoekoeng Baboeyn bersama soekoe bangsa SaE, Bako, Benoe dan Benoe.
12. Telnoni temoekoeng Ofoe bersama soekoe bangsa, Benoe, Lasbai, Lanoe dan Banfatin.
    Telnoni jaitoe temoekoeng Niki2, bersama soekoe bangsa Sa'oe, SaEfatoe, Nenoelekoe dan Bosoin.
13. Anabanoe jaitoe temoekoeng Naoeleoem, bersama soekoe bangsa Atioepbesi, temoekoeng OKfnoe terpisah dari Anabanoe.
14. Banamtoean temoekoeng OEtbolan, temoekoeng Toenpakas, Taoepi dan temoekoeng besar Koesi bersama soekoe bangsa Toesi, Tano, Leoe dan Benoe.
15. Akailoepa jaitoe temoekoeng Netoepapan bersama soekoe bangsa Lioenesi, Naättonis.
16. Boesi jaitoe temoekoeng Nifoeloki, bersama soekoe bangsa Tobe, Benas, Boesi dan TaEk.
17. Nope,· Radja toea Neke bersama soekoe bangsa Toenoe, Fina, Nomnafa dan Poeay.
18. Banamtoean jaitoe temoekoeng Oenoe bersama soekoe bangsa Mnaofeto, Boilioe, Tse dan Banfatin.
19. Banamtoean jaitoe temoekoeng Toene bersama soekoe bangsa Ko'oe, Nabe, Lioenesi dan Naättonis.
20. Naät jaitoe temoekoeng Enopetoe bersama soekoe bangsa Lioe, Benoe Benoe, Asbela dan Neolaka.-
21. Faöt jaitoe temoekoeng besar Tetaf bersama soekoe bangsa Lenamah, Mankonis, BansaE, dan Faöttonis.-
22. Noeban jaitoe temoekoeng Neto Noesa bersama soekoe bangsa Bel, Lasboi, Feo dan TabaE.-
22. Lenamah jaitoe. temoekoeng2 Kioebania dan Mnelbaoen bersama soekoe bangsa Sakan dan Lenamah.
23. Banamtoean jaitoe temoekoeng Fafo bersama soekoe bangsa Besi, Kameo, Bala dan Taboen.
24. Nope jaitoe Fettor NoEmeto, bersama soekoe bangsa Bel, Faöt, Beti dan Noebatonis.
    Fettor NoEmoeke bersama soekoe bangsa Toni, Sapay, Leo dan Babis.

Inilah Poeteri2 jang kawin dengan soekoe2 bangsa jang ternjata dibawah ini, dan keloear bersama2 dengan soekoe2 bangsa dari waktoe nenek pertama sehingga kini.

1. Fetnai bi Noebai kawin dengan SaE temoekoeng Hnoenobenat, bersama

Watas2 ini sebelah tanah bahagian Barat, jang empoenja Radja Tookloea Senbai, dan sebelah Timor Radja moeda Neno Djabi serahkan pada kedoea saudara perempoeannja jang di Amanoeban; 1 perempoean kawin dengan bangsa Nemo dan 1 perempoean kawin dengan bangsa Beis dibawah lindoengan Radja Amanoeban; boektinja ada 2 plat pérak.----------

Kemoedian tanah tersebost Radja Amanoeban berlak padanja karena peperangan.--

Kira2 beberapa tahoen radja Seo Bil meninggal doenia. Dan waktoe itoe Radja moeda Toebani Bil dipangkatkan mendjadi Radja menggan-ti bapanja. Laloe ada peperangan antara Radja2 moeda sendiri,ja'ni: Radja Toebani Bil bersama adik2nja Tanelab dan Kobis. Kemoedian Kobis dan Tanelab kalah dan lari tersiar. Radja moeda Tanelab lari ke-Kioe-bania dan Radja moeda Kobis lari ke-Koepang.Sewaktoe itoe djoega Isoe lari ke-Amanatoen.

Sehabis perang antara ketiga saudara ini, Radja Toebani Bil ta' tinggal lagi di-Toenbesi dan berpindah ke-Boti district NoEhonbet. Disana(Boti)ta' berapa lama, Radja Toebani berpindah lagi dan tinggal di-Niki2. Setelah sampai di-Niki2 ta' berapa lama,kembalilah Isoe da-ri Amanatoen. Maka pada waktoe itoe Isoe dipangkatkan kembali mendja-di Fettor di+NoEboenoe.

Setelah sampai di-Niki2 Radja Toebani Bil soedah toea, laloe ia diganti dengan anaknja bernama Loeis, dipangkatkan mendjadi Radja mengganti bapanja.

Sewaktoe Radja Loeis ada peprangan ~~dikat~~ dikatakan oléh orang Timor ja'ni: Rerang Boluk. Peperangan ini berlakoe dalam ± 3 tahoen lamanja. /3.

Maka sehabisnja peperangan terseboet, Radja Loeis soedah toea, laloe ia diganti dengan anaknja bernama Baki. Maka anaknja dipangkat-kan mendjadi Radja ganti bapanja.

Radja Baki soedah toea, laloe ia diganti dengan anaknja bernama Sanoe. Laloe Sanoe dipangkatkan mendjadi Radja, mengganti bapanja.

Radja Sanoe toea, diganti dengan anaknja bernama Bil. Laloe ia dipangkatkan mendjadi Radja.

Sewaktoe Radja Bil dipangkatkan mendjadi Radja memerintahi Ke-radjaän Amanoeban, maka Radja Bil dan anaknja bernama Koko meninggal doenia, diwaktoe zaman peperangan antara pemerintah Belanda dengan Keradjaän Amanoeban dalam tahoen 1910. /4

Sesoedah Radja Bil dan anaknja meninggal doenia, jang menggan-tinja ialah Noni adiknja. Laloe Noni dipangkatkan mendjadi Radja meng-ganti kakaknja (Bil).

Zaman Radja Noni,sebahagian tanah dari Keradjaän Amanoeban, di-ambil oléh Keradjaän Amanatoen dan sebahagian diambil oléh Keradjaän Mollo, bersama 1 soekoe bangsa besar penglima perang dari Keradjaän Amanoeban ja'ni: Tef Lopo. Boekti2 dari Keradjaän Amanoeban jang ada dalam tangan soekoe bangsa terseboet ja'ni: Koa,metan (kain hitam) dan tobé.-

Kemoedian Radja Noni toea, laloe diganti oléh anaknja bernama PaE. Laloe PaE dipangkatkan mendjadi Radja , memerintahi Keradjaä Amanoeban.

Pada waktoe Radja PaE memerintahi Keradjaän Amanoeban, mak hagian tanah jang doeloe diambil oléh Keradjaän Amanatoen, Radja menerima kembali (dengan peperangan ketjil diwatas,) bersama 2 bangsa besar ja'ni: Misa dan SaEfatoe.

Kemoedian Radja PaE toea, ia diganti oléh anaknja bernama (Paulus). Laloe Le'oe(Paulus)dipangkatkan mendjadi Radja mengg bapanja, jang sekarang memerintahi Keradjaän Amanoeban.

Radja2 moeda jang sewaktoe teratoer oléh Radja(bapanja) nenek pertama sampai sekarang ini, keloear dari Sonaf(Istana) dikampoeng bersama soekoe2 bangsa, soepaja mendjadi keamanan

an Amanoeban ialah:

maka orang dari Radja Amanoeban menembak mati seorang dari Radja Enoes Djabi bernama Boibalan, maka sampai sekarang pasar Niki2 diksi nama pasar Boibalan; maka orang dari Radja Amanoeban oesir poela orang dari Radja Enoes Djabi lari bertempat di Nato Kemoedian beberapa boelan datanglah orang dari Radja Amanoeban berperang serta oesir orang dari Radja Enoes Djabi lari bertempat di Nane dan Noena; maka orang Amanoeban toroes oesir orang dari Enoes Djabi dan Radjanja lari bertempat digpenoeng Nollo-natbe danau ja'itoe watas tanah dari Radja Enoes Djabi dan Toekloea Sonbai Radja dari Keradjaän Bikaoeniki dan Nollo; danau tersebut sampai sekarang bernama Nifoe Na'Djabi, artinja danau tempat tinggalnja Radja Enoes Djabi.12

Maka disana tiap2 malam Radja Enoes Djabi bersama ra'jatnja bermain-main gong dan nonjanji Timor (Bone); maka Radja Toekloea Sonbai, mendengar chabar, bahwa Radja Enoes Djabi jang tinggal diwatas goenoeng Nollo serta bermain-main gong dan Bono, toroes ia (Radja Toekloea Sonbai) mentjahari akal hendak oesir Radja Enoes Djabi bersama ra'jatnja dari sana.-- Maka pada soeatoe malam datanglah Radja Toekloea Sonbai dengan ra'jatnja hendak mengadja bermain-main gong dan nonjanji Timor bersama-sama Radja Enoes Djabi dan ra'jatnja, serta Radja Toekloea Sonbai membawa andjingnja jang ditjintai; maka pada malam itoe, Radja Toekloea Sonbai perintahkan pada ra'jatnja memboenoeh andjingnja, serta disemboenjikan dibawah tiris roemah dari Radja Enoes Djabi; pada pagi hari maka Radja Toekloea Sonbai mengadja mentjari andjingnja, dan diberi tahoe hal ini pada Radja Enoes Djabi, soepaja Radja Enoes Djabi tjari keterangan kalau2 ra'jatnja jang tjoeri andjing Radja Toekloea Sonbai; maka ra'jat dari Radja Toekloea Sonbai mengadja tjari2 andjing Radjanja, tidak beberapa lama, maka ra'jat dari Radja Toekloea Sonbai kelocarkan andjing Radjanja dari tiris roemahnja Radja Enoes Djabi; pada waktoe itoe Radja Toekloea Sonbai toedoehkan Radja Enoes Djabi, jang soedah tentoe Radja Enoes Djabi soeroeh ra'jatnja memboenoeh andjing Radja Toekloea Sonbai.--Maka berselisihlah kedoea Radja itoe, laloe berperanglah kedoeanja sampai Radja Enoes Djabi tidak tahan perangnja Radja Toekloea Sonbai, laloe Radja moeda Neno Djabi serta ra'jatnja lari menoedjoe ke Koepang, serta bapanja (Radja Enoes Djabi ta'maoelari, hanja ia berpikir biar mati sadja diwatas tanahnja digoenoeng Nollo.--

Sesoedah Neno Djabi anak dari Radja Enoes Djabi dengan ra'jatnja lari menoedjoe keKoepang, maka bapa dari Neno Djabi (Enoes Djabi) berdjalan menoedjoe kepoentjak goenoeng Nollo; maka dipoentjak goenoeng Nollo Radja Enoes Djabi berpantoen demikian:" Oemoe kaät, Koanoni hom seoet; seoet moe snaoem,tasain Nain baoen; seoet moe snaom tasain Nom baoen; artinja: boeroeng darah bersiol malam, disana tersanboeng boeroengKoak; itoe tanda meninggalkan Nane, itoe tanda meninggalkan Noena.-- Sesoedah Radja Enoes Djabi berpantoen, laloe ia djatoehkan dirinja dari atas poentjak goenoeng Nollo, maka sampai dibawah pohon goenoeng itoe meninggal (mangkatlah) ia.--Kemoedian kembalilah Radja moeda Neno Djabi, serta berdamai dengan Radja Toekloea Sonbai dan ia (Radja moeda Neno Djabi) poengoet majat bapanja (Enoes Djabi) boeat koeboerkan; maka disana sudah njatalah kepala (tengkorak) dari Radja Enoes Djabi tada hanja badannja sadja; maka berpikirlah Radja moeda Neno Djabi, soedah tentoe Radja Toekloea Sonbai jang menjoeroeh mengambil kepala bapa saja.-- Kemoedian Radja moeda Neno Djabi minta pada Radja2 di Timor soepaja meréka itoe datang akan koeboerkan majat bapanja.-- Sesoedah semoea Radja2 di Timor soedah datang, maka Radja moeda Neno Djabi beri 1 njiroe wang dan 1 njiroe moeti salak pada Radja Toekloea Sonbai akan minta Radja Toekloea Sonbai kembalikan kepala bapanja (Enoes Djabi) soepaja dikoeboerkan.--Maka Radja Toekloea Sonbai tiada djawab apa2 dari hal permintaän Radja moeda Neno Djabi; hanja ia (Toekloea Sonbai) selaloe bermain-main tanah selama 3 hari; maka mengartilah Radja moeda Neno Djabi tentang maksoednja Radja Toekloea Sonbai hendak minta tanah dari Radja moeda Neno Djabi.--Maka Radja moeda Neno Djabi katakan pada Radja Toekloea Sonbai, katanja: Sekarang saja soedah mengarti permintaän toean Radja, maka saja berharap toean Radja kembalikan kepala bapa saja (kepala Enoes Djabi) dan permintaän toean Radja saja akan menggenapi; sesoedah dikoeboer majat bapa saja (Enoes Djabi); waktoe itoe Radja Toekloea Sonbai terima baik permintaän Radja moeda Neno Djabi, serta dikembalikan kepala Radja Enoes Djabi, dan sesoedah dikoeboer majat Enoes Djabi, maka Radja moeda Neno Djabi bagikan tanah pada Radja Toekloea Sonbai ja'itoe watas moelai ikoet kali KoEleko, naik Koeati'i, ikoet Naisnetan,keloear O'bes i, Besaboni dan keloear KoEnoeti, ikoet tengah goerdja.----------

/ Watas2 ini

ramboet gemoeti serta bakar moréka itoe, laloe Tenis dan Koebatonis lari tinggalkan tempat tinggalnja di Toenbesi.--9

Pada waktoe itoe Radja Amanooban tinggal di Toenbesi; Radja Tkesinai tinggal di KoEboenoe serta Radja Enoe Djabi tinggal di Kobi2 Talmanoe dekat Niki2.-- Kemoedian nónék Radja Amanooban moefakat dengan ra'jatnja serta berperang dengan Radja Tkesinai, maka Radja Tkesinai ta'tahan peperangan nónék Radja Amanooban laloe ia bersama ra'jatnja lari dari KoEboenoe ke Baloe.-- 10

Radja Amanooban berperang dengan Radja Enoes Djabi di Niki2.-

---

Pada soeatoe hari maka pergilah seorang dari koperintahan Radja Enoes Djabi ke Banun pada seorang Amanooban ja'itoe dokter Timor (Unané) akan tjari tahoe dari hal kesakitan isterinja, maka disana dokter Timor (Unané) itoe beri tahoe hal sakit isteri dari orangnja Enoes Djabi itoe," serta dokter Timor (Unané) itoe apa jang kani tahoe apa jang diboeatnja soepaja isterinja mendjadi baik (semboeh); maka poelanglah orang dari Enoes Djabi itoe; soeodah sampai dilocar pagar dari dokter Timor itoe (Unané) maka babi2 dari dokter Timor (Unané) itoe, mengedjoetkan orang dari Radja Enoes Djabi, sampai orang terseboet loepa perdjandjian dokter Timor (Unané) tadi; maka kembalilah orang dari Radja Enoes Djabi itoe, akan bertanja poela hal tadi itoe pada dokter Timor (Unané) itoe; maka dokter Timor (Unané)itoe beri tahoe lagi pada orang dari Radja Enoes Djabi, jang apa jang hendak diboeatnja, soepaja isterinja mendjadi baik (semboeh) dari kesakitannja; maka poelanglah orang dari Radja Enoes Djabi itoe; soeodah sampai pertengahan djalanan maka boeroeng2 poejoeh terbang mengedjoetkan orang dari Radja Enoes Djabi, sampai ia loepa segala perdjandjian dari dokter Timor (Unané) itoe; pada waktoe itoe kembalilah orang dari Radja Enoes Djabi pada dokter Timor (Unané)itoe, serta bertanja poela; pada waktoe itoe marahlah dokter Timor (Unané) itoe; serta ia (dokter Timor) berkata pada orang dari Radja Enoes Djabi, katanja: pergilah engkau serta poetoeskan lidah kemaloean dari isterimoe dengan pisau, maka nanti isterimoe mendjadi semboeh; maka poelanglah orang dari Radja Enoes Djabi, serta ia berboeat seperti apalah perdjandjian dokter Timor (Unané) itoe, terhadap isterinja; kemoedian beberapa hari, méninggal doenia isteri dari orang Radja Enoes Djabi itoe.-- Maka marahlah orang dari Radja Enoes Djabi itoe, serta ia tjari akal hendak membalas dendam pada dokter Timor (Unané) itoe, tetapi ta'dapat berboeat balasan pada dokter Timor (Unané) itoe, teroes orang dari Radja Enoes Djabi itoe moefakat dengan tomaN2nja laloe pentjoeri kerbau2 dari bahagian Amanooban banjaknja 99 ékor kerbau, selakoe pembalasan boeat orang Amanooban (dokter Timor).-- Kemoedian Radja Amanooban memberi tahoe hal kehilangan kerbau2 (kerbau2 dari orang Asbnoe) kepada Radja Enoes Djabi, serta minta soepaja Radja Enoes Djabi kasi nasihat pada ra'jatnja, sebab kerbau2 dari bahagian Amanooban banjak kehilangan, maka Radja Enoes Djabi terima baik permintaan Radja Amanooban itoe.--Kemoedian orang dari Radja Amanooban tangkap seorang dari Radja Enoes Djabi bernama Na'Beta karena ia tjoeri 2 ékor kerbau dari Amanooban, jang seékor bernama Ebon Soon Ai, jang seékor bernama Lakoen Asné; maka Radja Amanooban kasi perintah soepaja sipentjoeri itoe haroes dikabiri seperti kerbau2, maka moréka (ra'jat)Amanooban melaksakan perintah itoe dekat pinggir kali dari kampoeng Falas, laloe orang dari Enoes Djabi (Na'Beta meninggal doenia disitoe; sampai sekarang kali itoe bernama KoEbonbot, artinja kali Na'Beta.—

Maka Radja Enoes Djabi dengar hal itoe, lantas Radja Enoes Djabi kasi kabar pada Radja Amanooban, soepaja lekas ganti orangnja jang mati dikabiri itoe.-- Maka Radja Amanooban terima baik permintaan Radja Enoes Djabi, akan tetapi Radja Amanooban minta soepaja Radja Enoes Djabi ganti kerbau2nja jang hilang banjaknja 99 ékor + 2 ékor = 101 ékor kerbau, baharoelah Radja Amanooban ganti orangnja Radja Enoes Djabi, jang mati karena kabiri.-- Kemoedian berselisihlah kedoea Radja itoe karena perkara terseboet diatas; laloe kedoea Radja itoe moelai angkat perang di KoKfatoe; maka peperangan jang hebat dari Radja ra'jat Radja Amanooban sampai orang2 dari Radja Amanooban mengoesir orang-2 dari Rajda Enoes Djabi, dari KoKfatoe sampai dipinggir air dekat Niki2, maka orang Amanooban menembak mati seorang dari Radja Enoes Djabi bernama Makoe, maka sampai sekarang air itoe diberi bernama OKmakoe.-- Kemoedian orang dari Radja Amanooban teroes mengoesir orang dari Radja Enoes Djabi sampai dipasar Niki2

/ maka

nis soedang djoeal kajoe tjendana dan lilin pada orang dagang[6] dengan harga jang amat moerah.-- Maka nénék Radja Amanoeban minta pada pahtoeaf jang terseboet akan koempoel tjendana jang diboeang (dipandang ta'berharga) serta djoeal dengan pada orang dagang itoe dengan harga jang mahal.--Kemoedian Tenis dan Noebatonis minta nénék Radja Amanoeban dan Isoe akan djadi pertolongan pada pahtoeaf terseboet dalam hal mendjoeal tjendana dan lilin, maka waktoe itoe nénék Radja Amanoeban dan Isoe terima baik permintaän pahtoeaf Tenis dan Noebatonis, akan tetapi meréka itoe toentoet 1 tanda (selakoe besluit), maka pahtoeaf Tenis dan Noebatonis terima baik permintaän nénék Radja Amanoeban dan Isoe, serta dikasi 1 plat perak (selakoe besluit); plat perak terseboet sekatang ada, dan dikasi nama Noin nai Banan[7] artinja Wang tanda laki2 keradjaän Amanoeban.--

Maka disana nénék Radja Amanoeban dan Isoe tjari akal hendak djadi Radja disana; maka pada soeatoe hari nénék Radja Amanoeban dan Isoe berkata pada Tenis dan Noebatonis, katanja kamilah jang asal Radja disini; maka djawab Tenis dan Noebatonis: Kamilah jang asal Radja disini; maka bersoalsihlah nénék Radja Amanoeban dan Tenis dan Noebatonis sampai nénék Radja Amanoeban katakan pada Tenis dan Noebatonis katanja: Kalau benar engkau asal Radja disini, kita potong bagi doea satoe pohon pisang dan kita tanam, dan dalan 3 hari siapa poenja hidoep ialah jang asal Radja disini, maka soedah batang pisang itoe dipoetoeskan, maka Tenis dan Noebatonis mengambil batang pisang bahagian hoedjoeng mengingat lekas hidoep dan nénék Radja Amanoeban mengambil bahagian pohon dari pisang itoe, lantas kedoeanja menanam batang pisang jang soedah dibagi itoe.-- Kemoedian dari 3 hari pisang dari bahagian Tenis dan Noebatonis mendjadi kering dan batang pisang dari bahagian nénék Radja Amanoeban mendjadi hidoep. Kemoedian lagi nénék Radja Amanoeban dan Tenis dan Noebatonis tjoba bagikan 1 pohon teboe, hendak tanam, serta berdjandji seperti terseboet diatas; maka Tenis dan Noebatonis mengambil bahagian pohon dari teboe itoe dan nénék Radja Amanoeban mengambil bahagian hoedjoeng dará teboe itoe, laloe kedoeanja menanam bahagian2 teboenja itoe; maka njatalah dalam 3 hari, hoedjoeng teboe jang ditanam oléh nénék Radja Amanoeban telah hidoep; tapi pohon teboe jang ditanam oléh Tenis dan Noebatonis beloem hidoep.-

Begitoepoen ketiga kalinja meréka itoe berdjandji akan membeat api pada malam dalan pekarangan dan berdjandji barang siapa poenja api jang hidoep (bernjala) sampai pagi, ialah jang asal Radja.--Pada waktoe itoe, meréka itoe moelai bekin api; maka Tenis dan Noebatonis bekin api biasa sampai datang enboen pada malam matilah apinja; tapi nénék Radja Amanoeban pakai moestika oelar jang ia dapat dari Amarasi (Oëkabiti) akan ganti apinja; maka moestika itoe bernjala-njala sampai pada pagi hari.--

Pada waktoe itoe Tenis dan Noebatonis mengakoe kalah dan diangkat hak Radjanja kasi pada nénék Radja Amanoeban.--Soesoedah nénék Radja Amanoeban terima hak Radja dari Tenis dan Noebatonis maka ia (nénék Radja Amanoeban), dikasi 2 nama ja'itoe Nope dan Nooban; Nope artinja, ia ini tinggi seperti langit, dan Nooban artinja Noebatonis serahkan haknja Radjanja, dan serahkan djoega namanja.--

Soesoedah nénék Radja Amanoeban terima hak Radja dari Tenis dan Noebatonis, maka diangkat Fina dan Isoe mendjadi pertolongannja atau Naimone; dan diangkat SaE dan Bako mendjadi pertolongannja (Naifeto, ja'itoe selakoe perempoean akan tolong Fina dan Isoe.--Dan djoega diangkat Sole, Nome, Naboeasa, Teflopo mendjadi moo (orang peperangan).--

N O P E

F i n a	Isoe	(Naimone)
Nakamnanoe		
SaE	Bako	(Naifeto)
Sole, Nome, Faot, Naboeasa, Teflopo		(orang peperangan)

Maka kemoedian Fina tidak tjakap dalam kerdjanja, lantas diganti dengan Nakamnanoe[8]; dan Nome tidak tjakap dalan peperangan lantas diganti dengan Faot.--
Nommafa didjadi peladang Radja, tapi karena ia (Nommafa) koerang ra'jat boeat peladang lantas dikasi over pada Nitibani.--

Kemoedian Tenis dan Noebatonis menjesal, karena haknja ia soedah kasi pada Nope; dan waktoe itoe meréka itoe ta'mao toeroet perintah Radjanja, maka Radja Amanoeban kasi perintah pada Fina dan Isoe oentoek boengkoes Tenis dan Noebatonis dengan ranboet

TJERITERA ASAL-OESOEL RADJA AMANOEBAN, NOEBAN DAN TAEIS.-

Dahoeloe kala sampai sekarang soedah 12 toeroenan, maka nénók Radja Amanoeban, bersama nénók Isoe datang dari Roté dengan pakai rakit dari bamboe akan ganti perahoe; sesoedah kedoeanja sampai di Koepang, maka meréka itoe tinggal semantara waktoe disana; laloe kedoeanja ja'itoe nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe kedoea berangkat dari sana atau Koepang ke Amarasi bahagian Fetter Oekabiti, dan disana kedoeanja djadi gembala kambing pada seorang bangsawan Amarasi bernama Abineno; maka meréka itoe tidak berapa lama gembalakan kambing2 itoe, njatalah tiap2 malam ada kehilangan kambing2 itoe; maka orang bangsawan (Abineno) toedoehkan nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe itoe; maka kedoeanja mendjawab kepada Abineno, katanja kami ta' berboeat perboeatan itoe; maka nénók Radja Amanoeban meminta selaras bedil soetoek tiap2 malam ia mendjaga kambing2 itoe, soepaja bisa tahoe siapakah jang tjoeri kambing-kambing itoe; maka pada waktoe itoe nénók Radja Amanoeban betoelkan kandang kambing-kambing itoe dengan berdinding daoen lontar; serta malam dimasoekkan segala kambing-kambing itoe kedalam kandang itoe, laloe didjaga kambing2 itoe dengan bedil jang tadi.- Setengah malam datanglah soeatoe terang dari djaoeh, serta terang itoe makin lama makin dekat kandang kambing2 itoe, maka disana njatalah ada seékor oelar (Keko) dan diatas kepalanja ada soeatoe terang seperti 1 lampoe (moestika oelar) dan sesoedah sampailah oelar itoe dipintoe kandang kambing2 itoe, maka oelar itoe letakkan terang (moestikanja) dimooka pintoe kandang kambing2 itoe, serta oelar itoe bongkar pintoe kandang kambing itoe, serta masoek kedalam kandang hendak terkam kambing2 jang ada didalam kandang itoe.--Teroes pada waktoe itoe nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe ambil terang (moestika)[1] jang diletakkan oléh oelar tadi dan semboenjikan dalam tempat bekalnja (tooke), serta kedoeanja lari dari tempat kandang kambing itoe.--
Kemoedian orang bangsawan Abineno mendapat tahoe jang nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe ada mendapat moestika dari oelar, maka ia (Abineno) tjari akal hendak ambil moestika itoe dari nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe, teroes kedoea nénók itoe moefakat serta lari dari Amarasi (Oekabiti) dengan berdjalan menoedjoe pantai laoet, sampai di Taoes (Ajononi) maka temannja (Isoe) berseesah serta ia main2 soeara (Koli) akan tanda ingat tanah airnja; maka pada waktoe itoe nénók Radja Amanoeban kasi nama ketjil (Akoen) Koli pada Isoe,[2] sampai hari ini.--

Kemoedian kedoeanja berangkat dari Taoes (Ajononi) berdjalan ikoet pantai laoet sampai di Amanatoen; meréka itoe bersemboenji atau tinggal pada satoe goenoeng bernama Toen Am.--Maka pada soeatoe hari, datanglah Nitibani dan Nonleni (orang Amanatoen), hendak berboeroe binatang hoetan ditempat bernama Toen Am; maka meréka itoe berteroe dengan nénók Radja Amanoeban[3] dan temannja Isoe disana; teroes Nitibani dan Nonleni bawa kedoea orang itoe menghadap Radja Amanatoen[4]; maka disana Radja Amanatoen terima kedoeanja serta kasi kawin kedoeanja dan didjadikan kedoeanja seperti anak; dan dikasi perintah nénók Radja Amanoeban dan Isoe, soepaja tiap2 tahoen haroeslah meréka itoe membawa hasil tanah pada Radja Amanatoen seperti: padi, djagoeng dan lain maka kedoeanja terima baik perintah itoe.-- Tapi waktoe hasil tanah soedah ada, maka kedoea orang mentjari akal serta membawa hasil tanah (makanan) jang ta' bisa dimakan oléh Radjanja; oempama padi dibawa jang hampa, djagoeng dibawa jang soedah roesak, babi dibawa jang toea dan pisang dibawa jang toea dan kering, teboe dibawa jang toea dan tidak berair lagi dan lain2; maka marahlah Radjanja itoe serta berkata kenapa kamoe bawa makanan? jang toea?? Tidakkah kamoe bawa jang moeda?- Maka tidak djawab apa? kedoea nénók (nénók Radja Amanoeban dan nénók Isoe); maka tahoen jang kedoea meréka itoe membawa padi jang masih moeda beloem berisi, djagoeng moeda beloem berisi, babi jang masih menjoesoei, pisang jang beloem berisi, teboe moeda dan lain2; maka sangat marahlah Radjanja sebab pembawaän hasil tanah dari kedoea orang itoe.--Maka waktoe itoe moefakatlah nénók Radja Amanoeban dan Isoe serta meréka itoe datang di Toenbesi (Amanoeban) hendak mentjari tempat tinggal disana; maka kedoeanja berangkat dari Amanatoen datang di Kambana Toenbesi (Amanoeban)[5], disitoe kedoeanja tinggal pada 1 tempa dekat Toenbesi bernama Kol Hala, dan di Toenbesi ada beberapa soekoe bangsa ja'itoe Tenis, Koebatonis, Asbanoe, Nonmafa, Fina,SaB, Bako; maka jang djadi Radja dan pahtoeaf ialah Tenis dan Koebatonis, maka disana Radja Amanoeban melihat Tenis/ dan Koebato-

/nis sedang

de anarchie in Amanooban, toen het vorstengezag niet veel meer betoekende, als radja gedroeg. Deze menschen hebben het onder het bestuur van de Nope's altijd moeilijk gehad. In zooverre was dit begrijpelijk omdat de Benoo's zich weinig aantrokken van de Zelfbestuurder en eigenlijk meenden in hun gebied volkomen onafhankelijk te zijn. In 1947 ontstonden hier moeilijkheden, waarvoor ik verwijs naar de correspondentie agendanummer 2556/2. Intusschen zijn de gemoederen gekalmeerd, maar een kleinigheid is hier voldoende om weer een onrustige sfeer te scheppen. Overigens doen zich in Amanooban geen groote vraagstukken voor. De verhouding met Amanatoen is niet erg vriendelijk, een gevolg van oud zeer over een grondkwestie bij Oinlasi en Noordelijk daarvan, waar het indertijd tot gewapende onlusten kwam.
De noekoe Noeban, nu Noebatonis maakt nog steeds aanspraken op het *alias* radjaschap; als voornaamste promotor werpt zich daarvoor op Petrus (Hoi) Noebatonis te Niki2; zij zeggen dat de Nope's zich door list en geweld van de macht hebben meester gemaakt, hetgeen volkomen juist is, maar een ongeveer 250 á 390 jarig vorstengezag kan niet maar zoo even op zij gezet worden.
Hieronder volgt dan de geschiedenis van Amanooban, aan het eind verduidelijkt met enkele noten, terwijl de bijlagen 24, 25 en 26 de stamboom geven van Nope, Isoe en Nikanmanoe.

---

blz. 110

1e. Nolmoto onder Koesa Nope I, tweede zoon uit het eerste huwelijk van Pah Nope en volle broer van Paul Nope. Hij is een flinke en zelfstandige man, die initiatief toont en kalm en bedaard zijn ressort bestuurt.

2e. Nolbobak onder Koesa Nope II, die eind Juni van de Bestuursopleiding teruggeroepen wordt. Hij is het meest ontwikkelde en ijverigste hoofd, die in het nog achterlijke gebied van Nolbobak goed werk heeft gedaan. Zijn capaciteiten en karaktereigenschappen maken hem geschikt voor een veel belangrijker functie dan factor van een betrekkelijk onbelangrijk gebied. Zijn wensch is echter te mogen werken in het landschap Amanoeban. Zijn functie wordt tijdelijk waargenomen door zijn broer Tefa Nope, een middelmatige kracht.

3e. Nolmooke onder Baoe Nope. Een nog jonge figuur met een zeer goed verstand, die wel eens wat te ontstuimig optreedt. Een paar keer moest hem geadviseerd worden wat kalmer te zijn en niet te gauw zijn handen te gebruiken.

4e. Nolboenoe onder Koli Isoe, een vertegenwoordiger van het oudste fettergeslacht in Amanoeban. Er gaat niet veel van hem uit en hij is allesbehalve ijverig; daardoor komt, dat hij veel drinkt.

5e. Nolkonbet onder Gabriël Isoe, een zoon van Koli Isoe. Hij is getrouwd met een dochter van den ex-Zelfbesturder; hij is een kalm en rustig hoofd.

6e. Nolliloe onder Koesi Nakmanoe. De Nakmanoe's stammen rechtstreeks van de Nope's af en behooren ook tot een van de oudste fettergeslachten. Hij is het minst ontwikkelde hoofd doch geniet door zijn vriendelijk en rustige optreden een groot gezag onder zijn menschen.

7e. Nolnaioe onder Kadrak Nakmanoe, broer van Koesi. Hij studeerde vóór den oorlog enkele jaren aan de Osvia doch heeft geen eindexamen gedaan. Zijn bestuurscapaciteiten zijn niet in overeenstemming met zijn opleiding en ontwikkeling. Noliswaar is het gebied van Ofoe en omgeving bekend om zijn lastige bevolking, maar de factor heeft er onvoldoende gezag en ligt nog al eens overhoop met zijn lagere hoofden.

Ten aanzien van enkele districten worden nog de volgende byzonderheden opgemerkt:

Nolmeto en Nolbobak geven geen moeilijkheden; er woont een homogene bevolking; de voornaamste soekoe bangsa's zijn: Faot, Naboenan, Atnoepah, Noebatonia en Teniatoean.

In Nolnooke wordt tegen de Nope's nog al gaagoerd door de soekoe Babis in Koeanfatoe; Petrus Babis is hier de man, die aanspraken maakt op het fettorschap. Bij de in 1946 gehouden verkiezing werd Bao Nope echter met groote meerderheid verkozen.

Nolliloe: de voornaamste soekoe's zijn Nono, Nomleni, Tanoe, Nontanis, Nenobais, Noeay, Nenoe, Fina en Nonnafa. De hoofden van deze soekoe's zijn bijna allen tevens pah-toeaf in hun gebied. In kampong Pono woont de belangrijke soekoe Nitibani, de vrouwengevende groep van de Nope's. De Nitibani's maken aanspraak op het fettorschap.

Nolnaioe: het is hier vooral de soekoe Tolnoni, die nog al eens moeilijkheden veroorzaakt met den fettor. Andere belangrijke soekoe's zijn: Boimaoe, Noeban, Baka, Nanat, Benanboean. Deze zijn vrijwel alle afkomstig uit het gebied van Toonbes.

Nolboenoe: Hier is onenigheid met enkele leden van Nbetain over den eigendom van aanplantingen van klapper- en pinangboomen op de grens. De grens zelf is vroeger duidelijk vastgesteld, maar er is toen verzuimd uit te maken wie eigenaar was van deze vruchtboomen. De bestuursassistent heeft nog onlangs ter plaatse een onderzoek ingesteld; het wachten is nu op een nadere bespreking met beide fettoren om deze kwestie voorgoed op te lossen.

Nolkonbet: In kampong Boti wonen de afstammelingen van de vroeger belangrijke soekoe Benoe, die daar de pah-toeafrechten had en zich tijdens

een bemoedigend woord en dankbaar voor iedere goede raadgeving.Hij staat in schranderheid stukken achter bij zijn broers en dit geeft hem halaas een gevoel van minderwaardigheid. Had ik in het begin een goed vertrouwen in zijn goede wil, na ruim 1½ jaar met hem te hebben samengewerkt, kan ik nog niet besluiten hem voor verheffing tot Zelfbestuurder voor te dragen. Als voorzitter van de bestuurscommissie heeft hij nog niet veel geprosteerd. Slechts zelden roept hij de leden bijeen om belangrijke kwesties te bespreken, een gevolg daarvan, dat hij geen leiding in een vergadering weet te geven en het feit, dat de leden allemaal flinker zijn dan hij zelf. Al is hij volgens de adat ongetwijfeld de meest rechthebbende op het radjaschap, onder de jongeren zijn er veel, die hun hoop vestigen op zijn halfbroer, de energieke Koesa Nope II,meer bekend als Koesa Makasser, die in Juni a.s. eindexamen aan de Bestuursopleiding denkt te doen. Deze flinke en talentvolle jongeman is tijdens de bezetting benoemd tot fettor van het district NoEbobak; vóór den oorlog studeerde hij reeds aan de Osvia te Makasser,maar moest zijn studie onderbreken, toen de Japanners binnenvielen. Zijn wensch is maar om na het behalen van zijn diploma weer als fettor van NoEbobak te mogen werken, waartoe dit ambt voor hem is opengehouden en thans alleen tijdelijk waargenomen wordt door zijn broer Tefa Nope. Koesa zelf koestert geen aspiraties voor het radja-schap, maar de verdere ontwikkeling zou wel eens parallel kunnen gaan lopen met Nello, waar nu zoveel propaganda wordt gemaakt voor W.C.M.Oimatan, ook een abiturient van de Bestuursopleiding. Overigens is de situatie in Amanoeban anders; de bezwaren zullen hier niet gericht zijn tegen de onprettige karakter-eigenschappen van Paul Nope en nog minder - of liever gezegd in het geheel niet - tegen zijn aanspraken op het radjaschap, maar er is niet aan te twijfelen of Koesa is veel meer de man, die onder de nieuwe verhoudingen,land en volk vooruit kan brengen dan zijn broer. Mijn meening is dan ook, dat rustig afgewacht moet worden of de bevolking straks haar sten ten gunste van Koesa zal laten hooren; zoolang dit niet geschiedt,zal Paul met raad en daad terzijde moeten worden gestaan; hij zal veel steun en advies noodig hebben bij het uitvoeren van zijn zeker niet gemakkelijke taak, want hij moet werken met menschen, waarvan er velo hem in ontwikkeling de baas zijn en daarom zal het hem nu nog mankeerende zelfvertrouwen moeten worden aangekweekt en getracht moeten worden hem onder den invloed van zijn vader uit te halen. Of dit gelukken zal,waag ik te betwijfelen; tot nu toe waren de resultaten practisch nihil.Het is jammer, dat Paul, die gedoopt Christen is, nu en nu reeds een 6-tal vrouwen op na houdt en daarmee begint te treden in de voetstappen van zijn vader. Tegen het einde van dit jaar zou eens de stemming en meening onder de bevolking kunnen worden gepeild; Koesa zal dan een half jaar terug zijn; het zou mij niet verwonderen als een belangrijk deel van de bevolking stork op zijn hand zou zijn.

De leden van de tegenwoordige bestuurscommissie zijn:

1e. Keli Isoe, fettor van NoEboeboe
2e. Zadrak Nakamanoe, fettor van NoEsioe
3e. Koesa Nope I, fettor van NoEmeto
4e. Banoe Selan, belastingmantri voor Z.M.Timor
(zie besluit Resident van Timor en Onderhoorigheden ddo.17 December 1947 No.396).

Het landschap Amanoeban was vóór den oorlog verdeeld in drie fettorschappen, n.l. NoEboenoe onder Isoe,NoEliee onder Nakamanoe en NoEbobak onder Paul Nope. Dit waren groote rayonten in vergelijking met de kleinere rijken van Nello en Amanatoen, die elk 4 fettoren hadden.Tijdens de bezetting is daarin verandering gebracht, doordat NoEbobak werd gesplitst in 3 fettorschappen, n.l. NoEbobak,NoEmeto en NoEmoeke; de beide andere fettorschappen werden in tweeen verdeeld, zoodat er toen zeven districten waren. Bij de bevrijding bleek, dat de bevolking deze toestand gehandhaafd wenschte te zien, zoodat er nu nog zeven fettorschappen zijn:

werd veroordeeld tot gevangenisstraffen, een deel van hen ging naar Java om daar hun straf te ondergaan. Tot nu toe wordt af en toe gesmeld, dat het plan voor deze voedievstal van den radja is uitgegaan en dat hij er tenslotte de opdracht toe gegeven heeft, maar er is niemand die dit openlijk durft te verklaren. Het onderzoek naar de klachten in 1940 had tot resultaat, dat sommige waarnemer niet ongegrond waren, maar dat zij alle van + 15 jaar geleden dateerden en van niet voldoend ernstigen aard waren om in te grijpen.
Na de bevrijding bleek al spoedig, dat de Zelfbestuurder tijdens de bezetting zich door allerlei afpersingen en bedreigingen nog meer verrijkt had en met de Japanners al direct op zeer vriendschappelijke voet had gestaan, vrouwen leverde voor de soldaten en krachtig medehielp aan de werving van heiho's. Het resultaat van het onderzoek naar zijn handelingen was zoo bezwarend voor den radja, dat hem in zijn eigen belang werd geadviseerd ontheffing van zijn waardigheid te verzoeken, waartoe hij instemde; in Juli 1946 diende hij zijn daartoe strekkend verzoekschrift in en bij besluit van den Luitenant-Gouverneur-Generaal van 5 November 1947 No.1 werd Paul Nope ontheven.
Terzake verwijs ik naar de uitvoerige bundel No.33/Geheim-Eigenhandig 1946.
De wijze waarop de Zelfbestuurder zich verrijkte bestond daarin,dat hij onderdanen vee voor zich liet loeden tegen een minimale vergoeding,terwijl hij hen bij vernissing van dieren zware boeten liet betalen;verder eischte hij zware adatdiensten van zijn menschen door hen tuinen voor zich te laten aanleggen en moesten de pah-teelts een deel van hun inkomsten, vooral bestaande in mooti-zaden, aan hem afdragen.Een bijzonder merkwaardige manier van verrijking bestond daarin, dat hij, wanneer hij het oog liet vallen op een jonge vrouw die hem bekoorde, deze als bijzit in de sonaf opnam, waarbij de ouders van de vrouw bovendien nog moesten inbrengen vee, mooti's,weefsels,armbanden en andere sieraden. Men moest het n.l. als een gunst beschouwen, wanneer Zijne Hoogheid zich over een dochter ontfermde. In de loop der jaren heeft Paul Nope tusschen de 20 en 30 vrouwen op deze wijze zijn sonaf binnengeleid.
De ex-Zelfbestuurder is in de belasting aangeslagen voor 2500 boeaten en dit is nog maar een schatting; wat hij aan muntgeld, mooti's,zilver en goud bezit laat zich niet gaan raden. Al deze rijkdommen heeft hij vergaard tijdens zijn ongeveer 25 jarig radjaschap.
Ik ben er van overtuigd, dat zijn ontheffing van het bestuur over het landschap een zegen is voor het volk en een opluchting voor vele menschen is geweest.Toch heeft hij op het oogenblik achter de schermen vermoedelijk nog vrij veel invloed. Zijn zoon Paul, die Voorzitter is van de in 1946 ingestelde bestuurscommissie, is niet flink genoeg om geheel zelfstandig en onafhankelijk van zijn vader te staan.Deze Paulus Nope, oudste zoon uit het eerste en echte echtverbond van Paul Nope, werd na de ontheffing van zijn vader op een groote vergadering van hoofden en oudsten uit het heele landschap unaniem tot Voorzitter van de bestuurscommissie aangewezen. De reden, dat hij niet direct tot opvolger van zijn vader als Zelfbestuurder werd voorgedragen was, dat nog weinig bekend was over zijn capaciteiten en geen al te hooge verwachtingen mochten worden gekoesterd in verband met zijn verstandelijke ontwikkeling, waarom het beter leek hem een soort proeftijd te doen doormaken, aan het einde waarvan hij, bij gebleken geschiktheid zou kunnen worden voorgedragen voor definitieve erkenning als Zelfbestuurder. Tijdens zijn schooljaren namelijk (hij bezocht de Christelijke H.I.S. te Koepang) werd wel eens getwijfeld, of hij wel geheel normaal was; hoewel hij een vreesachtige timide indruk maakt. Hij is zeer gesloten en houdt zich het liefst op den achtergrond; hij is geen flinke verschijning en is weifelend in zijn optreden; hij heeft geen eigen meening en legt zich overal bij neer. Hij is echter zeer vatbaar en gevoelig voo

/ Myn mêdruk is thans dat hij verstandelijk geheel normaal is

HET LANDSCHAP AMANOEBAN.

Korte verklaring ddo.27 April 1921, goedgekeurd en bekrachtigd ddo.24 Februari 1923 No.18.

De ontwikkeling in het landschap Amanoeban is geheel anders verlopen als in Mollo. Uit het hieronder volgende verhaal omtrent de geschiedenis van dit rijk, kunnen de volgende belangrijke punten worden opgesomd:

a. Vóór de komst van het tegenwoordige vorstengeslacht, werd het land, begrensd door de rivieren NoEl Fatoe en NoEl Boenoe bewoond door de stammen Noeban, Tenis, Nonnafa, Asbanoe, Fina en SaE. Deze stonden in handelsrelatie met de Portugeezen in NoEmeeti, aan wie zij sandelhout en was verkochten. Mogelijk behoorde het gebied nog tot de invloedssfeer van Lioorai. Ten Oosten lag het kleine rijk van Kesnai (ook geheeten Kensai, later geworden Nesnai en Nesinai), ten Westen het veel grootere gebied van Nai Djabi.

b. In de 17e.eeuw zouden twee personen, toen genaamd Seo Bil en Noh(die later de naam Koli Abi kreeg) vanuit Rotti viaKoepang en OEkabiti naar Toenbes gekomen zijn, het centrum van bovengenoemde stammen. Zij schijnen eenigen tijd in Amanatoen te hebben verbleven, waar zij huwden met vrouwen van BanoenaEk.

c. Te Toenbes (bij het huidige Nipol gelegen) kregen beiden groote invloed op de genoemde soekoe bangsa's door hun handigheid in den handel met de Portugeezen, zoodat Seo Bil zich ging opwerpen als hun heer en toen Noeban en Tenis in opstand kwamen, werden zij gevoelig gestraft en werd Seo Bil heerscher in het gebied.

d. Tesamen met BanoenaEk werd strijd gevoerd tegen Kesnai, die naar Beloe verjaagd werd terwijl zijn rijk verdeeld werd.

e. Daarna volgde de oorlog tegen het rijk van Djabi, die eveneens verslagen werd en tengevolge waarvan Amanoeban ongeveer zijn tegenwoordige omvang verkreeg.

f. Seo Bil veranderde zijn naam in Nope, Koli Abi werd Isoe. De eerste is de stamvader van het vorstengeslacht, de tweede van het fettergeslacht van NoEboenoe.

De eerste Nope's schijnen zeer krachtige maar wreede heerschers te zijn geweest; Seo Bil Nope II was een zeer strijdlustig figuur; hij was het die de oorlogen voerde tegen Kesnai en Djabi. Ook de nog vaak genoemde Ta Nes Pah was volkomen alleenheerscher in zijn rijk. Daarna is het vorstengezag verzwakt en kregen de stamhoofden weer meer macht. Bij de komst van het Nederlandsche gezag (+ 1907) was de fanatieke Bil Nope radja van Amanoeban te Niki2, zijn tragische dood heb ik vermeld in een der noten van het verhaal. Zijn broer en opvolger Noni Nope is een kalm en rustig bestuurder geweest en toen deze op hoogen leeftijd was deed hij afstand ten behoeve van zijn zoon PaE Nope, die in 1946 op verzoek van zijn waardigheid ontheven werd en thans nog woont te Niki2. Over deze figuur wordt nog het volgende medegedeeld:

Deed hij zich in het allereerste begin van zijn optreden kennen als een flink bestuurder, die in goede samenwerking met het Nederlandsche Bestuur werkte aan de organisatie in zijn rijk, terwijl hij overal groot gezag had, na weinige jaren bleek reeds, dat hij zich ontwikkelde tot een potentaat met de eigenschap, dat hij zeer gierig van karakter was en trachtte zich op allerlei ongeoorloofde manieren te verrijken. Hij had daarbij een zoodanige invloed op zijn hoofden en onderdanen, dat men niet openlijk met klachten tegen hem durfde aankomen. Vermoedelijk heeft hij jaren lang vexaties gepleegd; vóór den oorlog werd tot twee maal toe een onderzoek naar zijn gedragingen ingesteld, de eerste maal na de groote veediefstalzaak van menschen van Amanoeban op het gebied van NoEmeeti in 1934, vervolgens in het jaar 1940, op grond van binnengekomen klachten over afpersingen. In het eerste geval kwam niet vast te staan, dat ~~XX~~ PaE Nope de aanstoker was van deze geruchtmakende groote veediefstal, hoewel ernstige vermoedens waren gerezen tegen hem. Een groot aantal Amanoebangen

val en ik ben er vrij zeker van, dat de fetter van Ketpala weinig bezwaren zal maken, in de eerste plaats omdat dit gebied onder een Olhaatan zal blijven en verder omdat de fetter van Ketpala dan weer wat minder te doen heeft en hoe minder werk hij heeft, hoe liever het hem is. Ondertusschen zou Ketpala dan weer een stuk verliezen; de kwestie behoeft echter geen dringende oplossing.

Noot: Na de afsluiting van dit hoofdstuk is een request binnengekomen, ondertekend door tal van hoofden en oudsten in het landschap Hollo, met verzoek den tegenwoordigen radja te vervangen door W.C.H.Olhaatan. Ik ontving het verzoekschrift op 11 Februari 1948, en heb dus geen tijd hierover uitvoerig te adviseeren. M.i. blijkt er echter ten duidelijkste uit, dat er thans een sterke stroeming is om verandering in het bestuur over dit landschap te verkrijgen, en er dient dan ook ernstige aandacht aan geschonken te worden. Ik verwijs naar de Agendanummers 6 en 7/Cohein - 1948.--

fettor van Noenbena en al die jaren is het zoo geweest, dat de bewoners van deze 3 kampongs onder het gezag van den fettor van Noenbena stonden, wat ook uit de belastingkohieren blijkt. De fettor van Noenbena en naar mijn vaste overtuiging ook de bevolking wenschen geen aansluiting bij Pahnemo en ik heb mij den ook sterk verzet tegen deze poging van den bestuurder om het district Pahnemo te vergrooten met een belangrijk deel van het toch al niet groote Noenbena; het meest kwalijk heb ik hem genomen, dat hij niet direct bij het creëeren van het nieuwe fettorschap over zijn bedoeling met de zgn.Poan Olmamo heeft gesproken.
Voorts dringt hij er naar steeds op aan de grenzen van het nieuwe fettorschap schriftelijk vast te leggen. Ook daartegen heb ik mij verzet en ik meen ernstig te moeten adviseeren, zulks voorloopig ook niet te doen.
De bedoeling van den radja is het geheele gebied benoorden Kapan tot Pahnemo te rekenen. Aangezien de groote kampong Bonleoe in verschillende gehuchten is verdeeld, die over een zeer groot oppervlak verspreid liggen en indien al deze gehuchten tot Pahnemo zouden gaan behooren, dan verliest de fettor van Netpala een veel grooter deel van zijn gebied dan hij oorspronkelijk gemeend had. Vastlegging van grenzen tusschen fettorschappen is niet noodig, zelfs ongewenscht, zoolang het genealogisch verband nog zoo sterk is; dit blijkt in andere landschappen als Amanoeban en Amanatoen, waar ook geen districts-grenzen zijn vastgelegd en waar het nog veel voorkomt, dat menschen staan onder het gezag van de eene fettor en feitelijk wonen in het gebied waar een andere fettor hoofd is; moeilijkheden doen zich daarbij zelden voor. Het beste is den ook m.i. dat Kaoe Sonbai slechts gezag uitoefent over die menschen, die in de belasting-kohieren staan vermeld in de genoemde vijf kampongs, zonder dat territoriale grenzen worden vastgesteld en dat Bonleoe,Bnilopo en Fatoe-baoen blijven behooren tot Noenbena.
Overigens is Kaoe Sonbai een volkomen onbeteekenende figuur, geheel afhankelijk van zijn vader; hij mist alle persoonlijkheid. Tot nu toe presteerde hij niets en er valt ook niets van hen te verwachten. Op een tweetal punten betreffende het landschap Mollo moet nog even de aandacht gevestigd worden:
1e. Het gebied van Konbaki heeft vroeger behoord tot het landschap Amanoeban de twee voornaamste soekoe's zijn Teflopo en Tefnay (van deze laatste woont een tak in Fatoekona - landschap Fatoeleoe). Tijdens de bezetting heeft de Zelfbestuurder van Amanoeban getracht dit gebied terug te krijgen; het is toen tusschen beide radja's tot een heftige woordenwisseling gekomen, waarna de Jap.heeft ingegrepen en de bestaande toestand heeft gehandhaafd. Het gebied behoort tot het fettorschap Bidjeli.Jaren voor den oorlog was er oneenigheid tusschen den fettor en den temoekoeng besar van Konbaki over de inzameling van bijenwas. Van den nieuwen fettor, Leonard Nella kan verwacht worden, dat hij in deze streek met tact zal optreden en zoo lang zich geen moeilijkheden voordoen, is het gewenscht Konbaki bij Mollo te laten.
2e. In 1947 is het verzoek gedaan het oude fettorschap Besiana weer te herstellen. In den tijd van Keizer Sonbai te Kaoeniki brachten de menschen van dit gebied schatting op (toet hai) aan den Sonbai aldaar en thans gaan zij nog dikwijls bij de Fatoe Kaoeniki offeren; veel vee van de bewoners van Besiana graast op het gebied van Fatoeleoe. Tijdens het bewind van Toeloeke Mtasa is het fettorschap opgeheven en gevoegd bij Netpala.
De temoekoeng besar van Besiana, Toh Olmatan, heeft waarschijnlijk de meeste rechten op het fettorschap. Hij neemt genoegen met een zeer geringe bezoldiging als hij maar voor de titel van fettor mag hebben; het gebied omvat slechts enkele kampongs.
Aangezien de kwestie van het nieuwe fettorschap Pahnemo nog niet is geregeld, is nog niet grondig onderzocht of de bevolking van Besiana weer graag onder een eigen fettor zou komen. Vermoedelijk is dit wel het ge-

op 5 Februari 1940 te Kapan gehouden groote hoofdenvergadering is met algemeene stemmen Leonard Nalla tot zijn opvolger verkozen. Deze is gehuwd met een dochter van den Zelfbestuurder; hij is een schrandere man en hij zal zeker een goed hoofd worden; hij staat volkomen onafhankelijk van zijn schoonvader. Bidjeli bestaat uit twee niet aan elkaar grenzende gebieden n.l. 1e. het eigenlijke Bidjeli, waartoe ook het gebied van Kenbaki behoort en 2e. de streek van Biloto. Daartusschen ligt een stuk van het district Netpala, bewoond door de soekoe bangsa Lanan, welke zich één voelt met Nalla. Vroeger had Biloto een eigen fettor, ook een Nalla. Het feitelijk in twee helften gedeeld zijn van het fettorschap heeft echter nooit tot moeilijkheden aanleiding gegeven.

3. Noenbena - fettor Dait Ombatan. Een weinig actieve figuur, die reeds op leeftijd begint te komen en veel overlaat aan zijn zoon Loth Ombatan. De oude fettor kan vrij ruw optreden tegen zijn menschen en gaat zich nog al eens te buiten aan sterke drank.

4. Nootis, fettor Theophilus Toesalakh, die op 1 Januari 1947 zijn zeer oude vader opvolgde. Het is een zeer klein district, uit slechts enkele kampongs bestaande; de fettor is een nog jong, maar rustig en kalm bestuurder.

De verhouding tusschen de fettoren van Noenbena en Nootis is niet erg goed, een gevolg van een grenskwestie, die wel is opgelost, maar toch de oude vijandschap niet heeft kunnen wegnemen. Bijlage 22 geeft een weinig duidelijke grensbeschrijving tusschen de 2 districten: het betwiste gebied lag bij het punt "Nooke Tba". Op bijlage 23 staat vermeld de grens tusschen Netpala en Noenbena.

5. Pa'Nneno. Dit is een nieuw fettorschap, gecreëerd in 1947 op voorstel van den Zelfbestuurder (zie hierover de correspondentie agenda no 2419/6-1947 Hoofd is Kaoe Sonbai, oudste zoon van den radja. Over dit nieuwe fettorschap is de laatste tijd nog al wat te doen. De ontwikkeling is als volgt geweest. De fettor van Netpala heeft, ook tegenover den Resident persoonlijk, verklaard in te stemmen met de afscheiding van een deel van Netpala ten behoeve van Kaoe Sonbai. Netpala was en is nog steeds ~~xxxxxxxx~~ verreweg het grootste en belangrijkste district in Nollo en het bestuur over dit uitgestrekte gebied met een groot aantal bewoners viel den fettor van Netpala wel wat zwaar. Voorts voerde deze fettor aan, dat Kaoe Sonbai's tweede vrouw een Ombatan was; slechts vijf ~~xxxxxx~~ kampongs in het Noordelijk deel van Netpala zouden worden afgescheiden, n.l. Nobteta, Noebasoe, Bidja Poenoe, Patoemnoetoe en Nobaoe. Nadat vervolgens door mij in Kapan met de temukoongs besar én de oudsten van deze kampongs een vergadering was belegd, waarbij zij instemden met het voorstel van den radja, dat zij onder een eigen fettor, n.l. Kaoe Nonbai zouden komen met als naam voor het nieuwe district "Pa'Nneno", schoon de zaak in kannen en kruiken. Toen het betrokkelijk besluit ter teekening aan den radja werd voorgelegd, weigerde hij zulks onder het motief, dat nog 3 kampongs, te weten Nonloeo, Nailopo en Patoebaoen bij Pa'Nneno moesten behooren. De Zelfbestuurder verdedigde dit met te beweren, dat deze 3 kampongs behoorden tot de zgn. "poan Ombano" (poan = erf), een gebied, dat eigenlijk tot geen enkel fettorschap behoorde, maar waarover de radja rechtstreeks gezag uitoefende. Hij was zulks totaal onbekend en de radja had er nooit ~~een~~ hair een woord over gerept, maar verklaarde nu plotseling, dat hij met dit gebied kon doen wat hij wilde en de hij het bij het nieuwe district Pa'Nneno wilde voegen. Het onderzoek heeft tot nu toe het volgende opgeleverd:

Kort voor de benoeming van Toea Sonbai tot Zelfbestuurder, toen hij nog temukoong besar van Patoe Nnoetoe was, ontstond er rusie tusschen hem en de fettor van Noenbena over het inzamelen van bijenwas in het gebied van deze 3 kampongs, welke zoo hoog opliep, dat er zelfs een geweerschot op Toea Sonbai werd gelost. De zaak schijnt toen zoo gevoegd te zijn, dat Toea Sonbai zekere pah-toeaf-rechten in dit gebied verkreeg, d.w.z. dat hij zonder voorkennis van den fettor van Noenbena daar was mocht inzamelen, jagen, tuinen aanleggen enz. Overigens echter bleef dit gebied behooren tot den

omgekeerd, zal hij altijd in de eerste plaats streven naar eigen grootheid en die van den naam van Sonbai, dit alles kan momenteel nog geen overweging zijn hem te vervangen. Dit zal pas kunnen geschieden, wanneer de bevolking zich duidelijker dan tot nu toe het geval was,daarover xxxxxx uitspreekt. Wanneer het soover is, twijfel ik er niet aan of de algemeene wensch zal zijn om H.C.H.Climaten in Kollo op den troon te zien. Zekor, hij is geen echte Climaten, maar zijn vader was volgens de adat echt geadopteerd door To Ieoke Ntaso en zijn moeder is van vorstelijken bloede; het voornaamste is echter - en dit zal in de toekomst toch zeker steeds meer gewicht in de schaal leggen - hij is door zijn capaciteiten de aangewezen man en in het nieuwe Staatsbestel land en volk vooruit te helpen.

Toea Sonbai heeft twee zonen uit zijn eerste huwelijk, n.l. Kaoe Sonbai, fetter van Pahuano en Soleman Willem Sonbai,leerling van de Hulo te Makassar. Eerstgenoemde is een slappe,onbetekenende figuur, is slechts kort op school geweest; er valt niets van hem te verwachten. Over de tweede zoon ontving ik de laatste tijd geen gunstige berichten; hij schijnt meer te denken aan plezier maken dan aan studeeren, hoewel hij wel goed kan leeren.

De Zelfbestuurder heeft zijn hoofdverblijf te Fatoe Mnoetoe,gelegen op de grens met het landschap Momaffo. Naast de sonaf staat een mooie lopo, die vooral van binnen een aardig aanzien heeft. Een bijzonderheid is, dat het voor de vrouwen van den radja streng verboden is door mannen te worden gezien, met het gevolg, dat zij zelden buiten komen. Deze adat geldt voor alle Sonbai-vrouwen, doch de radja zelf houdt er het strengst de hand aan; Leonard Molla, getrouwd met een dochter van den radja, heeft zijn schoonmoeder nooit gezien. Toen dokter Lie Seng Tong eens, op tournee zijnde, in Fatoe Mnoetoe kwam, was de vrouw van den radja ziek en vroeg om obat. De radja bood aan een gat in de wand te maken, zoodat de dokter de pols van zijn vrouw zou kunnen voelen; de dokter echter zei, dat het noodzakelijk was de patiente te zien en te onderzoeken; dit werd geweigerd en de dokter kon geen hulp verleenen. Deze vrouwen worden genoemd"nas okan" dws. "zij die in de dulatenun verblijft".

De Zelfbestuurder is gewoonlijk ongeveer een week per maand in KoE, waar hij ook een woning heeft; hij is reeds eenigen tijd van plan deze oude krotten op te ruimen en een wat netter huis te bouwen. Bovenop de fatoe Mnoetoe, naast de sonaf, staat het leeo-huisje van den radja. In 1947 werd ik daarin toegelaten, na veel aandringen en het offeren van een kip. Het is een zeer onaanzienlijk hutje, bestaande uit één paal en een dakje. Rondom de paal (de ni ainaf) zijn wat speren,oude voorladgeweren en stokken met kruisen gegroepeerd,verder enkele gongs en voorts een aantal mandjes met zilveren platen, munten en wat het interessantste, tal van brieven in de Portugeesche taal gesteld,daterend uit de 18e. eeuw, de meeste van omstreeks 1750, alle met de hand geschreven en voorzien van vele mooie krullen. Verschillende ervan zijn reeds door ongedierte aangevreten, maar verreweg de meeste zijn nog goed leesbaar. De radja is niet genegen deze papieren tijdelijk af te staan voor bestudeering en vertaling. Het ware te wenschen, dat eens een Portugeesch amateur naar Fatoe Mnoetoe zou kunnen komen om deze geschriften te bekijken en te vertalen; mogelijk zouden er aardige historische gegevens te voorschijn komen. Onder de verschillende voorwerpen bevindt zich ook een kluwen dun draad, waarmede Sonbai volgens de legende het eiland Timor zou hebben laten opgemeten.

de draad uit het Kasne verhaal T.B.G.

Het landschap is verdeeld in vijf fettorschappen n.l.

1. Netpala - fettor To Eki Climaten, een zeer slappe figuur, die ook onder zijn eigen tenoekoenge weinig gezag heeft. De door den radja gegeven bevelen voert hij óf heelemaal niet óf zeer langzaam en slecht uit.
2. Bidjeli - fettor Leonard Molla. De vorige fettor, Koeke Molla,heeft wegens zwakke gezondheid eervol ontslag gevraagd en gekregen en op een

activiteit kan hem niet ontzegd worden. De uitvoering van zijn plannen laat echter vaak veel te wenschen over; zelf heeft hij dan de schuld aan zijn hoofden, wat zeer zeker soms inderdaad juist blijkt, maar naar mijn meening treedt hij daarbij te onverantwoordelijk op, schuift hem uit, stelt zich aan als een dolleman en reikt zich vaak belachelijk.
Zijn meest karakteristieke eigenschap is, dat hij zich voelt als een echte Sonbai-telg; hij heeft een Sonbai-complex en leeft er slechts voor om de de naam van Sonbai weer groot te maken. Wanneer men met hem tourneert heeft hij het onophoudelijk over Sonbai; telkens wijst hij plaatsen aan, waar vroeger Sonbai een of andere historische beslissing heeft genomen, of waar hij gezeten en gewoond heeft. Hij beroemt er zich op dat hij de rechtmatige Sonbai-vorst is; hij ziet zelf zich zelf als de figuren in het Sonbai-verhaal waar tot drie maal toe sprake is van het verdwijnen en herleven van Sonbai; hij is er van overtuigd, dat Sonbai onsterfelijk is. Hoewel hij op een positief gestelde vraag zulks ontkent, meent hij in zijn hart toch nog altijd, dat hij eigenlijk heerscher zou moeten zijn over het vroegere groote rijk Oinamo. Ter illustratie hiervan kan ik meedeelen, dat de radja voor den oorlog het verzoek heeft gedaan om de naam van zijn landschap (Kolle) te wijzigen in "Oinamo"; mondeling heeft hij mij toen f500,-- geboden, te storten in de landschapskas, alb zijn verzoek zou worden ingewilligd. Het rekest werd afgewezen omdat "Oinamo" niet alleen Kollo omvat, maar alle deelen van het vroegere rijk van Sonbai samen, zoodat ongetwijfeld de betrokken Zelfbestuurders daartegen bezwaar zouden hebben. De Japanners, daarvan niets begrijpende terwijl het hen ook niet interesseerde, lieten hem zich rustig "radja Kollo-Oinama" noemen; na de bevrijding heb ik dit uitdrukkelijk weer verboden. De radja liet het er echter niet bij zitten; wederom requestreerde hij, maar andermaal zonder succes (zie dez.agenda No. 5/Geheim-1947). In het antwoord van den Resident wordt nog gezegd, dat de radja zich eventueel kan wenden tot de vergadering der gezamenlijke Zelfbesturders (de federatie); tot nu toe heeft hij dit niet gedaan, maar het lijkt mij gevaarlijk. Het zou eens kunnen gebeuren, dat hij op deze wijze zijn zin zou krijgen, indien de Zelfbestuurders, die hierbij absoluut geen belang hebben (b.v. die van Belos, Roti, Savoe en Alor) er geen bezwaren tegen zouden aanvoeren; zij zouden in de meerderheid zijn t.o.v. de ongeveer 5 radja's, die direct hierbij betrokken zijn; n.l. dient deze kwestie dan ook alleen door deze laatste radja's te worden uitgemaakt (Tabeleco, Koepang, Monafit, Insana en Beboki). Toch Sonbai zal deze voor hem zoo belangrijke aangelegenheid niet opgeven; nog pas geleden sprak hij er weer over; hij wilde nu genoegen nemen met de gecombineerde naam "Kollo-Oinama", evenals tijdens de bezetting. Ongetwijfeld zal hij de kwestie weer ter tafel brengen bij zijn opvolger; in dat geval lijkt het mij het beste de aangelegenheid officieel voor te leggen aan de daarbij belang hebbende Zelfbestuurders, maar dan ook alleen aan hen.
Komende tot de vraag op welke wijze in de nabije of verre toekomst in het bestuur over het landschap Kollo zal moeten worden voorzien, wil ik eerst opmerken, dat naar mijn meening de verheffing van Toea Sonbai tot Zelfbestuurder in 1932 een fout is geweest. In de oogen van de bevolking had Sonbai voorgoed afgedaan. In zijn glorietijd is Sonbai m.i. geweest de stoepas-figuur, de stende en slapende, die het eigenlijke bestuur overliet aan zijn fettoren, die de "heeren des lands" waren; Sonbai was de verhevene, de godenzoon, met bovennatuurlijke krachten toegerust, die de huldegaven van zijn fetteren in ontvangst nam.
Oinaten is de naam, die het sterkst aan Kollo is verbonden; nu nog wordt een Oinaten "Kollo toean" genoemd; het kernland bestond uit het tegenwoordige Betpala.
Zoolang het echter niet zeker is, hoe de tegenwoordige positie van de Zelfbesturen zal worden t.o.v. de Kroon, de Regering en de Verenigde Staten van Indonesië, is een verandering ongewenscht. Weliswaar is de huidige radja niet in staat te overzien wat de nieuwe structuur gaat brengen, kan en wil hij niet begrijpen, dat hij er zal moeten zijn voor het volk en niet

noemd. De totstandkoming van dit huwelijk is voor een groot deel het werk geweest van den toenmaligen Predikant te Kapan, Ds.Kraayer Van Aalst.Uit dit huwelijk zijn geboren: W.C.M.Ohnaten en S.S.M.Ohnaten, beiden wonende te Adjaobaki bij hun moeder in de voormalige sonaf van hun vader. Eerstgenoemde bezocht eerst 2 jaren de Mulo in Soerabaja, is daarna eenigen tijd onderwijzer geweest te Atamboea, is na de bevrijding toegelaten tot de bestuursopleiding in Makassar en slaagde in 1947 als no.9 van alle candidaten.

W.F.M.Ohnatan was een krachtig bestuurder; de koffiecultuur in Mollo en de nu nog bestaande sawah-complexen zijn voornamelijk zijn werk geweest.In de jaren 1927-1929 echter kwamen er steeds meer berichten binnen over zijn ruwe optreden; hij maakte zich schuldig aan mishandelingen en andere wreedheden en na een uitgebreid onderzoek werd hij in 1930 afgezet en vervolgens naar Indeh verbannen. Hij mocht in 1934 terugkeeren wegens zijn zwakke gezondheid; het daaropvolgend jaar stierf hij en werd begraven te Adjaobaki. Tot wnd.Zelfbesturder werd aangesteld Kono Ohnatan,fetor van Noenbenn, die dit ambt tot 1942 bekleedde, toen Toea Sonbai tot Zelfbestuurder van Mollo werd verheven.

Bovenstaande, wat uitvoerige uiteenzetting over W.F.M.Ohnatan (radja A Koen) heb ik neergeschreven omdat het laatste jaar, speciaal na het afstuderen van zijn zoon W.C.M.Ohnatan, er in Mollo een streven is - vooral onder de jongeren en wat meer ontwikkelden - om dezen abiturient van de Bestuursopleiding, tot Zelfbestuurder verheven te zien; ook de huidige wakil rajat van Mollo, pendeta Tr.Benoofinit, ijvert sterk hiervoor. Wat de jongeren betreft is dit begrijpelijk. De tegenwoordige radja is analphabeet en is door zijn onbeholpelijk en vaak onbeschoft optreden niet bij hen bemind. Hij kan de menschen met zijn sterkerstem op de meest grove wijze uitschelden. Hij is voorts bekend, zeker geen vriend van het Christendom; op zijn reeds vrij hooge leeftijd huurt hij nog met jonge meisjes, die dan verder in de sonaf worden opgesloten en zich niet meer mogen vertonen (zie verder); ten slotte gaat hij zich meermalen te buiten aan drank. Daartegenover stelt men de jonge W.C.M.Ohnaten (hij is 26 jaar oud), iemand met een zeer goed verstand, enthousiast voor de nieuwe staatkundige structuur, beheerscht in zijn optreden, van onbesproken gedrag. Geen wonder dat men op hem alle hoop heeft gevestigd. Ook onder vele ouderen echter is,meer ik, een streven merkbaar om den huidigen Zelfbestuurder te vervangen door een ander. Hun motieven zijn gedeeltelijk van anderen aard. Ook zij vinden de ruwe en vaak erkuische scheldwoorden van den Radja onaangenaam.Daar komt bij, dat men nooit begrepen heeft hoe de Kompenie in 1938 wederom een Sonbai tot Zelfbestuurder heeft kunnen verheffen; het was in 1905 immers gedaan met de macht van Sonbai; de Kompenie zelf heeft plechtig verklaard, dat de naam van Sonbai niet meer mocht worden genoemd en men zegt nu "dat de Kompenie Sonbai uit haar eigen zak weer tevoorschijn gehaald heeft". Men vraagt hem te pensioneeren of "op te bergen", hierbij doelende op het feit dat Sonbai zich langen tijd heeft moeten verbergen in een grot bij Fatoe Mnoetoe.

Wat betreft de wakil rajat, pendeta Benoofinit, komt hier zeker nog bij, dat de Zelfbestuurder zich nu en dan schimpend uitlaat over het Christendom en de onderwijzers.

Mijn eigen opinie over den Zelfbestuurder is als volgt: Toea Sonbai is, ondanks dat hij geen onderwijs heeft genoten, zeker niet dom.Hij denkt over de dingen na, komt dan met vragen als iets hem niet duidelijk is of met voorstellen, wanneer hij meent, dat een of andere maatregel nuttig zal zijn voor land en volk. Soms brengt hij deze wat onbeholpen voor,een gevolg van zijn niet al te groote kennis van de bahasa Indonesia,maar heel vaak blijkt, dat hij de voorgebrachte aangelegenheid van verschillende kanten heeft bezien en zijn plannen tot in onderdeelen heeft overwogen. Hij bereist zijn land veel meer dan de andere radja's, houdt geregeld vergaderingen met zijn fetteren en temoekoengs,kortom een vrij groote mate van

Stamboom Olmatans Natpala

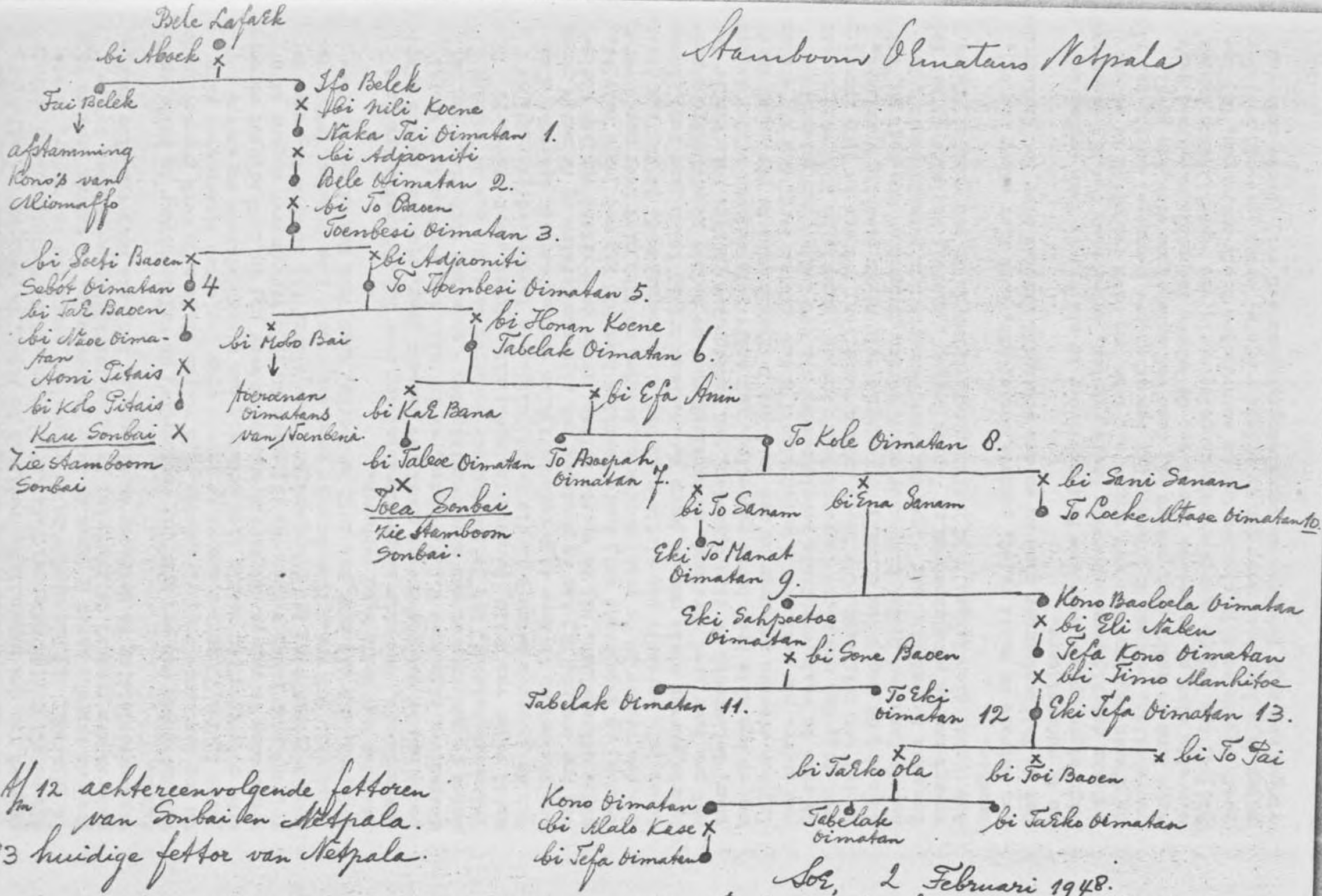

1 t/m 12 achtereenvolgende fettoren van Sonbai en Natpala.
13 huidige fettor van Natpala.

Soë, 2 Februari 1948.
De Onderafdeelingschef van Z. M. Timor,

(Mr. W. H. G. Reijntjes).

A. HET LANDSCHAP IDALÛ.

Zelfbesturder: Toea Sonbai.
Acte van verband ddo.30 October 1933, goedgekeurd en bekrachtigd door den Gouverneur-Generaal ddo.23 Maart 1934.
Zooals aan het begin van het Hoofdstuk "Bestuur" opgemerkt, is de naam "Ofmatan" ten nauwste verbonden met de geschiedenis van Mollo.Ofmatan en Kono waren vermoeg de belangrijkste en invloedrijkste geslachten van Sonbai. Het kerngebied van Ofmatan vormde het tegenwoordige Netpala; in de kampong Netpala staat nog het loco-huis van dit geslacht.
In het gebied van Midjeli en Biloto waren Nola en [illegible] wijl in het gebied van Noetis het geslacht Pitais den aanger[illegible] tegenwoordige Konbaki behoorde aan Amanoeban.
Over de oudste Ofmatans is weinig bekend.Zij zeggen van zich zelf dat zij afkomstig zijn uit Zuid-Beloe, niet met Sonbai naar het Westen getrokken zijn, doch reeds voor hen zich in het gebied van Netpala hebben gevestigd. Nadat Kono en Ofmatan zich onafhankelijk van Sonbai verklaard hadden zijn zij uit elkaar gegaan; een deel der soekoe's volgde Kono naar het gebied van Miomaffo, een deel volgde Ofmatan. Dat Kono en Ofmatan tot elkaar staan in de verhouding fáto-mone wordt ontkend; hun verhouding is als die van tataf-olif. Beide samen zouden echter mone zijn t.o.v. de andere soekoe's als Nola,Sanam,Lake,Senak,Ate,Banu,Enoene,Manbait,die alle fáto zijn. Ik verwijs hier naar de stamboom van de Ofmatan's (bijlage 21), waar Fay Nalek en Ufo Nalek (de oorspronkelijke namen voor Kono en Ofmatan),als broers vermeld staan met één gemeenschappelijke stamvader. Over de Ofmatans merk ik nog het volgende op: Zoowel de fattoren die onder Sonbai dienden, als die welke daarna zijn opgetreden, schijnen in het algemeen krachtige bestuurders te zijn geweest, helaas meerdere malen te ver gaande en te hardhandig opgetreden zijnde.Toen het Nederlandsche gezag - na de Vernietiging van Sonbai in 1905 te Kaenaiki - zich in 1907 te Kapan vestigde, was de groote fattor van Netpala To Ofmatan, meer bekend als To Ieske Ntase (=To met het roode oor). Mollo vormde toen geen eenheid onder één radja, doch de verschillende fattoren waren zelfstandig; Ofnaenoe Kono was de groote man in Miomaffo. To Ieske Ntase werkte goed samen met het Nederlandsche bestuur, doch was reeds op leeftijd en kinderloos. Er was nu een in Kapan een Chinees, genaamd Lay Djin Seong, getrouwd met de Timorcesche vrouw bi Nko Opat, waaruit een zoon geproten was, die door zijn vader vermaarloosd werd; de moeder was kort na de bevalling overleden. Deze zoon nu werd door To Ieske Ntase aangenomen als zijn eigen kind; hij stuurde de jongen naar de volksschool in Babaoe. Toen hij grooter werd, trad hij steeds meer op den voorgrond door zijn schranderheid, zijn kennis van lezen en schrijven en van de Maleische taal, zoodat hij veel met de Nederl.ambtenaren in contact kwam en voor zijn oude pleegvader veel zaken regelde. Het was de wensch van dezen, dat zijn aangenomen zoon, die de naam kreeg van Tabelak Ofmatan, hem zou opvolgen. Toen To Ieske Ntase overleed, volgde inderdaad Tabelak Ofmatan hem als fattor op. In 1915 werd hij aangesteld tot Zelfbesturder over geheel Mollo en teekende hij de Korte Verklaring. Hij ging later over tot het Christendom en kreeg bij den doop de namen: Willem Frederik Hendrik. Uit het vorenstaande blijkt, dat hij dus in het geheel geen eigenlijke Ofmatan is.
Uit de verhouding van Tabelak Ofmatan met één van de bijvrouwen van zijn overleden pleegvader, genaamd bi Toi Neon, werd een zoon geboren; dit is Th.W.F.Ofmatan, thans Secretaris van de Timor-Eilanden-Federatie.
Aangezien W.F.H.Ofmatan geen eigenlijk adat-huwelijk had aangegaan,wenschte de bevolking van Mollo, dat hij zulks zou doen.Een gezantschap bestaande uit enkele voornaamstaande temoekoengs werd gezonden naar Koti, teneinde den toenmaligen nanek van Korbaffo, Manoeboeloe, te bewegen één van zijn dochters uit te huwelijken aan den Radja van Mollo. Na heel wat tegenwerking is het ten slotte gekomen tot een huwelijk met Louise Manoeboeloe,thans nog in leven te Adjaobaki bij Kupan; zij wordt algemeen Njonja Korbaffo ge-

1. aanraking met Portugeezen; ontvangt een stok, speer en gong. Later strijd met Portugeezen, wordt verjaagd naar Koepang en zoekt steun bij Kompenie. Wordt later naar Java verbannen.

X = gehuwd met

Stamboom Sonbai.

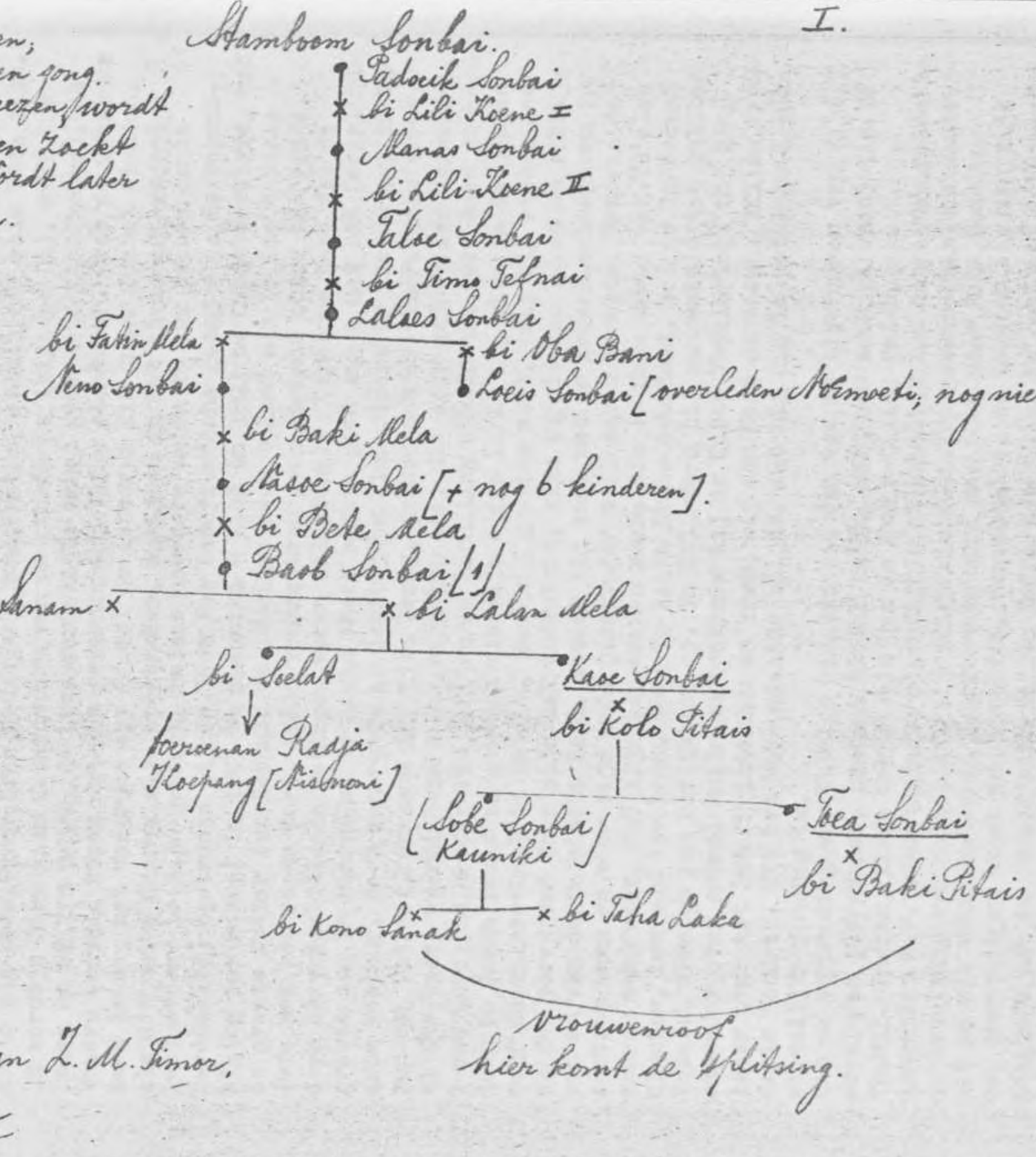

Soe. 20 Februari 1948.
De Onderafdeelingschef van Z. M. Timor,

[Mr. W. H. G. Reijntjes].

IIa.

Stamboom Sonbai (tak Kaumiki).

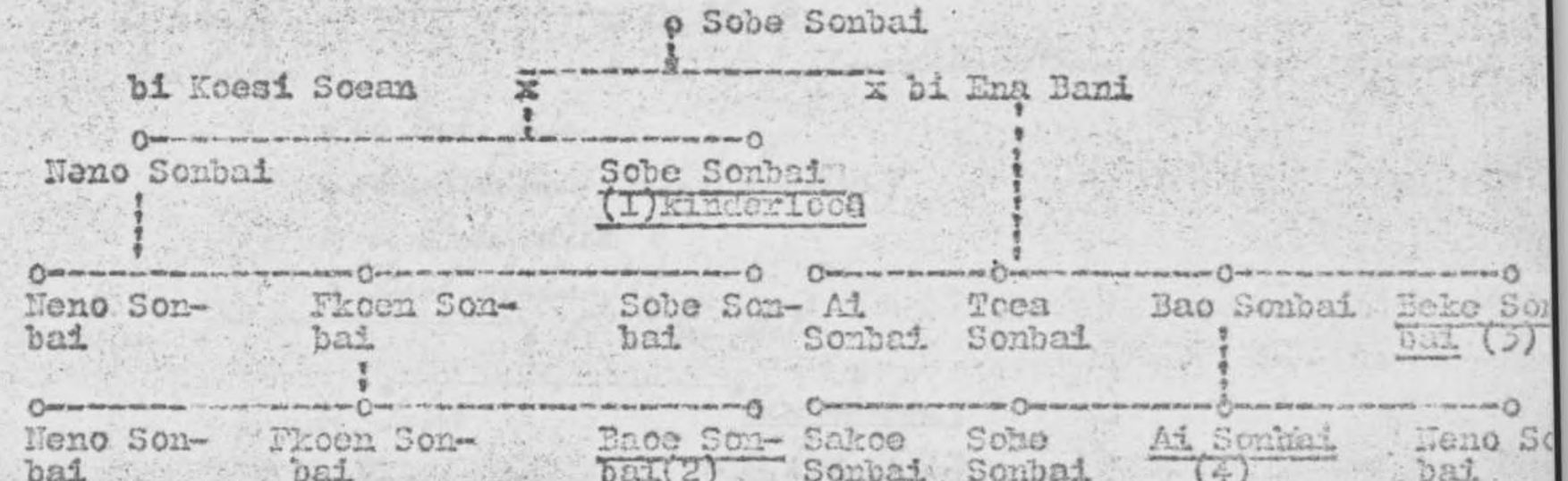

1. In 1905 gevangen genomen, verbannen, teruggekeerd, weer gevangen genomen en overleden en begraven te Patcefetto.
2. Tegenwoordige fettor van Kaoeniki te OEpoela.
3. Overleden in Tjamplong en begraven in Kauniki.
4. Nog in leven te Biloto.

SoE, 20 Februari 1948.-
De Onderafdeelingschef van Z.M. Timor

Mr. W.H.C. Reijntjes.

IIb.

x = gehuwd met
+ = overleden.

Stamboom Sonbai (tak Fatoe Mnoetoe)

o Toea Sonbai

bi Kono Senak (geroofd)	x
	x bi Taleoe Oimatan (en nog enkele wen)
	o Liofi Sonbai (en nog 5 kinderen)
	x bi Aonêni Kono (en nog 2 vrouwen)
	o Kaoe Sonbai (en nog 4 kinderen)
	x bi Oba Pantola

o Toea Sonbai (1) — o Baoeb Sonbai(2)

x bi Sani Meli	x bi Tale o Ote-moesoe +	x biSole Anin +	x bi Neno Banfatin +	x bi Soelat Anin +	x bi Seo Oimatan +	x biSani BahaEl	x bi Sole Pantola	x Lou Bes
		bi Sobe	bi Neno	Saflin	4 dochters + 1 zoon		2 dochters	1 do

o Kaoe Sonbai (3)	o bi Sani x Leonard Mella	o Soleman Willem Sonbai (4)
x bi Teko Oimatan	x bi Babi Minsang	
	4 kinderen.	

1. tegenwoordige Zelfbesturder.
2. tegenwoordige temoekoeng besar van Fatoemnoe
3. tegenwoordige fettor van Fatneno
4. studeert aan de MULO te Makassar.

SoE, 20 Februari 1942.-
De Onderafdeelingshhef van Zuid Midden Timor,

(Mr.W.H.G.Reijntjes).-

Nog eens: Pae Neno en Oe nam.

Door mij is het vermoeden geuit, dat Oè ident is met Pikan nl een drie-tandige zilveren voorhoofdsiersel behoorende bij krijger tooi; het is typisch dat in het genoemde "Reizen Enz." op pag. 134 de volgende zinsnede voorkomt:" ...., stieten wij op een boom, in wiens stam twee teekens naast elkander gesneden waren: een waterpas geplaatst hartvormig teeken, met een rechtstaandige vork van boven, en een ruitervormig teeken. Het eerste is een soort van wapen of merkteeken van den Lioerai;"
Het komt mij waarschijnlijk voor dat dit is een dichterlijk symbolische mythisch gefundeerde geloofsformuleering is van Sonba'i als hemelsche of goddelijke figuur. Maar nu de plaats, waarop die wordt toegepast!
De Rots van Pae Neno en Oe nam ligt vlak bij Bonle'oo, in het gebied waar de Baboe * Bifel groep woont en waar de groote koppensneller Kaoe Fobia ook Pae Neno was. Bovendien wonen daar ook de Lims, die in hun genealogie ook chinese voorouders tellen. Toen Dr. Willemse, de prachistoricus, opgravingen varrichtte aan den voet van de "abri" aan de eene zijde van de Rae Neno am Oe nam rots, werd met deze groepen overleg gepleegd. Toen S. heeft daar geen grondvoogdrechten. Aan den anderen kant dier rots, ook aan de voet, is een grot, waar door de Liems bewaard wordt een zeer bijzonder ~~X~~ blaasroer, niet van de gebruikelijke bamboe-soort, doch van een uitzonderlijke houtsoort. Daarin deed men geen pijltjes, maar Was-balletjes. En nu zegt het verhaal, dat een der Liem-voorouders met een balletje uit dat blaasroer de Portugeezen, toen zij in wilde vlucht van Pen Foei naar Benoe via Bidjela terugkeerden, aangevallen heeft in de Mnesat Koemlol, demvlakte tusschen Bidjeli en Eban. Met zoo'n was-balletje zou hij toen een Portugeesch officier gedood hebben. Bij die Portugeezen bevond zich toen ook Sonba'i, die toen dus daar ook niets in te brengen had, nl. in dat Pae Neno en Oe nam gebied. hetwelk hij nu als zijn oorsprongsgebied vindiceert. Ook hier weer hetzelfde listige vorstelijke spelen met bepaalde motieven, die aan de globie van Sonba'i dienstbaar gemaakt moeten worden.

Verdringing der Oematans door Sonba'i.
Met weergalooze schaamteloosheid heeft S. de Oematans na zijn verheffing dwars gezeten. Het begon met de verheffing v/d fettor van Noenbena, die je een slappe figuur noemt. Oögenschijnlijk een Oematan. Dat is formeel ook wel waar, maar de zoon van een uit Amfo'an vroeger op sheltocht meegeroofde slavin. Deze man is altijd strooman van S. geweest en in zijn eigen ~~X~~ groep, de Oematans, zonder eenig aanzien. Het is een geraffineerde vernedering, die S. de Oematans heeft aangedaan.
Daarna dat verzoek om een deel van Netpala. Toen ik er voor het eerst van hoorde, heb ik begrepen.hoe S. hier weer met zijn "lisan" aan de gang was. Dat hij nu ook nog die drie kampongs plotseling erbij eist verbonden aan Pae Neno en Oe nam is nu juist, wat je van hem op grond van zijn geloof, dat het Bestuur tegen zijn goddelijke bedriegersmacht niet op kan, kunt verwachten. Op grond daarvan kan alles, ook dronkenschap en sexueele liederlijkheid; misschien is dit laatste alleen de verwording van den homo ~~X~~ ludens, die zelf gelooft in zijn hemelsche ongebondenheid.

Slotvragen.
Is er eenige reden, nu gebleken is ~~X~~ hoe zijn voorstelling der verhouding Kaoeniki - Fatoe mnoetoe een geraffineerd listige leugen is, die door het Bestuur in goede trouw is aanvaard als waarheid, een situatie, waarvan het volk van Molo de dupe is geworden, te handhaven?
Mag de goddelijke bedrieger, de schijnbaar onnoozel zijn spel spelende listeling, aangemoedigd worden om te blijven gelooven in de kracht der leugen, waarvan hij gelooft, dat die van hemelsche oorsprong is?
Afgezien van de tragische gevolgen voor de bevolking, is er een zeer ironische kant aan deze heele geschiedenis; een spel kant, waarvan je soms denkt Hoe is het mogelijk? Maar het lijkt mij voor het Bestuur een eer en een voorrecht, de bevolking te bevrijden uit de gevolgen, die dit spel voor hen heeft.

dagen"; het is merkwaardig, dat dit tot op den huidigen tijd het geleide verschijnsel gebleven is van verschillende Sonba'i tolgen.Dit is de oorzaak geworden van zijn verblijf in Fatoe mnoetoe, waar hem door Oematan asyl-recht is verleend met al de nasleep van dien.

Sonba'i moeti en Sonba'i metan.

De witte en de zwarte Sonba'i. OOgenschijnlijk is men geneigd hier te denken aan een parallel van een op Timor bestaande ethnologische onderscheiding nl. molo - metan d.w.z. wit en zwart, waarover ik hier niet zal uitweiden.Dat is echter in het geheel niet zoo. Sonba'i moeti doelt op de kleine Sonba'i groep, die steeds in verkeer met de Hollanders geleefd hebben en waarvan gezegd wordt dat zij verblijf houden in het bepleisterde huis en de gemetselde woning,(het kalk-huis en kalk-woning). terwijl de Sonba'i metan zij zijn, die in Kaoeniki verblijf hielden en steeds verkeerden met de Timorezen. We hebben hier dus te doen met een analogie vorming naar de staande uitdrukking: po-moeti ma po metan, d.w.z. blank huiden en zwart huiden (donker huiden) nl, Europeanen en Timoreezen. Wat er ook van het blanke ras gezegd kan worden, dit staat wel vast, dat de Somba'i moeti in het"kalk huis" in vergelijking met het andere type er niet slecht afkomen

Huwelijk en afzetting van W.F.H.Oematan.

De toenmaals te Kapan gevestigde A.R. Naar ik meen Mr. Meyer, heeft het plan opgevat aan de energieke W.F.H.Oematan een gade te bezorgen van ernstig christelijk karakter, die hem in staat zou stellen gasten van verschillende landaard te ontvangen en aan de opvattingen van het volk nieuwe richting te geven. Zonder twijfel is zijn huidige weduwe L.Manubulu een vrouw van hoog christelijk gehalte, die aan de zijde van haar man in menig opzicht een moeilijk leven heeft gehad. Ter uitvoering van dit plan riep hij de hulp in van collega Krayer van Aalst, waarop deze den toenmaligen Inlandsch leeraar M.H.Pello in deze plannen betrok. Deze laatste is daartoe naar Rote gereisd en na vele wederwaardigheden is ten slotte dit huwelijk gesloten. Het is dus een vrucht van het gemeenschappelijk streven van Bestuur en Kerk om door een christen-radja-echtpaar een kracht ten goede aan het volk te geven. Diepe eerbied heb ik voor de vrouw, die in veel leed en door veel strijd heen geworsteld heeft om aan dat ideaal trouw te blijven.
Helaas moest W,F.H.Oematan afgezet worden; wellicht zijn bij de beschouwing van zijn tekort in vele opzichten zijn aan den anderen kant zeer zeker groote verdiensten te weinig in oogenschouw genomen.

Aanstelling Toea Sonba'i.

Ook destijds liet Sonba'i aan luitenant K. en wijlen den Hr.Ch.Th.Weidner zijn papieren zien. Nieuw voor mij is de op pag. 94 van het rapport genoemde draad (kluwen dun draad). Dit doet denken aan het verhaal van B.Koene in T.B.G. deel LXXVIII,Jaargang 1938, afl.3. pag.470,vertaling pag.483 " Toen ging de kiekendief.Bij den Hemelheer aangekomen, gaf de Heer des Hemels hem roode draad, gele draad, blauwe (zwarte)draad en hing dat aan zijn pooten."
Waar de vogel met het draad komt, wordt het land droog. Nu is draad ook het symbool van een bestaande huwelijksband. Vermoedelijk is dit draad een oude herinnering der huwelijksverhouding tusschen Sonba'i en de dochter van Koene, maar aangezien die verhouding hopeloos kapot is, krijgt die draad in de verhaalstof een meer moderne en voorname tint.
Wat de Portugeesche brieven betreft, het heeft mij altijd verwondert, dat die beschouwd zijn geworden als een krachtig argument voor de aanspraken van Sonbai op het Molo gebied. Daarbij moet echter een zeer belangrijke zaak in het oog gehouden worden: De vraag is gerezen in 1932/3: Hoe staat het met de verhouding van Toea Sonba'i tot de Sonba'i in Kaoeniki? Want een deel der bij Toea Sonba'i zich bevindende erf-le'oe's zijn door zijn overgrootvader bij zijn vlucht uit Kaoeniki meegenomen (meegeroofde) goederen. Toen heeft Toea Sonba'i van Fatoe mnoetoe een falsificatie in zijn genealogische opgave gepleegd en het voorgesteld, dat hij de oudere broer's lijn continueert en in Kaoeniki nazaten van de jongere broer wonen. Op deze wijze heeft hij getracht de schijn van meerderheid te wekken ten opzichte van de oudere broer-lijn in Kaoeniki zijner het Kaoeniki centrum een dependa-

deze naam bekend wordt, immers het is dezelfde roepnaam als die van Benoe,wwarvan zelfs een deel dubbel benoemd en in het belasting-kohier geboekt staat als BenOe-Sila, misschien wel in een woord geshhreven. Daaruit kan afgeleid worden mede in verband met de andere gegevens, dat Sonba'i oorspronkelijk vanuit Benoe getrokken is. Dat zal dan ook wel de verklaring zijn van het feit, dat Tae-Benoe, meestal in een woord geschreven"Taebenoe" van Amfo'an een eigen centrum in Lelogama had en door de Sonba'i hadat zij opnieuw te Kaoeniki geinstalleerd waren als gelijke erkend werd. Van suprematie van Sonba'i over Benoe is nooit sprake geweest; en de eerste heeft dan ook nooit een poging gedaan m daarop aan te sturen. Hij had dus bij Benoe geen kans!

Aan de stichting van het centrum, dat in de verhaalstof heet "Fatoe poep molo Bi Kaoeniki, Haoe poep molo Bi Kaoeniki" i.e. de Rots met gelen top Bi Kaoeniki, de Boom met gelen top Bi Kaoeniki, is iets vooraf gegaan, dat nader de aandacht verdient. Het voornemen om Somba'i ergens in een gebiedscentrum te doen setelen schijnt samen te hangen met het uitblijven van regens en men heeft geloofd in zijn macht als regen-gever. Dit schijnt een impuls te hebben gevormd tot zijn installatie te Kaoeniki als centrum.

Samenhang titel Lioerai en "Pae neno ma Oe name" ?

In " Reizen en onderzoekingen i/d Indischen Archipel" door Dr. Salomon Muller nn 1857, bevattende een reisverslag v/h jaar 1829. wordt genoemd:
Lioerai Nai Sobej (Nai Sobe), Keizer van Sonabai (bldz 145) wiens verblijfplaats toen de klip Kaocniki was.(De-verhouding-Amfoian---Serbaan tot-Senbai-zooals-die-op-bldz.-83-veronderseld-wordt,-moet-op-onkunde-van de-feiten-berusten)Dit-laatste-blijkt-wel-uit-hetgeen-op-pag.188-vermeld staat,-nl.-dat-een-zoon-van-Lioerai-Nai-Sobej-bij-den-radja.(Hoe nauw de verwantschapsverhouding Benoe - Sonba'i toentijds was blijkt wel uit het op pag 188 vermelde: " Bij den radja Ambenoe zagen wij ook een zoom van den tegenwoordigen Lioerai Nai Sobej, welke jongeling door hem wordt opgevoed en onder leiding zeker tot een bekwamer en beter denkend mensch zal gevormd Worden" Dit tusschen haakjes als aanvulling op het gegeven v/d/naam "Sila". Welnu Lioerai is volgens de woordenlijst van A. Mathijsen:"titel van sommige voornamen in de zuidelijke landschappen van midden Timor." Het komt mij voor dat er etymologisch zeer nauwe verwantschap bestaat tusschen deze titel en het z.g."likoerai" waarvan in Grijzen "Mededeelingen omtrent Beloe" pag.118 vermeld wordt:"Die likoerai foenoe of oorlogslikoerai is een soort van dans, die alleen bij dergelijke gelegenheden in zwang is."In elk geval is Lioerai een titel en niet zooals het in de Timoreese verhaalstof lijkt een genealogisch groepshoofd naast Sonba'i. De vraag is nu: Wat beteekent Lioerai? In het Tettum geeft voornoemde woordenlijst: Lioe dient om den vergrootenden trap te vormen; dan halo lioe. doorgaan met iets, hola lioe voor goed nemen. Dan beteekent dus Lioerai de grootere vorst,immers lai is gelijk nai en rai beteekent: Hoofd. Nu is het mogelijk dat dit Nai verwant aan maleisch laki een oorlogstitel was en inhield:"Hoofd der krijgvoering".Dan lijkt het waarschijnlijk. dat"Pae Neno ma Oe name" een soort dichterlijke waargave daarvan in het Timoreesch is; immers Pae verwant aan Maleisch berani,beteekent "dappere krijger" de toevoeging "neno" rangschikt hem aan den kant v/d hemel, dus de mannelijke kant; oe is een synoniem van pikan het opstaande voorhoofdsierseel van een "meo" en name is een rituele omvorming van Mane, het bekende woord zoowel in Beloe,(zie Grijzen pag.56 "oeme maneh") als op Rote en elders. In het Timoreesch wordt dit nome is gelijk mone. De omvorming van"mone"in "nome" doet zich bijv. voor in"Faif nome" nl de aanduiding v/d morgenster. Deze dichterlijke benaming vat dus de mythologische, voor het Sonba'i geloof onaantastbare souvereine macht, samen die hem als onoverwinnelijk stempelt.
Over de plaats "Pae neno"enz. straks nog een nadere historische bijzonderheid.

De bloedschande van Nai Toea Sonba'i, de bittere (Toea Menoe).

De overgrootvader van deze vorst, de huidige Toea Sonba'i, pleegde verkrachting op de vrouw van zijn oudere broer Nai Sobe. Hij werd uitgedaagd door zijn oudere broer, doch vluchtte. Hij zocht overal schuilplaats, bij Oematan, bij Kono, bij Insan. Overal waar hij kwam, bracht hij onrust en ellende. De Timoreezen duiden dat aan met de term "anpeelak abat ma antoea mafo" i.e.: "tabak spuwen en in drinknapjes jagen." Het eerste die woon "het tabak

1. Sonba'i als de goddelijke bedrieger.

Scheel ad rem maak je naar aanleiding van het in maleische versie gegeven verhaal van Koko Sonba'i de opmerking, dat het aan alle kanten rammelt. Achter dit rammelen staat een zeer in 't oog vallende karakter trek der Sonba'i en wel deze: er wordt met souvereine losheid tegenover de traditioneele verhaalstof gespeeld met de werkelijke historische gegevens. Ofschoon in de maleische versie van het verhaal iets van het schte Timorese coloriet verloren moet zijn gegaan, is voor een insider duidelijk de verholen lach, waarmee dit stuk geproduceerd is of liever die achter het geheel staat en gedragen wordt door het besef van een mystiek-magische macht. Aanvankelijk zijn de Timorezen zelf blijkens de verhaalstof daardoor geimponeerd en als het ware betoverd. Later hebben zij het bedrog erin ontdekt en dit motief gestempeld met de uitdrukking:"in lisan koen of in lisne koen"d.w.z. zijn kenmerkende streken.
Hoe erg dat geweest moet zijn. blijkt uit het gebeuren te "Let Asi am Bidjela" waar het Timorese adat*rechtsbesef over Sonba'i gericht gehouden heeft, en waar alle Sonba'i telgen omgebracht zijn. De Mela-verhaalstof spreekt dan van een pas geboren baby, die verborgen werd; andere verhaalstof uit de buurt van Tae maman (dus in het Kaoeniki gebied) spreekt ≠ van een in Koepang geconcipieerd, in de omgeving van Telo -m Talmanoe geboren Sonba'i telg, die later naar Kaoeniki werd overgebracht.

2 Het centrum: Fatoe Poep molo "Bi Kaoeniki"/ Haoe poep molo "Bi Kaoeniki"!

De verdrijving der Sonba'i uit het Koene - Kono - Oematan gebied heeft plaats gehad lang voordat de Companie in het binnenland eenige invloed had De installatie te Kaoeniki valt in elk geval geruimen tijd na de vestiging van de macht der Portugeezen te Oe koesi; de twee volgende momenten pleiten daarvoor:

a) In Baoekwien en elders in Amfo'an - Fatoele'oe is als traditie verhaalstof algemeen bekend een verhaal, waarvan ik een persoonlijk door mij opgenomen Timorese tekst heb, dat de Timorese hoofden, waarbij Sonba'i met de groep Bobo-Ban afi en Baboe-Bifel, bij Noenhenoe een rivier moesten afdammen en daarbij getreiterd werden door een "kaboe" wij zeggen: een weg-opzichter. Zij hebben dien omgebracht, de kop gesneld en verborgen in een epiphiet, de z.g. "tope" hoog in een tjemara boom. Ten slotte is deze toch ontdekt, omdat kraaien en een ander soort aas-vogel er aasden. Toen is Sonba'i met de genoemde groepen gevlucht naar Koepang, hebben het verbond met de Portugeezen verbroken en een verbond met de Companie aangegaan. Daarna zijn zij teruggekeerd en heet het dan in dat verhaal; tot Tjamplong gingen zij samen, maar vandaar volgde het eene deel " de kleine weg en de kleine deur naar Mosoe en het andere deel " de groote weg en de groote deur" naar Kefamnanoe.

b) De roep-naam van Sonba'i is "Sika"; Sonba'i is er niet erg op gesteld, dat

kawin dengan Bi Tobé Boni, beranak Sobe Sonbai Taiboko.Sobe Sonbai Taiboko kawin dengan Bi Afoan Saboe beranak 3 orang anak, I.Manbait Sonbai Taiboko, II.Sani Sonbai Taiboko,III.Hanas Sonbai Taiboko, semoanja doedoek diFatoenisoean. Toea Sonbai mati diganti dengan Liofi Sonbai tetap maha poni diFatoenmoetoe.Lantas Liofi Sonbai mati diganti dengan Kau Sonbai tetap maha poni diFatoenmoetoe.Kau Sonbai mati diganti dengan anaknja Toea Sonbai atau Radja Mollo jang sekarang tetap dipangkatkan Radja dikoradjaan Mollo. Moelai dari angkat Radja Mollo tidak kena belasting 9 taheen.Radja Sonbai pegang perintah moelai dari taheen 1603 sampai sekarang 73).Dan pahtoeaf2 jang di Mollo jaitoe 4 fettor diMolo, I.Fettor Seenoeng Boetis,II.Fettor Bidjoli,III.fettor Netpala dan IV.Fettor Koenbana. Keempat fettor ini dengen pengakoean dalam soempah bahwa Sonbai itoelah Toean Tanah.Saja Radja Mollo jang berhak moelai dari fettor Netpala dan seterosnja.Jang djadi pahtoeaf diMollo ialah Liofi Sonbai.Maktoe ia mati diganti dengan Koko Sonbai.Koko Sonbai mati diganti dengan Baob Sonbai (tamakoeng Fatoenmoetoe) Maktoe Koko Sonbai djadi pahtoeaf moelai dari taheen 1911 maka ia terima wang dari Nionafio dan Mollo banjaknja 90 ringgit.Lantas ia dikelak diKoEltoko,tetapi ia soedah hatan abis,karena ia Sonbai toelen,terlebih djagoeng dan padi toeanja ialah Sonbai.Tetapi dimatan sekarang jang djadi pahtoeaf diMollo sedang Sonbai boekan pahtoeaf.Djadi saja menerangkan dengan soenggoeh dan benar saja Radja Mollo Toea Sonbai toean tanah boekan baroe diangkat djadi Radja dan toean tanah,hanja Sonbai djadi Radja dan toean tanah moelai dari Sonbai toeroen datang.Karena saja Sonbai jang datang pertama2 doedoek ditanah Timor dan kemoedian saja Sonbai jang angkat Radja2 ditanah Timor. Sonbai ditanah Timor 1667 taheen lamanja.
Demikianlah asal dan oesoelnja Sonbai.

De Radja Mollo,
w.g. Toea Sonbai.

Noot 73.Wat reeds volgt is een toevoegsel van den tegenwoordigen Zelfbesturder.Een belangrijk stuk geschiedenis uit het begin van deze eeuw ontbreekt.Hier volgen de feiten:
In het begin van deze eeuw was Sobe Sonbai(de neef van Sobe Sonbai die oneenigheid kreeg met zijn broer Toea Sonbai over de vrouwenroof) Keizer te Kauniki.In 1903 werden door zijn onderhoren(Tofnai en Taknip) vrijwel alle mannen van kampong Bipolo(Koepang) vermoord en de vrouwen en kinderen weggevoerd.Het Ned.bestuur zond een strafexpeditie van 40 soldaten plus 30 pradjoerits,die geholpen werden door de naburen van Koepang, Babaoe,Oisau en een 300-tal menschen uit Oikabiti maar het gebied van Tofnai en Taknip; dit was ten tijde van den posthouder Heulemans te Pariti.
In 1905 werden te Bonco(Koepang) twee Rottineezen wegens vermoord wegens veediefstal door een zekere Ai Sonbai(zie stamboom).Het Nederl.gezag, stelde Sobe Sonbai verantwoordelijk en rukte met militairen op tegen Kauniki,waar de keizer 's nachts in zijn woning gevangen genomen werd(Luitenant de Vries verdiende hier de M.W.O.).
Sobe Sonbai werd samen met zijn halfbroer Beke Sonbai en Ai Sonbai(de moordenaar) verbannen naar Waingapoe.Na ongeveer 14 jaar mochten zij terugkeeren naar Timor.
Sobe Sonbai veroorzaakte nieuwe moeilijkheden te Kauniki o.a. met den fettor van Besiana,waarop hij te Koepang werd geinterneerd,waar hij gestorven is en in Fatoefetto is begraven,zonder kinderen na te laten. Beke Sonbai overleed te Tjamplong en is in Kauniki begraven.Ai Sonbai leeft nu nog in Biloto (bij SoE).
Bij de gevangen-neming van Sobe Sonbai te Kauniki(in 1905) werd voor zijn huis 2 groote stenen gelegd.Op plechtige wijze werd bekend gemaakt dat alle rechten en de macht van Sonbai onder deze stenen worden begraven en dat de naam Sonbai voorgoed verdwenen was en niet meer mocht worden genoemd(in Timoreno moeni,fai moeni,ka tek fa Sonbai kanan, nanneke lapa tatane in kanan bi fatoe poep Mollo bi Kauniki,na hane poep Mollo bi Kauniki).
Sonbai Fatoemnoetoe werd met rust gelaten.Hij had reeds geen enkel gezag meer, de groote man in Mollo was To Oimatan alias To Leeka Mtane; deze komt nader ter sprake.

Sampai diFatoe mnetoe kasih masook satoe dibeia Kono diFatoeniseean.Compagnie naik datang ditanah Timor,kampong Kauniki baroe berhenti perang. Dengan riwajat kedatangan Sonbai sebab saja Sonbai ta' ada tanah.Kami semoea toeroen Koepang dan poelang masing2 pada tempatnja.'kelai Sonbai sampai ditanah Timor baroe Sonbai bagi tanah sama Fetto:2 jaitoe Kono dan OBnatan,tetapi merékn ta' kenal saja. Dahoeloe dia orang kenal saja tetapi dibelakang saja ta' dikenal mereka lagi172)/Setelah sampai diKikiq Kadja Amanoeban soeroeh sama Keizer Sonbai,katanja:"Kalau Sonbai betoel2 engkau pasang saja poenja kerbau djantan merah.Kalau pasang sekali dan mati saja taoe engkau Sonbai toelen.Dan kalau tidak mati,djangan marah, tetapi nanti saja ikat sama engkau dan saja soeroeh antar poelang engkau diKauniki". Dengan itoe hari Kadja Amanoeban kasih minoem sqq sama Sonbai 2 fles sopi serta Toea Sonbai mabok. Kotika itoe Sonbai pasang sekali sadja,tombaes sebelah dan kena 2 ekor kerbau lagi,merdjadi mati 3 ekor kerbau. Lantas Amanoeban bilang:"Ini saja soedah taheo jang Sonbai toelen betoel". Soedah itoe Sonbai dan Amanoeban minoem soempah dan dan Toea Sonbai kasih sama Amanoeban satoe sanappn kúp dan satoe daoen meti,soepaja djangan perang lagi sama Sonbai dan Sonbai toendjoek moeseeh pada Amanoeban ia moesti pergi sama dia jaitoe Insana. Lantas Sonbai dan Amanoeban pegang doea tjawan gelas berisi sopi dan kedoeanja bertoekar baroe minoem.Lantas Sonbai bilang sama Amanoeban:"Moelai dari hari ini djangan engkau perang sama saja diEnlam aidjo loeta' Bi LaElam Kofne". Habis itoe Amanoeban toendjoek seorang bernama Lia Metan dan Toea Sonbai toendjoek sama Ebn Neli dengan perdjandjian kalau Ebn Neli dan Lia Metan bertemoe diEnlam Aidjao loeta' djangan berperang, tjoema pasang roesa dan kalau dapat dan potong lebah doedoek makan sehidangan.Toea Sonbai berenam 4 orang, I.Toea Sonbai, II.Liofi Sonbai, III.Nasoe Sonbai,IV.Sobe Sonbai,soedah mati diMionaffo.Lantas Toea Sonbai bilang sama dia poenja anak kamoe kal orang moesti berkoempoel dengan Amanoeban pergi perang sama Insana dan Biboki. Soedah habis berdjandji dengan Amanoeban Sonbai poelang keFatóemnoetoe baoat kasih taheo sama Kono,OBnatan. Sonbai tiba diFatoemnoetoe maka ia panggil sama Kono, OBnatan jang sekarang Amanoetan tidak perang lagi dengan kita diKeimet, Kapan,sebab saja soedah minoem soempah.Selesainja tjeritera Sonbai,maka nónék Sonbai doedoek diloemai 1 boelan lamanja.Dari sitoe ia pindah ke Fatoemnoetoe.Setelah sampai diFatoemnoetoe maka oeis Kono,Oeis OBnatan ramai2 datang memohon soepaja ia orang memperembahkan padi dan djagoeng pada Keizer Sonbai diFatoemnoetoe. Maka mereka itoe masing2 membawa satoe perempoean baoat dikawinkan dengan Sonbai.Banjaknja isteri Sonbai ja'ni: I.Bi Baki Pitale,II.Bi Kono Sanak,III.Bi Bai Kono,IV.Knak Bi Bano Sanak, V.Bi Taba Lake,VI.Bi Besi Sanak,VII.Bi Atulan Kono,VIII.Bi Taloee OBnatan,IX.Bi Lone OBnatan.Bi Taloee OBnatan beranak Toea Sonbai,Liofi Sonbai,Ekoelani Sonbai,Koko Sonbai.Liofi Sonbai doedoek diFatoemnoetoe kawin Aoroni Kono dan beranak Kau Sonbai.Liofi Sonbai beranak 3 orang perempoean, I.Bi Nino Sonbai,II.Bi Boelat Sonbai.Toea Sonbai beranak Bi Ialoes Sonbai. Bi Ialoes Sonbai kawin dengan Micol Pantola dan beranak Bi Oba Pantola.Bi Oba Pantola kawin dengan Kau Sonbai.Kau Sonbai berbapa pada Liofi Sonbai.Dan Kau Sonbai dan isterinja Bi Oba Pantola beranak 2 orang anak, I. Toea Sonbai jang sekarang djadi Radja diFatoemnoetoe (Landschap Mollo) II.Baob Sonbai jang sekarang djadi temoekoeng besar diFatoemnoetoe. Bi Nono Sonbai berbapa pada Liofi Sonbai.Ia kawin dengan Noofa Neli dan beranak Bi Sani Neli beranak 2 anak laki2,1 anak perempoean. Bi Sani Neli ini kawin dengan Radja Mollo(Toea Sonbai) anak pertama Kau Sonbai (Fetter Palmono kedoea Bi Sani Sonbai kawin dengan Lo Molla BiLoto ketiga Sobe Sonbai(Soleman Willem Sonbai) moerid sekolah di Makassar.Bi Besi Sanak beranak Nasoe Sonbai Nolo dan doedoek diPoeinijam. Ia kawin 25 orang perempoean.Banjak anaknja tetapi mati semoea.Hanja 4 sisa Koko Sonbai besi,Kono Sonbai besi,Toea Sonbai besi dan Taloee Sonbai besi. Bi Atolan Kono beranak Sobe Sonbai Taiboko,Sobe Sonbai Taiboko

ka

Noot 72. Sonbai kwaart hier dus,dat hij niet meer erkend wordt.

So soedah Keizer Kauniki poelang berpikirlah fatter To Tconbaa OKmatan panggil sama fatter Besiana soepaja ia poelang Besiana soepaja ia pergi kaKauniki agar bisa djaga sonaf diKauniki[70]. Djadi Fatter Betpala dibagi atas 2 bahagian.Fatter Besiana sampai dia antar diKoepang dan ia dapat satoe tongkat keradjaan dan ia djadi Fatter diBesiana.Maktoe Keizer Kauniki poelang sampai disana disoeroeh datang ambil Radja Amanoeban diNikiS dan segala orang2 toeanja.Radja Amanoeban sampai diKauniki,Keizer Kauniki kasih satoe bendera,satoe meriam,serahkan dalam tangan Radja Amanoeban dengan perdjandjian Sobe Sonbai soepaja Radja Amanoeban perang sama Keizer Sonbai diFatoemnoetoe,dengan rajatnja dan kalau menang nanti saja kasih (bajar) dengan 10 anak perempoean dan 10 daoen mooti salak,salakoe bajar obat2 dan paloeroe2 jang engkau pakai paang itoe [71]. Lantas Radja Amanoeban poelang dan perang dengan Sonbai di En lam Ai djo loeta.Maka Radja Amanoeban dapat boenoeh 20 laki2 dan 10 perempoean.Maka semoea orang lari abis,tjoema Keizer tinggal diFatoemnoetoe.Kalau moe kasih masoek padi djagoeng,baroe Sonbai panggil dan datang diSonaf baroe toethaE sama Keizer Sonbai.Maktoe orang2 lari semoea,maka Sonbai tjari akal. Laloe Kono dapat dengar.Soedah itoe Sonbai soeroeh anaknja bernama Liofi Sonbai panggil meo2 dan orang2 toea masoek diFatoemnoetoe boeat kasih pakai. Soedah itoe Fobia djoega soedah datang dari Litem hanetoi Nama BaiE Fobia datang doedoek diKaslioe lantas pindah diBonleoe disitoe ia kawin dengan biKau Ola, Habis kawin BaitFobia lari poelang keKaslioe dengan biKaoe Ola,maka bapanja Kau Ola jang bernama Toloe Ola toeroet sama Bait Fobia dan ikat bininja dan bawa poelang keBonleoe.Sampai diBonleoe Toea Sonbai soeroeh panggil Bait Fobia datang menghadap. Setelah sampai Sonbai bilang:"Ini orang nanti djadi meo oef". Lantas Sonbai ambil satoe lenjoe dan ikat dikepala Bait Fobia,dan soeroeh dia doedoek diBonleoe dengan Lin,baoen boeat perang dengan Amanoeban diInsana.Lantas Sonbai soeroeh sama Liofi Sonbai dan orang2 toea KaE Boso,Seo BnoKt dan Fekoe Balan jang sekarang Amanoeb tidak perang lagi diEn lan ai djo loeta' serta Sonbai kasih pada mereka satoe senapan dan satoe scot obat senapan boeat djaga diKapan.Amanoeban perang toeroet SoE Maometo,HoeKnoso Fafinisin teroes Nasimetan,Kapan dan OBesi. Lantas soeroeh Manbai Lanoen bilang sekarang saja tetapkan watas sampai toeroenan Kono To Kole OKmatan poenja anak soepaja doedoek diBesi djaga engkau poenja bapa.Sampai sekarang senapan itoe masih ada diKapan. Sonbai soeroeh Liofi Sonbai pergi perang dengan Amanoeban diInsana.Sonbe makan sirih pinang,dan ampasnja diberi pada KaE Baboe dan satoe lenjoe. Tenoekoeng Sobau djaga itoe ampas sampai sekarang.Dengan hal jang demiki Sonbai bilang sama meo2 oef:"Siapa soeka toeroet perang diInsana,boleh toeroet,sebab Amanoeban tidak perang diEnlan aidjo loeta'". Lantas Sonbai soeroeh Sobe Sonbai dan Amanoeban pergi perang diInsana dan Biboki,sebab ia orang pali koeboeran biKolo Pitaia dan bawa lari wang f100,- Malam hari pertama perang sama Insana dapat potong 10 orang,soedah itoe Sonbai dihadapi Amanoeban.Lantas Sonbai bilang:"Sekarang saja soedah toendjoek abis sama engkau boeat perang dengan Insana,Biboki,djadi tidak boleh per sama Kono,OKmatan, itoe engkau makan makanan darah diInsana minoem air darah diBeboki". Soedah itoe bagi anak dari Toea Sonbai 3 orang djadi meo boeat perang. Dan Liofi Sonbai doedoek dalam sonaf Fatoemnoetoe boeat amaf? toethaE dia Keizer besar.Poelang perang jang kedoea tangkap bawa 2 orang I.Sakono Insana dan II.Bini Insana,sampai diFatoemnoetoe kasih mati Bini Insana sama oeis OKmatan diLelobatang.Anaknja masih ada sekarang di Lelobatang.Poelang perang jang ketiga kali tangkap 2 orang perempoean.

Noot 70. Fatter Besiana (een OKmatan) komt dus onder de Sonbai van Kauniki.

71. Kauniki roept de hulp in van Amanoeban voor den strijd tegen Sonbai-Fatoemnoetoe.

diBlipoen.Disitoe Kono,OEmatan bertaloet sama Sonbai katanja:"Lebih baik Sonbai doedoek disini soepaja kami ramai2 toethai? Sonbai".Soedah itoe Kono,OEmatan berkoempoel soepaja ia dipimpin poelang Kaoeniki soepaja kalau Kono OEmatan sombah djangan seorang sahadja,hanja sembah bersama2. Soedah itoe Oeis Kono bilang sama oeis Kenk OEmatan:"Bagaimana saja poenja rajat soedah hilang lenjap,lebih baik Sonbai ta' casah poelang toroes hanja tinggal disini soepaja saja sembah dekat".Lantas Kono OEmatan bilang sama Sonbai:"Sekarang Sonbai moesti ambil satoe barang boeat koempoel sama kami".Lantas Sonbai ambil satoe senapan,satoe daoen meti, dan wang f68,- boeat kedoea fettor ini.Soedah itoe Sonbai soeroeh Oeis Kono poelang diNoEltoko,soepaja semoea rajat makan dan minoem diNoEltoko Nola,Sanam poelang ke Kit en mat nolo soepaja rajat makan dan minoem disitoe.Lantas oeis OEmatan ambil satoe piaat perak bertjap OEmatan dan O'noni serahkan sama Sonbai dengan perdjandjian:"Kalau saja fettor OEmatan tidak kasih temoekoeng boeat djaga sama Sonbai,piaat itoe ditoendjoekkan pada fettor OEmatan". To Toenbes dan Manboe Lamoen beri pada Sonbai 3 temoekoeng ja'ni BoeEtota,Nobasoe,BidjaEpoenoe atau Seko,Baoen,Tfoey,Soenbanoe,Nana,Nomeni.Dan 3 temoekoeng dari Kono ja'ni Banoe, Bifol dan Soean jang doedoek diFatoe Nisnoan,Soean dan Soeanay [66]. Keizer Toea Sonbai bersaudara sama Sobe Sonbai diKauniki,mereka saiboe dan sebapa.Toea Sonbai kawin dengan bi Bano Sanak diBiboki.Ketika fettor Kono,OEmatan masoek sonaf ko6 temoekoeng itoe jang mendjaga malajani mereka didalam sonaf. Dan mereka moesti sedia makanan boenoeh babi(kerbau) kasi makan sama Kono dan OEmatan. Lantas Sonbai panggil nai Banoe,nai Bifol nai Eta Noli,nai Fac Anin, dan temoekoeng2 berkoempoel dan boeat satoe tempat berhala soepaja tiap2 tahoen dia orang berkoempoel dan foea minta padi dan djagoeng akan tetapi masing2 orang haroes membawa sebatang ikan dengan benang dan soedah abis foea 2 batang ika dibawa oleh Sonbai keTola OEmano dan jang lain dikasih pada siapa jang membawa binatang.Banjaknja istri Toea Sonbai I.Bi Baki Pitais,II.bi Kono Sanak,III.Bi Nai Kono,IV. Bi Babo Sanak,V.Bi Taha Laka,VI.Bi Nesi Sanak,VII.Bi Atolan Kono,VIII.Bi Talsoe OEmatan,IX.Bi Lasu OEmatan [67]. Komoedian dari 3 tahoen maka Keizer dari Kauniki (Sobe Sonbai) dengan TakaEb,Pitais,Tafnay,Knoena,Manbait datang diSoean bahagian Mionaffo.Setelah sampai Sobe Sonbai diSoean maka ia soeroeh TakaEb,Manbait masoek diMionaffo boeat among damai,sebab dia dengar sekarang Kono,OEmatan soedah sembah pada Toea Sonbai.Djadi dia minta kalau boleh Kono OEmatan sembah sama dia 2 orang berkakak adik. Waktoe Keizer Kauniki sampai diSoean ia doedoek dibawah pohon djamboe.Laloe Kono soeroeh orang pergi beri tahoe sama Keizer Toea Sonbai diFatoe Nnoetoe [68] dan Oeis OEmatan bilang:"Lebih baik sekarang kakamoe soedah datang,baik kami Oeis Kono Oeis OEmatan bikin damai pada kamoe berdoea, soepaja kami kasih masoek padi dan djagoeng diKaoeniki? Tetapi permintaan kedoea fettor ini ta' diterima oleh Keizer Fatoenoetoe,sebab saudaranja soedah tarik ambil dia poenja bini.Hanja ia soeroeh seorang bernama Nifoe Lapoe dengan membawa senapan Keizer Sonbai Fatoennoetoe soepaja pasang Keizer Kauniki poelang.Dengan itoe Keizer Kauniki poelang [69].

Noot66. Gelegen in Mionaffo dicht bij de grens met Nollo;de radja van Nollo probeert nog wel eens deze menschen op te roepen om adatdiensten voor hem te verrichten.

67. Zie stamboom;niet alle vrouwen zijn daar genoemd.

68. Toea Sonbai is van Koen teruggekeerd en woont nu in Fatoe Nnoetoe.Vrij algemeen weet men te vertellen,dat dit gebeurde met goedvinden van Kono en OEmatan,echter onder uitdrukkelijk beding,dat hij zich zou verbergen in een grot en dat hij geen bestuursmacht meer bezat.

69. De mislukte verzoening.

Keizer. Dan meraka bermoefakat soopaja Sonbai djangan teroes ke Pidjela kanja ia tinggal diKauniki. Keizer Kau Sonbai kari pada Fettor Goeneeng Moetis satoe tongkat kepala perak tjap OFnam.Dan kasi sama OFmatan soebooah diMetpula,Fettor Noenbena 1 tongkat kepala perak,Fettor Insana satoe tongkat kepala perak [62]. Maka fettor2 ini bermoefakat ja'ni:Oeis Kono,Oeis OFmatan,Mola,Sanam,Lake,Sanak,Tafnay,TakaEb,Knoene,Manbait minta sama Pitais poenja anak biKolo Pitais.Maka Pitais pakaikan anaknja bi Kolo Pitais 2 daoon moeti malak dari belakang 2 daoon moeti dari moeka, 1 plaat emas dan 1 boelanan (noni foenan) menoeroet adat Timor.Sesoodah itoe dikawinkan dengan Keizer Kau Sonbai.Habis kawin biKolo Pitais beranak 2 orang anak laki2, I.Sobe Sonbai, II. Toea Sonbai.Maka Sobe Sonbai kawin dengan biSobe Sanak dan bi Taha Lako.Dan Toea Sonbai kawin dengan biMaki Pitais.Pada waktoe Toea Sonbai pergi berboeroeh roesa di Loepoe,dan waktoe ia poelang dari perboeroesan,ia tanja pada iboenja: "Dimana binikoe?" Sahoet iboenja:"Adikoe Sobe Sonbai soeroeh datang ambil binimoe naik diatas batoe". Lantas Toea Sonbai berhati soesah dan malam itoe djoega Toea Sonbai pasang naik diatas batoe sampai 4 x. Besok pagi Sobe Sonbai soeroeh datang pada adiknja soopaja djangan ia soesah hati dari binimoe sebab saja soeka binimoe.Bilang sadja padanja, saja poenja bini besar bernama biKolo Sanak soopaja djangan bermoesoeh antara kedoenja karena mereka tjoema 2 orang sadja [63]. Sebeloem Kau Sonbai mati dan anaknja masih ada Oeis Kono,Oeis OFmatan datang daboeloe disitoe.Lantas nai Mola datang toeroet djoega dan doedoek diKit am nat molo.Habis Kono pindah diGoeneeng Blipoen (Miomaffo).Komedian dari 2 taboen mereka dapat kabar Sobe Sonbai dan Toea Sonbai bermoesoeh.Komedian Toea Sonbai datang [64] ikoet Nai Pentoes djalan toeroet Naenmetan melaloei Nanas toroes diKoen.Datang sampai diKoen Biboki Insana soedah dapat tahoe sama Toea Sonbai laloe dia orang bilang:"Lebih baik engkau ting al disini,soopaja kami bisa persembahkan padi dan djagoeng".Lantas Toea Sonbai bilang:"Sekarang saja soedah dapat tempat baeat doedoek dan saja moesti poelang ambil nama saja diKaoeniki datang diKoen.Biboki,Insana ta' mao soopaja Toea Sonbai poelang ambil iboenja.Dan diKoen Toea Sonbai diangkat djadi Keizer [65]. Waktoe Kono,OFmatan dengar jang Toea Sonbai djadi Keizer maka mereka taboet dan poelang doedoek diLiten haoe toi.Berselang 10 taboen lamanja Toea Sonbai djadi Keizer diKoen,maka iboenja biKolo Pitais mati dan habis dikoeboerkan Kono OFmatan bertjerai. Waktoe Toea Sonbai doedoek diKoen,maka Kono OFmatan manjoeroeh seorang jang bernama Tafin Tiokono Miomaffo bawa satoe ekor koeda dan OFmatan soeroeh seorang bernama Naki OFmatan dengan membawa 1 ekor koeda dan 1 plaat perak taroeh ditesta koeda dan satoe selimoet poetih dengan perdjandjian pada soeroehan2 itoe minta Keizer Sonbai poelang tinggal disini,soopaja.kami sembahkan padi dan djagoeng padanja. Sonbai soeroeh poelang soeroehan2 itoe dengan perdjandjian jang Oeis Kono,oeis OFmatan moeti toenggoe diBlipoen Miomaffo. Kedoea orang itoe poelang dan beri tahoe sama oeis Kono,Oeis OFmatan diLiten haoetoi katanja"Sonbai djandji 10 hari kita moesti pergi ambil dia".Laloe Kono OFmatan bilang:"Kalau begitoe lagi 6 hari kamoe poelang ambil Sonbai,dan kita bertemoe diBlipoen Miomaffo". Setelah genap 10 hari, naimeni,naifeto berkoempoel diBlipoen bertemoe Sonbai,dan kerdja Kono poenja roemah. Djam 6 petang Sonbai sampai

---

Noot 62. Deze atokkengeverij is m.i. een symbool van machtstoekenning aan deze fettoren.

63. De bekende vreuwenroof.Het is zoo goed als zeker,dat niet Sobe Sonbai,doch Toea Sonbai de schaker is geweest. Hij toch vlucht ook naar Koen(Biboki).Kono en OFmatan verklaren zich zelfstandig en zweren Sonbai af.

64. Dit moet zijn "vlucht".

65. Vrij onwaarschijnlijk;het was met de macht van Sonbai toen grootendeels al gedaan. Kono en OFmatan waren reeds vrij zelfstandig,doch gingen nog wel offeren en om regen te vragen, maar niet naar Koen, doch naar Kauniki.

Dan soeroeh beri tahoe samn loelai jang waktoe Sonbai hilang diBidjela,sekarang soedah hidoep poela diBidjeli ialah Baob Sonbai.Ambunoe dan Amfoang djoega datang dan kenal serta bertelcot pada Sonbai diBidjeli.Waktoe itoe Sonbai boeat satoe medja batoe dan ia sesama Keizer2 dan fettor2 makan sehidangan diatas medja batoe itoe.Sampai sekarang medja itoe masih ada diBidjeli 56).DiBidjeli bi Tli Sanam dan biLala Mela beranak 3 orang anak.I.Kau Sonbai, II.bi Soelat Sonbai, III.Bi Aolaai Sonbai.Lamanja Baob Sonbai djadi Keizer diBidjeli 25 tahoen baharoe ia ditangkap oleh Portogis dan dibawa semoea anak isterinja keKoepang 57). DiKoepang Baob Sonbai dikirim teroes ke Batawi dan keS anaknja tinggal diKoepang 58) (Airmona) Soob am faot fet lilom Bokpasi.Disitoe orang2 dari Fatoefoto semboenji akan ke3 anaknja sampai 7 tahoen lamanja baharoe dikeloearkan.Kono dan OEmatan bersoesah ingat akan Sonbai maka mereka ikoet dan doedoek diFatoeoni.Kono doedoek diFatoeoni dan OEmatan moelai doedoek dari Tarroes,SnoEtnana,OEbelo,OEla'masi.Kemoedian baharoe mereka berkoempoel diFatoeoni.Karena maloe maka kata Baob Sonbai dengan soempah jang menjatakan:"Kalau hatikoe bersih dengan Compagniet,tentoe mangga ini bersih djoega 59),tetapi hati saja boesoek dengan Compagnie,maka mangga ini sebelah baik dan sebelah boesoek".Sampai 8 tahoen ke3 anak itoe dikeloearkan maka diantara xxxxxx kedoea anak perempoean seorang mengandoeng dan soedah melahirkan seorang anak jang sekarang djadi Radja diKoepang 60).Roepanja saudaranja Kau Sonbai bersinah dengan satoe diantara kedoea saudaranja maka ia mengandoeng.Waktoe itoe Kau Sonbai diangkat djadi Keizer besar diKauniki dan Kono,OEmatan,Biboki,Insana,TakaEb,Tafnay,Pitais,Mnoeno, Manbait,Mela,Sanam,Lake,Senak,Ato dan Bana dengar perintah padanja diKauniki. Walaupoen Sonbai hilang,ia moesti keloear kembali dan djaga poela tanah dan rajatnja 61).Hilang diOelafoan,ia keloear dan djadi poela Keizer.Hilang di Bidjela ia terganti dan djadi Keizer poela.Hilang diBidjeli,hidoep poela di Kauniki.Mereka pesta 7 hari meoban meeik ben kini nefem boE ne nan boeiloel in im biKaunik saoenan soempah nenban ni kpen taoe waktoe angkat Kau Sonbai djadi

---

Noot 56.Een atoomtapeling in de vorm van een lange rechthoek.Is door Dr.Willems van de Oudheidk.Dienst voor den oorlog bezocht;hij meent,dat het een oud graf moet zijn.

57.Baob Sonbai is door de Portugeezen,die toen in KoEmooti zaten,verjaagd.Baob Sonbai vluchtte met een groot aantal menschen,waaronder Kono en OEmatan naar Koepang,waar de Kompenie toen reeds was(de eenige met zekerheid vast te stellen datum is 1749:slag by Penfoei).

58.Na zijn vlucht voor de Portugeezen zoekt Baob Sonbai bescherming bij de Kompenie.Hij schijnt daar inderdaad als keizer erkend te zijn.Hij stelde vijf fetteren aan,te weten:
1.Nisnoni over Sonbai kotjil(Klein Sonnebait)
2.Taenebet,later Tanof over TaEbenoe
3.Konis of Nonof(niet zeker) over Amaabi
4.Lalo (niet zeker) over Koenai
5.Besi Lising over Poesnaoe(poelau Semau).
Baob Sonbai kreeg echter moeilijkheden met de Kompenie(hij zou over groote toeverkunsten hebben beschikt) en werd verbannen naar Java.

59.Ter verduidelijking:Toen Baob Sonbai naar Java verbannen werd,kreeg hij van Kono en OEmatan ieder een mes mee.Te Batavia nam Sonbai een mangga-vrucht,sneed er schijfjes af en bond die weer op de pit vast.Met deze vrucht ging OEmatan naar Timor terug met de boodschap van Sonbai,dat,indien bij aankomst aldaar thet snijvlak der schijven nog niet gerot zou zijn,hij met een zuiver geweten tegenover de Kompenie zou staan.Bij aankomst te Koepang,waren de snijvlakken van Sonbai en Kono gerot,dat van OEmatan niet"-aldus de uitlegging van de zijde van OEmatans.

60.Zie de stamboom,de stam-moeder zou zijn bi Soelat.Dat de Nisnoni's uit bloedschande zouden zijn geboren,zal de oude radja van Koepang zeker met hevige verontwaardiging van de hand wijzen.

61.Kau Sonbai werd uit Koepang weggesmokkeld door Kono en OEmatan,niet met de bedoeling om weer een Keizer Sonbai te hebben, maar men had besloten een Sonbai noodig om regen te maken. Na tal van omzwervingen vestigde Kau Sonbai zich ten slotte te biKauniki.

(Spraakbeh. apenat-abbat) about alalat weeheparadijs in Amanekan nog steeds leven wel hope in gebruik te boortoren vrij? ervaring gaat dat niet, door eldest. (wegtnen Nemenhan als bevestiging aanpreekt

mocfakaten Sonbai diaahoet: Nono Anan Nan ahobt. Nono Anan nan ahobt ini digelarkan sendiri oleh Toehan Allah waktoe Sonbai toeroen dateng 49). Anaecoban dan Anaatoen: Nan apinat, nan ahobt 50) jang digelari oleh Sonbai. Loelai, ialah nan apinat, Loelai toean. Waktoe itoe Taloe Sonbai soeroeh Biboki, Insana, Kono, Amaten dan Anaecoban bosat sonaf Sonbai di Bidjela. Dan batoe diambil dari Nahali dan bama soentoek diperpoenakan waktoe sonaf diperdirikan. Jang mengerdjakan sonaf itoe ialah: Lake, Sanak, Ato, Bana, Seoan, Taloeh, Nola, Sanan, Inoena, Nanbait, Takalb, Tefnay, Pitais, Koeno, Fina, Isoe, Sal, Baok. Waktoe Taloe Sonbai mati maka ia diganti dengan anaknja jang bernama Nono Sonbai dan ia djadi Keizer poela diBidjela. Kemoedian Portegis bermoeroh sama Sonbai, maka Portegis mengoesir Sonbai dan ketinggalan anaknja Nino Sonbai jang kawin dengan biBaki Nola dan bi Obe Bani. Waktoe ia mati maka tinggallah anaknja jang bernama Baob Sonbai 51) /Kemoedian Bi Oba Bani lari dengan anaknja Loeis Sonbai ke Oekoesi. Di Oekoesi Loeis Sonbai disoeroeh naik patik kelapa, dengan lantas ia djadi soeker oelar diatas pohon kelapa itoe. Maka ia ditoeroenkan dan djadi manoesia poela. Laloe ditanja: "Anak siapa?" Sahoet iboenja: "Anak Sonbai." Tercos anak itoe dibawa menghadap Konad toea anoe 52). Maka Konad toea anoe soeroeh bawa poelang anak itoe ke Nemnoeti serta dikawinkan dengan anaknja Konad toea anoe jang bernama bi Lito Konad. Kemoedian ia mati di Nainoeti dan majatnja ta' dikoeboerkan sampai hari ini 53). Jang djaga majatnja Loeis Sonbai ialah Meol Pokloes, Nona mat Kono, Nino dan Laot. Orang2 ini datang pernissi sama fattor2 soepaja majat Loeis Sonbai dikoeboerkan, tetapi fattor2 mengambil keberatan sebab makanan dan hewan beloem ada.

Sewaktoe Portegis datang dan berperang diBidjela, maka Baob Sonbai lari dan tinggal di Penkase. Di Penkase ia soeroeh seorang pergi lihat diBidjela apa perang soedah abis apa beloem. Sepoelang orang itoe, maka ia beri taloe pada Baob Sonbai jang perang soedah abis. Lantas orang itoe disoeroeh lagi pergi panggil akan Le Afoe Nola datang di Penkase dan bawa Baob Sonbai dan Le Afoe Nola semboenjikan dia diBidjoli (Koenpo). DiBidjoli semoea anaf2 berkoempoel dan kawinkan Bab Sonbai dengan Bi Lala Nola dan biBli Sonam. Nadia kawin Nola pergi beri taboe sama oeis Kono oeis Amaten jang Sonbai Nola soedah dapat dan hidoep kembali diBidjoli 54). /Lantas Kono, Amaten dan rajat2nja datang dan kenal sama Sonbai diBidjoli. Di Bidjoli Kono, Amaten, Laka, Sanak, Ato, Bana, Nola, Sanan, Inoena, Nanbait, Takalb, Tefnay, Pitais terlaloe amat bersenang hati karena mereka poenja Keizer Sonbai telah hidoep kembali. Lantas Baob Sonbai panggil Anaecoban jang bernama Seo Leoe diBidjoli /maka katanja: "Sekarang saja soedah berdiri dan hidoep poela di Pip macem sa' tab net nan djan Amafoan, salakoe kita bertoekar nama kita". Laloe kata Baob Sonbai: "Sekarang saja soedah berdiri poela di Nenem Banan Boenan bi Tena pil djan toenban. Waktoe itoe mereka berkoempoel dan beoat soentoek Sonbai satoe atoe 55) diBaob. Lantas semoea anaf2 pada Sonbai (Baob) sebab ia soedah djadi Keizor besar poela diBidjoli.

/Sesampainja Seo Leoe diBidjoli

teloet

Noot 49. Zie noot 42.

50. Lett. de schitterende, de stralende; zonder het praedicaat "Gods zoon".

51. De stamboom is andere; overigens van niet heel veel belang.

52. Konad = da Costa.

53. Het lijk van Louis Sonbai staat te Nainoeti nog steeds boven de grond. De reden dat dit nog niet begraven is, is vermoedelijk, dat van het overlijden niet officieel volgens de adat kennis gegeven is aan Kono en Amaten, die derhalve zorgen van de dood van Louis Sonbai niets af te weten.

54. Deze herwedergeboorte van een Sonbai is niet erg duidelijk. Mogelijk is hij een tijdje ondergedoken geweest uit vrees voor de Portugeezen; hij is inderdaad door Nola verborgen gehouden.

55. atoe = tuin van den radja.

Kola,Saman,Koene,Manbait diberi oleh Sonbai tempat kedoedoekan moelai dari loli belo beton, Tem nam Konbaki, Bidjeli,Laob,Binneca,Kon,Kolmina, nama comoenja ialah Koealocom Nalindjam Sasbe Sondjam Bidjoba. Sehabisnja kalau makanan hendak dimaroskkan oenbook Sonbai diBidjola,Kono dan Ofnatn telah ada diBidjola dan Biboki Inuana belocm ada,mereka ramai masook didalam sonaf Sonbai.Sesoedah Portugis sampai diBidjola maka diberikan pada Sonbai satoe tongkat kepala emas dan satoe bendera [45]./Ketika Manas Sonbai sampai diBidjola maka ia mati dengan ipterinja biKoli Koene [46].Dan tinggal anaknja jang bernama Taloe Sonbai [47].Taloe Sonbai kawin dengan biFatin Kella dan beranak 7 orang anak I.Kono Sonbai,II.Toea Sonbai,III.Ai Sonbai.,IV.Nasoe Sonbai,V. Beko Sonbai,VI. Manas Sonbai, VII.Baob Sonbai. Taloe Sonbai diangkat djadi Keizer berar diBidjola,Sorta ia perintahkan Kono,Ofnatan,Biboki,Inuana,TakaEb,Tefnay,Koene,Kola,Saman,Lako,Banak,Ato, Bana. Di Bidjola Koene diboenoeh mati oleh Keizer Taloe Sonbai,karena ia djoeri tjoeri Sonbai poenja tjendana dan dikoeboerkan diBidjola. Di Bidjola Keizer Taloe Sonbai kawin Bi Fatin Kola,Bi Bano Banak,Bi Oba Bani. Bi Bano Banak ta' beranak. Keizer Sonbai doedoek diBidjola 30 tahoen lamanja.Sonbai noeroeh pergi ambil pinang dan kelapa dari Likekoen Koetiloen OKnaeno BahaKl (Malakan Oan) dan tanam diBidjola. Dan waktoe pinang dan kelapa itoe berbuah maka bibitnja diambil dan dibawa keAmfoan dan ditanam diToenbo lom poen baoe ka kai mulai.Sampai sekarang pinang dan kelapa diBidjola masih ada masing2 2 pohon. Waktoe diBidjola Sonbai menjoeroeh anaknja Ai Sonbai pergi bersama pengangkoet pinang kelapa diMalakan Oan dan ia doedoek disana dan ia jang djaga Kl ka soat. Sampai sekarang anak tjoetjoe dan tjitjinja masih ada diLikekoen Koetiloen OKnoenoen BahaKl (Malakan Oan). Sonbai pergi oesir Nai Djabi oef [48] dan toeroen diKolo dan dari Kolo Nai Djabi oef teroes keKoepang da angkat nama Amanoeban djadi Keizer diNikiK. Dan Amanatoenpoen digelari Keizer djoega dan,meroka semoea donger perintah diBidjola. Kemoedian Sonbai dan fettor2 dan Keizer2 berdjandji dengan soempah jang Amanoeban tidak boleh bermoesoeh dengan Sonbai.Amanoeban djadi Keizer diToenbes. Sesoedah itoe Sonbai kasih sama Amanoeban 1 plaat emas bernama Lol ik an ais beni.Habis itoe bertoekar nama kadoeanja ja'ni seorang Sonbai dan seorang Amanoeban. Pik Sonbai pindah Amanoeban, Tiloe Aononi pindah OKnam. Sonbai panggil Amfoan bawa satoe perempoean bernama Sah Benoe kasih Amanoeban kawin. Soedah itoe Tiloe Aononi pindah ke Nenom Banan Boen an bi Ajna,pil djam toenbes Nobnobim san laa. Dan Pik Sonbai pindah ke PaKnenom OKnan Kotis,Babunin PaKnam Toefoef pipnaoem sa' tab not non djam OKlafoan Fatin Leolfoey. Keizer Amanatoen Koenan Onan toen anam fnot nóa.Amanoeban perintah Nai Pina,Nai Isoe,Nai Sak,Nai Back.Amanatoen perintah Nai Sahan,Nai Nekan,Nai Koene, Nis Nai. Sonbai perintah Nai Kono,Nai OKnatan,Biboki,Inuana,Tefnay,TakaEb, Anbenoe perintah Pobo Banafé,Amfoan perintah Tabelak dan tinggal diTimaoem faenoea Lifaoem noe non loKl kase mateoe nonó,Anbenoe tinggal dibi Timo. Keizer Sonbai perintah di PaKnenom OKnan pip naoem sa' tab noe non djam OKlafoan.Adik dari Keizer Sonbai jaitoe Amfoan,Anbenoe,Amanatoen, Amanoeban.Tetapi Amanoeban noen.feto,dan Sonbai noen nonó. Sehabis per-

Noot 45. Dit is gewoust Baob Sonbai; hij kreeg een stok,een speer en een gong, geen vlag.
46. Hier gaat men opeens weer terug; Manas is veel ouder dan Baob - zie de stamboom zie ook noot 22; Manas (ook Kono) Sonbai zou een gewelddadige dood gestorven zijn.
47. Het verhaal klopt hier niet met de stamboom; de stamboom is,denk ik, geloofwaardiger. Ook wat volgt is erg verward en chronologisch slecht verteld.
Juister lijkt mij het volgende verhaal,dat vrij algemeen bekend is: "Sonbai verplantte zijn setel naar Bidjola uit schaamte over het verliezen van een weddenschap over het feit of het al of niet zou gaan regenen.Te Bidjola zou Sonbai (met een aantal van zijn menschen)vermoord zijn zoals noot 22 vermeldt.Dit zou gebeurd zijn op last van Kono en Ofnatan en staat bekend als "de revolutie van Bidjola".Na de wedergeboorte van Sonbai volgde weer de onderwerping van Kono en Ofnatan".
48. De strijd tegen Djabi,ook vertald in de geschiedenis van het rijk Amanoeban.Djabi vluchtte ten slotte naar Koepang,waar ze nu nog wonen in Kooksana.

Waktoe Sonbai toeroen dateng,Toeloan Allah berdjandji ia haroes sendiri tjari akal soepaja dapat makanan jang baik dan lain2.Soedah itoe Sonbai pang-Kono dan katanja: "Engkau pindah kelerong goenoeng sana jang dinamai saja Soengkaël.Serta haroes bawa air dari Oënoenoen dan tanam di Kono Moeke". Kono dinamakan Leon nan noé naoe.Dan diberi nama Naidjet Kono,nai asoen haoen nonanoe. Sonbai panggil Oëmatan dan katanja:"Lebih baik engkau pindah ke Kaon kan foen feöe.Dan namanoe ialah Fore Oëmatan dan nama besarnoe ialah Nap nan Toen bes.Soedah itoe Manas Sonbai disahoet:"Kono anan,man abort"[42] Oëmatan disahoet :"Molo toean,pahoetoenan[43],paho toean." Kono disahoet: "Miomafo toean,paho toean." Soedah itoe Sonbai dengan fettornja Kono,Oëmatan bermoefakat dengan perdjandjian kalau Oëmatan mati Sonbai makan kepalanja (Nolef Boton)[44] 1 dacen roeti salak dan wang f20,- Kemoeoen kalau ia mati, demikian. Fettor2 jang diperintahkan Sonbai jaitoe:Kono,Oëmatan,Biboki,Insana,TakaEb,Tefnay dan Mblo.Diantara fettor2 itoe jang terbesar ialah.Kono dan Oëmatan.Mereka masing2 beroleh satoe tongkat keradjaan dari Sonbai. Sonbai djadi Keizer di Oënam lamanja 15 tahoen baroe pindah ke Peke.Waktoe Sonbai diOënam,maka Noelai soedah kirim pada 7 bangsa Roti, dan 2 orang bangsa Timor.Nama2 mereka jaitoe: Rotti Thie,Rotti Termanoe,Rotti Baä,Rotti Dengka,Rotti Oënali,Rotti Landeka,Rotti Korbafoe.Dan nama kedoea bangsa Timor itoe jaitoe Nana dan Nomeni.Mereka itoe dikirim datang karena diLikekoem Naoetioem OËnoenoem BahaEl (Nalakan Oan) mereka tjoeri Noelai poenja toeak manis.Sesampai mereka diOënam,kedoea orang Timor itoe atau Nana dan Nomeni tinggal diOënam dan mereka diberi nama: I.Nana,karena ia memasak maka ia diberi nama Nana, II. Nomeni tetap Nomeni djoega. Dan kemoedian ke7 bangsa Rotti ini dikirim teroes keKoepang dengan membawa perdjandjian dari Sonbai katanja:"Noelai dari sekarang engkau poenja topi besar (topi lontarnoe) djangan diboeang hanja engkau pakai sampai selama2nja,sebab itoe djadi satoe tanda waktoe kamoe berboeat diLikekoem Naoetioem OËnoenoe BahaEl". Disitoe ia djadi Keizer dan tinggal 10 tahoen lamanja. Lamanja Sonbai djadi Keizer 25 tahoen baharoe Portegis datang ketanah Timor pada tahoen 1757.Waktoe Sonbai sampai diPéké Sonbai panggil OËmatan katanja:"Engkau pergi doedoek diToenbes,goena engkau djaga nai noeni nai foto Nola,Sanam, Mnoene,Manbait dan Tefnay". Dan Kono pindah dari Soengkaël ke Miomaffo goena djaga Lake,Sanak,Ato,Bana,Soean,TalooE.Dan fettor Kono haroes beri pa' Insana (oeis fa' oeis ta olin) 1 perempoean, Biboki (oeis Nbi oeis Teoet pah) 1 perempoean.Nama kedoeanja Bi Aoneni Kono dan Bi KaEneni Kono. Waktoe Portegis datang maka Sonbai pindah ke Let Asi (Bidjela).Sonbai pindah keBidjela Biboki,Insana jang berkeberatan sebab mereka sembah dengan padi dan djagoeng terlampau djaoeh ke Péké.Lebih baik Sonbai pindah keBidjela (Let Asi).# Di Bidjela Sonbai panggil Lake,Sanak,Ato,Bana dan beri tahoe pada mereka ta oesah haroes koempoel beras dan hewan2 pergi kesonaf Bidjela goena djaga Kono. OËmatan, Nola,Sanam,Mnoene,Manbait,Pitaïs,TakaEb djoega seperti Lake,Sanak,Ato dan Bana.Lantas Sonbai bermoefakat dengan Kono,OËmatan,Biboki,Insana jang Nola,Sanam,Mnoene,Manbait,Pitaïs,TakaEb, Lake,Sanak,Ato,Bana mereka jang djaga Poan kobi peob (kintal sonaf Bidjela). Kintal sonaf moelai dari Fetin OËnam,Bonleoe,Fatoebaoen,OËlafoan,Naoebina, Fatoemnoetoe,Let Asi,Bidjela,Kioeola,NoEmoeti,Nifoeboke dan Manikin. Lake, Sanak,Ato,Bana diberi tempat-kedoedoekan diTfo Bikomi Nipsai Bikomi.

Noot 42. Neno ana, man aboLt = lett. God's zoon, de stralende.

43. Nollo toean = heer van Nollo.De Oëmatans worden ook nu nog zoo genoemd; m.i. een aanwijzing voor de rechten van Oëmatan op het radjaschap in Nollo. Sonbai toch is de "atoepas"-figuur - de hoog-vereerde religieuse figuur,die niet regeert,maar slechts "slaapt en eet".

44. Nolef = hersenen; boton = fontanel. Omgekeerd hebben Kono en Oëmatan samen het recht op "nolef boton",indien een Sonbai overlijdt. Dit beteekent ondertusschen niet,dat Sonbai de "atoni amaf" zou zijn in geval van overlijden van een Oëmatan.Voor het begrip "atoni amaf" verwijs ik naar de te publiceeren studie over het doodenritueel van Dr.Middelkoop, die zeker over deze belangrijke figuur zal spreken.

dekat Oenoeng Moetis,maka Sonbai membocang bamboe itoe melaloei soengai Nobboni,menemboeni satoe batoe besar diFeke dan Tala',teroes menemboesi Temef dan Konbaki,dan teroes hidoep diLikekoem Kaoetioem OFnoenoe BahaEl (Halaman Oʃan) [39]).Maka orang2 jang merotong bambee ini kemoedian diberi nama I.Anin Balen II. Anin Boea soem III. Noeqtoe Anin dan nama besarnoe ialah Fatoe bolai noni nolle hokan natik loolé noi pah2. Waktoe bambee itoe sampai Likekoem Kaoetioem OFnoenoe BahaEl,maka kata Loelai:"Ah,adikkoe soedah dapat tempat.Dan kemoedian nanti kami bertemoe diFatoebakoes bioeloek Banatoen (KoEl bi Lomi).Ta lama maka Sonbai diseeroeh panggil oleh Loelai dan bertemoe diFatoe bakoes bi oeloek Banatoen disitoe Ananatoen poen ada. Disana mereka bermoefakat jang Sonbai ꝺjaga Kono, OFnatan,Baboe,Bifel,Koene,Tefnay dan Takakb. Kono,OFnatan fettor besar diOFnam,TakaEb Fettor dibelakang,dan Baboe,Bifel,Koene,Tefnay jang djaga dikintal sonaf Sonbai, serta Biboki (oeis Eba' Oeis Taoet pah) Insana ꝺeis fa oeis fanoe fai nam maoe bee hoemoesoem tol ika sa saol am taE mnanoe, keo nam ta sona) merekapoen fettor dari Sonbai. Roemah alang2 dan roemah pandjang makan sampai disini, dan roemah gesang dan roemah lontar didjaga oleh Loelai dan makan sampai ditempat permoefakatan mereka itoe djoega. Waktoe itoe mereka boeneh satoe ekor kerbau, selakoe makan pahit dan mm minoem pahit disepohon koesambi diFatoebakoes bioeloek banatoen atau oesapi tioem meon am tah meno. Laloe Sonbai seeroeh Sonbai membawa tali pengoekoer tanah Timor oentoek pengoekoer tanah Timor.itoe tali masih ada sampai sekarang diFatoemnoetoe [40]).Sesampai Sonbai diOknam,maka ia koempoelkan fettor2 dan rajat2nja dan naik peela diFet in Loolfoey.Dan diFet in diseeroeh soekor boeroeng elang berkepala poetih membawa oedjoeng tali itoe sampai dipinggir laoet.Tali itoe telah beroemoer 1667 tahoen [41]). Di Fetin Loolfoey Sonbai soempahkan pada Amfoan, Amboeoe,Kono,OFnatan soepaja djangan ada rampasan tanah antara koempatnja. Amfoan djadi Keizer dan fettornja ialah Tabelak,TaFbenoe,doedoek diTimoen faoe meno Lifaoem neo non loEl kaso matoea nomé.Amboeoe djadi Keizer diBitimo fettornja ialah Bobo,Banafé. Ananatoen djadi Keizer di Noenam Onam toen amam faot móa poea kili ini balan noe toko ini balan.Dan fettornja ialah Koene,Nisnai,Nokas dan Sahan.Keizer besar ditanah Timor ialah "Loelai dan Sonbai". Keizer besar Sonbai perintah 2 fettor ja'ni Kono dan OFnatan,TakaEb Fettor kebelakang. Kono berkoempoel dengan nai feto Lako,Sanak, nai moeni Ato,Sana, OFnatan berkoempoel dengan nai feto Nola,Sanam,nai moeni Noene Manbait.Soedah itoe Sonbai seeroeh rajat2 dan fettor2nja tinggal diNoEl TakaEb Kaoobaoe dan Noetis.Sampai sekarang bekas2 roemah masih ada. Masa itoe kata Sonbai:"Sekarang tanah telah dioekoer dan semoea soedah dapat nama",tetapi tompoh dahoeloe kaoe bilang makanan itoe enak.Dan sekarang kita berboeat bagaimana noopaja kita dapat makanan jang lebih banjak dan jang lebih baik. Makanan? itoe jang soedah dibagi pada fettor2 ditanam oleh masing2 fettor ditempatnja.Dan hasilnja(aEn le ꝓꝛoꝓꝛoꝛ poepoen pen e poepoen) haroes dimasokkan pada Keizer besar Sonbai sampai selama-lamanja". Waktoe itoe fettor2 berkoempoel dan tanam Sonbai poenja kaboen di Bat ni nim bi soeni mnasi.Dan Baboe,Bifel,Koene,Tefnay jang djaga kaboen itoe sesama sonaf OFnam. Di Bisoni mnasi ada satoe tanda ja'ni 1 kelewang didalam seboeah goeha ditempat itoe.

Noot 39. Een eenigzins ander verhaal luidt: "Sonbai slingerde vanaf de Noetis een met water gevulde bamboe in de richting van Zuid-Beloe.Het water volgde de rivier Bidjeli,verder genoemd Noil Benain en nog verder Besikama.Het water doorboorde o.a.de rotsen bij Temef en vormde daar de bekende natuurlijke brug (in 1939 bij de bekende Timor-ramp weggedrukt).De bamboe groeide op in Zuid-Beloe en dit was voor Loelai het teeken,dat Sonbai een vaste woonplaats had gevonden".

40. Hier is Timor dus verdeeld tusschen Loelai en Sonbai.De grens werd de rivier bi Lomi en Bioeloek.
Het touw (een kluwen dun garen) heb ik gezien in het loco-huis van den radja te Fatoe Noetoe.

41. Ten rechte:"dateert van het jaar 1667".Het is mij niet bekend hoe men hier plotseling een jaartal kan noemen, omdat men alle andere en ook veel later plaats gehad hebbende feiten zelfs niet bij benadering weet te bepalen.

djadi dari kelewang Sonbai, ia diberi nama Banak dan karena nanmoe djadi dari kelewangkoe,maka engkau diberi nama Kaoen Feto. Lantas Sonbai panggil seorang jang bernama Nisi Seob dan beri nama padanja Soen bidjail. Kemoedian Soen bidjail disoeroeh ambil Sonbai poenja sekoe maka tidak ia ambil sekoe hanja ia ambil salah kelewang Sonbai, maka ia diberi nama Banam [29] dan tempat doedoeknoe diKoenleoe.Dan nama besarnoe Koenleoen Nalandjan. Sonbai panggil nama Nafoemanoe dan beri nama padanja Nafoemanoe itoelah Tefnay [30] dan nama besarnoe ialah Naoebin en Fatoenmoetoe. Sonbai soeroeh boeroeh itoe kerbau jang diikat tadi. Laloe doea orang disoeroeh ambil dan potong dsoen2 kajoe goena daging ditaroeh.Tetapi arre seorang sadja jang pergi mengambil dsoen kajoe,maka orang itoe diberi nama Lasa [31] dan nama besarnoe ialah Ip nam koklak. Dan seorang jang ta' pergi ambil dsoen kajoe, ia diberi nama Bnani.Daktoe daging itoe dibagi,maka 2 orang jang membagi daging itoe, dan kedoeanja diberi nama jang pertama Bana [32] dan jang kedoea Ato [33]. Dan nama besar kedoeanoe ialah Banaan nam nuneö. Lantas Sonbai panggil Banak dan beri nama besarnja Nanemoni. Dan Sonbai soeroeh kedoeanja pergi doedoek diTaoepih Banak ni sani oenan Noenoeh kaben tannaoe lasi. Kemoedian Sonbai beri tempat doedoek pada kel orang ini(Laka,Banak,Ato dan Bana) di Tfe bi Kani nipoai bikani. Daktoe daging itoe hendak dimakan, api ta' ada.Laloe Sonbai soeroeh Il Toebe pergi ambil noeoe dari pohon enau. Soedalah datang maka orang ini disoeroeh Sonbai gosok noeoe itoe pada kelewang Sonbai,maka dengan terkedjoet djadilah api. Maka Il Toebe diberi nama Pit ais [34] dan doedoek dilloetis. Habis Il Toebe dapat nama,maka seorang jang beloem dapat nama ia menangis, maka Sonbai menjoeroeh Nella berhenti dari menangis.Maka orang itoe diberi nama Takaib [35] dan tinggal diNoEl Takaib nama besarnoe Noetis. Dan Nela tinggal dilet in nim laseö noFlamoem nes ba' dan tempat tinggalnoe ialah Sondjan bidjoba. Sonbai soeroeh panggil kedoea andjingnja,maka kedoea andjing itoe boekan andjing melainkan 2 orang (manoesia) jang pertama Nnoen dan kedoea Nanbait, jang nama diberi nama oleh Sonbai ja'ni Pah Kolin Oltpah,dan nama besarnoe ialah San man koeamoeke.Sehabis itoe Sonbai panggil 3 orang jang beloem bernama soepaja pergi tjari Sonbai poenja satoe barang jang kehilangan.Maka orang2 itoe disoeroeh tjari dilabnain [37].Tetapi haroes tjari dibahagian kanan. Disitoe orang2 itoe nemtong bawa sebateng bamboe (petoe) pada Sonbai. Bamboe ini sebahagian dsoennja merah dan sebahagian dsoennja biroe.Lantas Sonbai potong bamboe itoe 4 bahagian(4 potong).Dan satoe potong ditanam dilloeoeni nnasi, Koene Oef bawa sepotong tanam diSa' Tab, Nanbait bawa satoe potong tanam di San man Koeamoeke.Dan sepotong bahagian dari pohon Sonbai nasoekkan 7 potong tfob [38],didalam sepotong bamboe itoe.Lantas Sonbai datang sampai diKok djan ma' ben besi

---

Noot 29. Banam = verkeerd = salah.
30. Tefnay = iemand ontmoeten.
31. Lasa = waarop iets neergelegd wordt.
32. Bana = verdeelen.
33. Atok = vleesch aan een touw ophangen.
34. Pitais = tot zich nemen van vuur
35. Takaeb = huilebalk.
36. Nela = zwijger.
37. een berg bij de Noetis,altijd samen genoemd met Noetis (oceanische twee-deling).
27 t/m 37. Sonbai heeft hier de namen gegeven aan de nu nog meest bekende clans of soekoebangsa's.De naamgeving is bij den Timorees zeer belangrijk;vanaf dat moment bestaat men eigenlijk pas, is men een "ens". Ook worden hier de woongebieden aan de soekoe's aangewezen; de"noma besar" slaat op de woonplaats,altijd genoemd naar een rots,waarop men zich vroeger vestigde.
38. Een soort riet.

Verdeelen = partelthe: bo-bati; Banaa stem M: uitleggen M droom

pagi2 Sonbai soeroeh membeset satoe panggoeng,dan soeroeh Koeno oef tjari dan ambil daoen pisang hoetan. Sampai malam hoedjan jang deras dan angin jang kentjang,maka Sonbai memberoeh akan saudaranja, dan djari2 kaki dan tangannja diboenglous dengan daoen pisang hoetan. Esok harinja Sonbai pergi periksa diatas panggoeng itoe, soedah ada padi,djagoeng,botok,djagoeng roti pisang,Ban,oebi djalar,oebi kajoe,taoeria,tebce,katjang hoetan,katjang,katjang hidjau,labce d.l.l. makanan 25). Waktoe itoe makanan2 itoe disoeroeh kasih masoek dalam soraf, maka Sonbai ambil satoe bidji djagoeng belah doea,dan ₹ nja dimasak dalam satoe periook tanah dan semanoknja,periook itoe penoeh deng dengan djagoeng. Padipoen demikian seperti djagoeng[26]. Lantas makanan2 itoe diberi dan dibagi2 pada fetor2 makan. Sehabis makan kata Sonbai pada fetor, jang makanan itoe enak apa tidak. Sahoet fetor2:"Enak". Lalce Sonbai membagi makanan2 itoe, tiap2 matjan sepenggan contoek bibit, dan kata Sonbai pada fetor2: "Sekarang kita telah dapat makanan dan esok kita haroes naik koetin Laolfoei". Di tin Laolfoey Sonbai soeroeh Kaibenunoe,an Pao foenoe,Kolt Ka Il Toebe,beoat satoe lopo di tin Laolfoey jang 8 tiangnja.Lopo itoe diberi nama Lop ni fenoe fetin Laolfoey,Bekaka an hah seni fet in Laolfoey, Bidjah an hah seni fet in Laolfoey. Dalam tempoh 7 hari lopo itoe siap.Sampai 7 hari Sonbai datang dan panggil orang2 disatoe goenoeng kotjil dekat Sonloeo jang bernama Toeblopo fatoe hoi buti. Waktoe mereka naik di tin Laolfoey maka Sonbai tanja pada fetor2"semoea rajat soedah genap ka atau tidak?" Sahoet mereka:"beloem genap". Lantas Sonbai bilang 3 hari kita poelang kembali(genap sini). Waktoe dipertengahan djalan kelaolfoey Sonbai bertemoe dengan seorang jang bernama Il Toebe, dan mereka bertjerai masing2 koroemahnja. Di Fetin Laolfoey Sonbai kasih merah sama Kono Olmaban karena mereka soedah toempahkan 2 botol air berisi air jang dibawa dari Beloe. Jang sebotol dipatjahkan dan jang sebotol masih ada sampai sekarang. Sampai 3 hari merekapoen naik poela dan doedoek di Fetin Laolfoey. Lalce Sonbai tanja:"Semoea rajat soedah genap semoea apa beloem?" Sahoet mereka:" Soedah genap". Kata Sonbai poela: "Ini hari kita berkoempoel disini soepaja kita dapat nama baik, dan nama tempat". Lantas kata Koeno Ofi:"Baja jang dapatang kemoeka".Serta ia berkata itoe ia disoeroeh Sonbai semasa Kaibunnanoe, an Pao foenoe, Kolt Fol,Nisi Saob,Il Toeba pergi ikat satoe kerbau di Oinlafeün, bawa kefetin Laolfoey.Sebentar sadja kerbau itoe soedah ada,lalce disoeroeh ikat. Waktoe itoe kata Sonbai pada Fath Belek;"Tjoba engkau tikam lopa ini dengan tombak saja jang soedah saja beri nama lopa ini lopa fanoe fetin Laolfoey,Bekaka an hah seni fet in Laolfoey,Bidjah an hah seni fet in Laolfoey/Lalce Fath Belek tikam lopa itoe hing ga temboes kesebelah. Maka Fath Belek diberi nama Kono [27]. Dan karena nanana keloear dari tombakkoe maka engkau diberi nama Oeis Kono ni soen hasan nanoe Lantas Sonbai soeroeh Loef Belek (Olmaban) ambil Sonbai punja kelewang dan potong tanah,maka keloearlah air dari bekas tanah jang dipotong itoe.Maka Sonbai ganti nama Loef Belek dengan Olmaban.Dan karena namanoe keloear dari kelwangkoe maka engkau dinamakan Kasen mone. Lantas Sonbai panggil seorang jang soedah djadi dari kelewangnja di Taoepi Sanak ni Sani Oesan. Kantas Sonbai Waktoe orang itoe datang ia diiringi oleh seorang lagi jang kakinja berdarah, disebabkan lintah hoetan. Maka pengiring itoe diberi nama Laka [28].Dan jang

Noot 25. Meer bekend is het verhaal beschreven onder noot 7; e.e.a. zou zich dus reeds hebben afgespeeld toen Laolai en Sonbai nog samen in Zuid-Beloe waren.

26. De wonderbare rijst- en maïs-vermenigvuldiging; weer een voorbeeld van de legendarische bovennatuurlijke macht van Sonbai.

27. Zie noot 8. Hier heeft de eigenlijke naamgeving plaats; Kono betekent "dwars er door heen".

28. Laka = bloedzuiger.

pemoah dengan kerbau. Tombeng 2 ekor tikoes, 3 orang dan oelar roepa2 rentil tengah malam boelan naik, baroe raja soeroeh boeroeng membawa djala pergi mendjala oelar2 jang tadi. Koeno lihat didalam waktoe itoe boekan oelar lagi, melainkan mamoesia dan esok pagi Sonbai bawa itoe orang2 ke Fatin Isolfoeij. Di Kok djam 12 tengah hari dibeset saboe kaboen besar,serta Koeno ambil batoe kelikir dan tanam. Dalam 15 hari ta' ada jang toemboeh. Laloe Sonbai diberi tahoe. Lantas soeloeja Sonbai sakit keras. Toedoe fettor di-lereng djangan bawa. Waktoe itoe djoega Sonbai mati. Maka fettor2 datang melihat akan majat Sonbai, esok pagi Sonbai ta' ada lagi hanja kain itam jang dibeongkoes kelamarin. Ketika Sonbai hendak mati, maka ia berpesan pada isterinja, jang kalau saja mati, haroes beongkoes dengan kain itam, dan dalam 7 hari kalau dengar saja menangis di Oelafoän, baroe engkau datang ambil saja, tetapi awas akan tali poesat saja, soepaja djangan poetoes. Sampai 7 hari waktoe malam gelap goelita, maka kedengaranlah Sonbai menangis di Oelafoän. Maka isterinja pergi memoedjoeh Sonbai menangis itoe [20]. Kebetoelan tali poesatnja sahoe dapan mati, laloe ia erpiket dengan djagа2 dan bawa Sonbai poelang keroemahnja. Sampai diroemah, maka anak itoe menangis, laloe Koeno tanja, sahoet anaknja [21]: "Saja beranlin"[22]. Kata Koeno:"Oh, Pah Olhum soedah ada toeannja. Esok pagi Koeno pergi beri tahoe pada fettor2 jang istri Sonbai beranlin. Laloe fettor2 pergi lihat Sonbai dan mereka poelang. Esok pagi mereka datang lihat lagi, anak itoe soedah tahoe berdjalan. Dalam 7 hari ia soedah ikat ramboetnja, dan kawin poela dengan isterinja. Habis kawin ia panggil fettor2 dan boeat centoeknja. roemah di Oenam. Habis roemah itoe dikerdjakan laloe Sonbai diberi tahoe. Dan Sonbai beri nama pada Nabal ialah Koeno Oef. Dan itoe batoe jang kelilatan dari sini (Oelafoän) diberi nama Sa' Tab. Dan Oelafoän itoe diberi nama Pep maoem sa' tab net non djan Oelafoän. Waktoe itoe Sonbai seoroeh Kono, Oematan bone [23] dengan tengah hari, sebab mereka kedoeanja maoe dikawinkan dengan anaknja Koeno Oef. Ia. Oematan kawin dengan Bi Lasa Koeno, Ba. Kono kawin dengan bi Nica Koeno. Didalam bone ada Kono ada Oematan mengoleoerkan pepatah seperti: Naoen meoit leko balan kaoeta toen Taenon tem tasalb keko nila [24]. Habis itoe kedoeanja berangkat kedalam. Kera Oematan tinggal di Koebaoe, Takalb tinggal di Nel Takalb dan Sonbai di Oenam, serta mereka disoeroeh Sonbai boeat satoe kaboen di Taboon nan Nelmeeti bat ninim hi oeni mnasi. Habis kaboen itoe dibersihkan maka malam itoe djoega bilafoe Ma Sonbai sandara dari Sonbai datang dan Sonbai kasih masoek dan toetoep dia didalam kamar. Esok

---

Noot 20. Sonbai kwam dus weer als kind ter wereld, zie verder
21. Dit is de vrouw van de overleden maar wedergeboren Sonbai.
22. Een eenigszins andere lezing van dit verhaal, dat zich trouwens later zou hebben afgespeeld luidt als volgt: "Keizer Nono Sonbai was berucht om zijn wreedheid. Ieder jaar wanneer hem schatting moest worden opgebracht, moest een mensch geofferd worden. Op zekeren keer gaf dit aanleiding tot moeilijkheden waarbij de rio "Sabnono" zijn zwaard trok en Sonbai doodde. Sonbai werd in een kist gelegd en in kains gewikkeld. Eenige dagen later vonden enkele lieden, die op jacht waren een schreiend kind in een bamboe-bosch. Zij brachten het naar Bidjeli; onderweg werd het kind steeds grooter en bij aankomst was het volwassen. Iedereen herkende toen den godenden Sonbai en toen een in de kist ging kijken, lagen daarin alleen de kains. Sonbai veranderde zijn naam in Taloa Sonbai. Aangezien hij regen wist te verwekken deed hij dit alleen te Bidjeli - overal elders bleef het droog en mislukte de oogst. Hij werd vervolgens door alle fettoren weer erkend en vereerd".
23. bone of bonet is een langzame rijdans in een kring.
24. Lett: "de witte kip op de papajaboom wordt naar beneden gehaald en "sila"(=Sonbai) er op verheven". "Sila" kan nooit iemand anders zijn dan Sonbai. De witte kip(manoe meeti) echter kan toepasselijk gemaakt worden op ieder ander; oorspronkelijk zou er Koeno mee bedoeld zijn. Bij de verheffing van den tegenwoordigen radja tot Zelfbestuurder kunnen de Timorezen er mee bedoeld zijn(de voorganger van Tasa Sonbai was M.J.K.Oematan). Na de bezetting door de Japanners kan het zelfs op het Nederlandsche gezag gedoeld hebben. Het lied, dat verschillende coupletten telt, wordt tegenwoordig als volksmatlied door de schoolkinderen gezongen, als de radja de scholen bezoekt.

poela: "Dimanakah dia?" Sahoet orang itoe: "Di Oplafoän". Laloe Sonbai bilang: "Mari kita berdoea poelang". Orang itoe ta' maoe dan kata Sonbai: "Sekarang saja soedah bertemoe dengan engkau dan kemoedian baharoe engkau dapat engkau poenja nama". Sonbai berdjalan teroes melaloei Keten bi Mono dan teroes kelihatan Oplafoän. Waktoe ia memandang dimata air itoe tampaklah 3 orang perempoean sedang mengambil air diterpat itoe + 100 meter djaoehnja. Sesampai Sonbai pada ke3 perempoean itoe maka kata Sonbai: "Mai fetnay [17], kamoe anak dari siapa?" Sahoet merèka: "Kami anak dari Koene (Nabol). Laloe kata Sonbai poela:" Tolonglah beri pada saja air soepaja saja minoem". Laloe sahoet ke3nja:"Kami ta' maoe, engkau poenja moeka terlaloe kotor dan beroe sekali, apa engkau bisa minoém air pada toekék pérak bapa saja?" Kata Sonbai poela:"kalau ta' maoe dan ambillah sedaoen talas dan ambil saja air goena saja minoem". Maka jang pertama dan kedoea ta' loeloeskan permintaannja. Datang pada anak jang ke3 baharoe ia ambil sedaoen talas, serta ambil air dan beri pada Sonbai. Waktoe Sonbai menjamboet air itoe, maka ia ta' minoem, hanja ia siram dibadannja, maka badan Sonbai berkilat2, karena ia soedah berpakaian kemasan [18]. Lantas ketiga anak itoe merampas akan Sonbai. Maka Sonbai menikam tombaknja dan menggantoengkan sakoenja jang kemasan, dan seeroeh ketiganja: "Tjoba kamoe tjaboet tombak saja ini". Kalau siapa jang dapat tjaboet, itoelah isterikoe". Jang pertama tjaboet tapi ta' dapat. Jang kedoeapoen demikian, datang pada anak jang ketiga jang bernama bi Meli Koene baharoe tombak itoe dapat ditjaboet. Maka kedoea anak perempoean itoe lari poelang dan beri tahoe pada bapanja, katanja: "Ada seorang lelaki hitam seloeroeh toeboehnja, ia minta air minoem pada kami tiga, tapi kami ta' maoe. Maka kami ambil satoe daoen talas dan timbah air minoem kasih padanja, tetapi ia ta' minoem hanja ia siram dibadannja, sekedjap sadja seloeroeh badannja berkilat2 karena ia berpakaian kemasan. Sorta ia mendenger perkataän jang demikian maka kata bapanja: "Oh itoelah Keizer Sonbai". Tengah ia berkata2 dengan anak2nja, datanglah Sonbai dengan 3 orang ahaké [19]. Laloe kata Nabol: "Silahkan toean Keizer doedoek pada koersi kemasan saja. Lantas Sonbai bilang: "Sekarang saja ada ditanah Sonbai. Dalam 7 hari tentoe rajat2koe genap".

Kata Koene ia mempoenjai koersi emas, lesoeng emas dan aloe emas. Tetapi bukan emas hanja koersi batoe, aloe batoe dan lesoeng batoe, sampai sekarang ada diBidjela. Waktoe itoe Sonbai rasa lapar, dan ia minta makan pada Koene. Maka Koene ambil cebi mentah dan ikat polok alang2, kasih sama Sonbai makan. Karena makanan itoe semoeanja mentah, maka Sonbai tidak maoe makan, hanja ia minta sirih pinang dan makan. Koene ambil sirih boetan dan boeah kajoe nat bona kasih tetapi Sonbai tidak terima djoega. Lantas Sonbai kasih keloear 4 boeah sirih boeah, dan kapoer, serta kasih sama Koene makan bersama-sama. Antara makan sirih Sonbai bilang: "Sekarang kita maoe makan apa". Waktoe itoe Sonbai keloearkan satoe toekék perak besar penoeh dengan nasi, laloe sama2 soisi roemah Koene makan. Kata Koene:"makanan ini lebih énak dan sedap dari pada makanan kami hari2". Laloe 7 hari Sonbai perintahkan pada Koene soepaja koeNnam, dan kalau bertemoe dengan orang, lekas datang kabarkan pada saja. Kebetoelan Koene sampai diNnam, ia bertemoe dengan 2 ekor tikoes, 3 orang, dan oelar roepa2. Koene takoet dan lari poelang bawa chabar pada Sonbai. Sonbai bilang: "Itoe boekan oelar hanja rajat2koe". Sonbai soeroeh Koene pergi lihat kesebelah goeha itoe ada djadi apa disitoe. Lantas Koene pergi lihat disebelah goeha itoe soedah ada 5 kandang babi penoeh dengan babi2, 1 kandang kerbau

---

Noot 17. Fetnay = poeteri.

18. De malak van den tegenwoordigen radja van Mollo (Toea Sonbai) ziet er als volgt uit X+B . Het onderste gedeelte stelt voor een talas-blad (kladi); de bovenste figuur is het zinnebeeld van het schitteren van goud. Alle Sonbai's, ook de Mesoni's van Koepang hebben het talas-blad in hun malak; de versiering is echter anders.

19. Ahaké = hamba = slaaf.

laloe ia berkata:"Perempoean ini bawalah engkau dan tjari akan rebia saja!".Sahoet perempoean itoe:"Engkau poenja toelang lalah saja ini".Besok pagi Toehan Allah datang lihat laloe kata Toehan Allah:"Hai engkau dapat satoe perempoean". Laloe sahoetnja:Toehan Allah jang ataoer, saja poenja toelang rebia ada hilang". Sesoedah itoe Toehan Allah berkata:"Kamoe soedah 2 orang tetapi ingat, djangan kamoe makan boeah pohon ini jani fial dan pohon manoem, kalau ada goegoer". Sekatika Toehan Allah poelang laloe goegoer boeah pohon itoe,laloe kedoeanja pilih dan makan. Maka Toehan Allah tahoe dia orang [14] dan kemoedja lari datang ditanah Timor.Setiba kedoeanja diTanah Timor mereka singgah di Keizar Loelai.Laloe Loelai bertanja "Kamoe dari mana?" Sahoetnja:"Kami dioesir oleh Toehan Allah.Kata Loelai: "Kamoe teroes". Laloe laloe Koema (Nabel) teroes dengan bininja ke Netomanoe. Diaitoe tampaklah poentjak goenoeng Metis. Setibanja ditoetis, kedoeanja tjari air tidak dapat,laloe teroes tjari air dan dapat air di Aibän.Disitoe kedoeanja tinggal dalam 1 goeha. Kemoedian dari 3 tahoen kedoeanja dapat 3 orang anak perempoean. Anak pertama Bi Luna Koema, II. Bi Nica Koema, dan III. bi Noli Koema. Maktoe Loelai mahoe poelang kebeloe Sonbai mahoe antar, tetapi kata Loelai: "Engkau dengan siapa jang mahoe antar saja?" Sonbai bilang: "Saja sendiri dengan kedoea andjing saja".Maka Sonbai antar Loelai sampai disoengai bi Loni [15]. Laloe Loelai kembali kebeloe,disana ia toenggoe dilikoeoem Mnoetioem Oknoeno Bahaul. Maka Sonbai teroes datang dilletemanoe dengan perdjandjian disana nanti saja kirim seekor boeroeng soepaja Loelai tahoe jang Sonbai soedah dapat tempat,dengan perdjandjian nanti Loelai kirim rajat pada Sonbai kalau ia telah dapat tempat.Sonbai sampai dilletemanoe maka ada padanja 1 tombak, 1 kelewang, 1 tongkat kepala emas dan 2 ekor andjing. Laloe ia berhenti lalah dekat satoe pohon/kajoe hoetan, disitoe ia berhenti dan manggantoeng kelewangnja.Setelah ia itoe ia berangkat poela,loepalah ia akan kelewangnja. Ia berangkat sampai disatoe pohon noenoeh, teringatlah ia akan kelewangnja, sedang soedah djaoeh perdjalanan 3 paal kira2.Laloe poelanglah Sonbai mentjari kelewangnja.Setibanja Sonbai dipohon djati itoe,disitoe ada seorang.Kata orang itoe:"Engkau tjari siapa?" Kata Sonbai:"Saja tjari kelewang saja". Kata orang itoe poela:"Djangan engkau tjari,sajalah kelewangnja". Laloe kata Sonbai pada orang itoe:"Engkau tinggal disini dan engkau poenja nama Taoepi Senak [16]Mi' Sani Oesan. Kemoedian engkau dinamai Knoen Soeni Neto jang berasal dari kelewangkoe. Setelah sampai dibawah pohon itoe berkatalah Sonbai: "Tadi saja sampai disini baroe saja dapat ingat kelewang saja. Maka sekarang saja kasih nama padamoe: Hoenoeh Koban Tamnoe lasi. Soedah itoe Sonbai berdjalan teroes melaloei Netemnanoe keloear di Kalenaten. Sampai diKalenaten ia berhenti 2 djam +. Tengah ia berhenti maka dalam pikirannja baiklah saja bersebalah saja kalau2 ada orang disana. Habis ia berhenti maka ia berdjalan teroes melaloei Kok djama ben beni teroes ke Taboen nam Nofmoeti dan ia teroes naik keNoEnam toe foef. Sampai diNoEnam toe foef ke2 andjingnja menangkap seekor babi hoetan.Waktoe itoe ia simpan tombak,kelewang,tongkat dan satoe toekék péraknja jang berisi nani, laloe ia bakar dan panggang babi itoe dan makan sesama keAndjingnja,habis makan daging ia bakar roempoet.Sehabis roempoet itoe dibakar,laloe ia manggoeling2kan badannja sampai hitam. Serta habis ia manggoeling badannja,laloe ia teroes kesoeboeah batoe jang bernama Toeb lopo fatoe hoi boti.Sampai ditempat itoe maka ia bertemoe dengan seorang jang bernama Nafoemnanoe. Lantas Sonbai berkata pada orang itoe: "Engkau dari mana?" Sahoet orang itoe: "Saja dari Nai Koema". Kata Sonbai

djati

---

14. Het paradijs-verhaal; zie ook vorige noot.
15. Dit is de grens gevoegd tusschen de groote rijken van Loelai en Sonbai.
16. Geboorte en naamgeving van Senak.

malam Loelai dan Sonbai tidoer dan dia orang tjari akal, besok pagi Loelai dapat satoe toembak,satoe kalewang dan satoe tongkat kepala emas,Sonbai djoega dapat 1 toembak,1 kalewang dan 1 tongkat berkepala emas.Itoe tongkat masih ada sampai sekarang dikoeasai (*diambil oléh Compagnie di Besiarn* 9).Tiap2 malam Loelai soeroeh Sonbai pergi djaga dipinggir laoet.Sebeloem ia sampai dipinggir laoet,Sonbai bertemoe dengan 2 ékor andjing tengah menjalak.Seékor hitam dan sedjoeng ékornja,poetih.Besok pagi Loelai dapat lihat dosa ékor andjing ini laloe katanja: Hai engkau soedah dapat ini andjing bagoes roepanja dan tjoba bawa datang". Lalu Sonbai bawa itoe anjing2 sama Loelai ditengah padang Likakoem Naoetiboem Oknoenoes Sahafi dekat satoe mata air. Lalu Loelai bilang sama Sonbai, saja kasih pinta ini andjing hitam Bi Tikal bi Toefani dan jang satoe mananja Bi Leol Toeinsam bi Leof Loh. Besok pagi Loelai panggil Ioef Bólék Faith Bélék (Kono Olmatan)lalu katanja: Saja Loelai dan Sonbai, soedah dapat karoe poenja nama. Soesoedah itoe Loelai dan Sonbai berdiri dekat mata air,lalu soeroeh Ioef Bélék Faith Bélék katanja:"Tjoba karoe gali ini air boeat kita minoem.Lalu Ioef Bélék,Faith Bélek gali 7 mata air ditengah padang Likakoem Naoetiboem Oknoenoem Sahafi.Lantas ait air itoe dikasi nama:Kaenlaoem Olmat [10]). Soedah itoe Loelai ambil tombak dari Sonbai dan soeroeh sama Faith Bélék (Kono) tjoba engkau sekoer air jang engkau gali.Lalu kata Loelai engkau nanti Sonbai kasih nama Kono.[11]). Dan Ioef Bélék nanti Sonbai kasih nama Olmatan.Lantas Loelai bilang sama Sonbai lebih baik djangan kita doea tinggal disini,baik saja pergi mabar.Tetapi nanti malam ini kita bermoefakat panggil sama Afrika,Tjina dan Belanda.Permoefakatannja soepaja dari mereka sebahagian ikoet laoet.Besok pagi merèka bermoefakat dikasikan Oan Likakoem Naoetiboem Oknoenoes Sahafi jang Afrika,Tjina dan Belanda ikoet laoet dan Loelai,Sonbai ikoet darat.Kami Loelai Sonbai didarat tanah Timor,berkeboen,mengambil lilin dan tjendana.Dan kalau saja dapat lilin dan tjendana mauti saja djoeal pedanoe (Afrika,Tjina dan Belanda) dan kasoe membeli badjoe,beroek,kapak dan perang.Sebab kerdja kalau kami dapat perang,kapak,kadjoe dan beroek,nanti kami djoeal pedanoe serta kami toekar dengan lilin dan tjendana.Kemoedian Afrika,Tjina dan Belanda naik perahoe dan melaloei laoetan.Sebeloem mereka berangkat maka kata Loelai pada Sonbai,sekarang saja soeroeh sama engkau pergi mentjahari tempat.Dan kemoedian kalau engkau soedah dapat tempat,nanti saja kirim orang pedanoe dimalioe belakang hari [12]). Kemoedian Loelai bilang sama Sonbai engkau dengan siapa? Lantas Sonbai bilang baroe aloer.Setelah siang hari [13]) Toehan Allah soeroeh Koeno (Nabal) djaga Toehan Allah poenja boeah kajoe 4 malam. Malam itoe Nabal tidoer njenjak,lalu dia poenja toelang rebia sebilah kiri djadi satoe perempoean.Tengah malam Nabal bangoen,rasa dia poenja toelang rebia,tidak ada

---

9. De bekende Sonbai-staf met groote gouden knop. Deze staf is door wijlen Resident Hieboer bij den inval van de Jappen,meegenomen naar het binnenland.Deze staf was in het interneeringskamp te Atapa nog in het bezit van Resident Hieboer. Verder ontbreekt het spoor.
10. Kaoena = lett. slang,.Kaoena is nu nog een andere naam voor Olmatan (=mata air).
11. Kono heeft deze naam pas later gekregen - zie verder.
12. Loelai en Sonbai gaan uit elkaar; Sonbai naar het Westen, Loelai blijft in Zuid-Beloe.
13. Wat hier volgt had reeds aan het begin vermeld moeten zijn. Het is de geschiedenis van "Kaoena" die op den Goenoeng Mutis de zondvloed heeft overleefd, en de schepping van de vrouw uit de rib van den man.
Vele van de voorstaande overleveringen zijn typisch bijbelsche verhalen.De adatkenners meggen, dat deze overleveringen veel ouder zijn dan de eerste prediking van het Christendom door Portugeesche Missionarissen. Moet hier gedacht worden aan een "oer-openbaring"?

nama perdlendigan. Seokan Allahe"karena taqdunu anakiar jang soalnja 4 juga
Rupakah senduh sjangan oralog mulam entah hendi-apa saahja jang orgreaa
Ilmu". Dan kera itoe bearoen Loera Teltonnanee. Merandeh in Kannaa maka
setiah pada Burgena,ja natertang, tarduh enean. Pertamaja dijadikanan alonge
ini dawa paksa perdaan lalah loedaa Maurech. Reterhenjadindaa lalam ale
rtikaja bengh dari keduan pacon dal dan eindaanja.Dien aetah is loete
lime pacs Lalam Toelan allah,maka eenaan terdanjanb tauktaj lkam tere
bernada aala-Lannanje,maka djadilah is mankar kacnal). Kemudian keru itoe
nawdang naka Toehan Allah,maka laka Toelan Allah peknahja"Larnan saplaaa
Tanna,dan Manalianaan sepiri, maka itoe mankau djadi kera,rahas ekar
dan ma-ka-laka sada. Allahia machan jang datang diatas bandl,maka anga
ian abah dikenkan dan dapatnaa dimakan alah a anadranaa dena kula adjadi
naaah pamsan persandalian itoe,sampai naraneng tika lilok tarn,lle bearne
danjan adaja,ala kann dan diterten dariganja 3). Kemudian Toelan Allah
merpalie katanja:"Hang ma apa kaja,darhoeah,senja banal baik pala."Karangea
dak itoe Toelan Allah laala koerean loelat dataeg daterige aiatan bandl,dan
langah tahan perji man,ndari Dangab kaaah daerak tjeoma is deedek diatas
dan tanpah bertame delaaan dan O'maaran telal, maka itoe likitaan Manaa
diatas,lalat Kendaat diankan tangah anja,tidah perji tarena 4). Maka da-
tanglah rantaneah Taelan,toleh anakan sarnaang peda-datang diatas bandl
bahwa kjadi kada,aja kaaal maedah didland sopena apa teloe.Sedalah datang
lanarang itoe paalang dan laat telan pada Toelan Allah, kalan sebelngljn
nenjh diditanl maanaia.
Kemudian Toelan Allah naarah Haskat Taerath teraalangl anenai 7 kali,
kalarao taeroaa naaaal diasaia. Iahanai Tarzit Tannal Taeruah,daaaah
Pant Tandal tidak lahan aanam,laloe dikeaa paaing,Segitoe saaaai is bae
tean tetah ainrde laaah, dan dja,alaia dangan Tadat 6 paala, loelal naaeaa
aia patala rajat dikaaaah raleng Lilaaaaa Tarathaaa.Setiaaja Tadal di-
bataah nadaap jang Taelat daadak,maka taraaaalah laelat katanja:" Hal
Iaalaa kaaaaan datang lalae aalaaa Kapada kaalata"La,a anah allah". Maka a-
laalaat laelat djadalan daatilan aaaal kearaian darl Tadaraata lali,maka aa-
laan dipadang aaaaal anaa taraan kanaalaaalaia kan alah darl 7 taraa.
ala"Lal aaja nanalaa aana aaaaan kita taraaaa djak Telaaa baaar,kapaadian
kanaah Taataaaan,Kaaaan lanah aaaa Taaaak Jalaaalaaa;Taaaaa,Taaaaa,
Aaaaaa,Aaaaaa,Tilaa,Tiaaa dan Taaaaaa 7). Tahaal Taaa,Tiaaaa dia
Faaaja naaaa lala,' Taaaa taaaaaja taaaal laalaaaja aaaaaaja alaaa,laala
laan Taaaaaa dikaaaaaa laal laaak kaaa dikaaaaaa Taaaaaa 8). Kaaaah

1. Zie boek I.
2. Hoen werden lokarkad geweten.
3. De tijdaur van de eigenste en weedds, maar heeg verwerde yerst.
4. Doheel neem dan als alleen kind der wereld.
5. Het prikkaeen van het Moor in het teeken dat men voleeenen is.
6. Een ander verhaal zegt: Vervgroemelijk werden na het derde worden van de aarde een man
   en een vrouw uit den hemel neergelaten.Zij kregen 7 kinderen t.w. 1 dochter en zes
   zonen.De zeven kenderen:1.Loelat,2.Toebaa,3.Tiaa,4.Ta,aria,5.Tilin(Teleta),6.Taaneaa(
   Telaaaa).De dochter werd door Loelat en Tobaa geaaad en in kleine stukjes gesneden en
   het bloed op het vleesch over het land verspreid.Na enkele dagen groeide daaruit op al-
   lerlei soorten van voedselgewassen,voornamelijk rein en rijst.Zonder Vader en moeder
   verklaaden.Hierbij wordt door "Toehan Allah" uit een rib van ieder der 6 zoons een
   vrouw geschapen,waarmede zij huwden;zij hebben verder de aarde bewoond.
7. Hiervan en hoe zij later door Loelat aeryven namen (als vaeden).Vervoorschelijk bede
   altijoe' beide en lelo balak (lakr of lik'a mala).

ngan perdjandjian Toehan Allah:"Karena engkau anakkoe jang soeloeng tetapi ingatlah engkau djangan engkau makan satoe boeah apa sadja jang engkau lihat". Dan kera itoe toeroen ikoet Ketemanoe. Sesoedah ia toeroen maka ndalah pada tangannja sebatang tongkat emas. Setibanja diKetemanoe dapatlah doea pohon pertama Allah kedoea Poenoeh. Laloe dipetikanja boeah dari kedoea pohon ini dan dimakannja.Oleh sebab ia loepa akan perdjandjian Toehan Allah,maka dengan terkedjoet tongkat itoe tertoesoek dibelakangnja,maka djadilah ia seekor kera[2]). Kemoedian kera itoe poelang pada Toehan Allah,maka kata Toehan Allah padanja:"Karena engkau loepa,dan kesalahanmoe sendiri, sebab itoe engkau djadi kera,makan akar dan daoen kajoe sadja. Djikalau anakkoe jang datang diatas boemi,maka engkau akan ditombak dan dagingmoe dimakan oleh # saudaramoe jang lain".Djadi hingga dengan perdjandjian itoe,sampai sekarang kita lihat kera,kita boeroeh dengan andjing,diboenoeh dan dimakan dagingnja 3). Kemoedian Toehan Allah berpikir katanja:"Dengan apa saja berboeat,soepaja boemi baik poela."Sesoedah itoe Toehan Allah kasih toeroen Loelai datang dahoeloe diatas boemi,maiapoen tidak pergi mentjaheri tempat boeat doedoek tjoema ia doedoek disatoe tempat bernama Malakan Oan Olmoenoe Bahafi, habis itoe Likokoem Hasetioem.Loelai doedoek disatoe tempat sadja,tidak pergi kemana2 [4]). Maka datanglah soeroehan Toehan,jaitoe seekor boeroeng geak datang diatas boemi boeat tjari taoe,apa boemi soedah didiami semoea apa beloe.Setalah datang, boeroeng itoe poelang dan beri tahoe pada Toehan Allah, bahwa sebahagian soedah didiami manoesia.

Kemoedian Toehan Allah soeroeh Sonbai toeroen beroelang2 sampai 7 kali, baharoe toeroen sampai dideonia. Matahari terbit Sonbai toeroet,tengah hari Sonbai tidak tahan panas,laloe dibawa poelang.Begitoe sampai ia toeroen dekat pinggir laoet, dan djaohnja dengan Loelai 8 paal. Loelai dengan dia poenja rajat ditengah padang Likokoem Hasetioem.Setibanja Sonbai ditengah padang jang Loelai doedoek,maka bertanjalah Loelai katanja:" Hai anakkoe dari manakah engkau? Engkau datang toeroet siapa poenja anak?" 5). Sonbai toeroen datang laloe saboet kepada Loelai:"Saja anak Allah". Maka saboet Loelai djikalau demikian nanti kemoedian dari beberapa hari,maka engkau dipandang seperti satoe barang kemoeliaän.Laloe kemoedian dari 7 hari, anak ini soedah besar,dan soedah ikat ramboetnja [6]).Dan kata Loelai padanja:"Ini saja pandang saoem engkau kita berdoea djadi Keizer besar.Kemoedian banjak toeroenan,toeroen ikoet sama Sonbai jaitoe:Kono,Timatan,Amfoan, Ambonoe,Banoenaät, Tjina,Afrika dan Belanda. 7). Tetapi Kono,Timatan dia poenja moeka lain. Badan manoesia tetapi kepalanja seperti tikoes.Habis itoe Timatan dinamakan Ioef bélék Kono dinamakan Fafih bélék [8]). Soedah

---

oot 2. Zie noot 1.
3. Apen worden inderdaad gegeten.
4. De figuur van de slapende en etende, maar hoog verearde vorst.
5. Sonbai kwam dus als klein kind ter wereld.
6. Het opbinden van het haar is het teeken dat men volwassen is.
7. Een ander verhaal zegt:"Oorspronkelijk worden na het droog worden van de aarde een man en een vrouw uit den hemel neergelaten.Zij kregen 7 kinderen t.w. 1 dochter en zes zoons.De zoons heetten:1.Loelai,2.Sonbai,3.Tjina,4.Inggeris,5.Klika(negers),6.Kaasmoeti (Belanda).De dochter werd door Loelai en Sonbai gedood en in kleine stukjes gesneden en het bloed en het vleesch over het land verspreid.Na enkele dagen groeide daaruit op allerlei soorten van voedselgewassen,voornamelijk rais en rijst.Vader en moeder overleden.Vervolgens werd door "Toehan Allah" uit een rib van ieder der 6 zoons één vrouw geschapen,waarmede zij huwden;zij hebben verder de aarde bevolkt".
8. Timatan en Kono zijn later door Sonbai gegeven namen (zie verder).Oorspronkelijk hetten zij:Ioef belek en Fafih belek (ieof of ifo's muis).

Aangaande het verhaal zelf de volgende opmerkingen:

1. de inhoud is gedeeltelijk legendarisch-mythisch, gedeeltelijk historisch.
2. chronologisch rammelt het nog al; geen wonder overigens, daar het geheel uit het geheugen door overlevering in verteld.
3. het is volledig door de Sonbai-bril (en dan nog van de tak van Fatoe Mnetoe) bekeken en daardoor sterk éénzijdig. Zoo b.v. wordt practisch niet gesproken over de vele wreedheden door Sonbai bedreven; het verval van zijn macht, de opstand van Kono en Cimaten, de afzwering door deren en ten slotte de vernietiging van alle macht van Sonbai door het Nederl. gezag worden practisch verzwegen.
4. de vele en vaak lange namen maken het moeilijk leesbaar.

Ik: heb getracht door het plaatsen van noten bovenstaande gebreken zoo goed mogelijk te verhelpen.

Heel in het kort samengevat luidt m.i. de geschiedenis van Sonbai als volgt:

a. Sonbai, de jongere broer van Liorai, zou in Zuid-Beloe uit den hemel neergedaald zijn
b. Hij verlaat Liorai en trekt naar het Westen, waar hij zich ten slotte vestigt te Oinas;deze machtsvestiging geschiedde op vreedzame wijze;hij werd gehouden voor een godenzoon.
c. Hij verdeelt het land onder de hoofden der voornaamste geslachten,geeft hun titels en namen en wijst hun woongebieden aan. De oesifa brengen hem geregeld hulde en komen eens per jaar een deel van de oogst brengen (toethee). Verreweg de belangrijkste zijn: "Oeis Cimaten" en "Oeis Kono". De oesifa zijn de daadwerkelijke besturders van het land.
d. de grootste machts-ontplooiing had waarschijnlijk plaats in de eerste helft van de 18e.eeuw.
e. door het begaan van vele wreedheden komen Kono en Cimaten in opstand;Sonbai wordt gedood, maar herleeft en wordt opnieuw erkend.
f. Sonbai wordt door de Portugeezen verjaagd.Kono en Cimatan verklaren zich zelfstandig.
g. Een jonge Sonbai-telg wordt uit Koepang weggemokkeld en vestigt zich na vele omzwervingen te Kauniki.
h. vrouwenroof tusschen 2 gebroeders Sonbai, waarbij Toea Sonbai vlucht naar Kono. Kono en Cimatan weren Sonbai definitief af.
i. Sonbai wordt weer toegelaten te Fatoe Mnetoe doch verborgen gehouden en onder beding,dat hij geen enkele bestuursmacht meer heeft.
j. Vernietiging van de macht van Sonbai in Kauniki in 1905.

Nog wordt opgemerkt, dat in verschillende deelen van Timor talrijke Sonbai-verhalen bekend zijn; vooral zijn toovermacht komt daarin tot uitdrukking.

Achter het verhaal is opgenomen de stamboom van Sonbai;

Permoelaan kedatangan Keizer Sonbai.

Adapoen dahoeloe dari pada kedatangan keizer Sonbai ditanah (dipoelau Timor) dan daerah taïloeknja, penoeh dengan air, isi doenia rata lemas baik manoesia baik binatang, tidak ada seorang djoeapoen jang hidoep diatas boemi ini. Sesoedah air tinggal diatas boemi maka diseroeh Toehan Allah seorang soeroehan akan datang melihat,boemi soedah kering apa belom. Poeseroehan pertama seekor boeroeng gagak maka boeroeng itoe tidak poelang,hanja ia tinggal makan bangkai binatang.

Kemoedian Toehan Allah seeroeh lagi seekor boeroeng goeak datang diatas boemi.Laloe 3 hari poelanglah boeroeng goak itoe dengan membawa setoenas daoen kajoe jang masih moeda akan tanda bahwa boemi soedah kering.Sesoedahnja itoe maka diseroeh Toehan Allah seekor kera [1] datang dahoeloe diatas boemi de-

---

Noot 1) moet waarschijnlijk zijn:"seorang manoesia"; zie verder

Hoofdstuk V.

B E S T U U R.

Alvorens over te gaan tot de behandeling van de geschiedenis en de bestuursinrichting van elk der 3 landschappen in deze onderafdeeling,heb ik gemeend er goed aan te doen hierna in extenso op te nemen het "Sonbai-verhaal", dat in 1930 werd opgeteekend en verteld werd door Kolo Sonbai (thans overleden). Het verhaal werd gedurende de oorlogsjaren bewaard door den radja van Ibllo, Toea Sonbai.
De aanleiding tot het op schrift stellen ervan was, dat in 1930 de Zelfbesturder van Ibllo, W.F.H.Oimatan (ook bekend onder de naam radja A Koen) werd verbannen wegens het begaan van allerlei knevelarijen en wreedheden. Het was in de jaren, dat getracht werd door samenvoeging van veel kleine landschapjes te komen tot grootere radja-schappen. Als vanzelf zal toen gedacht zijn aan het vroeger bestaan hebbende groote Sonbairijk, dat zich in zijn grootste bloeitijd uitstrekte over het tegenwoordige Ibllo,Biorumffo,Fatoeleoe,tot in Koepang toe en aan de andere kant tot in groote gedeelten van Beboki en Insana toe. De invloed van Sonbai heeft zich ook doen gelden in een deel van Amanoeban, een heel klein deel van Amfoang en waarschijnlijk ook in Zuid-Amanoe (tegenwoordig Oikoessi); vrij zeker heeft hij practisch geen macht besaten in Amanatoen en Amarassi, terwijl het geheele Oostelijk gebied van Nederl.Timor onder Liserai stond.
Aangezien de verbannen radja W.F.H.Oimatan nog geen volwassen zoons had, werd tijdelijk met het bestuur over Ibllo belast de fettor van Koenbena, Koro Oimatan. Ten slotte werd in 1932 Toea Sonbai, toen terugkoms bezar van Fatoe Meetoe verheven tot Zelfbesturder van Ibllo.
Het is verkeerd de geschiedenis van het landschap Ibllo te identificeeren met die van Sonbai.Weliswaar had Sonbai langen tijd zijn zetel in het Noorden van het huidige landschap (OKnamo,Bidjeln,Bidjeli), maar hij was volgens mij in de eerste plaats de godenzoon, de met bovennatuurlijke krachten toegeruste, de Atoepas-figuur,dwz.de als heilig vereerde persoon, die niets anders deed als slapen (toeb = slapen) en eten en die het gebied verdeelde onder zijn "oenifa", die de daadwerkelijke bestuursfunctie bekleedden. Hij was het, die deze "oenifa" hun titels en namen gaf en hun grondgebied aanwees en die hun huldeblijken in ontvangst nam. De naam Oimatan is veel meer verbonden aan Ibllo; ook nu nog wordt een Oimatan genoemd "Ibllo toean", terwijl Sonbai (ook de Nisnoni's van Koepang) altijd genoemd worden in verbinding met "OKnamo", de plaats waar de eerste Sonbai zich blijvend vestigde en wat later de naam werd van voor het geheele rijk.
Aangezien echter onder de oudere menschen nog veel over Sonbai en zijn rijk OKnamo wordt gesproken, terwijl onder de jongere generatie de belangstelling voor de oudste geschiedenis van land en volk sterk vermindert en teneinde derhalve een en ander aan de vergetelheid te ontrukken,heb ik het Sonbai-verhaal in deze memorie opgenomen. Het spijt mij ten zeerste,dat ik niet de beschikking had over het artikel van Ds.Middelkoop in de bijdragen voor Taal-Land- en Volkenkunde van het Bataviaasch genootschap: "Iets over Sonbai"; Ds.Middelkoop zelf had bij zijn vertrek met verlof naar Nederland geen exemplaar meer. Indien een herdruk mocht verschijnen of exemplaren beschikbaar komen, zullen zeer waardevolle opheldering het beeld over Sonbai verduidelijken. De noten in het verhaal, die door mij gesteld zijn, heb ik uit den mond van goede edelkenners, geen Sonbai's zijnde, doch wegens gebrek aan tijd om alles tot in fineases na te kunnen gaan, zullen er nog wel eens vragen rijzen en onjuistheden moeten worden rechtgezet. Ik twijfel er niet aan of Ds.Middelkoop zal na zijn terugkeer op Timor bereid zijn een en ander te corrigeeren.

Hoofdstuk IV.-

ECONOMISCHE TOESTAND.

Timor is nooit van eenige economische beteekenis geweest en zal dat voorloopig ook niet worden. Door zijn ligging, klimaat, bodemgesteldheid, zijn zeer beperkte mogelijkheden en uiterst geringe behoeften van de bevolking zal dit eiland nog wel langen tijd arm blijven. Natuurlijke rijkdommen zijn er vrijwel niet. Vóór 1920 werkte te Kupan de dienst van het mijnwezen met een paar ingenieurs; er werd naar koper en andere ertsen gezocht, doch de geringe hoeveelheden zijn niet voor een winstgevende exploitatie vatbaar gebleken. Ook zijn enkele keeren onderzoekingen gedaan naar het voorkomen van petroleum; voor zoover bekend hebben deze geen resultaten opgeleverd. Er is in vroeger jaren een weinig goud gewasschen door Chineezen, o.a. in de Noilnoni bij Bidjeli; een enkele maal werden er zelfs nuggets gevonden; reeds lang echter wordt geen goud meer gewasschen. De schaarsche bosschen leveren niets op dan een weinig bijenwas, dat naar Koepang verhandeld wordt.

Landbouwondernemingen bestaan er niet; bodem en klimaat leenen zich blijkbaar niet voor cultures op groote schaal. T.a.v. de mechanische landbouw moet nog blijken, of het een succes zal worden; het proefbedrijf te Sekon (N.M.Timor), waarvan de verwachtingen in den beginne hoog gespannen waren, schijnt tot nu toe geen groot succes te zijn. Het is hier wellicht de moeilijkheid om de bevolking tot gestagen en vooral geregelden arbeid te krijgen. De Timoreesche heeft zeer weinig behoeften. Hij plant zooveel als voor hem en zijn gezien noodig is om een jaar van te leven en als de oogst minder goed uitvalt, haalt hij de buikriem wat aan en stelt zich tevreden met wat boschknollen of stampt wat "poetak" (in de lagere streken). Om zijn belasting te betalen verkoopt hij wat van zijn oogst of wat vee en verder verheugt hij zich in de droge maanden, als er geen veldarbeid te verrichten valt, in een zalig nietsdoen. Eenige handelsgeest of ondernemingszin is den Timorees volkomen vreemd. Wel worden op verschillende plaatsen in het binnenland passertjes gehouden, maar, behalve dat het vaak samenkomsten zijn waar men gezellig met elkaar babbelt, een vaak al te stevige borrel drinkt en wat gaat dobbelen, heeft er slechts een beetje ruilhandel plaats in zout, sirih, pinang en katoen.

De tusschenhandel is geheel in handen van de Chineezen; zij koopen wat producten op van de bevolking en houden op de centra als SoE én Niki2 er een toko of warong op na. Na de bevrijding ondervinden zij eenige concurrentie van de Indonesische Cooperatie te SoE en het filiaal van de P.P.I. van Koepang te Niki2. Overigens zijn de Chineezen hier weinig kapitaalkrachtig en vaak slechts zetbaasjes van Grootere handelaren te Koepang; tal van chineezen leven bovendien van landbouw en veeteelt of kleinhandel (pasalele)

Van eenig belang is slechts de veeteelt. Sinds ongeveer een halfjaar heeft weer wat uitvoer plaats van vee via Koepang en Atapoepoe; ook huiden en dendeng worden via de Chineesche tusschenhandelaren naar Koepang verhandeld én vandaar uitgevoerd. Ik verwijs hier verder naar hetgeen onder veeteelt is opgemerkt.
Industrieën zijn in deze onderafdeeling niet gevestigd.Het verkeer is van geringen omvang en heeft langs de Timor-asweg plaats met enkele vrachtauto's; in het binnenland reist men te voet of te paard. Scheepvaart nihil - havens geene.-

-

geschiedt in kampongdienst; zwaardere herstellingen kunnen worden uitgevoerd in koelie-arbeid; het bedrag van f2000,--, opgebracht op de begroting 1948 voor dit onderhoud van ± 35 gebouwen is niet erg hoog.
De internaten zullen worden gebouwd en onderhouden in kampongdienst door die dorpen, waarvan de kinderen in het internaat verblijven.
De onderwijzerswoningen zullen worden beschouwd als eigendom van de landschappen, zoodat het onderhoud ten laste van de landschapsbegrootingen moet komen, tenzij duidelijk blijkt, dat deze goeroe-huizen een anderen eigenaar (b.v. de kerk) hebben. De bedoeling is voorts,dat door de leerkrachten huishuur zal worden betaald, met vaststelling van een maximum voor elke woning.

Slotbeschouwing.

Er zal nog heel wat werk verzet moeten worden en groote financieele offers zullen gebracht moeten worden, voordat er sprake zal zijn van voldoend en bevredigend onderwijs. Er zijn talloze moeilijkeheden te overwinnen,maar het is waard deze met voortvarendheid aan te pakken. Een van de eerste vereischten is een goede opleiding van leerkrachten, die rekening houdt met de veranderde tijdsomstandigheden; de goeroe's moeten doordrongen worden van de gedachte, dat zij op school een zeer belangrijke sociale taak hebben te vervullen bij de vorming van de jeugd tot flinke leden van de maatschappij.Een andere belangrijke factor is, dat de deviezen zullen moeten worden gevonden om de na ruim twee jaren van bevrijding nog steeds erbarmelijke leermiddelenvoorziening te verbeteren. Met deze dingen mag niet gewacht worden tot het enthousiasme onder de ouders om hun kinderen naar school te sturen, misschien gaat verflauwen. Daarvoor moet trouwens steeds gewaakt worden; via de hoofden en de kerkelijke voorgangers moet bij de ouders steeds weer propaganda gemaakt worden voor de school. Het komt nog vrij veel voor,dat, als het kind eens geen lust heeft om naar school te gaan, vader en moeder het maar laten begaan; het absentie-percentage is hier en daar nog veel te hoog. Gedurende de lapar-biasa-periode en ook tijdens het oogsten worden de kinderen vaak thuis gehouden. Landbouw-onderwijs en aanleg van schooltuinen kunnen hier een gunstige uitwerking hebben.
In een paar districten zijn het vorig jaar zgn. "keboen koempoelans" aangelegd; van de opbrengst is een deel gereserveerd voor de interne leerlingen gedurende de maanden van voedselschaarschte.
Het onderwijs is bij de Kerk in goede handen; de overheidsbemoeienis ware tot het strikt noodzakelijke te beperken. Een kerkelijk onderwijs-specialist zou m.i. in een zeer groote behoefte voorzien.
Voor invoering van een leerplicht is m.i. de tijd nog niet gekomen.Van de bestrijding van het analphabetisme zig onder de ouderen verwacht ik niet veel. Kort na de bevrijding zijn enkele enthousiaste goeroe's begonnen met eenvoudige cursussen in lezen en schrijven; bestond daar in den beginne wel eenige belangstelling voor, na verloop van tijd verliepen deze cursussen; het is als met zooveel dingen,waarvoor men aanvankelijk warm loopt: men weet niet door te zetten.
Het onderwijs zal schatten gelds kosten (voor xxxx 1948 ruim 1½ maal de totale opbrengst aan belasting der Zelfbestuursonderdanen); hoe de verdeeling der lasten over de federatie, de daerah en de Staat zal geschieden,is, voor zoover ik weet, nog niet bekend.

verstrekking van beurzen kan worden begonnen; in deze onderafdeeling wordt het doel en nut van het fonds straks bij de belastingaanslag uiteengezet en met de inning van de vrijwillige bijdrage begonnen.

e. Internaten.

Deze instituten beschouw ik nog steeds als een noodzakelijk kwaad. Noodzakelijk omdat het inderdaad voor de kinderen, die meer dan 3 Kl. van de school verwijderd wonen, speciaal in de regentijd en in bergachtig terrein moeilijk is iederen dag deze lange, vermoeiende tocht te maken. Uitbreiding van het aantal scholen kan enkele internaten overbodig maken; deze uitbreiding kan ook daarin gevonden worden, dat de allergrootste scholen gesplitst worden; op kleine scholen is het gehalte van het onderwijs in den regel beter. De internaten zijn verder een kwaad, omdat:

1e. zij bijna alle bedompte, slecht gebouwde en slecht onderhouden loodsen zijn, waar de zindelijkheid en hygiene ver te zoeken zijn. De bale2's zijn altijd heel primitief, wankel, zo staan schotz en scheef door elkaar, ontbreken vaak geheel en al, zodat de kinderen op den grond slapen; niet zelden ontbreekt een keuken, en wordt in de internaten gekookt. Ik heb meerdere bouwsels gezien, die eerder de naam van beestenstallen verdienen. Ook gebeurt het wel, dat een slaaphuis er heelemaal niet is; de kinderen worden dan soms ondergebracht bij een onderwijzer en als deze getrouwd is, is daartegen niet zoo heel veel bezwaar; maar ook komt het voor, dat de leerlingen gewoon in de open lucht onder een boom gaan slapen. De Timoreez kan daar in het algemeen goed tegen.

Het toezicht op de internaten laat meestal veel te wenschen over; wanneer de onderwijzers wat meer begrip hadden voor ordo, zindelijkheid en netheid zou aan deze internaten wel wat verbeterd kunnen worden.

2e. er steeds gevaar is, dat er allerlei ongerechtigheden gebeuren. Na de bevrijding zijn er al weer 2 gevallen voorgekomen van onderwijzers, die ontuchtige handelingen hebben gepleegd met interne meisjes-leerlingen. Hoe eerder een internaat kan worden opgeleven, hoe beter het is. Na de bevrijding bleek, dat op vele scholen alle kinderen, ook die welke vlak naast de school woonden, intern waren; ook nu nog is het aantal internen op vele plaatsen veel groot en het is gebleken, dat de ouders over het algemeen graag hun kinderen geheel aan de zorgen van de goeroe's toevertrouwen. Toch dient m.i. daarin verandering gebracht te worden. De opvoeding van de jeugd moet in de eerste plaats taak van de ouders zijn, terwijl de school moet aanvullen, wat er thuis aan ontbreekt en al is dit laatste heel wat, het kind mag niet vervreemden van zijn vader en moeder, waarvoor gevaar bestaat, als het in 3 of 4 jaar maar eens een enkele keer naar huis gaat om eten te halen.

f. De overige gebouwen.

De vraag is gerezen, wie als eigenaar moet worden beschouwd van de schoolgebouwen en goeroe-woningen. Waar vroeger de oprichting en het onderhoud van de niet-permanente gebouwen geschiedde in heeren- of kampongdienst, waren over deze kwestie nooit moeilijkheden, behalve in de enkele gevallen dat onderwijs werd gegeven in door de Christen-gemeente gebouwde kerken en men het niet altijd eens was, hoe het onderhoud moest geschieden. Omgekeerd werd er wordt de school nog vaak gebruikt voor de godsdienstoefeningen. Voor iedere school afzonderlijk dient nagegaan te worden, op welke wijze zij tot stand is gekomen. Wat betreft de permanente, van steen opgetrokken gebouwen, is het zeker, dat deze bekostigd zijn uit de schoolfonden en dus eigendom zijn van de schoolkringen; in enkele gevallen is het duidelijk dat door de Christen-gemeente de gebouwen als kerk neergezet zijn (b.v. de noodvoorziening te Kiki2 en de kerk te Pene); in deze gevallen is het wenschelijk, dat zoo spoedig mogelijk eigen scholen worden gebouwd. Als principe is voorloopig aangenomen, dat licht onderhoud

kinderen tot goede degelijke burgers en leden van de maatschappy heel weinig werd gedaan. Toch heeft op dit punt het byzonder onderwijs altijd gunstig afgestoken bij het gewoon onderwijs en zonder twijfel zal het byzonder onderwijs ook in de toekomst een waarborg zijn voor een goede maatschappelijke vorming.

b. het toezicht op het onderwijs.

Dit is m.i. op het oogenblik onvoldoende. De schoolbeheerder zelf bezoekt door drukke werkzaamheden zelden de onderwijsinrichtingen. Het is alleen de bestuurlijke periode, die op zijn bureau's de rubrieken inschrijft, maar deze menschen zijn veel te weinig technisch onderlegd om aanwijzingen te geven en verbeteringen aan te brengen.

De Gouvernements-schoolopzigner kan nog minder dan vóór den oorlog regelmatig inspecties houden, omdat het aantal scholen geweldig uitgebreid is en er te veel tijd verloren gaat met reizen.

De (nu zelfstandige Protestantsche Timor)-kerk zou m.i. over een eigen onderwijs-specialist moeten beschikken, die practisch niets anders doet dan de scholen bezoeken, de onderwijzers met raad en daad bijstaat, geregeld en speciaal tijdens de vacanties samenkomsten organiseert met de goeroe's ter bespreking van het leerplan, die enthousiasme weet te wekken bij het onderwijzend personeel, hen met hun moeilijkheden helpt en voortdurend contact onderhoudt met de radja's, de hoofden, het bestuur en de ouders. Een dergelijk iemand zou prachtig en uiterst nuttig werk kunnen doen.

c. Middelbaar- en vakonderwijs.

Wanneer deze onderafdeeling over enkele jaren waarschijnlijk een getal lagere scholen met + 10.000 leerlingen zal tellen, is zeker één middelbare school geen luxe. Dit zal voorloopig wel een Mulo-school moeten worden, hoewel deze opleiding eigenlijk maar half werk is; voor een betere middelbare ~~xxxx~~ studie zal men echter voorloopig nog wel buiten Timor moeten gaan.

Wat betreft het vakonderwijs zou overwogen kunnen worden te Soë een huishoudschool voor meisjes op te richten, indien daarvoor leerkrachten verkregen zouden kunnen worden. Er zij beslist behoefte aan een dergelijke onderwijsinrichting en ik geloof, dat de animo zeer groot zou zijn.

Zooals reeds gezegd, zal de opleiding voor leerkrachten bij het lager onderwijs waarschijnlijk in Koepang geconcentreerd worden.

d. Studiefonds.

Tijdens de vergaderingen van de Timor-Eiland-Raad en de Timor-Eiland-Federatie, in 1947 te Atamboea gehouden, is besloten tot de vorming van studiefonds; van iederen belastingplichtige zal een vrijwillige bijdrage van fl,- gevraagd worden (slechts 1 maal en voor zoolang het fonds niet uitgeput is). Veelbelovende jongelui, wier ouders een hoogere studie niet kunnen betalen, zouden dan op kosten van dit fonds kunnen studeeren door verstrekking van een beurs. Tot nu toe kwam op de landschapsbegrooting een post voor voor opleiding van kinderen van aanzienlijken en hoofden; hiervan profiteerden uitsluitend kinderen van zelfbestuurders. Het is dus nu de bedoeling, dat ook kinderen van den gewonen man, mits zij voldoende begaafd geacht worden het gewenschte onderwijs te volgen, in de gelegenheid worden gesteld verder te studeeren. Timor heeft momenteel een groot gebrek aan intellect, maar bibit is er m.i. wel te vinden. De enkelen, die nog studeeren of reeds buiten hun land een werkkring hebben gevonden bewijzen, dat de Timorees best mee kan. Voor zoover mij bekend is er nog geen reglement vastgesteld betreffende dit studiefonds; er zullen zeker bepalingen moeten worden gemaakt terzake van de voorwaarden waaraan een candidaat moet voldoen om een beurs te krijgen, de grootte daarvan enz.enz; het is te wenschen, dat dit spoedig tot stand komt evenals de vorming van een beheerscommissie, opdat zoo spoedig mogelijk met de

aantal; hier is het vooral het groote gebrek aan hout en aan bekwame toekangs, dat een snelle aanmaak verhindert. Op de meeste scholen behelpt men zich met bamboe-banken, die bijna altijd van veel te zwak materiaal worden gemaakt, terwijl aan een nette afwerking alles ontbreekt.
Ondanks al deze moeilijkheden kan ik hier met groote waardeering spreken over het onderwijzend personeel. Zij doen in het algemeen met opgewektheid en ijver hun werk, meestal ver in het binnenland op eenzame plaatsen wonend in vaak armoedige huisjes. Door het groote aantal leerlingen, vooral in de eerste klassen, terwijl er onvoldoende leerkrachten zijn, moeten vele onderwijzers ook des middags les geven; en dan moeten zij zich 's avonds bij een walmend olielpitje nog vaak voorbereiden voor den volgenden dag of een beetje administratie bijhouden.
Bijlage 19 bevat een lijst van de scholen in deze onderafdeeling met gegevens over het aantal onderwijzers, leerlingen enz. In totaal bestaan er thans 42 scholen met 8091 leerlingen; hierbij komt nog een in September 1947 te Soë geopend R.K.Missieschooltje met 34 leerlingen en voorts zijn er Chineesche scholen te Soë en Niki2 met respectievelijk 75 en 90 leerlingen, een totaal dus van 45 scholen met 8290 leerlingen. Gerekend naar een totale bevolking van + 115.000 zielen in deze onderafdeeling is het ideaal, n.l. 1 school op de 2000 zielen, dus nog niet bereikt. Indien er voldoende leerkrachten beschikbaar waren zouden zonder veel moeite nog 13 scholen kunnen worden opgericht.
In bijlage 20 is een verkorte begrooting opgenomen van de kosten van het lager onderwijs in deze onderafdeeling voor 1948; de volledige en minitieus uitgewerkte begrooting is in het archief te vinden.
De volgende opmerkingen worden hierbij geplaatst:
1e. Het aantal onderwijzers op 1 Januari 1948 bedroeg 116; hiervan waren 63 gediplomeerd en 53 ongediplomeerd. Het aantal vacatures bedroeg 24, terwijl op 1 Augustus a.s. een uitbreiding nodig is van 33 man, waaruit wel blijkt welk een schreeuwend gebrek er is aan leerkrachten.
2e. De post "salarissen" drukt enorm zwaar op het inheemsch budget. De onderwijzers krijgen alle toelagen, die de D.G.O. 1947 kent. Het levensonderhoud voor een gezins-gezin in de binnenlanden is ook nu nog vrij goedkoop. Meestal hebben zij een klein tuintje, kweeken wat groenten, houden kippen en varkens, terwijl de prijzen van de dagelijksche levensbehoeften in de kampong vrij laag zijn. In verhouding tot hun uitgaven worden de onderwijzers m.i. dan ook zeer goed bezoldigd; verlaging der tractementen zal echter wel moeilijk door te voeren zijn.
3e. De inkomsten aan szn.vrijwillige bijdragen van de bevolking bedragen slechts 1½ van het totaal der uitgaven. Dit percentage zal nog lager worden wanneer de volgende jaren een verdere uitbreiding van het aantal scholen plaats heeft, omdat de 25 opcenten op de belasting moeilijk nog verhoogd kunnen worden. Indien het de bedoeling is het lager onderwijs geheel gratis te doen geven, zal dit dus voor deze onderafdeeling geen groote financieele consequenties met zich brengen; zelfbekostiging van het onderwijs is toch ten eenenmale uitgesloten.
T.a.v. het onderwijs wil ik nog op de volgende punten de aandacht vestigen:
a. het leerplan volgens de onderwijswet.
Alleen Soë heeft op het oogenblik een volledige 6-jarige lagere school; zes andere scholen hebben reeds een 5e.klasse; dit aantal zal geleidelijk opgevoerd moeten worden.
Het is verheugend dat in het leerplan opgenomen is onderwijs in maatschappelijke vorming en natuurkennis (gezondheidsleer inbegrepen).
De oude volksschool was slechts de plaats, waar men Maleisch leerde, verder wat rekenen, lezen en schrijven, terwijl aan de vorming der

en dreef letterlijk de kinderen naar de scholen.De internaten werden halve gevangenissen; als het 6 uur was werden de leerlingen in deze slaaphuizen opgesloten tot 's morgens vroeg de deuren pas weer open gingen.
Het onderwijs verkeerde bij de bevrijding in een deplorabelen toestand.Aangezien aan opleiding van onderwijzers door den bezetter practisch niets was gedaan stonden vele totaal onbekwame goeroe's voor de klas. Leermiddelen waren, behalve op enkele scholen diep in het binnenland,haast niet meer aanwezig. Met het meubilair was het, speciaal op de scholen langs de autowegen treurig gesteld; de eerste bezettingsjaren hadden de xxxx schoolbanken, kasten, tafels en stoelen direct voor brandhout noodig; de administratie was op veel plaatsen niet meer bijgehouden. De toestand der gebouwen viel over het algemeen echter mee; hier en daar waren nieuwe, ruime scholen neergezet.Alleen op de hoofdplaatsen was de toestand slecht. De voor den oorlog te SoE bestaande vervolgschool was practisch geheel afgebroken; van de volksschool stonden alleen de kale muren nog overeind; de mooie en groote gehoel van steen opgetrokken school te Nikiz was tot den grond toe afgebroken, evenals de onderwijzerswoningen. De school te Kapan was er nog het best afgekomen (deze was bij den inval nog niet geheel afgewerkt).
Al direct bleek er een opvallende drang naar onderwijs te bestaan bij de bevolking. Men had gedurende de bezettingsjaren ingezien, dat men ten achter was en deze achterstand wenschte men in te halen. Vele verzoeken kwamen binnen van de radja's en hoofden om meer en beter onderwijs; op verschillende plaatsen ging de bevolking uit eigen beweging eenvoudige gebouwen neerzetten in de hoop, dat er wel een of meer onderwijzers beschikbaar zouden komen,vaak werd voorloopig wat onderricht gegeven door den gemeente-voorganger. Een aardige illustratie van de drang naar onderwijs levert de school te Tetaf(tusschen SoE en Nikiz). De bevolking van de omliggende kampongs had in 1947 een zeer goede oogst. Het overschot daarvan verkocht men, wat f2000,-- opbracht. Men vond een aannemer bereid voor dit bedrag een 4-localige steenen school te bouwen, welke bijna gereed is en in Maart waarschijnlijk geopend kan worden. Het geheel ziet er netjes uit en is opgetrokken van goede vierkante stijlen op cementen zoolen; ook het metselwerk der muren is goed. De bevolking is den aannemer bij het leveren der materialen behulpzaam geweest.
Het groote probleem was om in den kortst mogelijken tijd aan leerkrachten te komen. Animo om goeroe te worden was er genoeg, maar waar zoo gauw bekwame cursus-leiders vandaar te halen? Pas in Augustus 1947 werd te SoE een opleiding geopend, die thans 30 leerlingen telt en aan het hoofd waarvan de Heer Lalujan staat. Vermoedelijk zal in 1948 geen tweede klas gevormd worden, omdat het de bedoeling is de opleiding te concentreeren te Koepang, waar uiteindelijk misschien een kweekschool zal worden opgericht.
Een tweede probleem was de leermiddelen-voorziening en het is bedroevend, dat tot nu toe zoo bitter weinig daaraan kon worden gedaan; er is een enorm gebrek aan leesboekjes, leien en schriften. Wanneer men de scholen bezoekt ziet men meestal de kinderen een schorf van een lei ter grootte van slechts een vierkante decimeter gebruiken, vaak ook een plat stuk steen of een houten plankje of stukje blik. Leesboekjes ontbreken soms geheel, soms zit men met zijn vijven in één boekje te turen. Toen ik begin 1947 de school te Ofte bezocht (een vóór den oorlog opgericht steenen gebouw van 2 localen) zaten de kinderen er op de cementen vloer (alle meubilair was door de Japanners weggehaald) met een stukje zelfgemaakt krijt op den grond te schrijven; in het andere local zaten groepjes van 10 leerlingen rondom één van hen, die een leesboekje vasthield. Vele kinderen hebben nog nooit met pen en inkt geschreven. Het bedrag voor leermiddelenvoorziening op de begrooting voor 1948 is vastgesteld op f2,50 per leerling; wanneer men overweegt, dat één lei reeds meer kost, dan behoeft het geen betoog, dat xxx met dit bedrag slechts heel weinig kan worden bereikt.
Een derde moeilijkheid is de meubilair-voorziening. Wel zijn er een aantal schoolbanken gemaakt,maar nog veel te weinig in verhouding tot het benoodigde

Hoofdstuk III.-

Onderwijs.-

Nu bij Staatsblad van Oost-Indonesië van 1947 No.10 het onderwijs in deze negara geheel opnieuw geregeld is en de blik op de toekomst gericht moet worden, heeft een lange uiteenzetting omtrent het vóór-oorlogsche onderwijssysteem en de moeilijkheden die ondervonden worden bij den opbouw daarvan, niet veel zin. In zoverre daarom volstaan met de volgende aanteekeningen.-

Het onderwijs was door het Gouvernement ter verzorging toevertrouwd aan de Indische Kerk (sedert kort: de zelfstandige Protestantsche Timor-Kerk). De geheele Onderafdeeling telde 17 driejarige volksscholen, als volgt over de landschappen verdeeld: Amanoeban 7, Mollo 5, Amanatoen 5. Op de onderafdeelingshoofdplaats was een vervolgschool met landbouwklas, terwijl men voor studie aan schakelschool en M.I.S. op Koepang was aangewezen. Een cursus voor opleiding tot volksonderwijzer was te SoE gevestigd.-

De financiering geschiedde als volgt: Op de belasting werd 25% opcenten geheven, de z.g.n. vrijwillige schoolbijdragen. Het te kort werd in den vorm van subsidie door het land aangezuiverd, welk bedrag weer via de restitutiepost op de begrooting van uitgaven van de Afdeelingskas van Timor en Eilanden, door de landschappen word terugbetaald. Het onderhoud van de schoolgebouwen, internaten en onderwijzerswoningen geschiedde in heeren- of kampongdienst. Wat de financiering betreft, vormde ieder landschap een schoolkring met een eigen begrooting. De schoolkring-commissie bestond uit den onderafdeelingschef als voorzitter-secretaris, den betrokken Zelfbestuurder en den schoolbeheerder als leden; als schoolbeheerder trad op de Indisch-Predikant van het ressort Zuid Midden Timor.-

De inspectie ging uit van de kerk (schoolbeheerder en pendeta's) de bestuursambtenaar en voor wat het technisch-onderwijs gedeelte betrof van den Inspecteur van het Inlandsch onderwijs te Koepang; de scholen werden regelmatig bezocht door een schooltoezicht, die van zijn bevindingen een rapport samenstelde, wat ook aan den Onderafdeelingschef word toegezonden.

Behalve de gesubsidieerde volksscholen waren er nog een paar ongesubsidieerde, waarvan de kosten dus geheel ten laste van de Kerk kwamen (totaal 5 scholen).

Een werkelijk groote behoefte aan onderwijs was er vóór den oorlog niet. Meerdere scholen konden met moeite het voorgeschreven aantal leerlingen en voor subsidie in aanmerking te komen, handhaven. Het aantal ingeschreven kinderen leerlingen werd niet zelden kunstmatig hoog gehouden; het regelmatig de school bezoekende aantal kinderen was soms bedroevend laag. Van de zijde der hoofden ontbrak het maar al te vaak aan medewerking om de ouders te overtuigen van het nut van het onderwijs.

Zeer zeker echter kon niet alle schuld worden gegeven aan de ouders of de hoofden. De bezuinigingswoede in de jaren na 1930 spaarde ook het onderwijs niet; men zag liever een school gesloten dan een nieuwe opgericht.-

Het onderwijs omvatte: rekenen, lezen, schrijven, zingen en godsdienstonderricht.-

De Japanners bemoeiden zich na den inval al direct met het onderwijs. Hun systeem was er op gericht om, behalve den kinderen een zekere hoeveelheid parate kennis bij te brengen, hen te doordringen van Japan's bedoelingen in Groot-Azië, hen een heilig ontzag in te boezemen voor den Tenno Heika en haat aan te kweeken tegen de blanken. Behalve dat, werd veel aan lichamelijke ontwikkeling gedaan alsmede aan handenarbeid, voornamelijk bestaande in het bewerken van stukken grond voor zijdeplantage, waarvan de opgat naar den bezetter ging, meestal in ruil voor een weinig textiel. De Onderwijzers werden gedurende de vacantie bij groepen naar SoE geroepen om daar een korte cursus te volgen in de Japansche taal en het Japansche onderwijssysteem, een en ander natuurlijk doorspekt met propaganda. Een paar nieuwe scholen werden geopend, andere gesloten en vereenigd in één groote school. Op verzoek van den Zelfbestuurder van Amanoeban verrees in Niki2 een groot complex van scholen en internaten, meer dan 900 leerlingen tellende afkomstig van de scholen in de omgeving; na het mitrailleeren van het complex, met het gevolg dat dit afbrandde, werden de kinderen weer naar de oude scholen teruggestuurd.

Het sportdiech vóór den oorlog nog voorkomende instituut van schoolmandoer werd in ere hersteld; deze man, gewapend met een stok liep de kampongs af en

dat die Westersche hulp ook niet veel baat bracht.
Tegenover secties moesten we afwijzend staan op enkele uitzonderingen na. De wetenschap drong ons vaak om het sectie-mes ter hand te nemen en een antwoord te zoeken op de vragen, die zich aan het ziekbed hadden voorgedaan maar dan schaadden wij ten zeerste het groeiend vertrouwen van de bevolking; later kan deze zienswijze veranderen.
Om een juist inzicht in de volksgezondheid te hebben moeten we beschikken over een statistiek van geboorte, sterftecijfers en zoo mogelijk van epidemie. De bevolkingsstatistiek voor zoover verband houdende met de medisch-hygienische werkzaamheden, en daarvan vooral de sterftestatistiek heeft voor deze gewesten een zeer byzondere waarde. Met behulp van deze statistiek herkent men verheffingen als epidemien die het personeel van de geneeskundige dienst een aanwijzing voor onderzoek bieden. Naarmate de bestuursvoering krachtiger wordt en volkstellingen de aanvankelijk geschatte cijfers betrouwbaar maken, neemt de waarde dier getallen toe,hetwelk conclusies toelaat.
Het is te hopen, dat in de naaste toekomst aan deze wenschen kan worden voldaan tot heil en zegen van dit volk.
Enkele interressante gegevens op het gebied van de medische verzorging.
Slangenbeet: Men kent hier 2 giftige slangen, 1e.oelar ksau,een lange soort van 40 cm.lang groen gekleurd met doorboorde hoektanden, 2e. een kleinere soort van + 20 cm, ook groen gekleurd met een roode staart is zeer giftig. De beet van deze laatste is meestal doodelijk, xxxx veel al daar de bevolking hiertegen geen medicijn kent en onderbinding van het gebeten lid niet kent.
Persoonlijk heb ik 2 gevallen van slangenbeet, door oelar ksau waargenomen: een doodelijk geval tijdens de Japansche bezetting, een tweede geval was een koelie die op 2 KM.buiten SoE aan de voet gebeten, klaagde over ~~inf~~ heftige pijnen aan het betrokken lichaamsdeel; hij werd direct in het ziekenhuis gebracht, waar hij bloeding sputum opgeeft. De omgeving van de beet werd met aluin permangaan-oplossing omspoten. De volgende dag kreeg patiënt bloedrige urine, waartegen intraveneuse kalkinjecties werden gegeven; aangeteekend dient dat hier geen slangen serum aanwezig is; de patiënt kon na een week opname geheel hersteld worden ontslagen.
Een ander vergiftig dier is de biawak, lijkende op een tjitjak,doch is ongeveer 5 x zoo lang. De beet is doodelijk voor den mensch, looft in ~~knkxx~~ holen van afgestorven boomstammen. De bevolking weet dat tijdens de drachtperiode het wijfje byzonder gevaarlijk is.Persoonlijk heb ik van deze beet geen enkel waargenomen.
Voorts komt op Timor een giftige spin voor, welke door de bevolking "laba-laba" wordt genoemd en kennelijk een Latrodectus is, familie van de Amerikaansche "Black Widow" (Latrodectus Mactans). De spin is fluweelzwart met op het achterlichaam aan de bovenzijde een oranje gezaagde streep en onderzijde een oranje diabolo-achtige figuur (dit laatste is kenmerkend voor de "Black Widow"). Dit bijna kogelronde achterlichaam is plus minus 8 m.m. in doorsnee, terwijl de geheele spin plus minus 3 cm groot is. Zij huist in het bosch, soms ook in woningen, liefst in een muurhoek,waar zij een slordig tunnelachtig huisje spuit, geen echt web.
In het ziekenhuis te SoE werd een man binnengebracht,die in zijn tuin door een laba-laba werd gebeten; de man had heftige krampen aan zijn linkerarm, waar de beet was, voelde zich duizelig en vertoonde neiging tot braken. De therapie was intraveneuse kalkinjecties, de beetwond werd uitgebrand. Na twee dagen was de patiënt genezen.

SoE, 18 Februari 1948.
Lie Seng Tong.

Verloskunde.

In totaal werden 67 verloskundige hulp verleend,waarin 9 met kunsthulp, n.l.4 tangverlossing,3 gevallen met secundaire weeenzwakte en 1 wegens vernauwd bekken.
3 malen versie extractie gedaan bij dwarsligging, 2 malen extractie aan de voet bij sluitligging, 2 malen hulp verleend bij abortus incomplitus.

Wenschen voor de toekomst.

De gedachtegang t.o.v. de geneeskundige verzorging van een massale weinig kapitaalkrachtige bevolking moet het volgende zijn.Voor een onderafdeeling als Zuid Midden Timor met een bevolking van 100.000,waarvan een groot deel op tientallen KM.van SoE(hospitaal) verwijderd is, zal pas de Westersche geneeskunst voor de massa bereikbaar worden,indien wij in deze in de kampong brengen.Het zal noodig zijn door het uitbreiden van het aantal poliklinieken(te beginnen met een polikliniek voor het Landschap Amanatoen te Poetain,waarvoor een goede autoweg een voorwaarde is - in de Jap.tijd is reeds een tracé gemaakt) en later meerdere tevens het oprichten in Niki2 en Kapan van hulpziekenhuizen,waar dagelijks polikliniek wordt gehouden en bv.10 bedden voor klinische patiënten beschikbaar zijn,de verzorging te decentraliseeren.De groote volksziekten als malaria,framboesia,ulcera, lepra gedeeltelijk ook de morbi veneris zullen daar voor zoover de bestrijding ligt op de weg van de individueele ziekenzorg moeten bestreden worden. Het centrale ziekenhuis zal op die wijze van veel patiënten, die niet dringend de behandeling door een arts noodig hebben worden ontlast.Het hulpziekenhuis aan de periphorie werkt in zekeren zin als een zeef, die ernstige patiënten doorlaat naar het centrale ziekenhuis en de andere zoo goed mogelijk ter plaatse te behandelen.De poliklinieken moeten zoo eenigszins mogelijk aan een behoorlijke weg liggen,zoodat het per auto zijn te bereiken en telefonisch verbonden zijn met het moederhospitaal,van waar ten allen tijde raad en advies en zoo noodig hulp is te verkrijgen. Een ziekenauto voor het vervoer van patiënten is in dit systeem zeer gewenscht.
Aan het hoofd van een hulpziekenhuis moet staan een goed opgeleide mantri-verpleger,die jaren lang in een groot ziekenhuis heeft gewerkt en door geregeld theoretisch en praktisch onderricht in staat is om de voornaamste ziektebeelden te herkennen en zoovael klinische blik heeft verworven,dat hij zonder nadere diagnose een ernstig geval kan als zoodanig onderkennen. De microscopische diagnose van malaria en andere veel voorkomende ziekten moet hij volkomen beheerschen.
Verder dient een goede leprozenkampong te worden gebouwd, met een ervaren mantri-verpleger of verpleger aan het hoofd.
Voor het bestrijden van ~~groote~~ sterfgevallen van moeder en kind bij bevallingen lijkt mij dat in elke groote kampong een z.g.doekoen beranak geplaatst wordt,die in het centrale hospitaal eenige maanden hygiene,en het gevaar voor infectie geleerd heeft.
De poliklinieken en het hulpziekenhuis worden door een arts geregeld 1 x per week bezocht zoodat de mantri-verpleger geregeld advies kan inwinnen en moeilijke gevallen aan het oordeel van den arts kan onderwerpen.
Voor bovengenoemd systeem is opbouw van een groot en beter ziekenhuis,met betere outilage wel een eerste vereischte; van zelf sprekend dient het geneeskundig hulppersoneel,in het byzonder het gediplomeerde dringend te worden aangevuld.Door het uitbreiden van de geneeskundige zorg,zal een tweede arts speciaal voor het tournée-werk zeer urgent worden.
Het werk van een arts is in de eerste plaats hier te lande het winnen van vertrouwen.Vaak moest uit die ~~ongunstige~~ overweging van ingrijpen worden afgezien,die op medische gronden dringend worden geindiceerd.Nog steeds wordt bv. verloskundige hulp gevraagd in hopelooze gevallen,dit was mijn ervaring nog sterk in 1941 bij de kottabevolking.Het povere resultaat van de behandeling van deze verwaarloosde gevallen vestigde bij de bevolking de meening,

verschijnselen konden worden geholpen, daar de opkomst op de injectiedagen in verhouding tot de hoeveelheid medicijnen veel te groot was. In het geheel werd + 100 ampullen á 0,9 gr.Neotreparsenan door mij gedurende de bezettingstijdperk gebruikt.

Ankylostomiasis:
De diagnose kon alleen klinisch worden vastgesteld waardoor geen juist beeld van het voorkomen van deze ziekte kon worden gegeven.Van andere wormziekten kan bovendien worden vermeld dat op de poliklinick meer dan 10 gevallen tenia saginata werden geconstateerd.Deze gevallen waren van intellectuelen, die zelf proglotieden meebrachten. De behandeling bestond uit laboepitten met uitstekend resultaat. Verondersteld mag worden, dat infecties met tenia saginata meer waren en zijn, daar wegens het verbod van slachten van groot-vee vele clandestine slachterijen werd gedaan. Een systematisch onderzoek van ankylostomiasis-eieren in faeces kon wegens het ook niet aanwezig zijn van een microscoop niet worden volvoerd. Zware gevallen van ankylostomen-nefrose waren onder de poliklinickpatiënten niet zoo zeldzaam. De behandeling kon niet volledig worden gesteld, daar er geen ferrum-redactum,diureticum en oleum chenopodii aanwezig waren. Enkele van deze patiënten stierven dan na enkele maanden.

Tuberculose:
Enige patienten met haemopthoe werden klinisch onderzocht en de diagnose van tuberculose in verband met de anamnestische gegevens moesten worden gesteld. Vele verdachte gevallen van t.b.c. werden geregistreerd en de behandeling was het adviseeren van goede voeding en matige levenswijze. Ze moesten zich dan geregeld laten onderzoeken.Daar ze over het algemeen tot de minder gegoeden behoorden, kon van het naleven van bovengenoemd advies slechts weinig verwacht worden.Een geval van een zware mishandeling bij een t.b.c.patiënt door de Kempetai, eindigde na enkele dagen met de dood. Verder werden er 10 sterfgevallen wegens t.b.c.waargenomen.

Lepra:
Bij de intrede van de Japanners op Kapan werden de lepralijders uit de leprozenkampongs uiteen gejaagd en de huizen afgebroken.Er heerschte een grote angst onder de leprozen, daar de Japanners ze allemaal zouden willen uitroeien, waardoor ze de steden zoals Kapan, Nikil2 zoveel mogelijk schuwden en zich ophielden in onbewoonde streken als opgejaagd wild.

Venerische ziekten:
Zoowel gonorrhoische infectie als luetische werden regelmatig in de polikliniek behandeld. Ulcus molle en lues congenita onder de pasgeborenen werden geconstateerd.Gonorrhoea is een algemeene verbreide ziekte.Men komt daarvoor alleen op de polikliniek indien men erg veel pijn heeft,of indien de etter afvloed ondanks eigen geneesmiddelen niet spoedig verdwijnt.Complicaties zoozals gewrichts-oog-afwijkingen evenmin als strictuur van de urethra kwamen zelden voor.

Opname van patiënten:
In het begin van Maart 1944 werden er 5 patiënten met zware verwondingen wegens mitrailleering te MoEmina opgenomen in een leeg huisje op SoE. 1 patiënt met kaak-fractuur, 1 patiënt met armfractuur, 1 met onderarmfractuur, 1 met schedel-verwonding, 1 met afgeschoten schouder,allen langs conservatieve wijze behandeld. Na verloop van 2-3 maanden konden allen genezen ontslagen worden.In 1944 werden 20 slachtoffers van een bomaanval op OEnasi,in een antonihuisje op OEfono verpleegd.Allen met zware verwondingen o.a. 2 met dijbeen-fractuur,1 met armfractuur, 1 met verbrijzeling van de linkervoet,andere met vulnis laceratum dorsi.Bij een patiënt werden beide glutei maxini afgeschoten.Behalve de patiënt met de voetverbrijzeling,welke dodelijk afliep,konden allen na verloop v van eenige maanden ontslagen worden.

maatregelen, bij malaria regelen van waterafvoer en indien noodzakelijk prophylactisch verstrekking van chinine. In November 1944 werd vaccinatie gegeven tegen Cholera-Dysenterie-Typhus aan de bevolking en geinterneerden. 2 maal worden koepokstof ontvangen n.l. in Maart 1943 en in Augustus 1945. Toen werd de bevolking gevaccineerd tegen pokken. Van de koepokstof van Augustus 1945 kan gezegd worden, dat de koepokstof onwerkzaam was.

Verder moest ik voor de geinterneerden zorgen. Ze moesten voor een onderzoek fl,— voor een injectie f2,— en voor obat fl,- betalen. Het geld moest bij de Minseibu worden gestort. Gemiddeld werd er ruim f120,- per maand door de geinterneerden betaald.

Besmettelijke ziekten:

Dysenterie werd in de kampongs Toboe in Maart 1944 en in September 1945 in het Hollandsche geconstateerd. Het bleek lichte endemien te zijn van bac.dysenterie respectievelijk stierven 6 en 2 personen.
In de maand Juni 1945 werd pokkengevallen gerapporteerd in Tepas, door een Japansche dokter, hetwelk bij nader onderzoek slechts waterpokken bleken te zijn.
Uit verschillende plaatsen werden gedurende dit 3½ jaar tijdperk vele gevallen over het voorkomen van bloed- en slijmdiarrheeen gerapporteerd. Gezegd kan worden, dat in sommige van deze kampongs werkelijk dysenteriegevallen voorkwamen, deze klinisch als niet van bacillaire aard konden worden toegeschreven aan ondoelmatige bijvoeding in tijden van voedselschaarschte. In plaats van djagoeng werden koto, papajabladaren, tamarinde, jonge manggas en poetakhout gegeten. In 1943 en 1944 werden vaccinaties gegeven tegen bacillaire dysenterie, slechts de menschen in SoE en de omliggende kampongs konden worden gevaccineerd in verband met de onvoldoende hoeveelheid vaccin. Van de gerapporteerde sterfgevallen uit de verschillende kampongs waren er slechts 3 wegens bacillaire dysenterie gestorven. Bij de overigen moesten de diagnose van malaria of pneumonie worden gesteld.

Hondsdolheid:

Hoewel door de Japanners honden geimporteerd werden, is deze ziekte in het geneeskundig rezort tot nu toe niet bekend.

Volksziekten:

De hoofdschotel werd door Malaria gevormd. Te oordeelen naar de maandrapporten der polikliniek konden worden geconcludeerd, dat de malariagevallen met + 50% was vermeerderd. Daar onze polikliniek niet over een microscoop beschikte, kon geen differentiele diagnose worden gemaakt tusschen de verschillende malariasoorten.
De meeste gerapporteerde sterfgevallen uit de verschillende kampongs moesten aanmalaria worden toegeschreven. De toename der malaria-gevallen meent verslaggever te moeten toeschrijven aan de flinke uitbreiding van sawahs. Voor de malariabestrijding werden aassaineringsmaatregelen getroffen. Echter kon weinig op dit gebied worden gedaan, daar de Japanners hierbij zoo goed als geen medewerking verleende.
In de navolgende kampongs welke in de onmiddellijke omgeving van SoE zijn gelegen, heerschen nog endemisch malaria: Kobeloto, OEfono, OEbesak, OEtnana, Mbokoana, Fafinisin, Klofo, OEtimo.

Framboesia:

Het kan gezegd worden, dat de framboesia welig tiert onder de bevolking, daar er practisch geen salversan-injecties konden worden gegeven. Wel werden er enkele malen salversaninjecties gegeven door Japansche doktoren en verslaggever, wat echter onvoldoende was, daar deze injecties niet konden worden gegeven in verband met de onregelmatige en onvoldoende verstrekking hiervan door de Minseibu. Slechts patiënten met zware huid-

Werkzaamheden tijdens de Japansche bezetting.

De geneeskundige verzorging van de bevolking was van af de intrede van de Japanners in SoE,Februari 1942 tot 1 October 1942 bijna uitsluitend in Salversan injecties, echter naar oordeel van verslaggever met een veel te geringe dosis van 100-150 mgr voor volwassenen. Chinine werd ondeskundig door Japansche sergeanten of korporaalziekenverplegers aan alle kwa koortsende patiënten gegeven. Verder kwam Chinine in handen der bevolking door inruiling tegen kippen en eieren.
Sinds 1 Mei 1942 moest verslaggever z.g.samenwerken met de Japansche doktoren van SoE, voor de behartiging van de geneeskundige verzorging van de bevolking en geinterneerden op SoE.Begin October was er eindelijk een aparte polikliniek opgericht uitsluitend voor de bevolking.

Het Personeel:

Het personeel bestond uit: één geneesheer
één mantri verpleger
één vaccinateur,die als mantri-verpleger functioneerde
één hulpmantri verpleegster
één verpleger.

In Mei 1944 was de mantri van Nikiniki toegevoegd aan de Minseibu.
Het beginsalaris van verslaggever was f25,-(vijf en twintig gulden) zonder voeding.

Voedingstoestand:

Gedurende de oorlog en vol in het jaar 1943-1944 in de maanden December-Januari-Februari werden uit verschillende plaatsen sterfgevallen tengevolge van honger gerapporteerd. In het Amanatoensche en enkele onvruchtbare plaatsen werd poetak (een soort palm) gegeten.Ook papajabladeren,jonge vruchten z.a.mangga,tamarinde en koto boetan werden gegeten (een soort peulvrucht,die veel cynaukali bevat,dat echter door de bereidingswijze 20 maal uitkoken geelimineerd wordt.Toch werden enkele gevallen van dodelijke kotovergiftiging door mij geconstateerd).
In de maand Februari 1945 kwamen er 137 koelies van Koepang te SoE waarbij 7 gestorven waren tengevolge van honger en 20 van hen hadden dysenterie en beri2. Het waren Aloreezen, die dan eerst te voet naar Atapoepoe en van daar dan per prauw naar Alor moesten keeren.Onderweg waren tientallen bezweken.

De medicijnvoorziening:

De eerste troepen, die in SoE kwamen, hadden zoo goed als alles meegebracht naar Atamboea. Inclusief het instrumentarium, te weten ook een microscoop.
Voor de polikliniek, die opgericht was te SoE speciaal voor de bevolking, was de medicijnvoorziening onvoldoende. Het instrumentarium bestond uit 3(drie) verroeste kochers, 1(één) pincet, 5 (vijf) hechtnaalden met 10 (tien) ~~kwikken~~ buizen zijde, 1(één) glazen spuit van 10 cc. Een microscoop hadden we niet, al had verslaggever herhaalde malen hierom gevraagd. Er was per maand 3 of 4 flesschen chinine van 500 st.,100 st.aspirine,100 gr.Jodium Tinctuur,wat Jodoform, een tiental ampullen Salversan van 900 mgr.gegeven, dit laatste echter alleen in de eerste maanden. Ook chinine en aspirine werden na 1944 zeer ongeregeld verstrekt. Verbandmaterialen was in het begin nog al voldoende te noemen, echter in 1945 moesten we ons behelpen met Inheemsche watten en repen van pisangstammen. Tegen wonden werd oplossing van sulfas cuprieus gebruikt jodoform was niet meer te krijgen. Door gebrek aan chinine, werd kajoe oelar,kajoe leto geadviseerd.

Tournees.

Tournees werden wegens gebrek aan geneesmiddelen niet geregeld gemaakt. Wel werden mantris uitgestuurd of verslaggever zelf ging op tournee, wanneer er besmettelijke ziekten gerapporteerd werden of malaria endemie. De behandeling geschiedde dan door het treffen van hygienische

van endemieen gaan ze dan 2 of 3 x per maand op paardentournee de kampongs in.
Als regel ging ik in de droge etijd elke maand te paard het geneeskundig ressort in voor het geven van salvarsaninjectie's,à malariaonderzoek,vaccinatie en het nagaan van de algemeen gezondheidstoestand der kampongmenschen.
Het is ongetwijfeld teleurstellend, dat in de laatste maanden een stagnatie komt in de medicijnvoorziening; speciaal salvarsan is onvoldoende aanwezig.
Voor de vaccinatie zijn 2 vaccinateurs werkzaam in het vaccinedistrict Hollo en Zuid Amanoeban en vaccinedistrict Amanoeban en Amanatoen.

Vaccinatie:

Zooals bij het begin werd medegedeeld werden de eerste inentingen tegen pokken in dit ressort gedaan in 1912 door 2 vaccinateurs, een met standplaats Kapan voor Hollo en Niki2 voor Amanoeban en Amanatoen.
Sinds de vestiging van een arts op SoE, hebben beide vaccinateurs de standplaats SoE, waarbij het geneeskundigressort verdeeld wordt in 2 vaccinedistricten omvattende ieder ± 50.000 zielen.
De toegepaste werkwijze is de gescheiden stelsel.
Voor de vaccinestof werd een aanvrage ingediend, waarbij de maandelijksche benoodigde hoeveelheden inentingstof voor beide vaccinedistricten vermeld staan, zoodat maandelijks te SoE natte koepokstof ontvangen werd.
In het jaarverslag van de DVG.1938 staat dat gedurende dat verslagjaar in het vaccinedistrict Amanoeban en Amanatoen 2713 personen werden gevaccineerd en 8572 gerevaccineerd.
In het vaccinedistrict Hollo en Zuid Amanoeban werden 2179 vaccinaties en 6768 revaccinaties verricht.
Gedurende de bezettingstijd werd praktisch geen vaccinatie gedaan. In 1943 werd door mij een 15-tal buisjes droge koepokstof ontvangen van de Minselbu; in totaal werden door mij 500 kinderen gevaccineerd,waarvan slechts de helft gelukt is.Een tweede zending van 1945 van 40 buisjes ook droge koepokstof uit Bandoeng bleek heelemaal onwerkzaam te zijn. Eerst in Juni 1946 kon de vaccinatie- en revaccinatie met natte koepokstof uit Australie worden gewerkt.De houdbaarheid dezer vaccine is ± 2 weken bij kamertemperatuur.Daar toendertijd de regelmatige toezending van deze koepokstof niet verzekerd was en de hoeveelheden zeer beperkt waren,werd slechts gevaccineerd en wel in verband met de mogelijkheid van import, eerst de plaatsen aan de grote autoweg,daarna de kustplaatsen om dan de verst van SoE verwijderde kampongs onder handen te nemen zoodat het eventueele kwaad besmet gebied op korte afstand van den arts lag.
In het vaccinedistrict Hollo en Zuid Amanoeban werden 6713 personen en in het vaccinedistrict Amanoeban en Amanatoen 5840 personen gevaccineerd.
De gevaccineerde kinderen personen omvat kinderen van 6 maand tot 7 jaren.
In totaal werden bij zielenaantal van 57974 12552 = 23,6% gevaccineerd, wat als zeer geslaagd mag worden genoemd. Normaliter werd per jaar 4% gevaccineerd. (kinderen tot en met 1 jaar).
In 1947 werden in beide vaccinedistricten met koepokstof uit Bandoeng gewerkt.In totaal werden 3670 gevaccineerd en 8891 gerevaccineerd.
Een vrij belangrijk factor is dat de bevolking in kampongs op zeer grote afstanden van elkaar wonen, zoodat bij revaccinatie en vaccineinspektie niet altijd alle personen op de inentingspunt verzameld zijn.De eenvoudige Timorees brengt meestal baby onder de 6 maanden voor vaccinatie,hoewel van de kant van de vaccinateur herhaaldelijk aangedrongen wordt te beginnen met baby's van 3 maanden en ouder indien ze geen kinderziekten of toevallig ziek zijn.

De moëder die in hurkende houding de partus moet doormaken, wordt na afloop met koud water gebaad waarna een zeer hoete bad volgt waarbij niet zeldzaam brandwonden ontstaan.Vervolgens wordt ze als het ware gerookt boven een vuurtje met arang.
Al heel gauw wordt de baby met door de moeder of grootmoeder gekauwd pisang, rijst ja zelfs djagong gevoed!
Een systematische propaganda voor hygienische leefwijze en betere behuizing zal zeker de algemene gezondheidstoestand ten goede komen en als sprake kan zijn van ziekte en sterftecijfers deze zeker belangrijk zal doen dalen.

Hospitaal en poliklinieken.

Het hospitaal te Kolß is een Landschapsziekenhuis met een capaciteit van 30 bedden, vóór de oorlog was de capaciteit 15 bedden. Het geheel omvat een ruime ontvangkamer, een onderzoekkamer, een apotheek, een operatiekamer,die niet juist is gebouwd, (vlak naast de bijgebouwen), een mannenzaal, een vrouwenzaal, welke beide op mijn voorstel door eenvoudige tusschenwand in 2 afdeelingen worden verdeeld, zoodat een zekere selectie van de opnamepatiënten kan plaats vinden, naar de ernst en "stand" der patiënten.
Een vroeger als goedang gebruikte kamer gebruik ik nu of meer als isolatiekamer. Verder een laboratorium, wat zijn naam niet geheel waardig is. Er ontbreken nog talrijke benoodigdheden zoals de centrifugator, en andere belangrijke reagentia.
Het instrumentarium is nog onvolledig,bv. geen babyweegschaal,geen goede sterilisator,geen perforatoren,geen ernnioclast, geen instrumenten voor tracheotomie,wat soms levensreddend kan zijn bij afsluiting van de trachea bij ontstekingen, zwellingen etc. van de stembanden. Apparaten voor bepaling van het aantal rode bloedlichaampjes en witte bloedlichaampjes ontbreken evenzeens. Zelfs een polsteller bv.bezitten we niet. Een keuken en een lijkenkamer voltooien het geheel.
Opgemerkt dient te worden dat de zalen geen glazen ruiten bezitten,zoodat bij winderig weer deze vrij donker zijn.
Het poliklinielkbezoek varrieert van 100 tot 150 personen per dag.
Te Nikiß 27 KM van SoE-Atamboea kan sedert 1 Juli 1947 op de oude plaats in de nieuw gebouwde poliklinick, patiënten behandeld worden. Een maal per week op een Dinsdag (passardag) kom ik er per auto voor salversaminjectie en voor het behandelen van voor de hulpmantri aldaar moeilijke gevallen.
Nikiß is telefonisch verbonden met SoE, zoodat bij ernstige gevallen ik altijd geroepen kan worden. Het gemiddelde poliklinielkbezoek bedraagt: 40 personen per dag meer dan 2 x het aantal van vóór den oorlog.
Te Kapan bestond vóór den oorlog geen bepaald poliklinick.Er was een hulpverpleger die wat wonden behandelde en chinine en aspirine aan de patiënten gaf.Het gemiddelde bezoek was 12 p.d.
Na de oorlog heb ik in overleg met de Residentie Arts een mantriverpleger van SoE daar geplaatst, die in een onderwijzerswoning kreeg, waar tevens poliklinick wordt gehouden. Binnen-kort zal er een nieuw poliklinickgebouw worden gebouwd,die meer aan de gestelde eischen voldoet. Het gemiddelde bezoek van deze poliklinick bedraagt thans 35 patiënten per dag.
Elke Donderdag, evenzeens een passerdag voor Kapan kom ik deze poliklinick bezoeken.

Personeelbezetting.

Te Soë heb ik een gediplomeerd mantri-verpleger met een CBZ.opleiding, een hulpmantri-verpleegster uit Koepang, 1 ziekenoppasser, 2 ziekenoppasseressen en 1; volontairsgdie een kleine salsgeld krijgen van het Landschap.
Te Nikiß wordt het dagelijks werk gedaan door een hulpmantri-verpleger met ruim 19 jaren ervaring (diploma Koepang).
Te Kapan een der oudste hulpmantri's met ruim 25 jaren ervaring.
Beide mantri's tourneerden 6 à 7 dagen per maand in hun ressort,bij rapport

Ofschoon ze heel weinig groenten gebruiken, soms weken achtereen alleen djagong met zout, (het groenten-menu bestaat hoofdzakelijk uit papajabladeren en bloemen, in den regentijd ook laboe, labobladeren en de bloemen (laboe = een maleisch soort),komt avitaminoSen zeer weinig voor. Ook Pellagra, een deficientie ziekte, waarvan een der theorien voor het ontstaan vermeld wordt de eenzijdige mais voeding, komt hier praktisch niet voor.
Voornaamste verschijnselen van Pellagra:
Begint als regel, met gastro intestinale verschijnselen, symptomen van zenuwgevoeligheden. In vele gevallen karakteristieke ontstekingsverschijnselen van bepaalde deelen van de huid,in eenige weken soms maanden verschijnen op rug der handen, soms ook aan de nek,armen,voeten en neus plekken gelijkende op zonnebrand later lijkende op droog eczeem.Vooral gezien bij zenschen, die voornamelijk djagang als hoofdvoedsel gebruiken.
Dat het niet een onschuldige ziekte is blijkt uit The Tropical medicine van Rogers and Megaw, dat in 1916 in de Zuidelijke Staten van Amerika 150.000 gevallen werden geconstateerd met 10 tot 15.000 doodeni(p.461).
De Timorees, die volgens het onderzoek van Sylvar tot de proto-maleiers*) behoort met negroide**) inslag heeft vaak een vrij musculeuse bouw,doch bezit relatief geringe arbeidskracht,heeft echter een vrijwel uitzonderlijk weerstandsvermogen tegen weer en wind, slaapt vaak onder een groote boom in de open lucht met heel weinig lichaamsbedekking. In kampongs met een zeer koud klimaat zooals bv.Ofoe zag ik dikwijls kinderen tot 6 jaar geheel naakt rondloopen. Of dit een raseigenschap is kan ik niet beoordeelen, daar we hier geen idee hebben van de procentuele sterfgevallen onder de bevolking per jaar omdat eenvoudig nog geen registratie bestaat van geboorte en sterfte in de kampongs.
Het hoofdvoedsel is djagong, rijst wordt alleen bij feestelijke gelegenheden gebruikt even als vleesch.De schoolkinderen,die in de kampongs vaak in slechte internaten wonen,krijgen soms niet eens 1 x per maand versch vleesch. Wat ze doorgaans gebruiken is de "daging asi",een soort gerookt vleesch, vaak niet gezout.
Deze soort voeding moet naar de Westersche begrippen beslist onvoldoende genoemd worden.
Een mitonieluis, bestaat uit een koepelvormige uit alang2 gebouw,met slechts een kleine ingang waar men moet bukken om er door heen te komen; een raam heeft zoo'n kampongluis niet,zoodat het leven hier,waar voortdurend vuur wordt gestookt niet bepaald hygienisch genoemd kan worden.Zindelijkheid is bij velen ver te zoeken hun slimoest wordt wel eens gewasschen, W.C.'s kennen ze niet.
Reeds bij geboorte is de Timoree aan allerlei ernstige gevaren bloot gesteld. Wordt de navelstreng niet met een scherpe bamboe zg.bila,doorgesneden waarna de wondvlakte met gekauwde sirih wordt bedekt en wacht de doekoen niet de nageboorte af voordat zij haar instrument heeftverde, Als regel gebruikt de aanstaande moeder haar moest vervaleten slimoest,die vaak al weken soms maanden niet met water en zeep in aanraking is geweest. Al deze factoren dragen bij voor de vermindering van de levenskansen van de nieugeborene.
Indien een verplichte opgave bestaat van elk geboorte- en sterfgeval,zal het ons niet verwonderen, dat de sterfte onder de kinderen 2 of meer malen de kindersterfte in Midden Java van vóór den oorlog zal zijn. (Verloskunde in Ned.Indië door Prof.Remmelts 5,2% kindersterfte in Midden Java, 3,3% in Holland in 1935).

x) geringe lichaamslengte ± 150 cm, donkere huidekleur, zij neigen tot dolicho cephalie of zijn langhoofdig.

xx) kroeshaar, lengte van de mannen minder dan 150 cm.

De vóór de oorlog toegepaste werkwijze, was als volgt.Poliklinische patiënten bij wie(n) melaatschheid werd geconstateerd, werd geregistreerd op speciale kaarten, bevattende gegevens omtrent de ziektevoorgeschiedenis, familierelaties, wel of nooit in contact geweest met andere lepra-patiënten, tegenwoordige stand van de ziekte, de toegepaste therapie en de vorderingen in de genezing ens. Voor opname in de leprozenkampong werd als voorwaarde gesteld het positief zijn het dikke druppel preparaat of het aanwezig zijn van de huid en zenuwvorm in de 2^e graad(G2 en N2). Het beste resultaat was de dagelijkse toediening van chaulmoogra olie en injectie met gezuiverd hydnocarpusolie 1 x per week intramusculair. Verergering heb ik met deze methode niet gezien, wel bij sommige het stationair blijven van de ziektetoestand.
Leerzaam is het aan te halen dat in 1933 in Grisse de volgende werkwijze werd toegepast. Voorlichting van B.B. en desabestuur, opgave door den loerah van alle bekende gevallen en zorgvuldig onderzoek,waarbij de gegevens in een kaartsysteem verwerkt werden, systematische behandeling en afzondering in aparte huisjes op het erf van hun familie,waardoor groote psychologische voordeelen verkregen worden. Ook op Bali en Lombok past men dit stelsel toe, waarbij iedere desa zijn eigen lepra-comité heeft, dat zieken aanbrengt, laat isoleeren op het "enclave"gedeelte van het erf, op een bepaald gedeelte van de desa of een onderafdeelingsleprozerie. De leiders van dit werk noemen de resultaten hoopvol.
We wachten nog steeds op chaulmograpreparaten, de opbouw van de leprozenkampong en een ervaren verpleger op dit gebied.

Tropische zweer.

Een niet onbelangrijk aandoening, die na de oorlog zoo talrijk op de polikliniekan voorkwam en veel door mij gezien werd op tournée is de tropische zweer, die soms ontstellende groote afmetingen kon aannemen, flinke stukken weefsel deed nekrotiseeren en de lijders tot invaliden maakte. Het specifiek middel hiertegen is jodoform, dat helaas thans niet meer verkrijgbaar is. De zweren worden op de polikliniekan met kalium permangaan-oplossingen behandeld met tamelijk goede resultaten. Ik veronderstel dat de algemeene voedingstoestand een belangrijke rol speelt bij de infectie door de spirochaeta Plaut-Vincent en de fusi vorme bacillen, want zelden zag ik deze zweren bij de "goed gevoeden".
In 1946 maakte influenza veel slachtoffers onder de bevolking in het Oosten in de kampongs Nailopo,Bastiamnoeti,Neofmnoe en Fatoemnasi.In totaal werden 207 sterfgevallen opgegeven.
In het zelfde jaar stierven 3 tot 5% van de maselenpatiënten aan pneumonie in sommige streken.

Algemeene gezondheidstoestand v/d Timorees.

De voedingstoestand is over het algemeen niet slecht te noemen, behalve in enkele streken van het Amanatoensche en wel in de maanden December, Januari en Februari, waar er dikwijls voedselnood heerscht; instede van djagoeng eten sommigen poetak afkomstig van de stam van een palmboomsoort, die meer een maagvulling is, en verder tamarindepitten en jonge manggas.
Hongeroedeem heb ik en mijn voorgangers nog niet geconstateerd, behalve in de bezettingsjaren.

ontbeet als ze buiten gehangen worden.
Helaas was voor ons Timor eenbieszalf onvoldoende aanwezig,terwijl van deze nieuwe geneesmiddelen slechts te vermaarlozen hoeveelheid aanwezig maanelijks genoeg voor 10 lijders.

Een volksziekte, die in sommige streken bv.Pisan,Soetis,Patoemnasi,Ofoe, Ohbesi nog al veel voorkomt (in totaal werden 65 patiënten geregistreerd) en waartegen na den oorlog zoo weinig is gedaan is de ziekten Morbus Hansen, de lepra, die door de bevolking niet zoo gevreesd wordt,onbekend van de kans op infectie, zoodat de lijders een groote bewegingevrijheid genieten waardoor ze niet gemakkelijk in een "leprozerie" kunnen worden gehouden. Een jaar geleden heb ik zelfs tijdens mijn tournée een melaatse gezien als geerge djoemat, die dan na nauwkeurig onderzoek direct ontslagen wordt. Gevallen van facies Leonalis en patiënten waarbij neusbeenderen, het harde verhemelte, bovenlip en een deel van de onderlip vaak door het vernielingsproces tot verdwijnen worden gebracht komt nog al eens op de polikliniek voor een zoentik(ze bedoelen hiermee de Salvarsan). Wel een duidelijk bewijs dat de bevolking deze ziekte niet onderkent wat op Java en Sumatra wel het geval is.
Zooals eerder vermeld bestond op Kapan een leprozenkampong van de Protestantsche Kerk onder dagelijksch toezicht van een hulpverpleger,die dagelyks de noodige wondbehandeling chaulmoograoliedruppels en levertraan aan de zieken toediende.Een maal per week werd deze kampong door de arts uit Soë bezocht voor het geven van Antileprol-injectie of injecties van gejodeerde familla esters van oleum chaulmogra.
Helaas is deze kampong door de Japanners afgebroken daar ze de melaatsen vreesden als de pest en wat het ergste was, dat ze de waterleidingbuizen vernield of ergens anders overgebracht hebben, zoodat tot op heden nog geen leprozenkampong gebouwd is, wat me dunkt een niet onbelangrijk tekortkoming is aan de medische verzorging van dit ressort.
Dat lepra niet geheel ongeneeselijk is blijkt wel uit de uitspraak van een bekend leproloog Dr.H.P.Lie, in The curability of Leprosy. Intern. J. of Leprosy 1935. 3 no 1 p.1. Leprosy,even in its most severe forms, is by its very nature a curable disease Medical science, therefore, must never cease striving to arrive at that which nature has shown to be obtainable It would seem at this stage of medical science, that the way or at least one of the ways to obtain this goal is to arouse and strengthen the reaction power of the human organism against the intruding entity, the leprosy bacillus.
Als illustratie mogen ik hier een ziektegeschiedenis van een leprapatiënt te mogen aanhalen van de huidarts J.D.Kayser, 's Gravenhage in zijn studie "Enige opmerkingen naar aanleiding van een dertigtal ziektegeschiedenissen von onderzochte en gedeeltelijk behandelde lepralijders."
Indo-Europeaan, 35 jaar steeds in Indië geweest, heeft 1 jaar geleden uitslag op het linkerbeen gekregen, die geheel verdwenen is.Daarna ontstond uitslag over het gehele lichaam. Tevoren nooit pijnen, wel koortsen gehad. Thans talrijke grootere en kleinere, geel bruine vlekken en infiltraten, waarvan enkele kringvormig met lichter gekleurd centrum op het gezicht, beenen, nates, l.ellleboog. Geen zwelling der zenuwen noch van lieren. Temp - pijn - tastzin sterk afgenomen geen bacillen gevonden. Gewone behandeling met warme baden, zalf met ac.pyrog. of met resorcine.Derde jaren inj. van vl.gynoc. comph en 1xw pillen met ol.chaulmogra van 5 dr, later deze alleen, waarvan hij tot 24 p.d. goed verdroeg. Na 4 jaren waren alle verschijnselen verdwenen behalve de sensibiliteitsstoornissen op de benen, die wel geringer waren geworden.Hij heeft zich daarna nog 5 jaren 1 á 2 x 's jaars laten onderzoeken zonder iets gevonden werd. Daarop afgesproken, zich alleen te vertoonen, als hij iets verdachts meende te zien. Niet meer teruggekomen. Het is hem gelukt in Holland een goede betrekking te krijgen zoodat hij hier gebleven is, waaraan ik het gunstig verloop toeschrijf".

van propagandisten der Westersche geneeskunde.
Bekend waren de plaatsen aan de Zuidkust van dit researt.In het Ibloesche is deze ziekte vrijwel gering vergeleken met de landschappen Ammoeban en Ammatoen.
In 1930 werden 1821 Neotreparsenan-injecties gegeven, waarvan 2190 in de kampongs. Verbruikt werden 1622 ampullen à 0,9 gr.
In de Japansche tijd kon door mij gedurende de heele bezettingstijd slechts 300 injecties gegeven worden. Van de Minseibu kreeg ik in totaal 100 ampullen van 0,900. Door de Japansche dokteren werden ook Salvarsan hier en daar in de kampongs gegeven aan de bevolking maar van praktisch geen betaekenis.
In 1946 werd door mij 5104 neodiarsenol-injecties gegeven, waarvan 1925 op tournée in de kampongs.
Het jaar 1947 brengt een stagnatie in de systematische behandeling van deze volksziekte door onvoldoende aanvoer van Salversan-preparaten, zoo zelfs dat in de maand November gedurende 2 weken geen salversan op de polikliniekon konden worden gegeven.
Tot eind November van dit jaar werden in totaal 3505 injecties gegeven.

Baccilair dysenterie.

Een gevreesde ziekte, in dit geneeskundig ressort, die vaak veel slachtoffers eischt, en als regel in de maanden December, Januari en Februari in epidemien voorkomt, is de baccilair dysenterie.
Explosies van baccilair dysenterie werden waargenomen in de jaren 1934-1935 in de kampong Nifoe, Taboe en Kupan.
In 1936-1937 in het Amanatoensche in Noetain en omstreken,waar dagelijks tientallen sterfgevallen werden gerapporteerd. In totaal werden in deze streken 273 sterfgevallen waargenomen. De toegepaste bestrijdingsmethoden was het vaccineeren van de bevolking, isoleeren van de zieken in ziekenbarakken en het laten koken van water en voedsel voor de consumptie.
In den regel drinkt de Timorees ongekookd water uit waterbronnen,zelfs uit rivieren.
In 1938 kwamen kleine epidemiën voor en in de kampongs Fafinisin,Lakat, Tepas,Baboein en Oinoe.
Gedurende de bovengenoemde jaargetijden kwamen naast baccilair dysenterie ook talrijke gevallen van amoeben dysenterie voor (vliegentijd).Ook de tijd van jonge manggas zoodat door velen deze vruchten nog steeds word en wordt gedacht als oorzaak van dysenterie.Sulfaguanidine blijkt een uitstekend geneesmiddel tegen baccilair dysenterie te zijn, wat geluidig in voldoende hoeveelheid in het hospitaal aanwezig is.

Scabies.

Als volksplaag kan genoemd worden de schurft (scabies), die zeer besmettelijk is, welke ziekte zooals in Europa ook het geval was, tijdens de oorlogsjaren door het ontbreken van zeep tot een ontstellende hoogte is gerezen.Hoewaar geeft deze aandoening geen doodelijke gevolgen maar bij de zware infectie kan de mensch ook niet zijn gewone arbeid verrichten en wordt zijn slaap beroofd door de soms ondragelijke jeuk.
Talrijke proeven,van recente datum, door Mellanby in Engeland gedaan, wijzen uit dat de scabienbesmetting zelden wordt opgedaan door besmette dekens of besmette kleeren,maar vrijwel uitsluitend door lichamelijk contact;scabies is wel bij uitstek wat de Engelschen noemen een "family disease". Behalve door dit rechtstreeksche lichamelijke contact schijnt het ook wel voor te komen,dat men besmet wordt door in een "nog warm" bed van een scabieslijder te gaan slapen;het aantal infecties dat op deze wijze wordt opgedaan is echter naar klein.
De vroeger toegepaste methode was de individuele behandeling met gecombineerde zwavelsalf (scabiessalf).
Bij de tegenwoordige behandeling met dixanthogeen vaseline - dixanthogeen emulsie en benzijl benzoaat emulsie hexachlorocyclo hexaan of Neocubisidol (Med.Fabrieken) is gebleken,dat ook bij niet wasschen van de kleeren het aantal reinfectie gering is.Kleeren en beddegoed worden voldoende

van salvarsaninjecties en bezoeken van plantsoen waar epidemies van malaria of bacillaire dysenterie heerschten.

Voornaamste Volksziekten.

Als ik overga tot de bespreking van de voornaamste volksziekten in dit geneeskundig ressort dan dient in de eerste plaats de zoowel endemisch als epidemisch optredende malaria genoemd te worden, in zijn verstrekkende gevolgen wellicht de grootste geesel der tropen. Daar we hier te maken hebben met een primitief volk, grootendeels nog analphabeten moet de bestrijding dezer volksziekte meer in het technische liggen, de technische verbetering van het milieu. Tot op heden bestaat de strijd tegen de malaria voornamelijk in het verstrekken van chinine en het maken van eenvoudige afwatering, drooglegging of dempen van kleine poelen. Grootschoopsche ontwerpen werken zooals dat gebeurde o.a. te Sibolga, Belawan, Probolinggo, Pasoeroean, de groote kultplantsen op Java e.a., waar, pionierswerk en wetenschappelijk arbeid, van technisch gepaard aan wetenschap, de zegetocht vierden, vooral de toegepaste malariabestrijding der Amerikanen tijdens de oorlog in de Pacific, waarbij tevens vliegtuigen ingeschakeld worden blijven voorloopig buiten ons bereik. Men zou door chinisatie en of verstrekken van voldoende atebrine op plantsen die van hun malaria berucht waren zooals Kolbano, Sei, Koeanfatoe, Noenkolo e.a. reeds veel bereiken doch waar zijn de noodige kwantum atebrine of chinine? Bescherming van het individu tegen muskietenbeet door slapen in een klamboe blijft nog steeds een fatsoenlijk illusie voor deze primitieve bevolking. De tot nu toe toegepaste bestrijdingswijze bestond en bestaat uit het geven van chinine, het maken van miltindices, en parasietenindices, vrij regelmatig ook door de rensortmantrie van Kollo, Amanoeban en Amanatoen, en het doen verdwijnen van muskieten-broedplaatsen voor zoover het in het bereik ligt van de bevolking. Helaas is de laatste tijd niet voldoende chinine ontvangen om aan de behoefte te voldoen (10.000 chinineapillen voor 100.000 inwoners gedurende 2 maanden).
Een malaria-mantri die in staat is anopheles-muskieten en hare larven te determineeren, dikke druppel praeparaten na te kijken en niet al te gecompliceerde terrein-situaties in kaart te brengen, van uiterst belang voor de bestrijdingswijze van de malaria is na de oorlog nog niet in dit ressort werkzaam.
Enkele getallen mogen dit malaria hoofdstuk besluiten. In 1946 werden 2485 gevallen behandeld waarbij 1491 op tournée. In 1947 4105 gevallen behandeld waarbij 2235 op tournée. Malaria-explosies kwamen voor in Mei 1939 in Kolbano, Sei en Pene waar dagelijks 10tallen personen stierven. Verder kwamen epidemies voor in 1946 weder op de bovenvermelde plaatsen en tevens te Noenkolo, OEjooki, OEpliki, OEbaki, Fatoeboeboet, Fatoemnasi en Nefomeee.

Als no2 op de ranglijst dient genoemd te worden de Framboesia, de morbus Gallicus, na de beroemde expeditie naar Napels door het leger van Karel VIII in alle landen verspreid, door de Tinoreos "Boeoen" genoemd met zijn funeste invloed op de gezondheid en velen tot invaliden heeft gemaakt, en die, wegens het praktisch ontbreken van salvarsan voor de bevolking, in de Japansche tijd welig tierde, waardoor tyrannieke tijdperk voor velen nog verergerd werd door de niet alleen nachtelijke soms ondragelijke pijnen maar vooral ook door de destructieve processen die deze ziekte bij den mensch veroorzaakt.
De bestrijding bestaat zooals algemeen bekend in het systematisch behandelen met salvarsan-preparaten. Een enkele inspuiting kan dikwijls de uitwendig zichtbare verschijnselen doen verdwijnen een voortreffelijke geneeswijze, een machtig wapen in de hand

Werkzaamheden der Medische Dienst in Zuid Midden Timor
door L I E S E N G T O N G.

Kort historisch overzicht.

In dit stuk wil ik een overzicht geven van de werkzaamheden der Medische Dienst in de onderafdeeling Zuid Midden Timor. Door de oorlog zijn alle archieven van het Landschapsziekenhuis op een jaarverslag 1930 na door de Japanners vernield zoodat wat betreft dat gedeelte de gegevens gebaseerd zijn op herinnering volgens mij volkomen betrouwbare inlichtingen en mijn eigen ervaringen.
Den van de oorlog geneeskundige die de Westersche geneeskunde in dit ressort,waar het inzicht in geneeskundige aangelegenheden gekleurd is door "animistische" levensbeschouwingen en waar de verlammende vrees voor de wraakzucht der onzichtbare machten leidt tot fatalisme en inertie, was collega Tafel, die in 1920 als arts een ziekenhuis en een polikliniek opende te Kapan met opname-capaciteit van 14 bedden en een poliklinisch-bezoek van gemiddeld 20 per dag.
Naast de polikliniek op Kapan, was een tweede onder beheer van een Inlandsmantri-verpleger n.l. te Noilmina waar het voornamelijk ging om de behandeling van de aldaar te werk gestelde gestraften en heerendiensten en koelies der B.O.W. Het poliklinisch-bezoek varieerde van 20 tot 30 per dag. Dat een inboorling uit de kampong deze polikliniken bezocht was te beschouwen als een curiositeit. Het verbruik van deze eenvoudige bijna 90% smalphalaten voor de Westersche geneeskunst was minimaal behalve voor de salvarsaninjecties.
Geschiedde de invoering der koepok-ententing op Java in 1804,die de kiem legde van een sanitaire organisatie, in dit ressort verrichtten 2 vaccinateurs een van Noilo en een van Amanoeban hun eerste inentingen in 1912.
In 1923 worden het ziekenhuis en polikliniek te Kapan opgeheven en een polikliniek te Soë geopend onder beheer van een Inlandsmantri-verpleger.
Van 1923 tot Januari 1925 was er geen opname gelegenheid voor de patiënten van Soë.
Eerst in Januari 1925 werd een klein hospitaal opgericht waar voornamelijk militaire patiënten werden opgenomen met een capaciteit van 5 bedden. De polikliniek,dat ook voor de burgers open was, had een gemiddelde van 20 patiënten per dag.
Een jaar later werd het tegenwoordige ziekenhuis opgericht.
In 1933 was Soë zonder geneesheer; een Inlandsmantri-verpleger was voor de polikliniek, waarbij opname van maximaal 6 patiënten(voornamelijk voor gestruften)was. Twee maal per maand bezocht de geneesheer uit Koepang deze plaats voor polikliniekwerk. In ditzelfde jaar werd op initiatief van de Protestantsche Kerk te Kapan een leprazen-kampong opgericht met opname van 30 patiënten, die in familie-verband in kleine Timorsche huisjes met eigen tuin woonden. Het dagelijks werk werd verzorgd door een hulpverpleger die tevens gouroe djemaat was.Deze "leprozerie" genoot een subsidie van f600,-- per jaar van het Landschap.
In November 1935 werd Soë definitief de standplaats van een BVG.Arts. Het ziekenhuis had een opname-capaciteit van 12 bedden en een polikliniek met een gemiddeld dagbezoek van 40 patiënten.De formatie van het hulppersoneel was als volgt:1 gediplomeerde mantri-verpleger
1 Inlandsmantri-verpleger
1 " verplegster en
3 vrijwilligers.
In Juli 1938 werd een nieuwe polikliniek te Niki2 geopend waar een Inlandsmantri-verpleger de dagelijksche werkzaamheden verrichtte.
Naast het poliklinisch-werk en relatief gering naalwerk, werd het ressort met paardentournee's bezocht voornamelijk voor het geven

1.GEZONDHEIDSTOESTAND.

Hiervoor verwijs ik naar het uitvoerige en voortreffelijke verslag van dokter Lie Seng Tong, waarvan ik niet veel heb toe te voegen . Slechts de volgende punten wil ik even onderstreepen:
1e. De herbouw van de leprozenkampong te Kapan heeft gestagneerd in de eerste plaats omdat andere bouwwerken noodzakelijk moesten voorgaan maar voornamelijk omdat er nog geen buizen zijn voor aanleg van een waterleiding naar de kampong. De.Durkstra had vorig jaar hoop deze uit Amerika te kunnen krijgen. Ook ontving ik nog niet de door Zijn Eerwaarde beloofde schatstaeckening van de op te zetten huisjes. Mogelijk zal in 1948 met het wederopzichten kunnen worden begonnen, waarbij voorloopig een bamboe-leiding zou kunnen worden aangelegd, welke echter voortdurend toezicht zal behoeven teneinde vernieling door vee te voorkomen.
2e. Uitbreiding van het aantal polikliniekken is gewenscht.Indien dit jaar de aanleg van de weg Nikil2-Boeikoma flink vordert, zou reeds een begin kunnen worden gemaakt met de bouw van een polikliniek in Poetain(de telefoonverbinding Nikil2-Poetain kan in ieder geval dit jaar gereedkomen - draad is reeds ontvangen). Een polikliniek in Poetain zou een tot nu toe afgelegen gebied ontsluiten voor betere medische verzorging.
3e. De medicijn-voorziening was gedurende 1947 slecht. Het is te hopen,dat in deze zeer onbevredigende toestand in dit jaar verbetering komt; ook aan instrumenten in het hospitaal te SoE is een groot gebrek.
4e. De laatste maanden deden geruchten de ronde over plannen van Kerkelijke zijde om hier een Zendingshospitaal te bouwen dan wel te beheeren. De bedoeling zou zijn te geraken tot een hospitaal voor opleiding van verplegend personeel. Volgens de bepalingen zouden daarvoor vereischt zijn: één arts, twee verplegers en een ziekenhuis van minstens 100 bedden. Het hospitaal te SoE heeft thans een bezetting van ± 30 bedden en dit is waarschijnlijk wel op te voeren tot 50, doch naar mijn meening zal men voorerst nog niet op een bezetting van 100 bedden mogen rekenen. In ieder geval is het ziekenhuis te SoE daarvoor veel te klein, bovendien ondoelmatig gebouwd en ingericht en reeds bouwvallig. Noodig zou derhalve zijn bouw van een modern nieuw ziekenhuis en aangezien officieel noch bij mij, noch bij de Kerkelijke autoriteiten alhier noch bij den Residentie-Arts iets over genoemde plannen bekend is, weet ik ook niet of het in de bedoeling ligt, dat dit hospitaal door de Zending wordt bekostigd, dan wel of de federatie de bouwkosten zal betalen en alleen de exploitatie door de Zending geschiedt. Ook weten wij niets omtrent de instantie,die een en ander wil entameeren (misschien de Simavi?), doch de Residentie-Arts had al het gerucht gehoord, dat een vrouwelijke arts reeds uit Nederland zou zijn vertrokken op weg hierheen. Alles gaat wel wat erg geheimzinnig, daar zelfs de plaatselijke instanties en de Geneeskundige Dienst niets officieels weten.
Mocht de eerste jaren nog niet tot de bouw van een nieuw hospitaal overgegaan worden, dan is uitbreiding van het tegenwoordige ziekenhuis met één zaal urgent. Op de federatie-begrooting 1947 is reeds een post opgebracht van f2,00,- als buitengewoon werk voor dit doel; er is nog geen bericht ontvangen of dit werk is goedgekeurd.
Hieronder volgt dan het verslag van dokter Lie Seng Tong, voor de samenstelling waarvan hem hier nogmaals dank wordt gebracht:

zou zijn met het op korten termijn beschikbaar komen van een [illegible]
hoorlijk timmerhout, het is de vraag of machines, auto's en andere [illegible]
hulpmiddelen aangekocht zullen worden voor een betrekkelijk klein bedrijf, als men dit vergelijkt met de groote ondernemingen op Borneo, nog afgezien van de steeds onzekere factor van flink werkvolk.
Wat betreft de culturen van het boschwezen verwijs ik in de eerste plaats naar bijlage 16, handelende over de tjendana-cultuur. De culturen van Oetmana en Fafinisin hebben tijdens de bezetting zwaar geleden, dwz. ze zijn volkomen verwaarloosd. Direct na het einde van den oorlog zag doch nog vóór den komst der eerste Nica-ambtenaren, brandde een stuk sandelhout-cultuur te Fafinisin af. Hier zijn ook aanplantingen van djati (in 1947 is met het uitdunnen begonnen) en van kajoe-merah (nog zeer jonge boompjes). Ook werd in 1947 begonnen met een uitbreiding van 10 H.A. sandelhout-cultuur, maar ook hier is het weer de groote moeilijkheid om aan werkvolk te komen voor het onderhoud. Juist in de regentijd als de lantana flink opschiet en de jonge boompjes dreigt te verstikken, is het haast onmogelijk den Timorees, die dan op zijn ladang zit, te bewegen om in loondienst als koelie te gaan werken voor het zoo bitter noodige onderhoud van de aanplant; zelfs het aanbod van extra textiel kan den Timorees niet verleiden.
Het zal nog lang duren voor de sandelhout-culturen inkomsten gaan afwerpen, maar tegen die tijd zou m.i. overwogen moeten worden of de huidige bepalingen t.a.v. in het wild groeiend sandelhout niet beter afgeschaft kunnen worden. In 1947 regende het proces-verbaal tegen menschen, die niet de noodige voorzorgsmaatregelen hadden genomen bij het branden van hun ladangs, waardoor tal van tjendana-boomen verloren gingen; het is mij bekend dat sommige lieden, die een sandelhout-boompje op hun ladang zien opkomen, dit reeds uitroeien, omdat men er toch maar last van krijgt als men voor gaat branden.
Wanneer de culturen gaan produceeren is het wellicht beter dat een regeling gemaakt wordt, dat een sandelhoutboom niet gekapt mag worden vóór zij een bepaalde omvang heeft en dus deugdelijk kernhout levert, doch dat overigens de Timoree zich eigenaar weet van de op zijn grond groeiende boomen. Hij zal er dan zorg voor dragen dat ze niet verbranden, jong opschietende boompjes zal hij cultiveeren, misschien gaat hij opzettelijk aanplanten.
Tenslotte de mededeeling, dat bij Benchonia een begin is gemaakt met een cultuur van pinus merkusii; of deze zal slagen kan thans nog niet worden gezegd.--

Nu toch enkele speciale diensten vermeld zijn,wordt in het kort nadegedeeld omtrent beschaeven.

Bijlage 17 is een staat van de in deze onderafdeeling gelegen reserves,totaal 36 stuks; hiervan heeft alleen de Mootis-reserve een behoorlijk oppervlak; de heel kleine reserves genoemd onder de No.'s 7,30 en 31 dienen tot bescherming van bronnen voor de watervoorziening van de vermelde kampongs. De reserve's liggen over het heele resort verspreid,hetwelk de controle op clandestiene aankap en aanleg van tuinen zeer bemoeilijkt.

Gedurende de bezettingsjaren is hier en daar op ergerlijke wijze in de reserves huis gehouden,het ergst in het landschap Mollo,waar vooral de Mootis-reserve en de Bidjeli-reserve zwaar geleden hebben, en waartegen de Zelfbestuurder practisch niets gedaan heeft.In Amanoeban en Amanatoen was de schade veel geringer. Direct na de bevrijding werd de occupanten van reserve-gedeelten aangezegd,dat zij in 1946 nogmaals mochten planten en oogsten doch daarna deze terreinen moesten verlaten met de verplichting steile stukken te terrasseeren en alles met jonge boompjes te herbeplanten;voorzoover daaraan in 1947 nog niet was voldaan zijn nog geen strafrechterlijke vervolgingen ingesteld,doch is door de tuinbezitters een verklaring getoekend,dat zij na de oogst de terreinen zouden verlaten met de reeds genoemde verplichting.Inderdaad is in de meeste gevallen daaraan voldaan;inzake een tamelijk groote occupatie in de Mootis-reserve wordt verwezen naar de correspondentie Agno.2097/6-1947.Door den Voorzitter van de Besturscommissie van Amanoeban is het verzoek gedaan de reserve Nakfoenoe te verkleinen en een deel vrij te geven voor Ladang-aanleg;er is daar inderdaad een groot gebrek aan bouwvelden;het verzoek is nog in behandeling bij den Opperhoutvester.De Mootis-reserve verdient speciale vermelding in verband met plannen deze te exploiteeren.Een groot deel van deze reserve bestaat uit "anpoepoe",een 2e of 3e klasse houtsoort,echter zeer goed bruikbaar voor binnenwerk in gebouwen. Terzake verwijs ik naar de rapporten van den Opperhoutvester Beunders en Meyer Drees,welke mij om advies zijn toegezonden,doch die weer aan den Afdelingschef zijn geretourneerd(zie Agno.121/11-1947);ook een kosten-berekening was er bij gevoegd; deze stukken kunnen wederom opgevraagd worden. Het laat zich op het oogenblik niet aanzien,dat spoedig met den opzet van dit houtbedrijf zal worden begonnen. De grootste moeilijkheid is om een in alle opzichten bekwaam bedrijfleider te vinden;een dergelijk iemand is beslist noodig,omdat hij,op vrij grooten afstand van Koepang in een eenzaam gebied zonder veel comfort geheel zelfstandig alle werkzaamheden moet kunnen leiden en technisch uitstekend onderlegd moet zijn.Was oorspronkelijk het plan om als aandrijfkracht voor de zagerij een locomobiel te koopen,die gestookt zou kunnen worden met afvalhout van de te kappen boomen,en voorts een paar tractoren aan te schaffen om de bomen uit het bosch naar de zagerij te sleepen,de tegenwoordige houtvester,Ir. Lörzing meent, dat zulks niet efficient is.Nog afgezien van de haast onoverkomelijke moeilijkheid om een 12-tons locomobiel op de Mootis te krijgen,zou men eigenlijk vervallen in twee technici, één voor de stoommachine en één voor de motoren; een motor als aandrijfkracht voor de zagerij verdient daarom de voorkeur.Een andere moeilijkheid is het werkvolk-vraagstuk.Zooals reeds eerder gezegd, is de Timorees niet te vinden voor geregelden loonarbid.Voor het houtbedrijf op de Mootis zouden benoodigd zijn:

1. een ploeg van ± 50 kappers
2. een ploeg van ± 30 man voor sleepwerk naar de zagerij
3. een kleine ploeg voor hulp in de zagerij
4. een ploeg van ± 50 man, die in contract-arbeid de gekapte stukken opnieuw beplant. Dit zou zoo moeten geschieden,dat deze ploeg den grond bewerkt,jonge anpoepoe plant,waartusschen voedselgewassen kunnen worden aangeplant.Deze laatste ploeg van monschen zou misschien niet zoo moeilijk te vinden zijn,omdat de grond waarschijnlijk goed is voor dó beplanting met djagoeng en padi.

De afvoer van het hout zal niet zoo moeilijk zijn.Uitgezonderd een paar gedeelten is aanleg van een autoweg van Adjaobaki naar Fatoemnasi en verder het bosch in,best mogelijk. De lengte bedraagt ± 16 K.M.

Indien geen eerste klas kracht als bedrijfsleider kan worden gevonden is het misschien beter aan de heele onderneming niet te beginnen.Hoewel Timor gebaat

zou

Na de behandeling van de landbouw en de veeteelt als middelen van bestaan kan ik over de andere bronnen van inkomsten en levensonderhoud heel kort zijn, aangezien deze van geen beteekenis zijn.
Visschvangst. Alleen bij Kalbano en Taoes wordt op zeer primitieve wijze een heel klein beetje visch voor eigen consumptie gevangen. Vóór den oorlog werd een beetje lola,batoe lega en tripang verzameld, maar dit gebeurt thans niet meer - de prijzen zijn niet loonend.
Jacht. De Timorees is een liefhebber van de jacht, zoowel met de speer als met de voorlader. Deze "oempan kip's" zijn er nog zeer veel, hoewel talrijke geweren eigenlijk door slechte verzorging niet meer bruikbaar zijn; men bewaart ze echter zoo lang mogelijk, want het zijn meestal "poesaka"goederen, die men van zijn vader geerfd heeft. Jacht wordt gemaakt op verwilderd vee, herten,wilde varkens,apen en moesangs;krokodillen schiet men alleen als deze boosten al te brutaal worden en klein vee weghalen; de boeaja is een heilig dier en heet dan ook bapa d.i.voorvader of beter: voormoeder. De jacht met het geweer is na de bevrijding sterk afgenomen wegens gebrek aan kruit; de Timorees is een goed schutter. Herten komen hier en daar voelvuldig voor; de huiden worden verkocht indien de prijs goed is.
Inzamling boschproducten. De bosschen leveren haast niets op wat eenige handelswaarde heeft. Alleen de winning van bijenwas en honing is van eenig belang; een goede bijenboom kan aardig wat opbrengen; de was wordt verkocht aan den Chinees, die het product zuivert en exporteert. De honing wordt voor een deel zelf verbruikt, voor een deel verkocht. Men onderscheidt vnl. twee soorten honing n.l. de oni hoeà(van de knjoe poetih) die in Augustus geoogst wordt en de oni anpoepoe (van de anpoepoe),welke in Februari/Maart wordt geplukt; de oni bois komt van bijen, die hun nesten maken in den grond of in holen van boomen en rotsen.
Inkomen uit loondienst. De Atoni heeft een afkeer van geregelde koeliearbeid. Ging hij voor den oorlog nog wel eens een poosje als "matroos" bij een Chinees werken om een paar belasting-centen te verdienen, op het oogenblik doet hij ook dat niet meer, omdat hij zonder veel moeite door het verkoopen van wat producten, aan zijn fiscale verplichtingen kan voldoen. Door het ontbreken van industrie en landbouwondernemingen is er trouwens geen vraag naar werkvolk. Alleen de wederopbouw van de verroeste gebouwen op de voornaamste plaatsen en het onderhoud van wegen en bruggen eischt regelmatig werkvolk en al gaat het niet altijd even vlot, het aantoonen van de noodzakelijkheid dezer dingen tesamen met de zachte dwang der Zelfbesturders heeft meestal wel tot resultaat, dat men in groepen gedurende een tiental dagen koeliewerk komt verrichten.
Naast de Timoreezen moeten nog even vermeld worden de Chineezen,Rotineezen en Savoeneezen. De eersten bestaan van tusschenhandel,kleinhandel, landbouw en veeteelt en enkele ambachten. De Rotineezen en Savoeneezen, voornamelijk wonende te Kupang in het gebied van Tepas en Toesasene zijn gedeeltelijk ambtenaar in dienst van den Lande,het Zelfbestuur en de Kerk; verder zijn het toekangs (timmerlieden,metaalaars,smeden),kleinhandelaars (papalele) en suiker-fabrikanten (in de laatste 2 kampongs).-

1940 zal getracht worden deze kudden op te kralen en weer mak te maken; verder zijn den Heer van Haarseveen bij vermis van den Hand van Landshoofden te Kefamenanoe + 220 runderen toegewezen ,zoodat vanneer de afwikkeling van deze zaak vlot verloopt en de verwilderde dieren weer mak gemaakt zullen zijn, het bedrijf weer een 1,00 beesten zal hebben,wat nog maar een vijfde is van de vóór-oorlogsche stapel, die zeker al aangegroeid had kunnen zijn tot + 4,000 dieren.
De Heer van Haarseveen, die op zijn hooge leeftijd, met veel energie aan het werk is gegaan om zijn bedrijf weer op gang te brengen,verdient hierbij n.i. alle steun. Hij is bijna alles kwijt geraakt; er was geen enkel paard meer over, van zijn melkvee zijn slechts enkele beesten teruggevonden, zijn huis, de kralen ja zelfs de prikkeldraad-omheining van zijn erfpachtperceel waren afgebroken. En het is daarom zoo teleurstellend dat het luttele bedrag van f6000,-- dat de Heer van Haarseveen als rentelooze bedrijfscrediet nu reeds ruim een jaar geleden van het Gouvernement heeft gevraagd, nog steeds niet is toegestaan; er komt zelfs geen enkel antwoord binnen op herhaalde herinneringen (zie dsr.brief van 3 December 1946 No.2473/30). Ook de vordering, die de Heer van Haarseveen nog heeft op het Departement van Oorlog wegens leverantie van 44 stuks slachtvee te Tjamplong, toen de Jap.reeds op Timor was geland,is nog niet betaald. Al kunnen misschien alle vóór-oorlogsche vorderingen op het Gouvernement nog niet in zijn geheel worden voldaan, het lijkt mij toch niet zoo moeilijk in dit geval een uitzondering te maken. Het is algemeen bekend hoe uiterst sober de familie van Haarseveen moet leven en een vlotte en royale verstrekking van het weinige kapitaal dat hij vraagt is niet alleen in het persoonlijk belang van de familie,maar het bedrijf kon vroeger ten voorbeeld gesteld worden aan de bevolking wat betreft veeverzorging,selectie,fok enz.
Het alle waardeering voor het goede werk, dat de Diergeneeskundige Dienst hier verricht,zou de Heer van Haarseveen op wat meer medewerking van deze dienst moeten kunnen rekenen. Het personeel moet m.i. opdracht krijgen voortdurend te.onderzoeken waar mogelijk nog vee van den Heer van Haarseveen kan grazen en dan bezitters moet afgevraagd worden op welke wijze zij aan de dieren gekomen zijn. De enkele kudden,die nog als koppel op contract zijn uitgegeven moeten teruggegeven worden.
Tot besluit van dit hoofdstuk kom ik nog even terug op hetgeen zonder "landbouw" reeds is opgemerkt over het lantana-vraagstuk.
Zooals ik daar al zei, verspreidt deze struik zich zienderoogen over heel Timor. Door een landbouwdeskundige (het kan ook een houtvester geweest zijn) genoemd "een uit den hemel gezonden uiterst nuttig gewas", zal men het er toch over eens zijn, dat - indien geen maatregelen worden getroffen - over een jaar of dertig dit land nog maar heel weinig of heelemaal geen weideterrein meer zal vertoonen. Het heeft geen zin "ach en wee" te roepen bij het zien van het met groote snelheid voortwoekeren van deze plaag voor de veeteelt; er moet iets tegen gedaan worden.Men zou de vraag kunnen stellen,waarom de bevolking niet elk jong-opkomend plantje met wortel en al uittrekt, zooals de Hollandsche boer de distels in zijne weide uitroeit,maar dan stelt men zich teveel voor van de ijver en v oruitziende blik van den Timoreesen en wanneer men hem het beroemde "après moi é le déluge" voorhoudt, zal hij vriendelijk antwoorden "nan neo" en niets anders doen dan een nieuwe sirihpruim nemen, achteraf het hoofd schudden en bij zich zelf denken: "waar maakt men zich toch druk over,er is nog genoeg gras op Timor". Op het oogenblik nog wel ja, maar ik zou dit land graag over 30 jaar nog eens terugzien.

deden zich tot nu toe nk nooit voor.De Chinezen - want het is overwegend deze bevolkingsgroep die veeweiderecht verschuldigd is - houden vrijwel uitsluitend Bali-runderen; bij de aanslag in de inkomstenbelasting wordt tegelijk het veeweiderecht vastgesteld,berekend derhalve naar het aantal dieren, zonder dat bij het bestuur nu precies bekend is waar de kudden geweid worden.
Na de bevrijding zijn de tarieven aanzienlijk verhoogd en voor 1948 zijn ze als volgt bepaald. Uitgegaan wordt van de gemiddelde marktwaarde van een sapi,karbouw of paard; deze zijn vastgesteld op respectievelijk f 80,- f 60,- en f 40,- per dier. Voor de eerste 25 beesten moet worden betaald 2%, voor het aantal daarboven 5% van deze bedragen; bovendien moet voor alle dieren, ook die beneden de 2 jaar worden betaald. De bedoeling van deze maatregel is gewest in de eerste plaats vermeerdering van inkomsten voor de federatie-kas, maar bovendien werd verwacht, dat de Chinees - en in de eerste plaats de bezitter van meer dan 25 dieren - een deel zou gaan verkoopen, waardoor men hoopte het groot-veebezit te verminderen. Er zijn verschillende Chinezen, die enkele honderden runderen bezitten; er is tot nu toe echter niemand geweest, die vee van de hand heeft gedaan op grond van dit hooge veeweiderecht. Om tot het beoogde doel te geraken zullen de tarieven nog belangrijk hooger moeten worden gesteld, doch ik zie de noodzaak er niet van in. De Chinees zorgt in het algemeen beter voor zijn vee dan de Timorees; het gevaar van slechte verzorging wegens het te groot zijn van de koppels gaat ook niet op. Men dient te bedenken, dat de Chinees-groot-veebezitter zijn dieren in meerdere afzonderlijke en verspreide kudden ter verzorging geeft aan den Antoni en deze laatste moet zoover gebracht worden dat hij niet meer voor een appel en een ei, i.c. voor een enkele nakomeling plus af en toe een stukje kain plus de verplichting van den eigenaar om zijn belasting te betalen, bereid gevonden wordt de koppel voor zijn "baba" te hoeden.
Een enkel woord moge hier nog gewijd worden aan het veebedrijf van den Heer van Maarseveen te Ioli, op de grens met Noord-Midden-Timor. Bij het uitbreken van den oorlog was de Heer van Maarseveen eigenaar van rond 2200 runderen; te Ioli heeft hij een erfpachtsperceel van ¾ H.A. terwijl hij op een stuk grond van 1000 HA. rondom het erfpachtsperceel vreweiderecht had; beide rechten waren schriftelijk vastgelegd, doch alle papieren zijn verloren geraakt (zie in dit verband het dzz.schrijven ddo.18 December 1947 No.2892/L).
Bij den inval der Japanners is een gedeelte van dit vee door de bevolking geroofd doch grootendeels door den bezetter weer opgeeischt, een deel is door den vijand voor eigen gebruik afgeslacht; volgens taxatie van den Heer Sjamsoe, toentertijd Indisch Veearts te Soë zouden de Japanners ongeveer 500 dieren hebben geslacht;of en zoo ja hoeveel beesten er naar Koepang zijn gedreven voor de slacht is niet bekend. Teneinde te voorkomen dat alle vrouwelijke dieren zouden worden afgeslacht heeft het personeel van de B.V.D. toen laten bekendmaken, dat men stieren kon inruilen tegen koeien; verschillende menschen hebben zulks gedaan en zijn dus nu in het bezit van koeien, die eigendom zijn van den Heer van Maarseveen. Begrijperlijkerwijze wil men deze thans niet teruggeven,omdat men zegt de dieren officieel door tusschenkomst van de B.V.D. te hebben verkregen in ruil voor een even groot aantal stieren. Enkele dieren zijn als contractkoppel verstrekt en hiervan heeft de Heer van Maarseveen reeds een aantal beesten terug; dit levert niet zooveel moeilijkheden op; de menschen weten, dat ze geen eigenaar doch nog slechts contract-koppel-houder zijn, zoodat zij eerder geneigd zijn deze dieren terug te geven als ze maar een paar rente-dieren, als vergoeding voor de verzorging, mogen behouden.
Rondom de terreinen van den Heer van Maarseveen loopen vermoedelijk nog tusschen de 100 en 200 half-verwilderde sapi's rond; in den loop van

slachtbriefje) geeft, waarna hij het dier gaat slachten en spoedig daarop de natte huid te gaan verkoopen bij den Chinees. Deze neemt het briefje in, trekt van de waarde van de huid de verschuldigde belasting af, maakt deze gereed voor export en gaat, zoodra hij een zeker kwantum huiden naar Koepang gaat afvoeren voor de geheele hoeveelheid inzage slachtbriefjes halen bij den radja tegen betaling van de verschuldigde belasting. Hieruit blijkt, dat er steeds een bepaalde marge moet bestaan tusschen de huidenprijzen en de slachtbelasting. Is de prijs van de natte huid zoo laag, dat het, na aftrek van de belasting, niet de moeite loont, deze naar den opkooper te brengen, dan zal de Timoreesche deze huid liever aan de honden geven, met het gevolg dat de slachtbelasting weinig of niets opbrengt. De huiden-prijzen zijn na de bevrijding echter zoodanig, dat volhanst altijd verkoop zal plaats hebben.
De Chineesche opkooper begint met de huid te schaven, d.w.z. middels speciale messen worden alle vleesch- en vetdeeltjes zorgvuldig verwijderd. De natte huid wordt vervolgens gedompeld in een oplossing van arsenicum, dat vóór den oorlog zoowel in poedervorm als in vloeibare toestand in den handel was. Vervolgens wordt de huid strak uitgespannen op een houten raamwerk en uitgedroogd gemaakt. Export heeft plaats naar Java en Makassar, waar de huiden worden gelooid; de huiden van Timor staan bekend om hun goede kwaliteit. Het verwondert eenigszins, dat in dit veeland geen leerlooierij bestaat, temeer daar de bast van de kabassk-boom looistofhoudend is en hoewel alleen en uitsluitend gebruikt waarschijnlijk van inferieure kwaliteit is, toch door vermenging met synthetische looistof n.i.bruikbaar zou zijn. Wellicht komt dit, omdat het looien van huiden speciale vakkennis vereischt en hier niemand is, die deze kunst verstaat.

Veehandel en -uitvoer.

Het zijn voornamelijk de Chineezen en Arabieren in Koepang, die de handel in vee beheerschen. Zij hebben hun connecties in het binnenland, die de dieren opkoopen en naar Koepang drijven, vanwaar de verscheping plaats heeft; pas sedert ruim een half jaar echter heeft weer gerogeld uitvoer plaats naar Java en Makassar.
In 1947 werden naar Koepang verkocht 203 runderen en 341 buffels. Hoeveel hiervan uitgevoerd werd en hoeveel voor de slacht in de kota Koepang was bestemd, is dez.niet bekend. De dieren waren uitsluitend afkomstig uit de landschappen Mollo en Amanoeban; verreweg de meeste uit Mollo.
De vóór-oorlogsche tarievenpolitiek van de K.P.M. was funest voor een bloeiende veehandel; de transportkosten waren zoo enorm hoog, dat de prijzen zeer laag waren en Timor niet kon concureeren met Bali, Soemba en Soembawa, van waaruit de vervoerskosten belangrijk lager waren, terwijl deze eilanden bovendien aangedaan werden door een speciaal daarvoor ingerichte veeboot; met de tegenwoordige tarieven ben ik niet op de hoogte. Enkele jaren vóór den oorlog werd te Soë een veepasser geopend; dit is echter van den beginne af aan geen succes geweest en de instelling werd dan ook spoedig weer opgeheven.

Veeweiderecht. Dit recht, waarvan aard en omvang zeer twijfelachtig zijn, bestaat daarin, dat een niet-Zelfbestuursonderhoorige zijn groot vee op een ruimen door natuurlijke grenzen aangegeven terrein, mag laten weiden, terwijl andere Gouvernements-onderhoorigen zulks niet mogen doen, doch de bevolking - de Zelfbestuursonderdaan dus - volledige vrijheid heeft haar vee op datzelfde terrein wel te laten grazen; voor zijn recht is de niet-landschapsonderdaan een retributie verschuldigd, die vóór den oorlog per jaar bedroeg f0,25 per beest van boven de 2 jaar (dieren daarbeneden waren vrij). Schriftelijke contracten zijn nimmer opgemaakt en dit is ook niet doenlijk wegens de moeilijkheid van het vastleggen van de terreingrenzen, het af en toe verplaatsen van de kudden enz; moeilijkheden

wordt. De geldswaarde van de babi is vrij hoog; een flink beest wordt wel eens geruild met een karbouw; uitvoer heeft niet plaats.
Ander vee, dan het bovengenoemde is voor deze onderafdeeling van geen belang. Alleen wordt nog opgemerkt, dat de bevolking veel honden houdt, die totaal niet verzorgd worden en een armoedig bestaan hebben; de dieren zijn altijd zoo mager als brandhout. Men houdt ze als waakhond en voorts voor de jacht op herten en wilde varkens. Hondsdolheid is nooit voorgekomen, ook na de bezetting gelukkig niet.

Veeziekten.

De meest voorkomende besmettelijke ziekten zijn septichaemia en miltvuur; explosies kunnen plotseling optreden met het gevolg, dat soms vrij veel dieren in korten tijd succombeeren. Op hoofdenverpaderingen moet er dan ook telkens voor op gewezen worden, dat het optreden van veeziekten ten spoedigste moet worden gerapporteerd, zoodat de bestrijding terstond ter hand kan worden genomen; vooral de gevreesde miltvuur eischt soms talrijke slachtoffers. Surra onder paarden komt betrekkelijk weinig voor, en alleen in de laagste streken bij de Noilmina-rivier.
De onderafdeeling heeft thans drie mantri's van de Diergeneeskundige dienst, n.l. één in elk landschap met als standplaatsen: SoE voor Amanuaban, Kapan voor Mollo en Knonitas voor Amanatoen. De mantri van SoE is gediplomeerd; de beide anderen niet. Deze mantri's verrichten goed werk: zij reizen geregeld hun ressort rond. Een gelukkige omstandigheid is, dat al heel gauw na de bevrijding beschikt werd over goede injectiespuiten en dat vaccin steeds in voldoende hoeveelheden voorhanden is.
In 1947 is in het landschap Mollo - speciaal in de omgeving van enkele weideterreinen waar regelmatig besmettelijke ziekten plachten op te treden, prophylactisch gevaccineerd tegen miltvuur. Het is de bedoeling deze inentingen op geregelde tijden te herhalen en die ook in de andere landschappen uit te voeren.

Slacht.

De onderafdeelingshoofdplaats vormt een zgn.slachtkring die bestaat uit een cirkel van 5 KM.rondom de kilometerpaal in de kota. Binnen deze kring is het derhalve verboden te slachten zonder voorafgaande keuring,terwijl versch vleesch van buiten deze kring niet ten verkoop mag worden ingevoerd (zie slachtkringverordening voor SoE vastgesteld bij Besluit van den Resident van Timor en Onderhoorigheden ddo.14 Juli 1937). Een (ongediplomeerde) keurmeester is aanwezig.
Vóór den oorlog had SoE twee abattoirs, één voor groot vee en één voor varkens. Het laatste is totaal vernoest; wederopbouw is voorloopig niet urgent, daar in de kota betrekkelijk weinig varkens worden geslacht en indien dit wel gebeurt dit aan huis kan plaats vinden,waarbij de keurmeester gemakkelijk even kan komen keuren en aanwijzingen inzake de hygiene kan geven. Het runder-abattoir is zwaar beschadigd, doch tamelijk goed hersteld; alleen is het gebouw niet vliegenvrij wegens het ontbreken van gaas. Voor de keuring en het gebruik van het slachthuis bestaan tarieven. Bij verordening van het college van gecommitteerden van de Timor-Eiland-Federatie van 28 November 1947 No.66/ZEF. zijn nieuwe slachtbelastingtarieven vastgesteld; deze bedragen thans ~~xxx~~ fl.-- voor groot vee, ~~xxx~~ f2,-- voor een varken en fl,- voor een geit; de twee laatste tarieven gelden alleen indien het vleesch voor den verkoop is bestemd, wat er op neerkomt, dat bijna deze gehele slacht kosteloos zal zijn; alleen bij slacht in de kota SoE zal meestentijds belasting verschuldigd zijn.Verder kan in bepaalde gevallen vrijstelling van slachtbelasting worden gegeven (adatslacht echter tot een vastgesteld minimum). De slachtbelasting wordt vanouds gewoonlijk voldaan middels de huid. De adspirant-slachter geeft zijn voornemen kennis aan zijn toezegging, die hem een briefje(geen

verhongen. Het vee kan bijgevoerd worden met blad van een rond de laadang aan te leggen levende papaer van lantoro en met loof van katjangidjo of katjang tanah, padi-stroo en toeriasblad (zie in dit verband het schrijven van den Veearts ddo.20 April 1946 No.45/VII-a).

Paarden.

Het Timorpaard is van veel mindere kwaliteit en heeft veel minder temperament dan de Sandelwood van Soemba; merkwaardig heeft het dier haast niet en uitvoer van paarden naar Java heeft dan ook niet plaats.De Timorees is geen paarden-fokker, verzorgt deze dieren heelemaal niet en vangt b.v. niet geregeld de zeer lastige paardenvlieg weg.
Toch is het paard hier vrij sterk als rijdier en levert het in dit zware terrein toehoorlijke prestaties. Als lastdier wordt het steeds zeer licht beladen en men zal het dier niet gauw oververmoeien.Rugwonden,tengevolge van doorzitten ziet men veel minder dan op Soemba.
Het paard is niet inheemsch op Timor; de Timoreesche naam is bikase, een samentrekking van bidjael kase, dat "vreemde karbouw" beteekent; het is echter niet zeker van waaruit de import heeft plaats gehad.
In de maanden van strenge droogte komt onder de paardenstapel vrij veel sterfte voor. Het dier is niet zoo kieskeurig als de buffel en eet b.v. wel lantoro-blad, wat echter het merkwaardige gevolg heeft,dat er haaruitval plaats heeft; dit schijnt op zichzelf echter geen nadeelige invloeden te hebben. Het paard kan echter niet tegen het eten van het blad van de asem; het krijgt dan diarhoe, gaat ontzettend veel drinken en sterft tenslotte.
De beste paarden vindt men in Bollo, de slechtste in Amanatoen.In het laatste landschap en speciaal in Poetain en Toianas houdt men maar weinig paarden, omdat de kans heel groot is, dat ze toch maar gestolen worden en verdwijnen naar Zuid-Belee en verder naar Portugeesch gebied.
De Timoree is overigens een goed spoorzoeker en vindt soms na dagenlang rondtrekken zijn ros terug.
Vóór den oorlog werden te Soë ieder jaar races gehouden; goede renpaarden zijn er echter niet veel meer; bovendien is het racecterrein volkomen verwaarloosd en dicht gegroeid en is de tribune afgebroken. Ik geloof niet, dat het organiseeren van races veel bijdraagt tot een betere verzorging en een op beter peil brengen van het Timorpaard. In het binnenland laat men op paasdagen nog wel eens paarden tegen elkaar loopen.

Klein vee. Geiten. Deze komen in deze onderafdeeling niet zoo heel veel voor, hoewel het aantal zeker op het dubbele kan worden gesteld van wat de belastingstaat aangeeft. Het is een klein, maar sterk dier, dat juist in de droogste maanden goed in het vleesch zit; uitvoer uit deze onderafdeeling heeft niet plaats; het transport naar de havenplaatsen is te ver; de huiden worden verkocht aan Chineesche opkoopers.
Er zijn vóór den oorlog een paar Ktawa-bokken verstrekt; deze schijnen gestorven te zijn en een herhaalde proefneming en op deze wijze een grootere geit te fokken schijnt niet in de bedoeling van de N.V.D. te liggen.

Varkens. Wanneer bij de belasting-aanslag naar het vee-bezit gevraagd wordt, antwoordt de Timoree met: fafi nese = één varken. Het aantal varkens is veel grooter dan de staten aangeven. De dieren zijn van slechte kwaliteit en blijven doorgaans vrij klein; zij worden haast uitsluitend gehouden voor eigen slacht en het vleesch wordt veel gegeten bij feestelijke gelegenheden en bij de offer-cultus; bij groote dodenfeesten kan het aantal te slachten dieren in de honderden loopen en de Timoree kan er zooveel van verzwelgen, dat hij er bijna misselijk van

van 1 stier met 10 koeien, terug te betalen: kapitaal + 1 rentedier per jaar te rekenen vanaf het 1e.jaar. In 1932 werd eenzelfde koppel verstrekt echter met terugbetaling van kapitaal + 1 rentedier per jaar te rekenen vanaf het 1e.jaar.
In de jaren 1933-1937 bestond een contract-koppel slechts uit 1 stier met 5 koeien, terug te betalen: kapitaal + 1 rentedier per 2 jaar of gedeelte daarvan. Het laatste contract tot aan het uitbreken van den oorlog bestond uit verstrekking van 1 stier met 5 koeien, terug te betalen met zes volwaardige slachtrijpe ossen. Zoolang het contract liep, betaalde hij voor het vee geen belasting. Van de rentedieren werden weer nieuwe koppels gevormd en uitgegeven; dieren die ongeschikt werden bevonden voor de voortteling werden gecastreerd of geslacht. De koppels stonden onder voortdurende controle van de B.V.D. Vrijwel alle oude contract-koppels zijn afbetaald.
Na de bevrijding kon niet direct weer begonnen worden met het verstrekken van contract-koppels door gebrek aan voerzen. Bovendien was de voorts, de Heer Huitema, een groot voorstander van het uitgeven van slechts 2 of 3 koeien en den niet aan de hoofden, maar aan den gewonen man. Bij de vroegere verkwijze waren de koppels na enkele jaren eigenlijk al te groot om een goede verzorging te waarborgen. Thans krijgt men slechts een paar koeien, die gedekt moeten worden door een stier van een in de nabijheid wonende contractant, die naast zijn 2 of 3 koeien een stier krijgt met de verplichting dat hij dit dier de koeien van zijn mede-contract-houders moet laten dekken. Op deze wijze wordt beoogd een groot aantal menschen klein-veebezitter te maken, waarbij tevens verwacht mag worden,dat de verzorging van het vee beter zal worden. Propaganda wordt daarbij gemaakt voor bijvoeding gedurende de schaarsche maanden aan gras, door het kappen van blaren en zoo mogelijk fabricage van hooi van gras en katjang-loof.
Verschillende van deze contracten zijn reeds afgesloten,voornamelijk in Amanatoon, waar nog zeer weinig Bali-runderen zijn; een model-contract is als bijlage 16 aan de memorie gehecht. Terugbetaling heeft plaats na 5 jaren van 3 rentedieren of na hoogstens 10 jaren van 4 rentedieren, indien de koppel na 5 jaren niet is afbetaald.
Het bali-rund is het dier van de toekomst. Een flinke uitbreiding van deze stapel kan in de komende jaren verwacht worden; er is groote vraag naar contract-koppels en er zijn zeker nog voor duizenden dieren goede weidevelden te vinden. Een groot voordeel is, dat de sapi in het algemeen reeds individueel bezit is geworden, in tegenstelling tot de buffel,die nog heel vaak familie-bezit is. Er dient voortdurend propaganda te worden gemaakt voor een betere verzorging, het voorkomen van verwilderingen, het tegengaan van vorming van te groote koppels e.d. M.i. moet doorgegaan worden met het verstrekken van slechts een paar voerzen aan een zoo groot mogelijk aantal menschen. Op deze wijze zal het rund spoedig "economisch goed" worden en in belangrijke mate kunnen bijdragen tot een verhoogd welvaartspeil. Het ideaal zou zijn als de Timoreesche gezinnen zouden kunnen worden tot oprichting van een gemengd vee- landbouwbedrijf.Een eerste vereischte is daarvoor n.l. te geraken tot vaste weidereinen en vaste landbouw-arealen, zooals onder het hoofdstuk "landbouw" bij de "landinrichting" is opgemaakt. Ik vermoed echter,dat er nog heel wat water door de Noilmina-rivier zal moeten vloeien, voor het zoover is. De adat verbiedt bv. nog het gebruik van natuurlijke mest uit de veekralen op de bouwvelden; het gebruik van het vee als trekdier voor de ploeg is nog totaal onbekend. Toch ware eens te overwegen of het niet mogelijk is door samenwerking van L.V.D. en B.V.D. en dan met overheidssteun een dergelijk gemengd bedrijf als proef op te zetten; daarvoor ware een flinke Timoreesche met veel ambitie uit te kiezen,wonende langs de autoweg,zoodat het gemakkelijk is hem van deskundig advies te dienen en zoodat zijn bedrijf geregeld kan worden gecontroleerd; wanneer dit bedrijf dan nog in de buurt van een school zou kunnen liggen, zou dit zeer zeker zijn propagandistische waarde

De eerste indruk na de bevrijding was, dat de veestapel gedurende de bezetting zwaar geleden had; de verhalen van de menschen over het op groote schaal afslachten door den vijand van groot vee, waren legio en inderdaad zag men langs de autoweg haast geen kudden meer grazen. Achteraf is dit n.i. erg meegevallen. Er is zeer zeker door de Japanners veel vee voor de slacht opgevorderd en vaak eenvoudigweg doodgeschoten. Daarnaast echter heeft de uitvoer van levend vee gedurende die jaren stopgestaan; voorts hebben de eigenaren hun dieren van het binnenland in gedraven en heeft er natuurlijk een vermeerdering door geboorten plaats gehad terwijl abnormale sterfte door ziekten weinig voorgekomen schijnt te zijn. Voorts zijn 1946 en speciaal 1947 zeer goede jaren voor het vee geweest; in 1947 is practisch geen dier gesuccombeerd tengevolge van te weinig eten of gebrek aan drinkwater, zoodat ik vermoed, dat de veestapel weer op vóór-oorlogsche sterkte zal zijn en wat de Bali-runderen betreft waarschijnlijk wel is toegenomen.

Buffels.

De karbouw is vroeger het adatdier bij uitmuntendheid geweest; ook nu nog worden bij doodenfeesten voornamelijk buffels geofferd, hoewel steeds meer ook het rund hiervoor gebruikt wordt. Een gelukkige omstandigheid is, dat bij doodenfeesten het aantal te slachten dieren niet meer zoo groot is als in oude tijden; alleen wanneer aanzienlijken, zooals verwanten van den radja en de hoofden overlijden, worden nog wel tot 50 en meer dieren geofferd. Direct na de bevrijding had de Zelfbestuurder van Amanoeban nog het plan een geweldig doodenfeest te geven voor zijn moeder, waarbij enkele honderden beesten zouden worden geslacht. Door het bestuur is hem toen aangeraden dit feest voorloopig uit te stellen gezien de toen nog voortgezette ernstige vermindering van den veestapel; het feest heeft tot nu toe niet plaats gehad en zal voorloopig - nu deze Zelfbestuurder is ontslagen - wel van de baan zijn.
Misschien neemt de karbouwenstapel eerder iets af dan toe; hiervoor zijn enkele redenen op te geven en wel 1e. de slacht bij de bovengenoemde doodenfeesten 2e. ook voor de gewone consumptie eet de Timorees liever karbouwenvleesch dan rundvleesch, 3e. slacht voor het maken van dendeng en 4e. het feit, dat de buffel een tamelijk zwak dier is en gauw succombeert als er gebrek ~~een tamelijk zwak dier is en gauw succombeert als er gebrek~~ aan gras en water is en niet graag ander voedsel (boomblaren) eet. Vooral de kalveren hebben het in de droge maanden hard te verduren en de sterfte is dan soms vrij groot. Ook het feit, dat de karbouw niet meer zoo sterk als vroeger adatdier is en de bevolking liever Bali-runderen gaat houden maakt, dat de buffel langzaam maar zeker door de sapi zal worden verdrongen.

Runderen.

De Bali-koe is nog vrij jong op Timor; de eerste koppel werd verstrekt in deze onderafdeeling ongeveer in het jaar 1910 (vóór dien zijn eerst Ongolerunderen geimporteerd, daarna Madoera-sapi's; Ongolo-vee is er niet meer; Madoera-runderen nog slechts enkele). Sedertdien is gebleken, dat dit dier hier uitstekend gedijt, getuige de groote uitbreiding van het aantal in betrekkelijk korten tijd. De sapi is veel beter dan de buffel bestand tegen de seizoenswisselingen en sterft veel minder spoedig in de maanden, dat het gras volkomen verdord is; ook is zij niet zoo kieskeurig en stelt zich tevreden met blaren van boomen en struiken en is veel vrachtbaarder dan de karbouw. Vooral gedurende de regentijd en de eerste maanden daarna verkeert dit vee in zeer goede conditie; ook de verzorging is in het algemeen beter en besmettelijke ziekten worden eerder gerapporteerd en aangezien de dieren makker zijn en gemakkelijker te kralen dan de buffels is ook de bestrijding van veeziekten minder moeilijk.
De Bali-runderen worden vóór den oorlog in koppels verstrekt, vrijwel uitsluitend aan de hoofden. Tot en met het jaar 1931 werden verstrekt koppels

Als tweede middel van bestaan dient de veeteelt gemeend te worden. Toch is het verkeerd te meenen, dat de veeteelt een belangrijke bron van volksinkomen zou opleveren. Dit komt in de eerste plaats, omdat het veebezit voor een groot deel nog in handen is van Zelfbestuurders, fettoeren en hoofden; weliswaar zijn er ook onder de gewone kampongmenschen wel die kleinere of grootere koppels buffels of runderen hebben of er één of een paar paarden op na houden, maar het zijn toch voornamelijk nog de hoofden, die groot-veebezitters zijn. In de tweede plaats is het vee nog niet zoozeer "economisch goed" geworden als wel het feit, dat het bezit van veel dieren een zeker maatschappelijk aanzien geeft; hoe meer beesten men heeft hoe hooger iemands aanzien is.
De groot vee-bezitters geven hun dieren meestal ter verzorging aan temoekoengs of gewone kampongliedden, die daarvoor nakomelingen uit de kudde ontvangen; dit aantal is meestal zeer laag, terwijl de verzorger heel vaak de aldus door hen verworven dieren eens moet slachten bij bepaalde gelegenheden (bruiloft - doodenfeest - tuinaanleg) en zoodoende vaak nooit zelf koppel-eigenaar wordt. Indien een koppel te groot wordt voor verzorging door één persoon, heeft splitsing plaats; de grootte van de te verzorgen koppel kan zeer uiteenloopen en varieert van enkele dieren tot 50 of meer stuks.
De verzorging van het vee laat vaak nog veel te wenschen over en er komen over de geheele onderafdeeling verspreid dan ook moordere verwilderde kudden karbouwen en sapi's voor. Het gevaar bestaat steeds, dat tamme dieren zich hierbij aansluiten. Verkara's over het doodschieten van zulke beesten komen nog al eens voor, omdat de jager meent op een verwilderd dier te mikken, terwijl achteraf blijkt, dat het gedoode beest een "malak" en oormerken heeft en de eigenaar dus den schutter aansprakelijk stelt voor het dooden van zijn vee. Naar ook aan de tamme kudden wordt vaak onvoldoende zorg besteed; het regelmatig opkralen der dieren, het selecteeren door slecht fokmateriaal uit de kudde te verwijderen, het bijvoeden in de allerdroogste tijd, dit zijn dingen, waarom de Timorees zich nog niet te veel bekommert.
Wat betreft de sterkte van de veestapel, wordt verwezen naar bijlage //a.6.c; deze staten geven echter beslist geen juist beeld van het aantal dieren in deze onderafdeeling, aangezien zij berusten op door de belastingplichtigen zelf gedane opgaven; een controle door slechts één belasting-mantri is practisch niet mogelijk, omdat de kudden grazen op weideterreinen over de geheele onderafdeeling verspreid, terwijl deze plaatsen vaak nog moeilijk bereikbaar zijn. Een goed georganiseerde veetelling, te verrichten door het personeel van de Diergeneeskundige Dienst zal zeker tot uitkomst hebben, dat er veel meer vee is dan bij de belastingaanslag wordt opgegeven; een dergelijke telling is voor zoover mij bekend nooit gehouden maar zou zeer wenschelijk zijn. De officieele veestapel (alleen groot vee) bestond na de belastingaanslag van 1947 uit: 12298 runderen
6812 buffels
4788 paarden.
Hierbij moeten opgeteld worden de dieren die aangeslagen zijn in het zgn. veevrijderecht, derhalve die beesten, welke eigendom zijn van Gouvernementsonderhoorigen; dit aantal was : 4176 runderen
18 buffels
65 paarden
wat een totaal geeft van 16474 runderen, 6830 buffels en 4853 paarden. Ik geloof, dat de veestapel veilig gesteld kan worden op de volgende cijfers: 22000 runderen, 8000 buffels en 6000 paarden.
De vóór-oorlogsche cijfers zijn mij helaas niet bekend; vergelijking met de belastingkohieren zou trouwens een verkeerd beeld geven, omdat vóór de inval alleen dieren boven de twee jaar werden aangeslagen, zoowel bij de berekening der inkomstenbelasting als bij het veevrijderecht.

Aan het einde gekomen van het hoofdstuk over de landbouw rest mij nan te bevelen de lezing van de volgende boekjes, aanwezig in het archief van den landbouwopzichter:
1. Het ladangvraagstuk van Ir.J.A.van Benkering (No.9 in de serie "Mededeelingen van het Departement van E.Z.)
2. Droogte-resistente gewassen van Dr. F.H. Endert (No.1 in dezelfde serie).
Beide boekjes zijn zeer leerzaam; het laatste handelt grootendeels over Timor.

Noot: Na het afsluiten van dit hoofdstuk werd van den Landbouwconsulent ontvangen het werkplan 1947/1948. Naar de inhoud hiervan wordt verwezen (dzz.Agendanummer 194/10).-

Het hoofd van de clan oefende namens de heele gemeenschap het beschikkingsrecht uit en hij is nu volgens mij, de pah toeaf, door van Vollenhoven genoemd "grondvoogd".
Door onderlinge oorlogen, verjaging uit elkanders gebied, de vredezame dan wel gewelddadige machtsvestiging van de radja-geslachten, negatie door het Nederlandsch bestuur en last but not least de christianisseering, hebben de pah-toeafs zeer veel aan invloed verloren. Hun bemoeienissen komen ongeveer neer op het volgende:
1. bij ingebruikneming van nimmer tevoren ontgonnen grond, vraagt men toestemming aan den pah toeaf. Deze kan weigeren o.a. op grond van de overweging, dat het bosch gereserveerd moet worden voor de wildstand of dat daar veel bijenboomen voorkomen of om hydrologische redenen of omdat er heilige plaatsen in liggen. Bij occupatie van vroeger reeds eerder bewerkte grond kan de clangenoot volstaan met kennisgeving, doch een vreemde moet betaald en toestemming vragen.
2. hij geeft toestemming en regelt de jacht in zijn gebied, de inzameling van boschproducten en bijenwas en vroeger van het sandelhout. Hij heeft recht op een deel van de opbrengst.
3. aanwijzing xxx van veeweide-terreinen.
4. beslissing van geschillen over grondkwesties binnen zijn areaal.
Ook door de Zelfbestuurders wordt toegegeven, dat zij, wanneer zij een tuin wenschen aan te leggen, zich wenden tot den betrokken pah toeaf. Wel zwaar komt dat in de praktijk meestal neer op een kennisgeven van hun voornemen en niet op het vragen van toestemming, maar toch blijkt er uit, dat zij de rechten van den pah-toeaf erkennen.
De functie van "grondvoogd" is erfelijk en gaat over op de oudste zoon. Geschillen tusschen pah-toeafs over de grenzen van hun gebied worden geregeld door den fetter indien beide gebieden in zijn ressort liggen en anders door den radja; deze treedt eveneens op, wanneer één of beide pah-toeafs tevens fetter is.
Naast de pah-toeafs hoort men vaak noemen de ana tobo en de ana mnòs; de letterlijke beteekenis is respectievelijk: hij die de tobe(een 6 of 8-kantig mandje met puntig deksel) vasthoudt en hij die de rijstkorrels vasthoudt. Zij zijn degenen, die bij de ontginning, het planten en oogsten de offercultus leiden en daarbij de voorspoed afsmeeken van de voorouders en de aardgeesten. Ik heb niet kunnen ontdekken of er tusschen beide een essentieel verschil bestaat in functie; men zegt dat al naar gelang bij het ritueel de tobe dan wel rijstkorrels gebruikt worden, men spreekt van ana tobe of ana mnòs; mogelijk geeft de studie van Ds.Middelkoop hierover opheldering.
De pah-toeaf zelf treedt soms op als ana tobe, maar vaak laat hij dit over aan oude familiehoofden (amafs); iedere pah-toeaf heeft een paar ana tobe's.
In het landschap Nolle worden de volgende pah-toeafs genoemd:
1. Eki Tafa Oimatan - fetter Netpala
2. Leoe Sanam - temoekoeng besar Koealeoe
3. Kaf Manbait - " " Fatoekoko
4. Knoe Sonbai - fetter Pahnene?
5. Bait Oimatan - " Noenbena
6. Eki Toesala - ex-fetter Noetis
7. Nono Nela - " Bidjoli
8. Nooke Nela - Biloto
terwijl enkele ana tobe's zouden zijn:
1. Oesaf Oimatan - temoekoeng besar Sace
2. To Oimatan - " " Besiana
3. Bnob Sonbai - " " Fatoe Nnoetoe
4. Eko Oimatan - " " Noeltsta
5. Nolo Noil - in het district Noetis
6. Bait Tapatap - idem.

levende pagger van b.v. kapok, lantoro,toeri.Aan te bevelen zijn boomen, waarvan het blad door het vee gegeten kan worden (b.v.lantoro). Dit is een enorm werk, maar zeker in gemeenschappelijke arbeid mogelijk.
d. bij de bepaling van het ladang-areaal moet de flinke reserves worden gerekend, in verband met de bevolkingsaanwas.
e. er moet een verordening worden vastgesteld met strafsancties voor eenieder, die handelingen verricht binnen een der arealen die daar verboden zijn, b.v. tuinaanleg binnen het weideterrein.Binnen elk areaal afzonderlijk zullen door de betrokken diensten maatregelen en demonstraties worden gegeven en propaganda gemaakt voor een betere grondbescherming.
Zoo zou de landbouwvoorlichtingsdienst zich kunnen toeleggen op:
1. terrasseering
2. tranche-beplanting met lantoro
3. groenbemesting
4. grondbewerking met patjol en waar mogelijk met de ploeg
5. aaneengesloten tuin-aanleg, gezamenlijk verlaten van uitgeputte gronden, aangeplant van bloekarherstellers, om te komen tot een rotatie-regeling.

De veeartsenijkundige dienst zou aandacht kunnen schenken aan:
1. maatregelen ter voorkoming van overbeweiding
2. propaganda voor het maken van hooi
3. import van de beste grassoorten
4. verzameling van de mest en te gebruiken op de bouwvelden.

De boschbouwkundige dienst zou zich o.m. als taak gesteld kunnen zien:
1e.beplanting van daarvoor geschikte gronden, vooral steile hellingen. Goede grondbeschermers schijnen te zijn de ainoeli en lantoro.
2e.combinatie van kleine reserves tot grootere complexen waar mogelijk
3e.ravijnbescherming.

Alleen een grootsch opgezet plan en de doadwerkelijke uitvoering daarvan zal de grondafspoeling binnen redelijke perken kunnen houden.Het zal geld kosten voornamelijk aan personeel, maar de resultaten zullen een zegen kunnen zijn voor land en volk.

Ten slotte in dit verband nog een enkel woord over den pah-toeaf.Het is mij bekend, dat Dr.Middelkoop (thans met verlof in Holland) bezig is met een verhandeling over het institunt van den pah-toeaf,zoodat ik kort kan zijn en wil verwijzen naar dit binnenkort door genoemden deskundige en adatkenner te publiceeren opstel.
Er heerscht n.l. begripsverwarring omtrent de betaekenis en de bevoegdheden van den pah toeaf, hetwelk o.a. zijn oorzaak vindt in het feit, dat hier evenzeer het Indonesische woord "toean tanah" ingevoerd is.
Wanneer men een Timorees vraagt, wie de "toean tanah" in zijn gebied is, zal hij meestal antwoorden "de Radja". En dit behoeft geen verwondering te wekken, wanneer men dit begrip in zijn letterlijke betaekenis neemt van "Heer des lands". Het kan immers niet anders of de vorst, die gezag uitoefent over zijn onderdanen, doet dit ook in zekere mate over den grond, over zijn grondgebied liever gezegd. Door de bemoeienis van het Nederlandsche bestuur met de landbouw, de boschreservecring,de sandelhoutexploitatie enz, was het steeds de Zelfbestuurder met wie men deze aangelegenheden besprak en regelde en helaas werd de pah toeaf daarbij al te vaak vergeten, niet opzettelijk maar uit onbekendheid met zijn functie en bevoegdheden, waardoor hij op den achtergrond bleef en aldus werd miskend.
Over het algemeen zijn de radja-geslachten van buiten gekomen; de oorspronkelijke toestand is geweest, dat dit land bewoond werd door "clans" of soekoe banoea's, die elk hun eigen gebieden hadden. Rondom de eigenlijke nederzettingen lagen uitgestrekte terreinen, die behoorden tot de clan, waar ieder lid van die soekoe banoea onder bepaalde voorwaarden kon ontginnen, jagen en boschproducten inzamelen.

opgevoerd en en einde gemiddeld kennis wordt aan de welfbron, dit voor dit eiland reeds tot al te rampzalige gevolgen heeft geleid. Van de oudere generatie valt op dit gebied niet veel te verwachten; de jeugd zal door degelijk onderwijs tot het inzicht komen, dat hun kinderen en klein-kinderen hen dankbaar zullen zijn, wanneer zij zullen zien, dat dit land nog op tijd voor een catastrophe is behoed..

3e. De erosie.

Als vanzelf kom ik dan tot het vraagstuk van de erosie, die, zooals bekend, op dit eiland van zeer ernstigen omvang is. Iemand heeft eens beweerd dat Timor, wanneer niet ingrijpende maatregelen op korten termijn worden genomen, over 100 jaar onbewoonbaar zal zijn, ondat er dan geen geschikte bouwvelden en geen water meer zal zijn,kortom dat dit land tot een woestijngebied zou worden.

Wanneer men oude menschen ernaar vraagt, hoort men vaak, dat in hun jeugd Timor meer bosch had en waterrijker was. Ongetwijfeld is dit eiland in ~~kwam~~ hydrologisch opzicht sterk achteruit gegaan. De volkomen zorgeloosheid van den Timorees voor het nageslacht,zijn gemis aan inzicht betreffende het groote belang van een goede bodembescherming en zijn gemakzucht hebben hem er toe gebracht dit land,dat volgens Ir.Meyer Drees vroeger zeker geheel met oerwoud bedekt is geweest, met ruwe hand en geheel onoordeelkundig te ontbosschen. De funeste gevolgen daarvan zijn zeer duidelijk merkbaar, speciaal op steile berghellingen, waar de bouwkruin totaal weggespoeld is en de steenachtige bodem voorgoed ongeschikt is voor eenige beplanting. Reeds jaren voor den oorlog is de aandacht gevestigd op de ernstige gevolgen van de erosie. Er werden agrarische commissies ingesteld, waarin deskundigen op het gebied van de landbouw, de veeteelt en het boschwezen zitting hadden, zoomede de bestuursambtenaren, de Zelfbestuurders en enkele hoofden, met de bedoeling middelen te beramen om te geraken tot een rationeele verdeeling in landbouwgebieden,veeweideterreinen en bosch-reserves en deze te binden aan vaste arealen. Eenig succes hebben deze commissies niet gehad; er was veel te weinig contact; bij mijn weten is de commissie nooit in vergadering bijeengeweest. Deze enorme zware taak is nooit op grootschoepsche wijze aangepakt.

Wil de grond tegen verder devasteerende invloeden worden beschermd, dan zijn m.i. ingrijpende maatregelen noodig. De dienst der landinrichting zou de leiding moeten hebben bij het groote werk van de verdeeling van alle grond in bovengenoemde arealen. Daarbij dienen deskundigen van genoemde welvaarts-diensten speciaal voor dit werk vrijgemaakt worden. De bevolking,speciaal de hoofden en niet te vergeten de pahtoeafs moeten volledig ingeschakeld worden, want - al zijn zij ook niet bij machte alle technische noodzakelijkheden te begrijpen - als men maar in zoo'n belangrijke aangelegenheid wordt gekend, dan is de kans op medewerking direct veel grooter.

En verder mag niet in de eerste plaats vanachter de schrijftafel en met gebruikmaking van mooie kaarten worden uitgemaakt,wat boschreserve, wat weideterrein en wat bouwvelden zullen worden. Voor deze groote en dankbare taak zijn field-workers noodig.

Zonder mij een oordeel aan te matigen over de methode, waarop de landinrichting zou moeten geschieden, meen ik toch de volgende punten naar voren te mogen brengen:

a. de landinrichting zou per stroomgebied kunnen geschieden; volledige inschakeling van bevolking, hoofden en pah-toeafs is een eerste vereischte.

b. bij de vaststelling van de weideterreinen dient er opgelet te worden, dat daarbinnen voldoende drinkplaatsen voor het vee - ook gedurende de droge maanden - komen te liggen.

c. òf het weideterrein, òf het ladangareaal moet worden omheind met een

2e. de onbekwaamheid van de mantri's. Geen van deze lieden heeft een opleiding genoten op landbouw-gebied. Door de Japanners is te Oepoera bij Koepang gedurende eenigen tijd een landbouwcursus opgericht onder leiding van den toenmaligen adjunct-landbouwconsulent Pello; de cursus duurde slechts enkele weken.
3e. de enorme moeilijkheden, die de dienst ondervindt om de bevolking tot betere landbouwmethoden te krijgen, en de geringe medewerking die hierbij van de zijde van de Zelfbestuurders en de hoofden werd ondervonden (enkele goede niet te na gesproken).
Tijdens de vergaderingen van Timor-Eiland-Raad en de Raad van Zelfbestuurders in Maart 1947 te Koepang gehouden, werd ook critiek op de landbouwvoorlichtingsdienst geuit; volgens vele leden doen de mantri's niet veel meer dan hun ressort doorreizen en vanaf hun paard neerzien op de ladangs en dan 's avonds in de kampong eens te informeeren hoe het staat met de vooruitzichten van de aanplant. Inderdaad wordt op het gebied van propaganda en demonstratie zeer weinig gedaan. Daarbij dient niet vergeten te worden, dat het werk van deze mantri's dikwijls ondankbaar is en uiterst moeilijk, doordat de bouwvelden geen aaneengesloten areaal vormen, doch de ladangs zeer verspreid, veelal op steile hellingen en moeilijk te bereiken punten liggen,waardoor de daadwerkelijke demonstraties slechts één of een paar menschen bereiken.
Voorgesteld is, dat dit lager personeel zijn werkzaamheid zal concentreeren op een paar complexen en daar haar voortdurende aandacht aan besteden zal. Deze complexen moeten niet het karakter krijgen van de vroegere proeftuinen,doch in de bevolkingstuinen van zoo'n complex zal door den tani op aanwijzing van den mantri overgegaan worden tot terrasseering,grondbewerking met de patjol en zoo mogelijk met een eenvoudige houten ploeg, het maken van een levende pagger,aanleg van lamtoro-rijen, beplanting met crotolaria-groenbemester enz.Voorloopig zijn kampong Oebosa bij Soë en Nonleoe bij Niki2 door den landbouwopzichter gekozen en als proef te dienen.Deze terreinen liggen langs de autoweg en zijn derhalve niet moeilijk te controleeren. Of er voldoende propaganda van uit zal gaan om ook de bevolking in het binnenland tot betere methoden te krijgen, zal de tijd moeten leeren.

2e. Landbouwonderwijs.

De bijzondere vervolgschool te Soë vóór den oorlog had een landbouwklas onder leiding van den onderwijzer Mone, die een landbouwacte heeft en nu nog werkzaam is aan de 6-jarige lagere school; veel nut heeft de klas niet gehad.
Op de vergadering van landbouw-experts te Makasser het vorig jaar gehouden, schijnt een belangrijk punt van bespreking het landbouwonderwijs geweest te zijn.Tot welke resultaten daar is gekomen,is mij niet bekend. Vóór dien tijd deelde Ir.Doornalen,landbouwconsulent te Koepang mij echter zijn plannen mee, die ongeveer het volgende zk inhielden.
De Heer Mone, die voor dit doel door de Protestantsche Kerk zou worden afgestaan, zou een cursus van + 6 maanden te Makasser gaan volgen.Na zijn terugkeer alhier, zou van iedere school één onderwijzer,die daarvoor het meest voelt en het best geschikt is, door den Heer Mone gedurende een korte cursus eenige landbouwkennis worden bijgebracht,waarna deze naar zijn standplaats terugkeert en op zijn school practisch onderricht te geven, waarbij de Heer Mone als een soort inspecteur geregeld de resultaten van het onderwijs persoonlijk controleert en waar noodig verbeteringen aanbrengt. Op deze wijze wordt gehoopt, dat de jongens, bij het verlaten van de school het geleerde in praktijk zullen brengen. Ik geloof, dat dit inderdaad zal kunnen bijdragen tot verbetering van de landbouwmethoden. Wanneer de onderwijzer en de inspecteur zich met hart en ziel aan deze taak wijden en de jeugd het besef weten bij te brengen van het groote belang, dat hiermede gemoeid is, zal in de toekomst tot betere methoden worden overgegaan,de productie kunnen worden

in de hoogere streken djeroekboomen voor.
Overigens is dit land arm aan goede vruchten en er wordt weinig aandacht besteed aan deze cultuur.Men kweekt enkele pisangsoorten,hier en daar komen mangga-boomen voor; de poteka (watermeloen) wordt op de erven en de ladangs geplant. De boeah nona (sirikaja) gedijt hier goed,evenals de noerbei. Aardbeien werden vóór den oorlog gekweekt in de proeftuin te Oilboebaki en door den Heer Agerbeek bij Adjaobaki; er is na den oorlog niet één plantje teruggevonden.
In het bergland van Mollo zouden waarschijnlijk sommige Europeesche en Australische vruchtboomen wel gekweekt kunnen worden b.v. de echte sinaasappel, druiven en pruimen. De moeilijkheid is, dat men deskundig moet zijn op het gebied van bemesting,verzorging,enoeien enz.
Groenten worden door de bevolking zelf weinig verbouwd. De heer W.Oïmatan te Adjaobaki(Kupan) heeft zich veel moeite getroost om een aardige groententuin aan te leggen.De beste resultaten worden verkregen met sawi,andyvb, sperciboonen,wortelen,tomaten,doperwten,capucijners,bieten en sla. De moeilijkheden voor een winstgevend bedrijf zijn:
1e. het verkrijgen van steeds weer goed zaai-materiaal
2e.het koelievraagstuk
3e.het transport; Koepang ligt eigenlijk te ver weg(130 KM),waardoor, vooral bladgroenten tijdens het vervoer veel te lijden hebben.
De tuin, die vóór den oorlog door den gepensionneerd kapitein Agerbeek te Oipoto (bij Adjaobaki) werd geexploiteerd, is na de bevrijding aan den Heer Caffin van Koepang gegeven.Door bovengenoemde moeilijkheden en onvoldoende toezicht is dit stuk thans vrijwel verwaarloosd.
Bij Niki2 woont een Chinees, die goed verstand heeft van koolbouw; door gebrek aan zaad levert zijn tuin echter slechts weinig op.
Ten slotte wordt opgemerkt,dat uitbreiding plants heeft van de teelt van uien; de L.V.D.heeft op enkele plaatsen proefbeddon aangelegd.Ook wordt door de bevolking steeds meer tabak aangeplant op de erven en de ladangs. De tabaksplant groeit hier uitstekend en misschien zou dit nog eens een handelsgewas kunnen worden voor Timor; een onderzoek naar de mogelijkheden voor een cultuur op groote schaal ware gewenscht.
Na de behandeling van de voornaamste voedselgewassen,dient nog op enkele punten de aandacht te worden gevestigd, die ten nauwste samenhangen met de landbouw.
1e. De landbouwvoorlichtingdienst.
In 1938 werd voor het eerst te Soë een landbouwopzichter geplaatst met enkele mantri's, waarvan er thans 6 in het ressort werkzaam zijn.De dienst dateert derhalve pas van 10 jaar geleden en in een land met zoo'n primitieve landbouwmethoden als hier, waar de bevolking bovendien nog zoo vasthoudend is aan de voorvaderlijke gebruiken, mogen niet in luttele jaren mooie resultaten en prachtige ~~xx~~ successen verwacht worden.Gedurende de bezettingsjaren is bovendien aan het eigenlijke en systematische voorlichtingswerk weinig gedaan. Het personeel van de L.V.D. was niet meer dan bevoorradingsinspecteur, dat nauwkeurig moest vaststellen hoeveel een ieder van zijn producten ten behoeve van den bezetter kon missen en de bevolking moest aansporen tot nog grootere aanplant van voedselgewassen. Toch zijn de resultaten die door de L.V.D. bereikt zijn n.i. niet in verhouding tot de kosten, die ~~uit~~ deze dienst zijn besteed.Hiervoor zijn echter voor enkele redenen aan te voeren.
1e. Het Hoofd van den dienst, ~~xxx~~ een landbouwconsulent te Koepang, had voor den oorlog de geheele Residentie als ressort, waardoor het contact met en de controle op de werkzaamheden van het lagere personeel zeer onvoldoende waren. Thans heeft de landbouwconsulent te Koepang alleen de afdeelingen Timor en Eilanden en Flores onder zich en zelfs nu nog komt het zelden voor, dat hij het binnenland bezoekt.

g. Aardappelen. Deze worden verbouwd in het landschap Mbilo in de kampongs Toenoea, Fatoe Manasi en Tboe . Men kweekt twee varieteiten n.l. de Bevelander (ovaal en glad) en de Eigenheimer (rond met veel oogen). De kwaliteit van beide soorten is zeer goed. Ziekten komen niet voor, behalve dat het blad vaak "roest" vertoond, wat op de knol zelf geen, maar mogelijk op de productie wel invloed heeft. Meestal plant men twee maal, voor het eerst in December met een oogst in Maart en voor de tweede maal in April met een oogst in Augustus/September. De tweede aanplant geeft de hoogste opbrengsten: de oogst in Aug./September 1947 beliep naar schatting 25 ton.
De aardappelcultuur kan veel verbeterd en sterk uitgebreid worden. Door de L.V.D. werd in 1947 vier ton opgekocht, waaruit het juiste poot-materiaal werd geselecteerd. De bevolking n.l. gebruikt als poters kriel en het is de bedoeling middels demonstraties van naast elkaar aan te leggen bedden van kriel en goede poters te laten zien, dat in het laatste geval het rendement veel grooter zal zijn. Deze proef-aanplantingen zijn aangelegd in Toenoea, SoE, Ofoe, Koeanfatoe, Soenoe en Kiki2.
Door haar uitstekende kwaliteit is de Timor-aardappel zeer gewild. Een groote uitbreiding van deze cultuur kan een belangrijke bron van inkomsten worden, temeer daar zeker de geheele oogst verkoopbaar is naar Koepang en vrijzeker de K.P.M.-schepen graag wat flinke hoeveelheden willen afnemen. Wanneer de bevolking zou kunnen worden gebracht tot bemesting van de bouwvelden, zou de opbrengst zeker nog meer opgevoerd kunnen worden.
h. Koffie (arabica) wordt op de erven in de hoogere streken van het landschap Mollo aangeplant. De oogst is nog al wisselvallig; de opbrengst in 1947 was zeer gering, maar voor dit jaar belooft de koffie een goede oogst. Uitbreiding van de aanplant heeft plaats. De L.V.D. maakt propaganda voor dit gewas; kweekbedden zijn in 1947 aangelegd in het landschap Amanoeban bij Koeanfatoe (2500 plantjes) en Sahan(1500 plantjes) terwijl nieuwe kweekerijen zullen worden aangelegd bij Neontes en Fatoebesin in Amanatoen.
i. Klappers. Komen voor op de erven, maar voornamelijk in de lagere streken; in het bergland blijven de vruchten klein. De noten zijn uitsluitend voor eigen gebruik; klapperolie wordt alleen gemaakt door den erfpachter Lie In Tjong te Boking(Zuidkust van Amanatoen), die daar een flinke klappertuin heeft; het transport naar SoE is echter ver en moeilijk.
j. vruchten. Het land ten Noorden van Kapan in Mollo is de bekende djeroek-streek van Timor; hier komen bij tienduizenden de djeroek tjina's en de djeroek manis vandaan, die per auto en te paard naar Kapan, SoE en Koepang worden afgevoerd. Eind Maart worden reeds de eerste vruchten aangeboden; in de maanden Juni t/m Augustus is deze heerlijke vrucht volop verkrijgbaar en tot in November toe kan men ze nog koopen. De boomen worden voornamelijk op de erven aangeplant; de kalkhoudende grond schijnt uitstekend geschikt te zijn voor deze cultuur; 1947 was een rijk djeroek-jaar en ook voor 1948 verwacht men een goede oogst. Vóór den oorlog was door de L.V.D. in de proeftuin te Oilboeboek(langs de weg SoE-Kapan) een begin gemaakt met veredeling van deze cultuur middels occulaties. Als moederstammen werden wilde djeroek-boomen gebruikt, waarop de oogen van uitgezochte goede tamme soorten werden geoculeerd. Ongeveer 70% van deze occulaties waren goed geslaagd en de boompjes waren bij den inval zoover, dat ze spoedig in de kampongs konden worden overgeplant.
De Japanners hebben alle boompjes gerooid; er zal nu opnieuw met deze veredeling worden begonnen op een stuk terrein nabij Kapan.
Deze djeroek-cultuur kan nog bijna onbeperkt uitgebreid worden en ik zie hier voor een ondernemend en deskundig iemand een goede bestaansmogelijkheid in het conserveeren van de mandarijn(djeroek tjina); een afzetgebied zal zeer zeker te vinden zijn. Ook in het landschap Amanoeban kunnen

Het is dele zand-oppervlak is derhalve zeer gering. Daarbij komt nog, dat, wanneer beproeving van enig regeerneel er onvoldoende bevloeiingswater is, niet dit gebied wel eerst beplant wordt.

Uitbreidingsmogelijkheden zijn er wellicht, maar toch niet zeer veel; wat is, dit kan, dat Roeniem van Djaak langs de Kalinkin-rivier, waar vroeger onder dwang van den toenmaligen resja van Sele een flink stuk zand-terrein is ontgonnen. De mogelijkheid om dit stuk andermaal in cultuur te brengen is, dat de bevloeiing weer van dit complex verwijderd wordt.

Een ander terrein ligt bij Gheraeng, ongeveer 15 KM. benedenstrooms van de Kalinkin-brug, langs de geïsoleerde rivier, waar door de Japanners een zeebk is aangelegd. Dit is een mooie vlakte met goede grond, maar hier is de moeilijkheid, dat de Kalinkin-rivier, die het bevloeiingswater moet leveren, na afloop van de regentijd snel daalt, de stroomdraad van de zeem naar de andere oever verlegd te hebben, in welk geval dan de bevloeiing daarna door de kali-kanten, die ook weer zijn op en terug hoeft en bestaan uit massale zeiltonnen, moet worden opgezet.

De grote vlakte van Kesa is n.l. niet voor bevloeiing geschikt te maken. Het water zou moeten komen uit de Kalinkin-rivier en de capaciteit in de droge tijden is beslist onvoldoende voor deze grote vlakte; er zou trouwens een z.g. veel te dure stuwdam gebouwd moeten worden. Bovendien heeft er nog geen bodemonderzoek plaats gehad.

Gebouw op den duur recht blijken, dat de aanleunende droge landbouw in de vlakten van Kesar een succes is, dan dient zeker ook de genoemde vlakte aan een dergelijk onderzoek onderworpen te worden. De Japanners hebben enkele H.A. in cultuur gebracht en beplant met katjang idjoe met uitstekende resultaten. Haar zware zelatting is de vlakte 12000 H.A.groot en dan zeker de moeite van een onderzoek waard, als is voor een deel beplant met kreeftbossen maar voor een groot deel vol men bouwers. De grond is zwart en begroeid met lang gras. Een andering artsen is ander veel ruimte aan te leggen, dat er overigens practisch geen gevaarlen waren aan een aanmerking kunnen zijn, dat de vlakte niet erg vruchtbaar is.

Naast de belangrijkste voedselgewassen rais en rijst dienen nog de volgende genoemd te worden:

a. rebi ketales. Dit wordt veel op de erven en ook wel op ladangs, tusschen de rais aangeplant. Het neemt als volksvoedsel een vrende belangrijker plaats in. Door de L.V.D. wordt propaganda gemaakt voor de inzichtige van gewoon.

b. ubi kaju of cassave. Aangezien dit gewas zeer droogteresistent is, is gedurende jaren voor den oorlog door de L.V.D. veel propaganda voor aanplant van deze cassave (variëteit:valanca) gemaakt,met goede resultaten. De knol is goed geschikt om gegeten te worden.

c. labou. Wordt veel tusschen de djagong geplant. De jonge loten ook kan als groenten en ook de vrucht wordt veel gegeten.

d. Katjang idjoe. Werd steeds meer aangeplant, vooral in het landschap Amanuban en in enkele gedeelten van Amanatoen (speciaal bij kerseng Niens). De oogst werd grotendeels verkocht aan Chineesche opkoopers. In het begin van de oorlog in 1942 beleefde dit gewas een grote oogst de eerste zevende, doch door de onzekerheids regeerval in September is - 75% verloren gegaan. De katjang idjoe wordt geplant in Mei/Juni en geoogst in October/November.

e. Andere katjang-soorten als katjang tanah, katjang merah en katjang kara worden in geringe hoeveelheden aangeplant. In Belu(kampong Besikama) wordt vrij veel katjang kedelé (bruine boonen) verbouwd.

f. Bibitkoot (ijlerah) en sorghum (djagong rote) worden weinig aangeplant. Beide zijn droogteresistent, vooral de laatste.

Het totale sawah-oppervlak is derhalve zeer gering.Daarbij komt nog,dat, wanneer tengevolge van weinig regenval er onvoldoende bevloeiingswater is, niet dit geheele areaal beplant wordt.
Uitbreidingsmogelijkheden zijn er weliswaar, maar toch ook maar weinig; zoo bv. bij Koa, ten Noorden van Tepas langs de Noilmina-rivier,waar vroeger onder dwang van den toenmaligen radja van Mbllo een flink stuk sawah-terrein is gewoest. De moeilijkheid om dit stuk wederom in cultuur te brengen is, dat de bevolking ver van dit complex verwijderd woont.
Een ander terrein ligt bij OEtaman, ongeveer 15 KM. benedenstrooms van de Noilmina-brug,langs de gelijknamige rivier, waar door de Japanners een sawah is aangelegd. Dit is een mooie vlakte met goede grond,maar hier is de moeilijkheid, dat de Noilmina-rivier, die het bevloeiingswater moet leveren, na afloop van de regentijd soms blijkt, de stroomdraad van de eene naar de andere oever verlegd te hebben, in welk geval dus de toevoerleiding dwars door de kali-bedding, die ook weer zijn ups en downs heeft en bestaat uit massa's rolsteenen, moet worden gegraven.
De groote vlakte van Bena is m.i.niet voor bevloeiing geschikt te maken. Het water zou moeten komen uit de Noilmina-rivier en de capaciteit in de droge maanden is beslist onvoldoende voor deze enorme vlakte; er zou trouwens een m.i. veel te dure stuwdam gebouwd moeten worden.Bovendien heeft er nog geen bodemonderzoek plaats gehad.
Wanneer op den duur mocht blijken, dat de mechanische droge landbouw in de vlakten van Timor een succes is, dan dient zeker ook de genoemde vlakte aan een deskundig onderzoek onderworpen te worden. De Japanners hebben enkele H.A. in cultuur gebracht en beplant met katjang idjau met uitstekende resultaten. Naar ruwe schatting is de vlakte 12000 H.A.groot en dus zeker de moeite van een onderzoek waard; zij is voor een deel beplant met toewakboomen maar voor een groot deel volkomen boomloos. De grond is zwart en begroeid met lang gras. Een autoweg erheen is zonder veel moeite aan te leggen. Dat er overigens practisch geen menschen wonen zou een aanwijzing kunnen zijn, dat de vlakte niet erg vruchtbaar is.
Naast de belangrijkste voedselgewassen mais en rijst dienen nog de volgende genoemd te worden:

a. oebi batatas. Dit wordt veel op de erven en ook wel op ladangs,tusschen de mais aangeplant. Het neemt als volksvoedsel een steeds belangrijker plaats in. Door de L.V.D. wordt propaganda gemaakt voor de fabricage van gaplek.

b. oebi kajoe of cassave. Aangezien dit gewas zeer droogteresistent is, is gedurende jaren voor den oorlog door de L.V.D. veel propaganda voor aanplant van deze cassave (varieteit:valenca) gevoerd,met goede resultaten. De knol is goed geschikt om gaplek te maken.

c. Laboe. Wordt veel tusschen de djagoeng geplant. De jonge loten eet men als groenten en ook de vrucht wordt veel gegeten.

d. Katjang idjau. Wordt steeds meer aangeplant, vooral in het landschap Ammatoen en in enkele gedeelten van Amanoeban (speciaal bij kampong Pisan). De oogst wordt grootendeels verkocht aan Chineesche opkoopers. In het begin van de uitzaai in 1947 beloofde dit gewas een rijke oogst te zullen geven, doch door de onverwachte regenval in September is ± 75% verloren gegaan. De katjang idjau wordt geplant in Mei/Juni en geoogst in October/November.

e. Andere katjang-soorten als katjang kedelee,katjang tanah en toeris worden in geringe hoeveelheden aangeplant. In Mollo(kampong Bonleoe) wordt vrij veel katjang deli (bruine boonen) verbouwd.

f. Djawawoet (gierst) en sorghum (djagoeng roté) worden weinig aangeplant. Beide zijn droogteresistent, vooral de laatste.

hen verzamelde eten en de slachtdieren aan het einde schoon op zijn (opgemerkt moet worden, dat van het vleesch der geslachte dieren een deel door de gasten mee naar huis genomen wordt).
Toch komt rijst als volksvoedsel steeds meer in gebruik; hetzelfde is het geval met cassi en cassave en in Kolio zelfs met de aardappel. Reeds werd opgemerkt, dat in de gewang-streken de poetak een belangrijk voedsel is, weliswaar voornamelijk in de tijd van schaarschte aan djagoeng doch ook wel in tijden, dat er nog voldoende maïs voorhanden is. De rijst blijft echter nog steeds het product, dat verkocht wordt om aan contanten te komen voor de betaling van belasting en de aankoop van kleeding en enkele andere noodzakelijke dingen; ook als ruilobject met pinang en zout doet het dienst.
De sawah-bouw is van weinig omvang. Dit eiland, door den Timoreesch genoemd "Pah Moto" = droog land, biedt zeer weinig mogelijkheden voor irrigatie; er is ten eenenmale onvoldoend bevloeiingswater aanwezig. Waar nog sawah-arealen worden aangetroffen, zijn deze van zeer geringe oppervlakte en de methoden van rijstbouw op deze bevloeide velden zijn uiterst primitief. Men laat het terrein onder water loopen, jaagt er vervolgens een kudde buffels door om de grond om te trappen en legt dan de vakken aan. Deze vakken zijn vaak heel klein, soms slechts enkele vierkante meters groot, waardoor veel van het oppervlak verloren gaat, nog afgezien van de moeilooze arbeid, die dit kost. Het vroeger breedwerpig uitzaaien van de korrels is vrijwel geheel vervangen door den aanleg van kweekbedden en het daarna uitplanten van de jonge rijstplantjes op de sawah-vakken. De toevoerleidingen worden zonder veel zorg gegraven, meestal onvoldoende diep en breed. Te onderscheiden zijn: 1 riviersawah's en 2 bronsawah's. Wanneer niet meer gevreesd behoeft te worden voor bandjirs, dws. ongeveer in de maanden Mei/Juni wordt een begin gemaakt met de aanleg van een primitieve dam en inlaat bij de rivier en wordt de leiding hersteld en schoongemaakt. Eind Juni of in den loop van Juli heeft de grondbewerking en de aanleg der kweekbedden plaats en begin Augustus worden de sawah's beplant; de oogst valt in begin December. Met de bewerking van bronsawah's wordt eerder begonnen: dit geschiedt ongeveer in April.
Hieronder volgt een staatje de voornaamste sawah-complexjes.

Riviersawah	Oppervlak in H.A.	Bronsawah	oppervlak in H.A.
Landschap Mollo.			
Bonleoe	10	Bestamoeti	6
Kosanono	4	Fatoe Knasi	8
Kosanoel	5	Bonleoe	5
Sanan	5	Binnoes	5
NoEbesi	4	Fatoemnoetoe	4
Nenas	2	Taroes	6
Bidjeli/Leob	4	OEkala	5
Biloto	5	Loli	8
Koa	6	Oilnasi	5
Konbaki	12	Besiana	3
Binnoes	4		
Hoes	5		
Poebasoe	5		
Toboe	5		
Fatoe Knoetoe	5		
NoElakoe	10		
Bisone	5		
Landschap Amanuban.			
NoElakoe	5	Noele	2
Sobo	5	Soepoel	2
Fatoemetan	5	Benloetoe	2
Bentocka	4	Tepas	20
Toeloenain	7	Babosin	2
Pene	30		
Tobloni			

Landschap Amanatoen.	
Rivier sawah	Geen.
Bronsawah	Sian 4 H.A.

heeft het wieden (tofa) plaats; dit gebeurt meestal slechts één maal, een enkele keer twee malen. Op de ladangs wordt voortdurend gewaakt tegen binnendringen van vee en bij de vruchtzetting tegen apen en kakatoe's. Het zgn. "patah djagoeng" heeft plaats in de maanden Februari t/m April, afhankelijk van het begin van het planten en van de variteit.
De meest voorkomende djagoeng-soorten zijn:
1e. de vroegrijpe soort (péna li-at); duur ± 2 maanden
2e. middenscoort (péna moé); duur ± 3 maanden
3e. laatrijpe soort (péna maes); duur ± 4 maanden.
De kolven worden geheel doodrijp geoogst met de schutbladen; de kolven worden samengebroept (ikat djagoeng) tot bundels variëerende van zes tot 36 kolven en zoo naar huis getransporteerd, waar de oogst opgeslagen wordt op de zolder; door de rookontwikkeling van het steeds brandende vuur wordt de mais behoed tegen aantasting door foefoek.
Ziekten komen in de djagoeng haast niet voor; minder goede oogsten zijn dan ook altijd te wijten aan de weersomstandigheden, v.n.l. onregelmatige regenval; langdurige droogte kan het gewas niet verdragen, evenmin overvloedige regens tijdens de bloeiperiode, waardoor onvolkomende vruchtzetting plaats heeft. Hevige winden en aardschuivingen kunnen voorts veel schade aanrichten.
Is de djagoeng wel het voornaamste voedselgewas, de tweede plaats neemt in de padi ladang; het plantverband is ± 20 cM; per plantgat gebruikt men ongeveer 6 korrels. Ook hier heeft 1 of 2 maal wieden plaats. De oogst geschiedt in de maanden April-Juni, evenals bij de djagoeng afhankelijk van het tijdstip van uitplanten en-hoewel minder-van de variteit. Hier zijn het vooral vijf soorten die aangeplant worden:

1. ane knas - bekende soort	4 maanden	(geimporteerde soort)
2. ane ik elo	4 "	
3. ane li at	3 "	
4. ane kol ka zwarte korrel	4 "	
5. ane bonak geurige soort	4 "	alleen door radja's aangeplant.

Het oogsten geschiedt niet door halm voor halm af te snijden, doch door de korrels van de aar af te ritsen in een mandje.
Ook hier zijn het meestal de weersomstandigheden die de oogst goed of minder goed doen gelukken. Soms echter treedt de boerder op (de walang sangit heeft het meer gemunt op de padi-sawah), terwijl ook door muizen veel schade kan worden aangericht.
Op de ladangs plant men tusschen de mais en de rijst meestal laboe, oebi, cassave, djagoeng rote (sorghum, echter meestal langs de randen), papaja, katoen.
Het hoofdvoedsel voor den Timorees is de djagoeng. Zoodra de djagoeng eetbaar is, dat is derhalve aan het einde van de lapar-biasa-periode (Februari) kan hij groote hoeveelheden hiervan verslinden. In deze tijd doen vel eens geruchten de ronde omtrent het uitbreken van dysenterie. Vrijwel steeds blijkt dan dat men door het eten van groote hoeveelheden djagoeng meede,-vlak na de tijd dat men de buikriem some geducht heeft moeten aanhalen,- door de laxeerende werking buikloop en lichte darm-aandoeningen krijgt. Deze tijd is echter altijd spoedig voorbij. Het dagelijksch menu bestaat dan uit 2 maaltijden van mais, soms afzonderlijk, soms samen gekookt met papajablaren, lombok en zout. Als ontbijt dient vaak gekookte of gepofte cassave of oebi-patatas. Als deze vrucht rijp is wordt als groente ook vaak laboe gegeten. Vruchten gebruikt men betrekkelijk weinig; het meest nog poteka (watermeloen), klapper, pisang en mangga.
Rijst wordt nog voornamelijk bij feestelijke gelegenheden gegeten, maar dan ook in ongeloofelijke hoeveelheden; het is verbazingwekkend te zien welk een enorme porties men dan naar binnen kan werken, te meer omdat geweldige hompen vlees dan mede geconsumeerd worden. Een gastheer op een doodenfeest b.v. is niet meer gevlijd dan wanneer al het door

h MIDDELEN VAN BESTAAN.

Het voornaamste middel van bestaan voor den Timorees is de landbouw en wel droge landbouw op ladangs.
Voor de gebruiken, die gevolgd worden bij den aanleg van een ladang, het kappen en branden, het planten, wieden en oogsten wordt verwezen naar bijlage 15 van de hand van Leonard Nella van Biloto, die daarbij tevens iets vertelt over het "nakan djagoeng #xoeda" en het "dingin" maken van het vee. De vermelde gebruiken hebben slechts betrekking op het landschap Mollo; verschillen, zelfs vrij groote, komen voor in Amanoeban en Amanatoen.
De landbouw staat nog op een lang peil van ontwikkeling, zooals overal in streken, waar de ladang-roofbouw wordt beoefend. Het komt haast niet meer voor, dat een tuin wordt aangelegd op nog nimmer ontgonnen grond; vrijwel elk stukje grond is in het verleden al eens beplant geweest en de oorspronkelijke bewerker behoudt daarop volgens de adat ten eeuwigen dage recht. Dit geeft herhaaldelijk aanleiding tot geschillen, welke nu eens worden opgelost door het stuk grond in kwestie te verdeelen in gelijke deelen tusschen den vroegeren ontginner en hen, die er thans wil gaan planten, soms leidt tot een verbod aan beide partijen om de grond te bewerken. Onenigheden tusschen twee pah-toeafs over de grenzen hunner gebieden komen ook wel eens voor, doch kunnen meestal in der minne geregeld worden.
Op een hoofdenvergadering in Mollo is het besluit genomen om na een periode van zeven jaren van volkomen # braakligging den ontginner alle verdere rechten op den grond te ontzeggen; de oude adat is hier echter sterker gebleken en men houdt zich niet aan deze verjaringstermijn.
Zooals gezegd komt ontginning van maagdelijk bosch weinig meer voor; het meest worden tuinen aangelegd op gronden, die een kortere of langere periode braak gelegen hebben; deze periode houdt verband met den omvang van de beschikbare bouwgronden in een bepaald gebied en dit hangt weer samen met de dichtheid van de bevolking. Na het verlaten van den grond treedt een zeker natuurlijk bloskar-herstel in, terwijl vrij veelvuldig door opzettelijke aanplant van tjemara en toeri alsmede door uitzaaien van crotolaria de natuur een handje geholpen wordt.
Bij ontginning van boschgrond of grond, die lang braak gelegen heeft en waarop een flink bloskarherstel is ingetreden alsmede op stukken, die bedel zijn met lantana, plant men meestal het eerste jaar uitsluitend rijst; het daarop volgend jaar verbouwt men ook nog rijst, doch deze wordt afgewisseld met rijen djagoeng om het derde jaar uitsluitend mais te planten. Na aldus drie jaren geoogst te hebben, verlaat men den grond; de periode van braakligging is zeer verschillend; zij varieert van vier tot ongeveer 12 jaar.
Het kappen van een nieuwe ladang begint ongeveer in de maanden Juli/Aug.; het branden heeft in September en October plaats, het planten in November of December, naar gelang de regens invallen. Het maken van de pagger geschiedt soms direct na het branden, maar wordt ook wel uitgesteld tot na het afplanten van de tuin. Men ladangt graag op hellend terrein; het voordeel hiervan is, dat geen grondbewerking behoeft plaats te hebben en dat de pagger (die moet dienen om het vee te behoeden voor binnendringen) minder sterk en hoog behoeft te zijn, soms zelfs heelemaal kan ontbreken; het is daarom m.i. uitsluitend een kwestie van gemakzucht. Op vlakke terreinen worden middels in den grond gedreven puntige stokken groote kluiten aarde omgewerkt, zeer zeker een zware arbeid; de pagger moet sterk en hoog zijn, want het vee, speciaal het Bali-rund is in staat sprongen tot 2 M. hoogte te maken.
Na het al of niet bewerken van den grond heeft het poetstokken het planten van de rijst en de mais plaats; deze arbeid wordt vaak door vrouwen en kinderen verricht. Het plantverband voor djagoeng bedraagt ongeveer 80 cM tot 1 Meter en per gat plant men ± ¼ korrels. Na ongeveer een maand

hetgeen ruim 30% is van de totale bevolking.Het percentage Christenen in Rollo is belangrijk hooger(50%) dan in dé beide andere landschappen (resp.25% en 2%), wat wel zijn oorzaak daarin zal vinden,dat Rollo het langst en intensiefst bewerkt is en, zooals door Dr.van Alphen wordt opgemerkt, dat na de doop van den vorigen Zelfbestuurder,W.F.H. Oematan,een massale overgang tot het Christendom plaats had.
Het belangrijkste middel van christianiseering is nog steeds de school. Weliswaar is het godsdienstonderricht niet verplichtend,maar de meeste nog heidensche kinderen volgen dit toch wel en bij het verlaten van de school is dan de kiem gelegd,waarop de gemeente-goeroe voortbouwt bij de verkondiging van het Evangelie in de kampong.
Gedurende de oorlogsjaren heeft het Zendingswerk door de pendeta's en lagere voorgangers vrij normaal doorgang gevonden,zij het vaak onder moeilijke omstandigheden,waarbij misschien nog meer tegenwerking werd ondervonden van de heidensche radja's en hoofden dan van de zijde van den bezetter.Er zijn verschillende voorbeelden van vrijmoedig en openlijk optreden door deze voorgangers,wanneer zij meenden dat de vrije verkondiging van het Evangelie in gevaar werd gebracht.Het voortdurend gebed van de Christengemeenten om uitkomst uit de moeilijke tijden en een rechtvaardigen vrede,heeft na de beeindiging van den oorlog ongetwijfeld vele heidenen tot nadenken gebracht,temeer waar al spoedig na de bezetting en de inbeslagneming der Europeesche predikanten,door hen smalend werd gevraagd:"Waar is nu jullie God,die jullie altijd zal helpen".
Ik geloof dan ook dat de Evangelie-arbeid,die thans weer volle ontplooiing vindt,ondanks de moeilijkheden van tekort aan personeel, de volgende jaren vrucht zal dragen. Eind 1947 had te Koepang de plechtige zelfstandigwording van de Protestantsche Timor-kerk plaats; Zuid-Midden-Timor heeft een eigen classicaal bestuur.
Van de 3 Zelfbestuurders zijn er twee heiden; de Voorzitter der bestuurscommissie van Amanoeban is gedoopt,doch leeft overigens niet bepaald volgens de Christelijke beginselen.Hij houdt er een zevental vrouwen op na - verder draagt hij het haar veer lang. Onder de fetteren en temoekoengs zijn vele Christenen,vooral onder de jongeren.
Katholieken zijn er zeer weinig; hun aantal bedraagt 220 (kinderen inbegrepen), voornamelijk te SoE en Benlootoe. De laatste kampong wordt bewoond door menschen,afkomstig uit OEkoessi,die na den opstand tegen de Portugeezen in 1912 uitgeweken zijn. Te SoE bestaat de Katholieke-gemeente uit menschen,die uit de Missiegebieden van Roloe en N.W.Timor en Flores zich hier gevestigd hebben. De pastoor van Koepang bezoekt af en toe beide gemeenten voor onderricht en toediening der Sacramenten. SoE heeft een Katholiek kerkje,waarin sedert September 1947 een schooltje is ondergebracht met een onderwijzer.
Hoe het momenteel precies staat met de gentleman's agreement inzake de afbakening van het wederzijdsche bekeeringswerk in de residenten Koepang en Zuid Midden Timor aan de eene kant en Noord-Midden-Timor en Roloe aan de andere kant, is mij niet bekend.In principe kan er natuurlijk nimmer sprake zijn van een dergelijke afbakening.In de praktijk is het niet bepaald noodzakelijk,dat er wrijvingen ontstaan,doch een feit is,dat moeilijkheden zelden uitblijven en alleen een uiterst tactvol optreden van beide kanten kan voorkomen dat allerlei narigheden ontstaan,waarin het bestuur gemengd wordt; het is juist deze tact,waar het vaak aan mankeert, waarbij ik echter direct opmerk, dat tijdens mijn verblijf alhier - ook vóór den oorlog - zich nooit moeilijkheden hebben voorgedaan.

Islam. Het aantal Moslims is zeer gering, slechts 59 mannen en 62 vrouwen (totaal 121 kinderen inbegrepen); zij wonen haast uitsluitend op de onderafdeelingshoofdplaats. Het zijn niet-Timorcesche ambtenaren en handwerkslieden.

dieroffer gebracht wordt bij de hoco tàn of de "ni lah",welke buiten het loco huis staat.Dit is een paal,gemaakt van het wortelhout van een boom,waarbij het worteleinde naar boven is gericht,terwijl aan de voet enkele platte steenen liggen.
Het geloof plus de offerhandeling noemt men "onen"
het wichelen of eto noemen. Deze handeling is er op gericht de toekomst te weten te komen. Veelal geburt het door onderzoek van de lever van een kip of grooter dier;de bedoeling is dus uit te maken of een voorgenomen handeling al dan niet zal slagen.Is men vast van plan de handeling uit te voeren dan doodt men meerdere dieren,in geval de eerste lever ongunstig uitvalt, totdat de wichelaar een goede aantreft.Het wichelen komt niet zoo veel meer voor. Toch maakte de ex-radja van Amnoeban nog vaak gebruik van de diensten van zijn wichelaar,Niko Naat geheeten, vooral wanneer het bestuur weer eens klachten tegen hem ging onderzoeken.
Een andere figuur is de mnane of medicijnman. Deze tracht uit te maken wat de oorzaak kan zijn van ziekte; heeft hij dit ontdekt dan verklaart hij welke noeeof verboerad is geworden en op welke wijze hij verzoend dient te worden. Vaak wordt een en ander door de mnane uitgemaakt middels het zgn.speerstrekken.
de amanaf. Waarschijnlijk het best te vergelijken met het begrip"mana", levensbeginsel dus.Bij levende wezens zetelt de amanaf in het bloed en openbaart zich in de polsslag en in de aden. Maar ook de levenlooze materie denkt men zich "bezield" met amanaf. De amulet kan men haast in elke sirihtasch bij den Timorees vinden.
alaoet(=degene die bijt) of soenggi.Het geloof in hekserij en het boeze oog komt nog veel voor. Een enkele maal heeft een soenggi-moord plaats, wanneer een alaoet,haast altijd een vrouw, al te veel onheil sticht door haar praktijken van het ziek maken en doeden van menschen.Volgens de oude adat is het doeden van een alaoet -wanneer volgens den radja voldoende zou bewijs is geleverd van haar werkzaamheid als zoodanig,- strafbeloon.
Tot besluit over "de heidensche opvattingen nog dit. De Timorees maakt bysonder graag gebruik van "twee-delingen". Deze overal voorkomende tweedeling is een weerspiegeling van de cosmos (van hemel en aarde, licht en donker, land en water, warm en koud). Om een enkel voorbeeld aan te halen,zal de Atoni een hooge berg altijd samen noemen met een andere hooge berg,b.v. Mootis-Babuni.Dit nu brengt hij over Allerlei verhoudingen tusschen de menschen onderling b.v. hooger en lager volksdeel, edelijken en hoorigen, feto-mone,tataf-olif enz.
Inzake adatgebruiken bij geboorte,naamgeving,ziekte,verloving,huwelijk, zwangerschap,echtscheiding en begrafenis merk ik op, dat mij helaas de tijd heeft ontbroken daarnaar een uitvoerig onderzoek in te stellen.
Ik verwijs naar hetgeen Vanema daarover mededeelt en naar het hopenlijk binnen niet te langen tijd te publiceeren artikel over het doodenritueel van den bij uitstek deskundige op dit gebied, De.Middelkoop;dit doodenritueel is bysonder interessant.Ook omtrent de andere onderwerpen is De. Middelkoop goed geinformeerd en mocht hij bereid gevonden worden na zijn terugkeer van verlof de leiding op zich te willen nemen van een (thans nog slechts in overweging zijnd plan tot oprichting)Timor-adat-instituut dan zijn nog waardevolle publicaties van zijn hand te verwachten.

b.Christendom.

In bijlage 13 geeft De.van Alphen een kort overzicht van de geschiedenis van de Zendingsarbeid der Indische Kerk in dit ressort.Bijlage 14 geeft de indeeling in ressorten der pendeta's. Het aantal Protestantsche Christenen bedraagt thans volgens opgave van Pendeta Bolla:

in Nollo	: 5568	mannen,	5187	vrouwen,	totaal	10755
in Amanoeban	: 8676	" ,	8059	" ,	"	16935
in Amanatoen	: 3420	" ,	3457	" ,	"	6877
Totaal	: 17664	" ,	16733	" ,	"	34397,

gestald; zij komen ook op de andere eilanden van deze residentie,speciaal op Soemba, voor en naar ik vernomen heb, zouden ze ook op Sumatra in een oud graf gevonden zijn. In ieder geval zijn de kralen in oude tijden geïmporteerd, waarschijnlijk door Arabische of Chinecsche handelaren. Voor de bevolking hebben zij een zeer hoge waarde en een streng van ongeveer een halve meter wordt nogentoel wel ingeruild voor 8 á 10 karbouwen. Het bezit van veel meeti's betoekent groote rijkdom. Een eigenaardigheid van de meeti salak is dat zij bij verhitting smelt.

f. Godsdienst.

a. Heidendom.

Het is voorwaar geen gemakkelijke taak voor den Bestuursambtenaar om in een memorie iets te gaan schrijven over "godsdienst" van een nog weinig ontwikkeld volk,dat voor een belangrijk deel nog heidensch is. Waar zal hij de tijd vandaan halen,die noodig is om een enigszins diepere kijk te krijgen in het geestesleven van deze menschen,eenig begrip te krijgen over hun opvattingen over een hooger wezen,het leven hiernamaals,schuldbesef,vergelding enz.enz. Wat hierna volgt is dan ook slechts een stumbelige poging eenige begrippen,namen die men wel eens hoort en offergebruiken een heel klein beetje nader te definieeren.
We beginnen dan het best met oeis nono of oesif nono, letterlijk de hemelheer. Hierbij moet direct opgemerkt worden dat "nono" ook beteekent "zon" en ook "dag". Dit komt misschien omdat oeis nono,van wie men slechts een vage voorstelling heeft als tronende heel ver weg in het firmament,zich in de eerste plaats manifesteert in "het licht", te weten de zon, de dag. Men beschouwt hem als de schepper,de onderhouder, de straffende en gelukbrengende, maar hij bemoeit zich niet erg intensief met de menschenkinderen. Oeis nono wordt wel dagelijk ook als "de heer van de aarde" beschouwd en "oeis pah" (lett. de heer van de aarde) moet n.l. niet gezien worden als een tweede godheid,staande naast oeis nono, maar als men spreekt van oeis pah wordt meen ik daarmee steeds bedoeld de plaatselijke aardgeest.Aardgeesten zijn er n.l. bij duizenden; eigenlijk heeft ieder plekje zijn eigen oeis pah. De aardgeest openbaart zich speciaal in groote boomen,bronnen,grotten, hooge bergtoppen of rotsen, in oerbosch,kortom in alles wat groetsch is en geheimzinnig.Koepmann zegt dat oesif nono de lichtzijde en het leven voorstelt,daarentegen oesif pah de donkere zijde en de dood; daarom zouden ook aan eerstgenoemde witte,aan oeis pah zwarte dieren worden geofferd.Oeis nono wordt ook genoemd: afinit-anesit=de allerhoogste en eeuwige,apinat sklahat = de vlammende en schitterende.
De noe'oef of goosten. Zooals gezegd kent men ontelbare aardgeesten;zij worden in het algemeen gevreesd en men tracht hen te vriend te houden door offeren en door allerlei verbodsbepalingen.Ziekten en ongeluk worden toegeschreven aan den toorn van de noeoefs.De plaatsen waar zij wonen zijn leoe (=heilig) en het is daar muoeni (=verboden) bepaalde handelingen te verrichten (bv.lawaai maken of hout kappen).
De nitoe. De zielen der afgestorvenen noemt men nitoe; ook deze worden gevreesd en kunnen allerlei narigheid veroorzaken als de overlevenden niet goed en geregeld aan hen offeren en hen gedenken. Zij kunnen zich openbaren in den droom of als spookgestalten;na het doodenfeest nemen zij meer definitief afscheid van hun nog levende verwanten.
De offerculten. Deze heeft plaats òfwel daar waar de aardgeest zich in het bijzonder openbaart (zie het opstel van Leonard Bella over landbouwgebruiken) in geval van aanleg van een tuin,òfwel in het leoe huis(eenvh leoe of pamh leoe) in geval men gunsten gaat afsmeeken.De aanroeping der voorouders teneinde de gevraagde gunst te verkrijgen of niet door te worden door een bepaald voorgenomen handeling geschiedt bij de ninaaf of moederwijl in het leoe-huis, terwijl daarna of daarvoor het

of een enkele keer een gouden plaat; de hoofden dragen bovendien een uit gewone tekoslof vervaardigde hoofddoek, terwijl zij om hun middel een uit geitenhuid of buffelhuid gemaakte gordel dragen,voorzien van tasschen,die vaak beslagen zijn met zilveren munten.De kains van de oosifa zijn steeds veel kleurrijker, van mooiere motieven voorzien en kunstiger geweven.
De vrouwen dragen als sarong een overgens gewoven doek, daarover heen vaak nog een sarong van eenvoudig ongebleekt katoen of van zwarte stof; het buidje wordt ook van kain blaijoe gemaakt. Als opschik gebruikt zij armbanden,ringen om de vingers soms meeti's om de hals en een met zilver beslagen groote kam in het haar.
De Timoreesche vrouw is bekend om haar weefkunst;iedere getrouwde vrouw is in het bezit van een weeftoestel en reeds op jeugdige leeftijd worden de meisjes onderwezen in de kunst van het weven. Werd vóór den oorlog veel gebruik gemaakt van geïmporteerde gekleurde garens, sinds na de bezetting de invoer daarvan heeft opgehouden,is men aangewezen op het fabriceeren van eigen garen. Op de ladanga wordt wat katoen verbouwd, wat na de oogst middels een primitief instrument (Tim: buinis) (het best te vergelijken met de mangel die de Nederlandsche waschvrouw gebruikt) wordt ontpit. De katoen wordt vervolgens in de zon gelegd waardoor zij mooi wit wordt.Daarna worden de plukken katoen door een in steeds trillende beweging gehouden dun touwtje,gespannen op een boog, los gewerkt (Tim: Sifo). Vervolgens heeft het spinnen van de draad plaats, waarin de vrouw een verbazingwekkende handigheid heeft; de draad wordt op een spoel gewonden.Heeft men voldoende draad,dan wordt dit op het weefgetouw gespannen(de nehoriy; = Tim: nonot). Daarna heeft het ikatten plaats met gedroogde doch vochtige lange grashalmen,daarna het dompelen in de gewenschte kleurstoffen,waarna het geheel weer op het weeftoestel wordt gespannen om ten slotte de inslag (nonaf) aan te brengen; alle onderdeelen van het weefgetouw hebben hun eigen naam (bv.nioan,atis,mone,poeat,oet,sinnokan).Ter bereiding der kleurstoffen gebruikt men wortels,bladeren, bloemen van verschillende boomen en planten o.a.van:
taoem (vermengd met kalk) voor zwart en donkerblauw
baoek oeloe voor terracotta
hoeki " geel
kotlaos " groen.
In de afgewerkte weefsels onderscheidt men enkele soorten, o.a. maosfoet letoe, maosfoet loeman, maos ablaos,maos lotis, naar gelang van de kleuren,de motieven of de wijze van weven.Als motieven ziet men vaak gestyleerde hagedissen,schorpioenen,vogels,menschen en ook magische figuren.
In deze onderafdeeling worden niet de mooiste Timoreesche weefsels vervaardigd, hoewel men de oosifa vaak zeer mooie doeken ziet dragen; de mooiste kains maakt men in Amanatoen en in Kampong Noenoenamat(Amanoeban); aardige blauwe doeken komen uit Pene en Nikiñ.
De niti's (waarin ook weer soorten zijn) worden vóór den oorlog voornamelijk gemaakt door menschen van Ndao,een klein eilandje bij Roti, bekend om zijn zilversmeden.Deze trokken het land door en tegen afgifte van 5 of 6 Mexicaansche dollars,maakten zij een armband,waarbij één dollar als maakloon werd berekend. Deze Mexicaansche dollars, ringgit beroeng genoemd, en althans vóór den oorlog op Portugeesch Timor nog als wettig betaalmiddel in circulatie zijnde,kon men voor f0,50 á f0,60 per stuk koopen,voornamelijk ten van Belooneezen.Deze munten zijn thans moeilijk meer te krijgen en de waarde der armbanden is dan ook sterk gestegen;voor papiergeld kan men ze practisch niet meer koopen.
De herkomst van de meeti salak - een cylindervormige terra-cotta gekleurde kraal - is voorzoover mij bekend, nog niet met zekerheid vast-

midden bevindt zich op den grond de kookplaats van enkele karangsteenen. Vaak ziet men daarnaast nog voor een dunnere stijl,aan de voet waarvan een platte steen ligt,waarop geofferd wordt in geval van ziekte in het gezin; men legt dan een armband op de steen en daarbinnen strooit men wat rijst en stukjes vleesch. Meestal zijn twee kleine ruimten afgeschoten,één als slaapkamer voor de ouders en één voor de kinderen en volwassen dochters; de volwassen zoons liggen zich ter rusto op een bale2 buiten deze kamers.
Bemerden aan de stijl rechts wanneer men binnen komt ligt een platte steen dit is de zetel voor den heer des huizes en niemand andere mag daarop plaats nemen; gasten mogen niet verder komen dan de eerste twee stijlen van het huis. Het achterste deel is het domein van moeder de vrouw; daar staan de kookpotten en waterkruiken.
De opening dient gericht te zijn op het Zuiden en wel op het Zuiderkruis (Tiang noon-hagetree-vier); aan dit laatste stoort men zich in het algemeen echter niet meer.
Soms bevindt zich tegenover de dooropening een klein afdakje,istenis geheeten, waar men de gasten ontvangt.Deze moeten reeds buiten de pagger door roepen te kennen geven, dat men een bezoek wil brengen; het is strang verboden zonder eenige aankondiging de omheining te passeeren.
De bijenkorf-woning heeft zeker het nadeel, dat er onvoldoende licht en lucht in doordringt en is dus wat dat betreft ongezond. Van de andere kant beschut het tot op den grond doorgetrokken slanghdak uitstekend tegen het vaak pure klimaat, vooral in de hoogere bergstreken,waar de nachten koud kunnen zijn. Bovendien moet de rook van het altijd doorbrandende vuur niet te vlug ontsnappen maar langzaam optrekken en de op den zolder opgeslagen djagoeng-voorraden geheel te doorrooken en aldus tegen foefoel te beschermen.
Vrijwel elk gehucht heeft een rgn.lopo, een in denzelfden trant als een woning opgetrokken gebouw, eigendom van den tempekoeng,waarbij het dak echter niet tot den grond toe doorloopt, doch op ± 1 M. daarvan verwijderd blijft. Op ongeveer 2 Meter van den grond bevinden zich rondom de stijlen groote platte schijven van steen of kout,waardoor verhinderd wordt dat muizen en ratten naar boven klimmen en aldus de op de zolder opgeslagen voorraden padi (ook wel djagoeng,maar deze is door het ontbreken van vuur niet zoo lang houdbaar als in de woningen) worden beschermd tegen vraat van deze beesten. Deze lopo's hebben het voordeel,dat regenwater snel afvloeit en zij dus waterdicht zijn; voorts zit men er graag wat te babbelen en wordt er vaak door de vrouwen gewevenook gasten worden er ontvangen. De lopo's van de ossifs (die er soms meer dan één hebben)zijn van binnen vaak aardig van houtsnijwerk en andere versieringen voorzien en het slanghdak wordt altijd met veel zorg gelegd. In de zolder bevindt zich een uitschuifbaar luik,waardoor men bij de voedselvoorraden kan komen.

f.Kleeding.

De gewone dracht voor den man in de kampong bestaat uit een gewoven lendendoek (kain of mace), die hij los omslaat en tusschen zijn buikrien (of touw) los bevestigd; gaat hij op reis of overnacht hij buiten zijn woning dan neemt hij een tweede kain mee,sierlijk opgerold rondom zijn middel of om de schouders geslagen (welke doek hier dan meestal als deken dient. Voorts is hij meestal voorzien van een parang en draagt hij steeds zijn sirihdoosch bij zich, terwijl zijn hals draagt hij zijn karbouwenfluitje (ook dienende als hondenfluit); zijn haardos bindt hij op met een stukje touw. Gaat de Atoni niet langer dan één dag van huis dan neemt hij nog een bamboe met reeds gekookte djagoeng mee als bokal.Gaat hij naar de passer of op familiebezoek dan is hij nog behangen met snipi's en oko's (soorten gevlochten mandjes), bevattende de te verhandelen waren of te overhandigen geschenken. Bij meer feestelijke gelegenheden draagt hij dan nog een paar zilveren armbanden (niti), terwijl de meer welgestelden om den hals een of meer snoeren meeti malak'a dragen, soms nog een zil-

dat de captoering van de bron lager ligt dan de meeste gedeelten van de kota, zodat opvoer naar een hoogreservoir noodig is. Een goede plaats daarvoor te vinden zal wel niet zoo moeilijk zijn, maar het probleem van de aanlegkosten zal wel dermate groote moeilijkheden geven, dat voorzover niet vermocht kan worden dat Gol over een goede waterleiding zal beschikken binnen een paar jaren. Wat betreft het opperpen naar het hoogreservoir zoge ik in overweging geven door deskundigen te doen onderzoeken of dit middels een windmolen zou kunnen geschieden; aan wind heeft Gol in den regel geen gebrek.
Indien er geen kans bestaat dat Gol binnen enkele jaren een waterleiding zal hebben en toch de voorgenomen plannen voor den bouw van een politie-kazerne,gevangenis,federatie-gebouw annex pasanggrahan en een nieuw hospitaal doorgang zullen vinden, moet een betere watervoorziening tot stand komen. De tegenwoordige gebouwen liggen niet al te ver van de bron verwijderd, doch het aanbevolen bouwterrein nabij het voetbalveld ligt zoover van de captoering, dat de huidige manier van wateraanvoer dan wellicht onmogelijk wordt, nog afgezien van de enorme hooge kosten daaraan verbonden.
Voor mijn opvolger is speciaal van belang, hoe ik mij de verschillende gebouwen in de toekomst had gedacht (zie de blauwdruk):
federatie-gebouw plus zoo mogelijk pasanggrahan:op het terrein 1,2,3,4.
politie-kazerne en gevangenis: op het terrein 33.
nieuw hospitaal: evenzeer op 33
passerloods: op 37;hier staan de ruines van 2 kerkelijke woningen;aan de kerk zou kunnen worden aangeboden terrein 27,waar vroeger de gevangenis stond; dit is m.i. een aardig punt voor den bouw van 2 of 3 woningen. De passerloods echter alleen op 37 als het hospitaal er tegenover is verlaten.
ontwikkelings en ontspanningslocaal: op de fundamenten van 12 (societeit)
woningen (o.a.voor Inspecteur van Politie,arts,bestuursassistent): op de oude fundamenten van 13.
militaire pasanggrahan (zie correspondentie Agendanummer 2804/26) op 15
post- en telefoonkantoor: op het fundament 29 (onder één dak)
Protestantsche Kerk: op het oude fundament 29
nieuwe begraafplaats: op de vlakte van Kobolete (niet op de kaart)
onderafdeelingskantoor: onder te brengen in het federatie-gebouw?
tegenwoordige terrein Staatspolitie: bij verlating mogelijk geschikt voor scholenbouw, eventueel pasanggrahan of woningen.
hoogreservoir: ± op hoogtelijn 862.
Chinneesche school: op de oude plaats 36.
Niki2. Opgebouwd zijn: de polikliniek en 2 onderwijzerswoningen. Op de begrooting 1928 is opgebracht f10.000 voor herbouw van de school;verder staat op het programma herbouw van de woning voor den mantri-verpleger.
Kapan. Begin 1928 wordt begonnen met de bouw van een polikliniek(alle houtwerk is gereed); de school en de onderwijzerswoning hebben zwaar onderhoud noodig, dat in 1928 uitgevoerd zal worden. De bijgebouwen van de vroegere kindervacantie-kolonie worden omgebouwd tot woning voor den mantri-verpleger.Voorts staat op het programma de bouw van 2 localen van een in 1929 tot 5 localen uit te breiden steenen school; het terrein is reeds uitgezocht.

c. Woningbouw.
Het bijenkorf-type ziet men nog overal in dit ressort.De grootere huizen zijn gebouwd op vier stijlen geplaatst in een vierkant,waarover een soldering wordt gelegd, waarop in het midden een tot den nok gaande paal wordt geplaatst. Het slangdak wordt vervolgens cirkelvormig aangebracht, waarbij het dak tot den grond toe wordt doorgetrokken; een kleine opening geeft toegang tot het huis,waarbinnen het altijd donker is.In het

waren afgebrand,andere afgebroken.De kantoorgebouwen,de pasanggrahan, verschillende landschapsgebouwen, scholen en de Chinesche wijk, zoomede het hospitaal en de Korkelijke woningen waren óf met den grond gelijk gemaakt of zwaar beschadigd. De kota was verlaten, de wegen dichtgegroeid, op de fundamenten stond het vol onkruid en gras.
Door de eerste Nica-officieren werd met voortvarendheid gewerkt aan het bewoonbaar maken van enkele gebouwen voor de troepen, de politie, de ambtenaren; een paar Chinesche toko's werden in allerijl hersteld.
Doordat de verschillende openbare diensten zoo vlug mogelijk weer moesten functionneeren, is dit herstel maar zeer oppervlakkig geschied en werden slechts de meest noodzakelijke reparaties verricht,zoodat in den beginne alles nog zeer primitief moest geschieden.
Veldwaar is in deze ruim twee jaren een en ander weer zoo goed mogelijk hersteld of geheel opnieuw opgetrokken, maar de wederopbouw ondervond ernstige stagnatie door het gebrek aan bouwmaterialen en geschoolde krachten, zoodat er nog gebrek is aan woningen,schoolruimte, behoorlijke kantoorlocalen enz. De woongelegenheid van het politiepersoneel is zeer primitief en uiterst onbevredigend; de gevangenis is veel te klein en bouwvallig en voldoet niet aan de allereerste vereischten.
In April 1947 bezochten de Heeren Ir.Meijer xxxx en fossilo van de planologische dienst de orderafdeelingshoofdplaats; zie hun rapport in het archief (Agendanummer 1341/47).
Een eerste voorwaarde voor vaststellende plannen voor wederopbouw en uitbreiding van de kota SoE is een oplossing te vinden voor het probleem van de watervoorziening.Indien het plan doorgaat om hier het federatie-gebouw te zetten met annex een flinke logeergelegenheid voor de leden van de Timor-Eiland-Raad en de Zelfbestuurders tijdens de periodiek te houden vergaderingen, indien een geheel nieuwe kazerne voor de Staatspolitie, een gevangenis scholen en woningen en misschien een groot hospitaal (zie verder bij het onderdeel "gezondheidstoestand") moeten worden gebouwd, dan is het noodzakelijk te beschikken over een behoorlijk functionneerde waterleiding.Momenteel is de watervoorziening zeer primitief en geboert met gestraften middels een paar wankele grobaks, waarop een paar drums staan, die bij lange ritten over de slechte wegen half leeg raken. De inwoners van SoE moeten zelf door het inhuren van koelie's water uit de bron laten aandragen.SoE heeft jaren voor den oorlog een waterleiding gehad, die slecht werkte door voortdurende pech met de motoren, die het water uit de bron moesten oppompen naar het hoogreservoir (nog bestaand doch verwaarloosd).Vlak vóór het uitbreken van den oorlog was juist een nieuwe motorpomp aangekocht en buizen voor opvoer naar een reeds vastgestelde plek voor een nieuw hoogreservoir, dat hooger zou komen te liggen dan het oude; in Koepang waren juist 700 zakken cement gearriveerd; alles viel in handen van den vijand. Een groot deel van het buizennet in de kota bestaat echter nog, maar hoe de leidingen precies liepen is niet meer bekend, doch is wel na te gaan; de hooger gelegen gedeelten van de kota hebben echter nooit waterleiding gehad (kampong Koti,Savoe en kampong Baroe).
SoE is voor de watervoorziening afhankelijk van de eene bron bij de woning van De.van Alphen. De captoering is jarenlang verwaarloosd en zou eens geheel en al gereviseerd moet worden; waarschijnlijk gaat vrij veel water verloren door lekkages. Het debiet is gedurende de regenmaanden ruim voldoende, maar in de maanden October tot en met December slechts gering.
Eind 1947 werd de kota opgemeten door den Heer Peperzak (zie bijlage No.12 - blauwdruk met hoogtelijnen*) .Daaruit ~~blijkt~~ blijkt duidelijk,

---

noot: aangezien slechts 4 blauwdrukken werden ontvangen kon niet in elk exemplaar van de memorie een kaart worden bijgevoegd.-

De dichtheid per KM2 bedraagt voor de 3 landschappen respectievelijk Hollo: 13, Amanatoen 37, Amanoeban 35, waarbij opgemerkt wordt, dat de oppervlakte in KM2 slechts zeer ruw geschat is en best 10% of meer naast de werkelijkheid kan zijn.
Ten aanzien van de Chinezen wordt nog opgemerkt, dat velen van hen gehuwd zijn met Indonesische vrouwen.
De Indonesiërs zijn bina alle Timorezen; daarnaast wonen in de onderafdeeling, voornamelijk te Soë en in de kampongs Topas en Teasseno een aantal Rotinezen en Savoenezen; het aantal personen dat tot een andere landaard behoort, zooals Alorezen, Molonezen, Florinezen, Soembanezen, Ambonezen en Javanen is zeer gering, terwijl hier heelemaal geen Arabieren en Indiërs wonen.

d. Dorpen.

De belastingcatasters wekken den indruk alsof in Hollo de kampongs in het algemeen veel grooter zijn dan in de beide andere landschappen doch dit is slechts administratief juist omdat in Amanoeban en Amanatoen bijna elke groep van ± 4 huizen (gehuchten) een eigen temoekoeng ketjil heeft. De groote dorpen in Hollo echter bestaan evengoed uit soms ver uiteenliggende kleine woncomplexen, waarvan de menschen blijven behooren tot het gezag van hun temoekoeng uit de moederkampong; de temoekoeng heeft in de verschillende gehuchten een zgn lopo als helper.
De vrij groote kampong Bonloco b.v. ontstaat uit tal van kleinere dorpen over een groot gebied verspreid.
Wanneer men per auto langs de nieuwe weg rijdt vraagt men zich wel eens af waar die ruim 100.000 menschen in deze onderafdeeling eigenlijk wonen; inderdaad liggen vlak langs de weg haast geen kampongs, doch op enkele KM. daarvan verwijderd liggen tal van kleine plaatsen van samenwoning, waarvan de kleine, onaanzienlijke bijenkorf-woningen verscholen liggen tusschen het geboomte en aldus niet direct opvallen. De bevolking woont zeer verspreid over het geheele gebied; meestal ziet men niet meer dan slechts 6 tot 10 hutten, dicht naast elkaar opgetrokken, omgeven door een gemeenschappelijke pagger. In de tijd van de tuinarbeid en gedurende de maanden, dat men moet waken op de ladangs tot en met de oogst, verblijft de Timorees vaak tijdelijk in zijn tuin, waar hij een zeer primitief hutje, soms alleen maar een afdakje maakt, zoodat in de kampongs slechts achterblijven de oudere menschen en enkele kinderen. Er is in vroeger jaren wel eens geprobeerd te komen tot groote kampong-vorming, doch dit is mislukt; men woont graag niet al te ver van de ladangterreinen; bovendien kan in de droge maanden de watervoorziening uit één soms haast opdrogend bronnetje, moeilijkheden geven, wanneer een te groot aantal menschen daarvan afhankelijk is.
De hygiene in de kampong laat veel te wenschen over; W.C.'s kent men niet; politie-patrouilles dienen te rapporteeren, wanneer een kampong in vervuilden toestand wordt bevonden. Onder de jongere fatoeran fatoeren zijn er gelukkig wel, die letten op reinheid en zindelijkheid in de kampongs.
Het is hier wellicht de plaats nog een paar opmerkingen te maken over de onderafdeelingshoofdplaats. Soë in een van de ergst geteisterde kstn' gedurende de oorlogsjaren. De enkele bombardementen en mitrailleerten door geallieerde vliegtuigen in 1942 troffen de Japanners de kansen in en wat niet door bommen of brand was vernield werd afgebroken om op de evacuatie-plaatsen onderkomens te bouwen voor de officieren en de soldaten. Na de overgave bood dit soms zoo vriendelijke beeld een troosteloos aanblik: van de permanente gebouwen was er nog slechts één waar een dak op lag; alle andere woningen en gebouwen waren òf totaal afgebroken, òf alleen de kale muren waren overgebleven, terwijl het dak, de plafonds en alle ramen en deuren waren verwijderd. Tengevolge van voltreffers waren vernield: de veldpolitie-kazerne, de gevangenis, de Protestantsche Kerk, de Kerkelijke opleidingsschool; vele kamponghuizen

Op gevaar af te vervallen in algemeenheden en oppervlakkigheden zal hier niet verder uitgeweid worden over bepaalde karakter-eigenschappen van de bevolking; bij de volgende onderdeelen van dit hoofdstuk komt nf en toe nog wel een en ander even ter sprake.

c. Zielental.

De bijlagen IIa, IIb en IIc geven een overzicht van het aantal zielen in de onderafdeeling, dat wil zeggen, voor zoover het de landschapsonderhoorigen betreft.

De volgende globale cijfers dienen daarbij gevoegd:

Landschap	Aantal mannen	Aantal vrouwen	Aantal kinderen		Totaal
			jongens	meisjes	
Mollo	6157	5211	3077	3349	17794
Amanatoen	6670	7510	5192	1676	26048
Amanoeban	10430	17349	15724	11273	65776
Totaal	33257	30070	21613	22298	110238

Hier moeten worden opgeteld voor de gehele onderafdeeling:

Bevolkingsgroep	Mannen	Vrouwen	Kinderen		Totaal	Toelichtingen
			jongens	meisjes		
Chinezen	274	235	407	363	1279	
Europeanen	6	4	4	1	15	
Indonesiërs-Gouvts. onderhoorigen	51	36	70	74	231	politie inbegrepen
Totaal	331	275	481	438	1525	

waardoor het totale zielenaantal komt op:
Mannen 33588, vrouwen 30345, kinderen 47030 of totaal generaal 111763.
Een nadere beschouwing van deze cijfers geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen:

a. het aantal vrouwen is vrij belangrijk lager dan het aantal mannen; ook zijn er meer jongens dan meisjes, hoewel het verschil hier niet zo sterk is.

b. het aantal kinderen is zeer gering.

c. gezien de oppervlakte der landschappen, is Mollo bepaald dun, Amanatoen en Amanoeban daarentegen zijn heel wat dichter bevolkt.

Ter toelichting diene het volgende:

ad a. Waarschijnlijk is het aantal vrouwen wel iets hoger dan de cijfers staat aangeeft. De hoofden - en vooral de cassis - houden er meestal meerdere bijvrouwen op na, doch bij de belastingaanslag wordt òf zulks vergeten òf nagelaten dit te noteeren.

ad b. Groote gezinnen komen bij den Timorees inderdaad weinig voor; een gezin van meer dan 5 kinderen is een vrij groote zeldzaamheid, terwijl kinderlooze huwelijken veelvuldig voorkomen. Een tweede factor is, dat het aantal kinderen vrij scher hoger is dan bij de belastingaanslag wordt opgegeven; men denkt nog vaak, dat veel kinderen een mate van welstand aangeeft, waarvoor men meer belasting moet betalen. Tenslotte is de kindersterfte waarschijnlijk tamelijk groot.

ad c. Groote gedeelten van Mollo zijn inderdaad dun bevolkt, b.v. het gebied langs de Noordgrens, langs de Noilminarivier; verder is de oppervlakte aan boschreserve's in dit landschap veel grooter dan in de beide andere (b.v. de groote reserve Ikobia), waar dus haast geen menschen wonen.

In de vergadering van mannen, waarbij geen gezinsbelangen besproken worden, dient de vrouw echter te zwijgen.
De Timorees heeft verder een opgeruimd karakter en heeft zin voor humor; hij kan in bedekte termen in bloemrijke symboliek zeer rake en geestige dingen zeggen. En hij is dol op feestvieren; dagen en nachten achtereen kan hij zich te goed doen aan spijs en drank en onder de tonen van de gongs,trommen en de biola uren aaneen intens genieten van de dans. Uitspattingen komen daarbij natuurlijk wel voor doch minder dan bij den Bolos. Vooral als een groot doodenfeest gevierd wordt, komt men van heinde en ver naar deze plaats en keert vaak pas weer terug als alle eten en alle drank schoon op zijn.
Een paar leelijke eigenschappen van den Atoni zijn; zijn dobbelzucht en zijn misbruik maken van drank; beide zijn gedurende de bezettingsjaren ernstig toegenomen. Het tegengaan van het dobbelkwaad in de kampong is zeer moeilijk, omdat het bestuur hier in de eerste plaats is aangewezen op volledige medewerking van de hoofden waaraan het helaas volkomen ontbreekt; de hoofden zelf zijn vaak hartstochtelijke hazardspelers.De de bevrijding bleek,dat ook op de overal in het binnenland opgerichte pasartjes in de open lucht veel gedobbeld werd. Dit was door de Japanners zelfs aangemoedigd en hoemeer er gelegenheid er was om te spelen des te meer menschen kwamen er naar de passar,waarvan de bezetter profiteerde door het opkoopen van voor het leger zoo hard noodige voedselproducten. Hieraan is voor een groot deel een einde gemaakt; enkele passars worden gesloten; andere mochten blijven bestaan mits er niet meer gedobbeld werd. Op die passarplaatsen,waar tevens een school in de nabijheid stond,klaagden de goeroe's over het geringe schoolbezoek op marktdagen; de kinderen gingen naar het dobbelen kijken, deden zelfs vaak mee.
Ook het drankmisbruik is erger dan vóór den oorlog en het is te betreuren, dat in dit opzicht de hoofden, n.l.de radja's en fettoren en temenggoengs zoo'n slecht voorbeeld geven; meerdere van hen zijn aan den drank verslaafd. Bij verordening van het college van gecommitteerden van de Timor-Eilandt-Federatie ddo.29 November 1947 No.67/TEF is het bereiden,verkoopen en ten verkoop in voorraad hebben van gedestilleerde en gegiste dranken zonder vergunning strafbaar gesteld (voor zoover bekend is deze verordening nog niet door den Resident goedgekeurd).
Het is de bedoeling te geraken tot een systeem van verpachting van de zgn.sopi-tiner,waarbij dus alleen de pachter deze drank zal mogen bereiden, e.q. verkoopen.Door de pachtsom vrij hoog te houden en daardoor de prijs van de sopi tiner belangrijk hooger te stellen dan die van de thuis overal verkrijgbare vrij aangemaakte drank wordt gehoopt het drankmisbruik te verminderen. Ook hier moet in de eerste plaats gerekend kunnen worden op medewerking der hoofden door het aanhangen van clandestiene stokerijen. Ook vin de kerkelijke voorgangers en de onderwijzers zou propaganda gemaakt kunnen worden voor bestrijding van dit kwaad door te wijzen op de funeste gevolgen van overmatig alcoholgebruik.
Beide den Timoreese ontsierende eigenschappen hebben al heel wat echtelijke ruzie's ten gevolge gehad; ook misdrijven als diefstal en mishandeling zijn vaak een uitvloeisel van dobbelen en drinken.
Wat verstandelijke aanleg betreft sla ik den Timorees niet te hoog aan; zichzelf noemt hij graag "orang bodoh". Er zijn zeker gunstige uitzonderingen, doch in het algemeen staat hij ver achter bij den Rotinees en Savoeneese; ik verwijs verder naar hetgeen hierover nog bij het Hoofdstuk "Onderwijs" zal worden opgemerkt.
Nog een gunstige karaktertrek van den Atoni is zijn spaarzaamheid,behalve dan dat hij zijn geld nu en dan verbrast aan hazardspel en drank, maar vooral zilvergeld pot hij graag op.

Men kent een zeer groot aantal pemali's. Veel voorkomende zijn:alle soorten roode vruchten b.v. pisang tembaga,boboe merah,djagoeng merah, djamboe merah; ook vogels met veel roode veeren of roode pooten(b.v. de boeroeng darah en de boschhaan).
Andere pemali-dieren zijn: de moesang,boeroeng elang,bepaalde slangen (knoena),apen. Zeer byzonder pemali's zijn: het maken van sawah's,het rijden te paard,doch deze komen zelden voor.
Het zeker nog sterke genealogische verband, het besef te behooren tot een bepaalde soekoe, gaat langzaam vervagen.Door invloed van het Christendom en de daarmee verband houdende neiging de adat te veronachtzamen, b.v.door zich niet meer te houden aan het voorschrift dat men huwt met een vrouw van de mai feto, leidt er toe, dat de territoriale eenheid, n.l. de kampoeng, meer op den voorgrond gaat treden. In de meeste dorpen wonen tegenwoordig leden van tot verschillende soekoe's behoorende lieden; de temoekoeng is vaak niet meer de voornaamste vertegenwoordiger van de oudste soekoe.
Betreffende de indeeling in klassen (standen) verwijs ik naar wat Vroema daarover mededeelt. Bij een huwelijk tusschen een vrouw van hooge geboorte en een man van lage afkomst,ontstaat een nieuwe stand genoemd mai mnoeke feto d.w.z. "bangsawan dari pehak perempoean". De moe-stand was oorspronkelijk nog onderverdeeld in de moe-mone en de moe-feto; de eersten waren de eigenlijke krijgslieden, de moe feto zorgde voor de bevoorrading van de moe mone, een soort intendancedienst dus.

b. Volksaard.

De Timorees is in het algemeen een gewillig man; men kan veel van hem gedaan krijgen, als men op de juiste wijze om zijn medewerking vraagt, d.w.z. alles regelt via zijn hoofd en nooit niet te gehaast te werk wil gaan en men zich overigens van zijn arbeidsprestaties niet te veel voorstelt. In de eerste plaats gaat hij er van uit, dat hij liever tot morgen uitstelt, wat hij vandaag zou kunnen doen; hij heeft altijd een zee van tijd. In de tweede plaats doet hij bij voorkeur iets tezamen met vele anderen; individueel presteert hij zeer weinig,doch in gezellige samenwerking met een groot aantal andere menschen,onder een lach en veel geschreeuw en lawaai, kan hij enkele dagen achtereen flink doorwerken, waarna echter noodzakelijk een ruime rustperiode dient te volgen.Voor geregelde koelie-arbeid is hij niet in de wieg gelegd; hij wenscht te beginnen en te eindigen wanneer het hem goeddunkt.Aangezien hij zeer sober leeft en uiterst weinig behoeften heeft, gaat hij er zelden op uit om te trachten in loondienst geldelijke inkomsten te verkrijgen. Hoewel niet bepaald gezegd kan worden,dat hij lui is, blinkt hij zeker niet uit in ijver om tot een hooger welvaartspeil te geraken. Alleen in den tijd van het aanleggen en bewerken van een nieuwe tuin, het wieden en oogsten, dient hij zich wat extra in te spannen.Is de oogst eenmaal binnen dan neemt hij een paar maanden vacantie, geniet van de goede dingen van het leven en begint pas weer zorgen te krijgen als hij moet omzien naar een nieuw stuk grond om een ladang aan te leggen.
De vrouw presteert zeker evenveel als de man; zij heeft de zorg voor het huishouden,verzamelt brandhout en gaat water halen en werkt op het veld mee; verder heeft zij nog te zorgen voor de kleeding,d.w.z.dat zij uren bezig kan zijn met het weven van slimoets. Toch is haar positie niet zoo laag als vaak gedacht wordt. Zij heeft in het gezin behoorlyk wat in te brengen en hoe meer kinderen zij krijgt,des te hooger staat zij in aanzien; in familie-aangelegenheden, b.v. bij een huwelijk van haar kinderen, zal niet gauw iets tegen den zin van de moeder gebeuren.

er enkele, die in hooger aanzien staan dan de andere. Voorcerst vallen daaronder de oesif-geslachten, dus de radja's en fettoren, maar ook die, welke ouder zijn zijn dan de andere.
Iedere soekoe heeft zijn "berhala besar" op de plaats waar de eerste amf van deji soekoe zich gevestigd heeft. De berhala bestaat uit de meest verschillende voorwerpen; vaak ziet men één of meer speren, zwaarden,gongs, mandjes met oude munten, zilveren platen, allerlei steentjes enz. Deze voorwerpen worden bewaard in de oemah looe, veelal kleine onaanzienlijke hutjes met slechts één paal, waaron hoen deze voorwerpen gegroepeerd zijn of waaraan zij zijn opgehangen. De oemah looe bevindt zich vaak op hooge en haast onbereikbare rotsen; het is de offerplaats voor de leden van de soekoe.
Waarschijnlijk droeg de eerste vertegenwoordiger van de soekoe den titel van "Nai" of "Nah" (vergelijk Nai en Dai op Roti en in Beloe).Deze titel is echter in onbruik geraakt, vermoedelijk verboden na de vestiging der radja-geslachten, die zelf "oesif" heeten. Tegenwoordig gebruikt men Nai nog wel in verbinding met de naam van de geheele soekoe en spreekt men b.v. van de "soekoe Nai Fobia". In de plaats van Nai is toen waarschijnlijk gekomen de titel van "amaf", wat in verbinding met de naam van de voornaamste soekoe is geworden tot de naam van de vorstenrijkjes b.v.Amanoeban,Amanatoen enz.
Bij splitsing van de soekoe in familie's wordt het hoofd van de familie genoemd nakaf.
De soekoe's onderling verhouden zich:
1e. als feto - mone dwz. als vrouwelijk tegenover mannelijk of als zuster tegenover broer, en zoo spreekt men van de eene soekoe die nai feto is tegenover de andere die nai mone genoemd wordt. De nai feto is de vrouwengevende groep, zoodat de nai mone hoort met de nai feto.Zoo b.v. is in Amanoeban de soekoe Nitibani feto ten opzichte van de Nope's, het radja-geslacht, die mone zijn.
b. als tataf - olif dwz. als oudere broer tot jongere broer b.v.Mone tegenover Oematan verhouden zich als oudere tot jongere broer; huwelijken tusschen deze twee soekoe's zijn verboden.
Elke soekoe is dus feto ten opzichte van een andere soekoe en tegelijk tataf ten opzichte van weer een andere soekoe.
De belangrijkste soekoe's in Amanoeban worden ook Oëf genoemd; dit waren Nitibani (van Mone), Asbanoe (van Falas) en Feot(van Tetaf); van deze drie was Nitibani weer de voornaamste en de verhouding tegenover het radja-geslacht Nope wordt aangeduid als Noeti - Inaboe dwz. als zilver - goud. Nitibani was en is nog steeds voornamer dan de huidige fettergeslachten Issoe en Nakaunanoe, wat nog daaruit blijkt, dat de Nope's wel gezamenlijk aan een tafel eten met de Nitibani's, doch de Issoe's en Nakaunanoe's zitten apart en niet aan tafel maar op den grond.
De clan heeft oorspronkelijk vrij zeker een totemistische inslag gehad; dit komt nog tot uiting in het pemali-zijn van dieren en planten en de bijzondere vereering, die enkele dieren genieten. Zoo b.v.wordt door de soekoe Nitibani in Amanatoen (Sahan) bij de plaats "Sliee loee Sahan" een apensoort bijzonder vereerd want: "binatang itoe dahoeloe kala nendjadi manoesia,jaitoe.nojang pertama bangsa Nitibani". Een andere fettor geeft als redenen op van het pemali-zijn van bepaalde dieren en planten: I. ketoeroenan dari soekoe bangsa berhoeboeng atawa bersangkoetan dengan barang jang dipemalikan itoe en II. Mana toeroenan bersamaan dengan barang jang dipemalikan itoe.'
Een en ander wijst n.l. op totemisme doch naar ik meen, berusten de meeste verbodsbepalingen ten aanzien van het doodon of eten van bepaalde dieren en planten op toevalligheden, soms op fabels, waarbij dieren hebben gesproken tot den mensch,soms alleen op het feit, dat men door het dooden of eten ervan ziek is geworden en gestorven is.

3+1

Hoofdstuk : 14

II. B E V O L K I N G.

a. Afkomst; stam- en klasse-indeeling.

Ik zal mij niet wagen aan hypothesen omtrent de afstamming van den Timorees. Men heeft gemeend overeenkomst in lichaamsbouw te hebben geconstateerd met het Papoea-type en met de Australische inboorling(Aborigines). Ik wil slechts vermelden, dat de bevolking zelf zegt oorspronkelijk van Ceram (=Ceram) afkomstig te zijn; het is mij niet gelukt een verklaring te vinden hoe men zich deze herkomst precies voorstelt.

Practisch de gehoele onderafdeeling wordt bewoond door de Dawan-sprekende Timoreezen; slechts de districten Betain en Toi Anas van het landschap Amanatoen zijn een menggebied met sterke Belos-inslag; er is historische verbondenheid met Zuid-Belos; huwelijken met Belosvrouwen komen veel voor en de Tetoem-taal wordt door velen verstaan en gesproken; ook de invloed van het matrilineaire verwantschapsstelsel is hier vrij sterk.

De Timorees is ongetwijfeld een bepaald type, goed te onderscheiden van b.v. de Rotinees,Savoenees en Beloenees. Hij is over het algemeen goed gebouwd; vrij lange typen zijn geen zeldzaamheid, hoewel lang niet zoovaak voorkomend als onder de Soembanezen. De vrouwen zijn over het algemeen klein van bouw.

Door de gehoele onderafdeeling wordt de Dawan-taal gesproken, met plaatselijke afwijkingen en dialecten; er is echter beslist een groote eenheid in taal, sterk afwijkend van het Tetoem van den Belos en het "Helong" van de bewoners van Semau en de uiterste Westkust van Koepang.

In de gewone sprooktaal ontstaan de dialectische verschillen vaak door letteromzetting, wat zeer veelvuldig voorkomt b.v.

oesif wordt oeis = hoer
hitoe " hiost = zeven

deze voorbeelden zijn met honderden uit te breiden.

Sprekende met en over den vorst gebruikt men vaak specifieke woorden; zoo spreekt men niet van de "bikase"(paard) van den radja doch van diens "haof"; ~~bidjael~~"bidjael"(karbouw) wordt "poeseef", "lelo"(tuin) wordt "etoe".

In de tekanaba (gewijzigde tekaten) en bij allerlei ritueel wordt het hoog Dawan gebezigd, een taal, die door de jongere generatie al zoo goed als niet meer verstaan wordt. Aangezien in deze gevallen haast uitsluitend in symboliek wordt gesproken, is het zelfs voor kenners van de taal, moeilijk de juiste betoekenis te vatten.

Ds.Middelkoop, taalgeleerde van het bijbelgenootschap,die meer dan 20 jaren op Timor heeft gewerkt, waarvan het grootste deel besteed is aan studie van de taal(bijbelvertaling) en die begin 1940 van verlof terugverwacht wordt, heeft na de bevrijding zijn kaartsysteem intact teruggevonden. Vermoedelijk zal hij binnen niet langen tijd een Timoreesche grammatica en een woordenboek samenstellen. Zijn vertaling van het Nieuwe Testament zal naar alle waarschijnlijkheid in 1940 verschijnen.

De genealogische eenheid in de Timoreesche samenleving is de clan of soekoe; vrijwel iedere Timorees weet direct de naam te noemen van zijn oorspronkelijke stamvader en van de huidige voornaamste vertegenwoordiger van zijn geslacht.

Ongetwijfeld bewoonden de verschillende soekoe's in vroeger tijden streng begrensde gebieden. Voornamelijk tengevolge van oorlogen zijn soms heele soekoe's, soms gedeelten van hen uit hun oorspronkelijke woonplaatsen verjaagd en vestigden zich in nieuwe gebieden; vaak ging dit gepaard met naamsverandering van de gehoele of gedeeltelijke clan. De banden tusschen deze clans zijn echter nog steeds zeer sterk en bezoek over en weer heeft vaak plaats.

Onder de verschillende soekoe's in een fetterschap of landschap zijn

Van de loofbomen worden nog niet gecocos: de waringin(nemoek),ficus-soorten (boeboek), keesambi (levert zeer goede aren),tamarinde,teeri, aisoeli,djamboe hoetan,nisvotan,nitas,soerian,coeblole,hafe;de laatste zes leveren tamelijk goed timmerhout.
Timor is rijk aan vele grassoorten; boven de 500 M.alet van meestal kort gras, dat aan de veeweide een gazon-achtig aanzien geeft en dat meestal een goed aaneengesloten tapijt vormt. Op minder goede gronden (vooral op zuur-houdende grond) groeit het gras meer in pollen. Deze laatste grassoorten worden in de droge maanden vaak gebrand; aangewakkerd door den wind worden dan groote oppervlakten zwart geblakerd; deze gronden zijn sterk aan erosie onderhevig.
Over de fauna van Timor valt, althans door een leek, niet veel te vertellen. Groote zoogdieren komen weinig voor; alleen herten leven er vele in verschillende gebieden. De radja's en fettoren houden er zgn "larangans" op na, gebieden, waarin het zonder vergunning verboden is te jagen. Eens per jaar, soms slechts éénmaal in de 2 of 3 jaar wordt dan een groote drijfjacht georganiseerd, waarbij vaak een groot aantal herten wordt neergelegd; daarna gaat de larangan weer voor een jaar dicht. Na den oorlog is de jacht sterk afgenomen door gebrek aan kruit.Krokodillen leven aan de monding van rivieren, speciaal bij de Noilmina-mond; zij komen soms vrij ver de rivier op, doch de verhalen, dat deze dieren ook voorkomen in plassen en meren in het bergland, zijn beslist onjuist. In het algemeen wordt er geen jacht op gemaakt omdat de krokodil een heilig dier is; slechts als zij klein vee (geiten,varkens,kalveren) weghalen,tracht men een krokodil te doden.
Aan reptielen is het land bepaald arm.
De vogelwereld is waarschijnlijk het interessantst door haar overeenkomst met Australië; enkele namen: de witte en groene kakatoea, de kiekendief, boeroeng darah (wilde duif), boeroeng gagak, de finiklioe (een zielevogel, die in het dooden-ritueel een groote rol speelt), verder de wilde eend en de reiger.

In de oprichting van den dienst van het boschwezen kwam de exploitatie van sandelhout geheel in handen van den dienst.Van de exploitatie-winst wordt thans 15 % uitgekeerd aan bevangemende hoofden.
De exploitatie is vooral na den oorlog, door de hooge prijzen die gemaakt worden, een belangrijke bron van inkomsten voor de federatie-kas;bovendien levert het product duiveken op, omdat vrijwel de geheele oogst wordt opgekocht door China, waar het hout verwerkt wordt o.a. in de bekende offerstokjes.De kap in 1946 en 1947 bedroeg respectievelijk 300 en 360 quintaal.
Een struik die speciale vermelding verdient is de lantana (Timbese kopas = hout van Koepang). Tal van andere landen weten nog zeer goed dat deze struik in deze onderafdeeling niet voorkwam; in enkele tientallen jaren heeft dit gewas zich vanuit Koepang practisch over de geheele onderafdeeling verspreid; zelfs tot op 1500 M. hoogte komt het voor en indien er niets tegen gedaan wordt is het te voorzien dat in de nabije toekomst deze struik alle weide-terreinen zal gaan bedekken; de lantana groeit zoo dicht dat alle gras, zelfs alang2, verstikt (zoo ziet het haast niet op zwarte gronden in de laagvlakte).
De lantana is tot een probleem geworden op Timor, waarover de geleerden van landbouw,veeteelt en boschwezen het niet eens zijn. Boschwezen zegt, dat het een prachtige bodembeschermer is, die afspoeling ten zeerste tegenhoudt.De deskundigen op landbouwgebied zeggen,dat de struik stikstof in den grond brengt en dus een groenbemester is; speciaal padi-bedrijf gedijt goed op gronden, die met lantana bedekt geweest zijn en indien na verlating van de tuin, dit gewas weer opschiet, kan men er spoediger op terugkeeren, dan op gronden,waarop deze ook bloekarbersteller niet voorkomt. De veeartsen zeggen, dat de lantana een ramp is voor de veeweide, die dreigt geheel hiermee bedekt te worden met gevolg, dat veeteelt op den duur niet meer mogelijk zal zijn.
Er schijnt een wants te bestaan,die de verspreiding van de lantana verhindert door zich te voeden met het jonge vruchtbeginsel.Vruchtzetting zou dus niet kunnen plaats hebben en de verspreiding (die door vogels geschiedt) zou voordoende worden tegengegaan. Daar ik meen te weten zouden buiten Timor proeven met deze wants worden genomen om te zien of dit beest, behalve lantana-vruchtjes,misschien ook andere gewassen aantast; wanneer voedselgewassen (als djagoeng en padi) ook door de wants zouden worden aangetast, zou het middel om de lantana-verspreiding te verhinderen erger worden dan de kwaal.Toch zal er spoedig iets moeten gebeuren,wil men niet het gevaar loopen, dat de weide-terreinen geheel onder de lantana komen. Een andere struik, die hier en daar dicht aaneen gegroeid voorkomt is de koldjawas of wilde djambee; de verspreiding geschiedt veel minder snel; bovendien wordt het blad door het vee gegeten.
Bamboe doorn komt in de lagere streken het meest voor; aaneengesloten complexen ziet men slechts in de buurt van de noilmina-rivier en langs de Noil Bolntooka; bamboe betoong is schaarsch.
De bosschen leveren een weinig rotan, echter van inferieure kwaliteit.
Wilde airih komt hier en daar voor; inzameling van dit product heeft bijna niet plaats,hoewel in 1947 de prijs zeer hoog was (tot fl60,- per 100 kg.droog te zijn); deze airih-boetan wordt geexporteerd naar Frankrijk, waar het in de parfumerie-industrie wordt gebruikt. Verder haalt de bevolking uit het bosch eetbare knolgewassen (ubi boetan) en diverse katjangsoorten (Tim: koto). Van de koto-soorten verdient speciaal genoemd de koto fosi, een giftige, sterk cyaankali-houdende boon,die talrijke malen dient gekookt te worden alvorens ze gegeten kan worden; in tijden van groote voedselschaarschte komt het nog al eens voor,dat men ziek wordt ~~xxkxxxxxxxx~~ (sterfgevallen komen ook voor) van het eten van deze koto fosi.
Aan orchideeen is Timor bepaald arm.

heeft prachtige rechte stammen; de grilligo vertakkingen beginnen pas op vrij groote hoogte. Zij kan een groote omvang en zeer groote hoogte (100) bereiken.De Soetia-boschreserve bestaat voor het grootste deel uit deze aanplanting. Het hout is geschikt voor binnenwerk in gebouwen.
De tjemara (casuarina) is een andere op Timor veel voorkomende boom; zij groeit op de slechtste gronden en vormt bosschen aan de oevers van rivieren. Deze boom wordt ook wel opzettelijk aangeplant in verlaten tuinen omdat de asch een goede bemesting schijnt te zijn; jonge boompjes leveren goede dakspanren.
Typisch voor Timor is de kabesak, een acacia-soort; het is een scleraboom en solitair; de schors is looizuur-houdend.
Het beste timmerhout levert de kajoe norah(Timmatani); het laat zich prachtig verwerken tot stijlen en planken. Er is reeds zeer veel kajoe-norah gekapt en deze boom wordt daarom steeds zeldzamer; buiten de boschreserves komt zij haast niet meer in groote aantallen voor.De voornaamste vindplaatsen zijn thans nog: de boschreserves Ale,Aisioe (Zuidkust Amanoeban), verder bij Koenlin (Zuidkust Amanoeban). De beide genoemde reserves bestaan voor het grootste deel uit prachtige hooge kajoe-norah-stammen.Exploitatie is moeilijk, door de slechte mogelijkheden van afvoer van het hout.
De lontarpalm komt alleen voor in de lagere streken (beneden 500 M);zoo aan de Zuidkust en langs de Noilmina-rivier(het gebied van Tapne,Kre, Taroes en voorts hier en daar langs de Noil Benain. Het sgn."iris toesk" geschiedt alleen in de droge maanden. Het vocht wordt voor een deel als "toesk manis" gedronken. De Rotinezen in Tepas bestaan voornamelijk van de aanmaak van goela lèmpèng, terwijl een deel van de toesk, na het ondergaan van een gistingsproces, wordt gedestilleerd en als "sopi Timor" wordt verhandeld.
De overeens in de langvlakte voorkomende "gewang" levert, behalve ideaal materiaal voor inheemsche huizenbouw (de "bebak" voor wanden en plafonds en de bladeren voor dakbedekking) nog de sgn."pootak". Dit is een sagoproduct verkregen door het stampen,zeven en daarna wasschen van de zachte kern van de stam.Het wordt daarna tot ronde koeken gevormd en geroosterd. Het gewone menu van den Timorees aan de Zuidkust van Amanoeban en Amanatoen bestaat gedurende de "lapar-biasa"-periode (December-Februari) uit deze pootak, die gegeten wordt met katjang hidjau,klapper en suiker(goela lèmpèng); vooral in Poetain,Toi Anas en Kolbano maakt men een schoon en zuiver product.
Sandelhout (santalum album) komt door de geheele onderafdeeling verspreid en in het wild groeiend voor. Men ziet deze boom vaak als solitair of in heel kleine groepjes op verlaten ladangs of aan de rand van bosschen (Tim.nnam:heeremi-geurig hout). Een cultuur van sandelhout is vóór den oorlog door boschwezen aangelegd bij Fafinisin en Oëtnana(KM 4 van SoE). De vrucht wordt gezaaid samen met lombok-zaad; de jonge sandelhoutboom n.l. gedijt het best in symbiose met de lombok-plant,die na 1 of 2 jaar afsterft.De tjendana groeit zeer langzaam en levert pas na ± 50 jaar behoorlijk kernhout.
Er is in vroeger tijd heel wat strijd en oorlog gevoerd over het sandelhout tusschen de verschillende rijkjes; diefstal op elkanders gebied kwam veelvuldig voor en de Portugeezen, die het product gaarne opkochten,bekommerden zich er niet om, wie nu precies de eigenaar was; de Kompanie stelde zich op hetzelfde standpunt.
In 1917 deden de Zelfbesturen van Noord- en Midden-Timor afstand van hun monopolie inzake de kap van tjendana; de kap zonder vergunning werd strafbaar gesteld, terwijl een vergunning alleen werd verleend onder voorwaarde, dat de netto-opbrengst in de Afdeelingskas werd gestort.Hiervan werd dan voor een deel gerentitueerd ter verdeeling aan de rechthebbenden (de Zelfbesturder,fettor,pal-toenf en hoofden).

Augustus t/m October, hoewel in het bergland in die maanden vaak nevelvorming gedurende de koude nachten voorkomt. De grootste regenval heeft zeer zeker het bergland boven Kupan in Abilo (het Mbetic-gebied). Vóór den oorlog waren er regenmeters in SoE, Lolí en Kolbano; na de bevrijding is slechts de meter in SoE intact teruggevonden.
De Zuidkust, meer speciaal het gedeelte: grens Belco-Kolbano kent, evenals Zuid-Belos, Oost-moesson-stuwingregens in de maanden Mei en Juni. Het is dan daar de tijd voor het planten van katjang-idjau, dat, om te ontkiemen lichte regens noodig heeft en, als het gewas goed is opgeschoten, het verder zonder vocht te kunnen stellen. Deze stuwingregens gaan tot een eind het binnenland in; geheel Amanatoen profiteert er van alsmede de districten NoE-honbot en NoNaiso van het landschap Amanuban; Niki2 en SoE niet.
Regencijfers zijn te vinden in de bijlagen 10a, 10b en 10c (in 1939 was de maand van de Timor-ramp).
De temperatuur is het laagst in de maanden Juni ~~xxx~~ t/m September, wanneer Timor een staartje meekrijgt van de Australische winter. Het kan dan te SoE (850 Meter) tot 's morgens 10 uur behoorlijk frisch zijn en de nachten zijn beslist koud; op dezelfde hoogten op Java is het door de hoogere vochtigheidgraad warmer dan op Timor.
Gedurende de regenmaanden kunnen plaatsen als Kupan, SoE en Niki2 dagenlang in de wolken zitten met als gevolg een kille, vochtige atmosfeer. Het komt vaak voor in de maanden April en Mei; hevige winden steken door in de maanden Juli t/m September.
Een temperatuurstaatje volgt hieronder:

Maanden.	1946		1947	
	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste
Januari	24	19	22	18
Februari	25	22	21	18
Maart	27	22	20	17
April	27	21	19	16
Mei	26	20	20	15
Juni	20	15	20	14
Juli	19	15	19	13
Augustus	21	19	20	17
September	21	19	19	17
October	25	20	19	17
November	30	22	25	20
December	28	22	26	19

Flora en fauna.

Door haar nabije ligging ten opzichte van Australië, haar klimaat, regenval en seizoenwisselingen biedt Timor een geheel ander aanzien dan b.v. de groote Soenda-eilanden met haar overdadig tropische plantengroei. De droge maanden kenmerken zich door haar dorheid en kaalheid terwijl de regentijd frisch groen en jong loof te zien geeft. Bewoners van Queensland zeggen dat Timor veel gelijkt op deze Australische Staat.
Een van de meest voorkomende boomen is de eucalypt, gewoonlijk kajoe poetih genoemd (niet te verwarren met de kajoe-poetih-struik, die de bekende olie levert en die hier niet voorkomt); zij groeit bij voorkeur op roode grond en vormt op vele plaatsen ijl bosch, waaronder het gras uitstekend blijft gedijen. Het harde hout is roodachtig, hard en gedraaid; de rechte stammen worden vaak gebruikt voor huisenbouw doch alleen als ronde stijlen; het is ongeschikt voor planken of vierkante balken omdat het bij bewerking gemakkelijk barst. Boven 1200 M. komt een andere eucalypt voor, n.l. de ampoepoe (lat. naam: eucalyptus plalyphylia). Zij heeft een ruwe, donkere schors, in tegenstelling met de kajoe-poetih, die een gladde witte stam heeft, [illegible]

De covers zijn vaak begroeid met tjemara's, die hier en daar hele bossch vormen; ook op de eilandjes in enkele rivieren komt steeds de casuarina voor.In enkele rivieren treft men verzandingen aan, waar de kali langs laagte en loodrechte rotswanden zich een weg baant (de bekendste zijn: 1. Tenef en 2. bij Koeatoena in de Noil-Leke).
Geen enkele stroom is bevaarbaar;in de droge maanden bevatten vele rivieren geen druppel water; als verkeerswegen doen zij daarom geen dienst,behalve dat de paardenpaden soms de beddingen volgen.
Een merkwaardigheid in het Timorsche landschap vormen nog de sgn.fatoe's, vaak loodrechte, zeer grillig gevormde en van scherpe pieken en kammen voorziene rotsen, soms geheel kaal, soms min of meer begroeid. De bekendste zijn:

de Fatoe Naesoesoe,Fatoe Ibnasi,Fatoeloesi,Fatoe Kaslioe, alle in het landschap Mollo.

De Zuidkust bestaat overal uit een smal strand; havenplaatsen zijn er niet. Hoeren komen in de onderafdeeling niet voor; slechts een paar plassen,die steeds water bevatten,dienen gemeend. De eerste ligt langs den weg bij Soepoel, 5 KM. vóór Niki2; het is de broedplaats van verschillende watervogels. De begroeiing van de plas en de omgeving ervan (waar door de Jappen helaas veel gekapt is) maken het tot een aardig stukje natuurschoon en er is al eens over gedacht het tot natuurreservaat te maken. De andere plas bevindt zich boven op de Babnai bij de Mostis; het is moeilijk bereikbaar door de talrijke aardstortingen, die hier steeds voorkomen, maar een prachtig plekje op ongeveer 1000 M.hoogte, waar veel watervogels huizen.

d. Klimaat.

Dit wordt geheel beheerscht door de twee moessonen: a. de regentijd vallende in de maanden December t/m April/Mei, b. de droge maanden, gedurende de resterende 6 á 7 maanden van het jaar.
Reeds heel kort na het invallen van de eerste regens verandert het eiland Timor als bij toverslag van een dor,uitgedroogd savanne-landschap in een liefelijk frisch-groen parkachtig gebied; de stoffaag,die duidelijk zichtbaar over het heele eiland hing is weg en men krijgt weer de heldere luchten en magnifieke vergezichten. Alles schiet de grond uit; de boomen,die geheel of gedeeltelijk hun blad verloren hadden, tooien zich weer met jong groen loof.Omstreeks Kerstmis is Timor op zijn mooist.
Nadat het gras gebloeid heeft en de djagoeng geoogst is, als de regens minder worden en als de Oost-/Noord-winden omstreeks Mei/Juni inzetten wordt het eiland langzamerhand dor een door de koele Oostenwinden in Augustus t/m October/November haast te verschroeien. Men kan in deze tijd echter de mooie herfsttinten van vele loofboomen bewonderen (o.a. de koesambi), zodat ook dan dit eiland zijn aantrekkelijke beloudt.De strakblauwe luchten, het zonverbrande land met de levende stoffage van kudden runderen, groepjes paarden en kleine koppels buffels, maken een autotocht en nog meer een paardentournée tijdens het koele soms koude klimaat tot een waar genot.
Vooral het bergland van Mollo bekoorden Kapan is dan een paradijs voor den natuurliefhebber.
Zooals gezegd heeft Timor een uitgesproken droge en'natte tijd, hoewel afwijkingen geen zeldzaamheid zijn. Zoo bv.heerschte er vanaf April tot medio December 1946 een zeer strenge droogte; gedurende deze maanden viel er zeer weinig = in verschillende maanden zelfs geen druppel = regen. Tal van bronnen, die meestal in de droge tijd nog wel een weinig water leveren, waren opgedroogd en in meerdere kampongs moest de bevolking kilometers loopen om een beetje, vaak nog vuil, water te gaan halen. Daartegenover was de Oostmoesson in 1947 tamelijk vochtig; begin September en begin October vrij veel regen met als gevolg, dat het landschap boven de 500 M.fr groen bleef en er voer het vee overvloedig te eten was.
Meestal setten de regens in in de loop van de [illegible] ember t/m Maart heeft de grootste neerslag.

Evenals op de andere Zuidelijke Kleine-Soenda-Eilanden bevat de bodem van Timor veel kalk; dit hooge kalkgehalte maakt dat allerlei grassoorten hier goed groeien terwijl ook maïs op deze gronden goed gedijt.Roode grond, vaak vermengd met kiezel of leisteen komt veel voor; de eucalypt heeft een voorkeur voor deze grond,maar voedselgewassen groeien er niet goed op. Roode klei-formaties worden ook veel aangetroffen; deze gronden zijn altijd bedekt met een goed aaneengesloten grastapijt. Bijzonder schraal zijn de witte mergelgronden,zoals die b.v.te zien zijn tusschen Nikiô en Pene; zelfs de grasmat is hier zeer dun en de weinig elsehenstellende kabesak (een sancia-soort) leidt hier zelfs een armtierig bestaan. Een andere grondsoort, vaak gekleurd van grijs tot paars en bruin of blauw en die sterk aan afspoeling onderhevig is komt op verschillende plaatsen voor; de tjemara(casuarina) groeit er meestal op.
Zwarte gronden ziet men in de vlakten en op vlakkere gedeelten in het bergland; deze zijn het vruchtbaarst. Waar het kalkgehalte bijzonder hoog is vertoont deze grond vaak een wat grijze kleur. In de droge maanden ontstaan daarin breede en diepe scheuren.
Het grootste deel van de oppervlakteligging wordt ingenomen door bergland; het Mutis-complex in Noord-Mollo,dat tot 2500 M.reikt, is het centrale bergland van Timor. Groote gedeelten van Mollo en Amanuban liggen tusschen 800 en 1000 Meter,terwijl ook Zuid-Amanatoen op deze hoogten ligt. Groote laagvlakten komen haast niet voor. Het bergland daalt geleidelijk naar de Zuidkust af doch loopt tusschen Kolbano en Noemboto tot aan de zee toe.Er is slechts één groote laagvlakte, n.l. die van Pene,gelegen tusschen de monding van de Noilmina en Kolbano. Een groot deel van deze vlakte loopt in de regentijd onder water, doordat de uit het heuvelland komende riviertjes zich in de vlakte verliezen en geen uitmonding naar zee hebben. De vlakte is gedeeltelijk begroeid met toesk-boomen; een groot deel echter is boomloos en slechts bedekt met lang gras. Er wonen bijna geen menschen en vee graast er haast niet; landbouw wordt er niet beoefend.
Op de Mutis ontspringen de twee grootste rivieren van Timor,te weten de Noil Benain en de Noil Mina; op de Kolmere liggen de bronnen van de Mamoni-rivier,terwijl het Mollo-gebergte de waterscheiding vormt tusschen de stroomgebieden van genoemde Noil Mamoni en de Noil Leka; beide zijn zijbeken van de Noil Mina.Al deze rivieren hebben ook in de droge maanden nog een kleine hoeveelheid water.
De heuvelruggen, waarover loopen de autowegen Soë-Kupan en Soë-Niki2 vormen beide waterscheidingen.In Zuid-Westelijke richting stroomt de Noil Meto, die bij Nio in de Noilmina uitmondt, terwijl naar het Zuiden stroomt de Noil Obaki, die benedenstroomse Noil Noeke genoemd wordt.In de hoek, die gevormd wordt door beide genoemde autowegen liggen de bronnen van een aantal beekjes, die zich verenigen tot de Noil Lakoe,die bij Pene in de Noil Benain vloeit. Een paar andere affluenten van de Noil Benain zijn de Noil Fatoe en de Noil Boenoe, ontspringende op de waterscheiding Niki2-Oinlasi.
In Amanatoen zijn de grootste rivieren:de Benoe-rivier en de Noil Toempetoe.
Alle rivieren op Timor hebben een korte loop en sterk verval met als gevolg bedrijfire bij zware regenval; met donderend geweld kan het water uit de bergen naar beneden stroomen; vrijwel elk jaar komen gevallen voor dat mensen en dier, die probeeren een bandjirrende kali over te steken,verdronken worden en dan dood vinden. Het gebeurt niet zelden, dat reizigers gedurende één of meer dagen moeten wachten voor een rivier omdat het passeeren ervan onmogelijk is. De kali-beddingen zijn in de benedenloop breed en vol met grootere en kleinere rolsteenen; in de breedte van kan de stroomkracht zich in één regentijd meerdere malen verleggen.

Uit bovenstaande blijkt, dat van een uitgebreid wegennet in deze onderafdeeling nog geen sprake is. Door Zelfbesturders en factoren wordt meermalen gevraagd om aanleg van nieuwe wegen. Uit een bestuursoogpunt alsmede in het belang van een betere radicale verzorging (oprichting van polikliniekjes) zou het wenschelijk zijn, dat meerdere plaatsen in het binnenland per auto te bereiken waren. Ik noem hier o.a. Fatoe Maetoe en Noenkole, de woonplaatsen van de radja's van Mollo en Amanatoen, Oiplaki (standplaats factor Kolbano), Koenfatoe (idem van factor Noimeko), Ofoe (idem van factor Nelasico). Aanleg van deze wegen zal echter een enorm werk zijn; alle gaan door zwaar geaccidenteerd terrein, terwijl de Timor-rivieren vanwege hun breedte vrak bereik onoverkomelijke hinderpalen vormen. Bovendien geven de hoofden zich weinig rekenschap van de hooge onderhoudskosten die deze wegen zullen eischen, terwijl zij uit economisch oogpunt in dit betrekkelijk arme land weinig waarde hebben. Voor uitvoering komen slechts in aanmerking:

a. weg Niki2-Besikama; hiermede zal in 1938 een begin gemaakt worden
b. weg Noilmina-vlakte van Bena, doch alleen als deze vlakte in cultuur gebracht wordt
c. weg Kapan-Noiltoko in de toekomst
d. weg Adjeobaki-boschreserve Mbatis, zoodra het houtbedrijf "Mbetis" er door komt.

Door de gehoorde onderafdeeling loopen talrijke voet- en paardenpaden, die de kampongs en gehuchten met elkaar verbinden. Aan onderhoud wordt practisch niets gedaan; alleen als een ambtenaar op tournée komt, kapt men de vaak hinderlijke begroeiing van lantana weg. De voetpaden leiden zwaartal recht toe recht aan van de eene naar de andere plaats; de paardenpaden worden op al te steile plaatsen omgelegd.

Telefoonlijnen:

Aan de verbinding Koepang-Atamboea (en verder naar Portugeesch Timor) liggen in deze onderafdeeling de volgende telefoonposten: Batoespoetih, Nol(centrale), Niki2 en Temef (tijdelijk, tot de brug gereed is). Verder heeft Kapan een telefoon. De lijn verkeert in redelijken staat; na de bevrijding zijn vele palen vernieuwd; de toestellen zijn slecht en dienen door nieuwe te worden vervangen.

De lijn Nikif-Kolbano is door de Japanners afgebroken; zij was indertijd aangelegd in verband met het noodlanding-vliegveld te Kolbano. Aangezien dit terrein geen toekomst heeft, is het opnieuw aanleggen van de telefoonverbinding niet urgent.

Wel is hard nodig wederaanleg van de eveneens afgebroken lijn: Niki2-Fontein-Noniteas-Noemboto voor het contact met den Zelfbesturder van Amanatoen. Op de begroeting 1948 is gerekend op aanleg van het stuk Niki2-Fontein.

e. Boden- en terreingesteldheid.

Timor moet geologisch een zeer interessant eiland zijn. In 1937 werd het bezocht door Prof. Brouwer met een aantal Delftsche studenten. Er zijn enkele publicaties over verschenen, doch tijdens zijn mij niet bekend. Een van de merkwaardige dingen op Timor schijnt te zijn het voorkomen van oudere lagen op jongere, waarschijnlijk door plooiing ontstaan. Voorts is het eiland, hoewel zelf niet vulkanisch, wel door vulkanische werking ontstaan en uit de zee opgedrukt, getuige door fossielen van kleine zeedieren, die men duidelijk aantreft in koraalgesteenten tot op groote hoogte; ik zag deze o.a. in een aardappeltuin bij Toenoea op 1200 M. hoogte. Slijkvulkanen (poto) en warme modderbronnen, zooals die op het eiland Semau en in de onderafdeeling Koepang (o.a. bij Noebeen) veel voorkomen, worden hier alleen aangetroffen bij Olpoto ongeveer 3 KM. van Soë.

Aan een uitvoerige beschrijving over de bodemgesteldheid zal ik mij niet wagen, aangezien dit specialisten-werk is; daarom dienen in het kort slechts het volgende.

is verwaarloosd en onbruikbaar; zij heeft weinig economische betekenis. Een andere door de Japanners aangelegde weg loopt van Niki-Niki eerst naar Oinlasi, waar het tracee zich splitst; één weg loopt door heel zwaar terrein via NoElelak, Poetoen, langs Oejoeki naar Noenkolo en vandaar door naar Menoe aan de Zuidkust, op welke laatste plaats weer een kleine Japanse bezetting lag voor kustbewaking. De andere weg gaat van Oinlasi langs Pisan via Mnela-Anen, vervolgens op ongeveer 8 KM afstand van Poetain naar de grens met Zuid Beloe en verder naar de Besikamarivier.

Hoewel uit een bestuursoogpunt ongetwijfeld van belang loopt de weg Oinlasi - Noenkolo door zulk zwaar terrein, dat het wel onmogelijk zal blijken dit stuk voor autoverkeer geschikt te maken; op meerdere plaatsen gaat de weg via vele haarspeldbochten steil de hoogte in; het is den Japanners dan ook niet gelukt met een auto in Noenkolo te'komen.

Anders ligt het geval met het stuk ~~XXXXXXXXXX~~ Niki-Niki - Besikama. Vanaf eerstgenoemde plaats loopt de weg eerst met een boog om de bovenloop van de Noil Fatoe en Noil Boenoe heen naar Oinlasi; men heeft hier dus de overgang over deze twee brede rivieren vermeden. Van Oinlasi gaat het tracee in algemeen dalende richting langs Pisan en vandaar door flauw hellend terrein in de richting Poetain, vanwaar de weg door tamelijk vlak terrein verder gaat naar de grens met Beloe en daar in de vlakte van de Besikamarivier terecht te komen.

Op de federatie-begroting 1948 is opgebracht een bedrag van f 30.000 voor eerste aanlegkosten van deze weg, die van belang is om de volgende redenen:

a. openlegging van het nog achterlijke gebied waardoor deze weg loopt.
b. vlugger transport van politie-patrouilles naar de districten Poetain en Toianas van het landschap Amanatoen en naar het grensgebied met Beloe, van ouds een dorado voor veedieven. De criminaliteit in dit nog weinig gepacificeerde gebied is nog groot.
c. mogelijkheid om in Pisan en Poetain poliklinieken te openen, waardoor dit gebied ook medisch beter verzorgd kan worden dan tot nu toe het geval was.
d. vlugger afvoer van producten uit Pisan en Poetain(o.a. katjang idjo) naar Niki-Niki.
e. vluggere transportmogelijkheden voor tournerende ambtenaren.

De autoweg zal waarschijnlijk voor Zuid-Beloe van weinig economische betekenis zijn. De afvoer van dit aan katjang idjo rijke gebied zal vermoedelijk blijven plaats hebbeb per schip via de aanlegplaats bij Besikama. De gehele weg, naar ruwe schatting 100 KM lang, heeft practisch geen rivierovergangen zodat grote kunstwerken niet nodig zijn.

Tenslotte is door de Japanners de oude colonneweg Kapan - Noiltoko (N.M. Timor) wat verbreed en verbeterd, zonder dat echter asverkeer mogelijk is. De weg passeert twee brede rivieren(bij Sebau en Bidjeli) en zeer dure kunstwerken zouden hier nodig zijn. Het tracee loopt door zwaar terrein. Toch zou in de toekomst aanleg van deze weg overwogen kunnen worden; er zou een vruchtbaar gebied(Noord-Mollo en Miomaffo) mee opengelegd worden. vermelding verdient zeker het plan om een autoweg aan te leggen van Kapan (Adjaubaki) via Toenoea naar Fatoemnasi en verder tot in de bosreserve Moetis, dit met het oog op plannen om deze reserve in exploitatie te nemen (zie hierender bij Boswezen). Deze weg zou ongeveer 16 KM. lang moeten worden met op een paar punten misschien wat steile hellingen doch in het algemeen langzaam oplopend; grote kunstwerken zijn niet nodig. Behalve voor afvoer van het hout van het Moetisbedrijf is de weg van belang voor transport van enkele producten van Fatoemnasi en Toenoea. Dit is n[illegible] van de centra van de nog in een beginstadium verker[illegible]e aard[illegible] in Mollo; deze cultuur is voor flinke uitbreiding vatbaar; ook [illegible] gebied veel voor djeroeks terwijl de koffiecultuur vermoedelijk v[illegible] belang kan worden.

af en werd opnieuw gebouwd, zodat zij wel een jaar of drie kan houden; t.z.t. ware hier een ijzeren liggerbrug te maken, waartoe een der landhoofden opnieuw moet worden gebouwd. Een punt dat in de regentijd aandacht verdient ligt bij KM 32 waar aardstortingen tengevolge van het vele water dat daar van de hellingen komt afvloeien voorkomen.

b. Weggedeelte SoE - Niki-Niki(27KM).
De eerste helft van dit traject heeft tal van bochten en een paar zware hellingen bij Noele; door afspoeling gedurende de natte maanden is hier steeds veel onderhoud nodig. De brug over de Noele-rivier dient vervangen te worden door een van ijzeren liggers(opgebracht op de federatie-begroting 1948 doch geschrapt). Vele kleine bruggen en duikers dienen op den duur permanent gemaakt te worden; ook moet aandacht geschonken worden aan het maken van verkantingen in de bochten.

c. Weggedeelte Niki-Niki - Temef(17 KM).
Vanaf Niki-Niki loopt het tracee geleidelijk omlaag tot aan de Noelioe-rivier; de brug over deze kali verkeert nog in goede staat. Vervolgens gaat de weg met tal van zeer scherpe bochten eerst omhoog en dan weer omlaag naar de Temef, een mooi stukje natuur. In dit weggedeelte bevindt zich bijna geen enkele permanente brug of duiker; het stuk tussen Noelioe en Temef is zeer smal met aan de ene zijde steile rotswanden.

d. Weggedeelte Temef - Loli(grens; 9 KM).
Direct na de kloof gaat de weg steil omhoog over korte afstand, daalt daarna weer naar de brug van Poena om vervolgens door vrij vlak terrein verder te gaan. Ook in dit stuk liggen vele bochten en tal van tijdelijke bruggetjes en duikers. De brug bij Poena dient verstevigd te worden; de koffer van het landhoofd aan de Niki-Niki zijde dreigt onderspoeld te worden.

e. Weggedeelte SoE - Kapan(20 KM).
In dit stuk liggen twee tamelijk stevige bruggen; voorts zijn er een aantal niet-permanente duikers. Op meerdere punten ontmoet men korte zware hellingen die sterk afspoelen in de regentijd; het hoogste punt ligt op 1100 M. Verkeer over deze weg heeft slechts weinig plaats.
In het jaar 1948 dient aandacht geschonken te worden aan wegbebakening. Deze was vóór de oorlog goed; tijdens de bezetting zijn tal van verkeersborden verdwenen evenals vele kilometerpaaltjes. Door het zware werk aan herstel van het wegdek en de bruggen kon de wegbebakening nog niet ter hand genomen worden; ook het materiaal daarvoor ontbrak.

Door de Japanners zijn in deze onderafdeling enkele wegtracee's aangelegd; van heinde en ver zijn duizenden koelies opgetrommeld om aan deze wegen die vrijwel alleen strategische waarde hadden(bewaking van de Zuidkust) te werken.
De eerste weg begint bij de Noilminabrug, langs de rivier stroomafwaarts via de kampongs Mio, Oetamen, Panite, dwars over de grote vlakte van Bena, via Oebelo, Noimoeke, Koealin, Toeapakas naar Kolbano, vandaar steil het bergland in via Sei en Ofoe naar Niki-Niki. Het stuk van Noilmina naar Kolbano loopt geheel langs de van ouds bestaande oelonneweg. De Japanners hadden een vrij groot kamp bij Oebelo en kleinere posten bij Panite, bij de monding van de Noilminarivier en in Kolbano.
Het gedeelte Noilmina - Oebelo is door de bezetters geregeld met auto's bereden; na de capitulatie was dit stuk nog voor asverkeer geschikt doch sindsdien zijn vele bruggetjes ingezakt en is de weg geheel verwaarloosd. Het tracee zou zonder veel moeite weer tot een bruikbare autoweg te maken zijn, maar het heeft alleen zin, indien in de toekomst de vlakte van Bena in cultuur zou worden gebracht. Momenteel loopt de weg door een vrijwel onbewoond bebied en afvoer van producten heeft hierlangs niet plaats. Het gedeelte Kolbano - Niki-Niki loopt door zwaar geaccidenteerd terrein; de weg

Deze bedragen zijn zeker laag doch bedacht moet worden, dat het slechts betreft gewoon onderhoud, geen verbetering en vernieuwing van kunstwerken; bovendien is er niet bij inbegrepen het toezicht, dus de salarissen van opzichters en wegmandoers.

Het ziet er niet naar uit dat in de nabije toekomst deze wegen een intensief autoverkeer zullen moeten verwerken. Wanneer echter de vlakten op het eiland Timor geschikt blijken te zijn voor mechanische landbouw (Sekon, Auroki), zullen de producten daarvan zeer zeker voor een groot deel per as naar Koepang worden afgevoerd en is het zaak de weg voor zwaarder en drukker verkeer geschikt te maken. Verbreding, het aanbrengen van verkantingen in de scherpe bochten, permanisering van tal van nu nog tijdelijke kunstwerken en (zo mogelijk) asfaltering zullen dan nodig zijn. Van de Noilmina-brug, eens de trots van haar bouwmeesters(wijlen de Heren de Neve praktijk-ingenieur en Djusung opzichter), zijn slechts de pijlers overgebleven. Nadat dit kunstwerk voor het eerst in 1938 gereed kwam, werd bij de Timorramp in Mei 1939 door een ongekend zware bandjir een der pijlers weggedrukt, waardoor twee overspanningen in de zee verdwenen. Een 8 Meter diep in de bedding gefundeerde nieuwe pijler werd gebouwd en in 1940 was de brug weer klaar. In Februari 1942 werd een der overspanningen opgeblazen toen de Japanse troepen naar het binnenland oprukten. De vijand maakte een noodvoorziening door een overspanning aan te brengen steunende op honderden toewak-stammen in rijen mannetje naast mannetje geplaatst. De Japanners boften dat gedurende de bezettingsjaren geen zware bandjirs door de kali gingen.

Kort na de bevrijding n.l. in December 1945 werd door een zware bandjir dit tussenstuk weggeslagen, terwijl een maand later de eerste overspanning aan de Koepang-zijde door midden brak en het landhoofd aan die kant ~~XXX~~ zwaar beschadigd werd. Hierdoor is doorgaand verkeer in de regentijd gedurende vijf maanden(December t/m April) niet mogelijk en moeten passagiers en lading door koelies overgedragen worden, wat een groot oponthoud geeft, soms zelfs niet mogelijk id door te hoge waterstand en sterke stroom.

Twee van de overgebleven spanningen werden gedurende de maanden Juli t/m September 1947 gedemonteerd en naar Temef overgebracht om daar- op de plaats van de vóór-oorlogse betonboogbrug over de kloof gelegd te worden. Vóór de Timorramp van 1939 bevond zich over deze kloof(een korte doch zeer sterke vernauwing van de brede Noil Benain) een natuurlijke brug. Deze eeuwenoude rots werd door de geweldige bandjir van Mei 1939 weggedrukt. Opzichter Djusung legde een noodbrug over de kloof. In 1941 werd begonnen met de bouw van een betonnen boogbrug, een prachtig stuk werk dat in November van hetzelfde jaar gereed kwam en feestelijk geopend werd om drie maanden later opgeblazen te worden teon de Japanse troepen oprukten. Zij maakten eerst een omlegging, bouwdeh daarna weer een noodbrug. In October 1947 werden de landhoofden van de vernielde ~~XXX~~ betonboogbrug opgemetseld om de nieuwe brug, die samengesteld is uit twee overspanningen van de Noilminabrug, goed te kunnen opleggen. In Januari 1948 werd begonnen met het monteren van de brug, nadat de bamboe-werkstelling over de kloof gereed gekomen was. Indien de koelies goed blijven uitkomen kan verwacht worden, dat de nieuwe brug in Maart voltooid zal zijn.

Omtrent definitieve plannen voor herbouw van de Noilminabrug werd dzz. niets vernomen; naar het schijnt zal een heel nieuwe constructie worden toegepast en zullen de overspanningen op Java worden geconstrueerd om in gedeelten naar Timor te worden vervoerd.

Over de verschillende weggedeelten kan nog het volgende worden opgemerkt.

a. Batoepoetih - SoE(33 KM). Direct na de rivier stijgt de weg naar schatting 80 M. om vervolgens over een lengte van 13 KM door vrijwel vlak terrein te lopen; daarna gaat het tracee geleidelijk omhoog zonder zware hellingen en bereikt de weg bij Fafinisin(de sandelhout-aanplant) haar hoogste punt(900 M). De meeste bruggen en duikers in dit gedeelte zijn permanent. De brug bij KM 29(gerekend vanaf SoE) brandde in September 1947

Hoewel zich gedurende de laatste jaren geen grensperkara's hebben voorgedaan mag daaruit niet geconcludeerd worden, dat men in volkomen pais en vree leeft. Door een betrekkelijk onschuldig voorval kan het gebeuren dat er onenigheid ontstaat over de grens tussen twee landschappen met als gevolg hooglopend meningsverschil, soms leidende tot min of meer ernstige vechtpartijen. Zo b.v. stonden in 1930 twee gewapende partijen tefenover elkaar aan de grens tussen Amanoeban en Amanatoen, waarbij zelfs een dode viel. De zaak werd onderzocht door den toenmaligen Radja van Insana en den tegenwoordigen Zelfbestuurder van Koepang(toen nog bestuursassistent te Tjamplong). Helaas bestaat geen officieel stuk meer over hun beslissing doch het schijnt, dat de grensregeling van 1917 onveranderd werd gehandhaafd, waarbij bepaalde daarin genoemde punten definitief werden vastgelegd.

Een fout van veel oude overeenkomsten is, dat ze achter de schrijftafel werden opgemaakt; dit blijkt duidelijk daaruit, dat de meeste regelingen gedateerd zijn op 25 Juni 1917; de Radja van Amanoeban heeft blijkbaar op één dag op twee verschillende plaatsen (Niki-Niki en Kapan) grensovereenkomsten gesloten. Wel zijn hier en daar middels steenstapelingen, cementen palen en merktekens op bomen de lijnen aangegeven, doch zeer vaak worden slechts genoemd bergtoppen, bronnen, beekjes. Het komt dan ook dikwijls voor, dat men het niet eens is over de juiste plaats van een daarin genoemde bron, heuvel, bergrug, riviermonding enz.

Punten waarover men het nog steeds niet eens is zijn:
1e. grens Amanoeban-Amanatoen en wel nabij Oinlasi en bij Oe Oesneno
2e. grens Amanatoen-Beloe bij Oeleno en Nononiti en bij Nenoseke.
Zolang zich echter geen ernstige moeilijkheden voordoen is het niet gewenst deze punten van geschil te trachten uit den weg te ruimen. Beide partijen voeren in den regel sterke argumenten aan voor hun beweringen; men wijst oude tuinen, vruchtbomen, graven enz. van voorouders aan die als bewijs moeten gelden voor hun rechten. En als men dan meent na lang over en weer praten eindelijk een oplossing te hebben gevonden besloten met een groot verzoeningsfeest dan blijkt na enkele jaren, dat men de zaak weer eens gaat oprakelen. De geschillen ontstaan vaak doordat de ene partij tuinen gaat aanleggen op het gebied van de andere, zonder onder het gezag te willen staan van den Radja of Fettor van dit laatste gebied; soms ook krijgt men onenigheid over het veeweideterrein of over het kappen van hout op elkaar's grondgebied. Heel vaak ontstaat de ruzie over het inzamelen van honing en bijenwas, waarbij mede de rechten van de pah-toeaf's in het geding komen.

Over de grenzen tussen de fettorschappen binnen één landschap gelegen, wordt hieronder nader gesproken.

b. <u>Wegen</u>.

De Timor-asweg loopt dwars door de onderafdeling, echter vrijwel uitsluitend door het landschap Amanoeban; de lengte bedraagt 86 KM; de voornaamste afstanden zijn:

1. Batoe Poetih (Noilmina) - SoE	33KM.
2. SoE - Niki-Niki	27"
3. Niki-Niki - Temef	17"
4. Temef - Loli(grens N.M.Timor)	9"

De zijweg van SoE naar Kapan is 20 KM lang.

Deze voor autoverkeer steeds bruikbare wegen zijn gedurende de Japansebezetting erg verwaarloosd, maar zijn thans- met uitzondering van enkele bruggen- weer in de voor-oorlogse toestand gebracht. Snelverkeer is door de smalheid, de talrijke bochten en hier en daar tamelijk zware hellingen niet mogelijk. Het wegdek eist gedurende en vlak na de regenmaanden veel onderhoud als gevolg van afspoeling van de deklaag, het dichtslibben van de goten en de begroeiing der bermen. Voor 1948 is berekend dat voor gewoon onderhoud van deze wegen nodig is een bedrag van f 43000,-- berekend à f 500,-- per KM., voor de asweg en f 8000,-- berekend à f 400,-- per KM. voor de Kapanweg, waarbij het koelieloon is gesteld op 40 cent.

HOOFDSTUK 1.

AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING.

a. Ligging en grenzen.

De onderafdeling, gelegen in het Midden-Zuiden van het Indonesisch gedeelte van het eiland Timor en bestaande uit de Zelfbesturende Landschappen Amanoeban, Mollo en Amanatoen wordt begrensd door:
in het Westen: de onderafdeling Koepang, te weten de Landschappen Amfoang, Fatoeleoe, Koepang en Amarassi.
in het Noorden: de onderafdeling Noord-Midden-Timor, te weten het Landschap Miomaffo.
in het Oosten: de onderafdeling Beloe.
in het Zuiden: de Indische Oceaan.

De Landschappen maken deel uit van de in 1946 gevormde federatie van Zelfbesturen van de afdeling Timor en Eilanden. Of deze afdeling een zelfstandige daerah zal worden dan wel samen met andere eilanden van de Residentie is nog niet beslist.

De oppervlakte bedraagt naar ruwe schatting:

Amanoeban	1900 KM2
Mollo	1400 "
Amanatoen	700 "
Totaal	4000 KM2.

Grensregelingen.

Met Amfoang en Fatoeleoe bestaan grensregelingen, beide gedateerd: 25 Juni 1917; verwezen wordt naar de bijlagen 3 en 4. Opgemerkt dient te worden, dat deze overeenkomsten slordig geredigeerd zijn. Zo b.v. staat in de overeenkomst tussen Mollo en Fatoeleoe, dat de grens begint bij de samenvloeiing van de Noil Boën en de Noil Ka; dit is onjuist, omdat de beide rivieren nergens samenkomen, doch beide afzonderlijke zijtakken van de Noil Besiam zijn. Dit blijkt ook uit de overeenkomst tussen Mollo en Amfoang.

De grens van Fatoeleoe wordt ten rechte gevormd door: de rivier Noil Besiam en wel vanaf de samenvloeiing daarvan met de Noil Ka stroomafwaarts tot aan haar vereniging met de Noil Leke.

De grensomschrijving met Amfoang is ook niet erg duidelijk. De top van de Moetis is in ieder geval niet de grens tussen beide Landschappen. Bij proces-verbaal (zie bijlage 5) werd de grens dan ook anders omschreven(overigens blijkbaar geheel buiten medeweten van het Zelfbestuur van Amfoang om). Moeilijkheden hebbeb zich echter tot dusverre niet voorgedaan.

De grens met de landschappen Koepang en Amarassi wordt gevormd door de Noil Mina-rivier; hier kunnen geen moeilijkheden ontstaan.

Met het landschap Miomaffo bestaat een grensregeling uit het jaar 1917 (zie bijlage 6). Hierin werd een kleine verandering gebracht in 1928(zie bijlage 5), waarbij ook de grens tussen Mollo en Amfoang werd verlegd(zie boven)

Van de grensovereenkomst tussen Miomaffo en Amanoeban is geen exemplaar meer aanwezig; zij wordt voornamelijk gevormd door de Noil Benain.

Van den Controleur van Beloe ontving ik een grensbeschrijving tussen Beloe en Amanatoen; het is niet bekend uit welk jaar dit stuk dateert, evenmin of dit een overeenkomst is door beide partijen ondertekend; de tegenwoordige Radja van Amanatoen zegt nimmer een grensovereenkomst te hebben ondertekend, hoewel hij weet van vaststelling van de grens vóór zijn tijd (bijlage 7).

Mollo en Amanoeban en Amanatoen stelden hun grenzen vast op 25 Juni 1917(bijlagen 8 en 9). Men lette niet te veel op de aan de overeenkomst gehechte schetskaartjes; deze zijn uiteraard zeer onnauwkeurig; bestudering van topografische kaarten is gewenst.

...g toea ...j sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan
2	20	3	95,80	23,95	80,—
3	26	3	94,80	23,70	104,—
2	9	1	33,40	8,35	36,—
7	19	3	71,20	17,80	76,—
8	39	7	153,40	38,35	156,—
8	24	3	88,60	22,15	96,—
5	26	5	105,40	26,35	104,—
3	21	2	76,20	19,05	84,—
3	25	8	106,80	26,70	100,—
8	31	12	148,—	37,—	124,—
6	23	2	79,80	19,95	92,—
7	34	7	129,60	32,40	136,—
7	33	3	123,—	30,75	132,—
-	20	5	84,60	21,15	80,—
5	27	2	95,60	23,90	108,—
1	14	1	50,20	12,55	56,—
10	24	8	105,—	26,25	96,—
3	24	4	104,—	26,—	96,—
12	82	13	317,60	79,40	328,—
21	49	9	187,20	46,80	196,—
3	21	2	76,20	19,05	84,—
4	22	6	90,20	22,55	88,—
20	85	6	295,—	73,75	340,—
1	25	1	92,80	23,20	100,—
5	27	7	110,60	27,65	108,—
4	10	2	38,40	9,60	40,—
13	26	11	118,20	29,55	104,—
7	24	4	94,20	23,55	96,—
4	10	5	48,40	12,10	40,—
1	10	2	44,—	11,—	40,—
14	32	3	113,60	28,40	128,—
4	23	5	92,60	23,15	92,—
6	29	1	97,40	24,35	116,—
7	24	2	84,80	21,20	96,—
3	19	1	64,40	16,10	76,—
12	44	8	171,20	42,80	176,—
6	33	3	115,80	28,95	132,—
4	17	3	66,20	16,55	68,—
16	31	5	125,40	31,35	124,—

Bylage: II e.

Staat aanslag Landschap Amanoeban 1947.--

No.	Kampoeng.	Pr. Baloe.	Anak pistoe Lk.	Anak pistoe pr.	Isteri	Anak Lk.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelapa	Pinang	Senapan	Pohon lek
I. Distrikt Kaboeba.																
1.	Binel.-	9	7	8	20	19	10	3	39	21	-	4	2	15	8	-
2.	Basmetan.-	2	8	2	26	16	15	2	5	-	1	4	-	-	-	-
3.	Bangkono.-	-	-	-	8	9	7	2	-	-	-	5	-	-	-	-
4.	Fatoekaka.-	5	4	5	18	16	19	-	-	-	-	2	1	-	2	4
5.	Fatoetnana.-	17	17	9	45	20	31	2	10	-	2	10	10	23	5	-
6.	Fafa.-	3	10	8	28	13	17	2	1	1	2	-	12	2	6	-
7.	Fatoemoeti.-	-	5	2	23	15	22	5	18	-	3	8	-	-	5	-
8.	Haoetimoe.--	3	6	4	17	11	18	5	7	-	1	2	-	-	8	-
9.	Kioepoät.-	8	9	6	27	25	15	1	4	1	-	4	-	-	5	-
10.	Kab.-.	13	17	24	28	36	33	3	15	10	1	3	12	-	1	-
11.	Kioenas.-	4	8	5	31	26	21	-	-	-	-	1	-	-	7	-
12.	Kobekaka.-	6	16	3	33	25	20	2	7	-	-	1	1	2	1	-
13.	Kolo.-	9	19	17	39	30	31	2	14	-	1	4	8	50	2	-
14.	OB-Taman.-	2	1	1	12	10	9	6	11	-	-	2	1	10	1	-
15.	Toeatono.-	9	6	9	22	19	22	-	3	2	-	4	2	-	1	-
16.	Koesaleoe.-	2	3	3	14	13	9	-	-	4	1	2	1	4	1	-
17.	Kioebaät.-	4	3	3	29	36	26	2	16	-	-	8	-	-	9	-
18.	Lenoas.-	6	12	14	27	24	24	1	18	-	-	-	19	110	8	12
19.	OB-baki.-	10	34	19	73	48	48	4	36	-	-	4	10	20	8	-
20.	Lasi.-	10	26	19	66	64	48	3	6	3	1	3	6	15	5	-
21.	La Enoe.-	1	3	5	15	10	9	-	8	-	1	2	-	-	-	-
22.	Linamnoetoe.-	2	4	2	20	13	8	2	3	-	-	-	-	-	10	-
23.	OB-Ekan.-	13	15	18	89	60	43	3	5	-	2	5	6	37	2	-
24.	Mio.-	3	1	4	20	10	14	2	10	-	15	3	4	5	6	-
25.	Maiskolen.-	6	7	4	35	28	13	3	5	-	-	5	2	5	1	-
26.	MiskaEnoe.-	3	8	14	7	7	-	-	-	-	-	-	1	-	4	-
27.	NaBfanoe.-	3	8	14	12	36	41	-	-	1	4	1	3	-	2	-
28.	OB-Kioe.-	9	10	13	26	15	22	2	13	-	-	1	2	-	2	-
29.	OB-Soe-Enoe.-	2	1	3	14	5	7	-	2	-	-	-	2	2	1	-
30.	OBtfoh.-	4	1	4	11	6	10	3	2	2	-	2	6	42	1	-
31.	Naip AEpliki.-	7	7	12	37	10	31	7	5	-	2	5	4	3	1	-
32.	NoEsaha.-	4	8	6	24	14	12	1	11	-	1	3	3	5	1	-
33.	Noehab.-	4	5	3	28	21	14	1	1	1	-	1	7	-	1	-
34.	OEninbesi.-	12	3	4	27	30	23	-	4	-	-	3	6	-	1	-
35.	OE-naEk.-	1	2	5	20	11	15	-	-	-	-	3	2	-	1	-
36.	OE-Nan.-	5	13	13	50	45	44	4	4	1	2	-	11	6	6	-
37.	NoEtoko.-	6	4	4	36	27	8	-	5	-	1	-	-	-	1	-
38.	OE-noni.-	3	4	4	20	17	13	1	2	-	1	4	2	6	2	-
39.	OE-pliki.-	12	18	13	40	24	24	3	11	2	1	1	17	18	2	22

40.

ea it	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan f
	36	3	124,80	31,20	114,—
	51	9	188,—	47,—	204,—
	44	9	180,40	45,10	176,—
	30	3	105,20	26,30	120,—
	41	11	180,60	45,15	164,—
	34	4	129,80	32,45	136,—
	35	7	143,20	35,80	140,—
	52	7	192,20	48,05	208,—
	30	6	148,—	37,—	152,—
	33	4	130,20	32,55	132,—
	17	2	63,—	15,75	68,—
	16	5	83,20	20,80	64,—
	14	2	51,—	12,75	56,—
	33	4	117,60	29,40	132,—
	12	2	61,40	15,35	48,—
	10	1	40,20	10,05	40,—
	13	3	52,20	13,05	52,—
	16	2	60,20	15,05	64,—
	22	4	89,20	22,30	88,—
	19	3	73,40	18,35	76,—
	20	3	86,—	21,50	80,—
	1668	272	6489,40	1622,35	6672,—
	25	2	88,—	22,—	100,—
	21	5	90,—	22,50	84,—
	21	2	83,60	20,90	84,—
	38	1	141,80	35,45	152,—
	7	2	34,80	8,70	28,—
	15	4	67,60	16,90	60,—
	7	2	29,40	7,35	28,—
	20	9	108,20	27,05	80,—
	18	2	75,60	18,90	72,—
	9	2	38,20	9,55	36,—
	11	3	49,20	12,30	44,—
	17	1	57,80	14,45	68,—
	31	2	108,80	27,20	124,—

No.	Kampoeng.	Pr. Baloe.	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelapa	Pisang	Gunapan	Pohon lobah
40.	Cé-cepoen.-	6	4	3	42	31	15	-	2	6	-	3	1	-	2	-
41.	Clais.-	7	23	19	53	38	41	2	1	1	-	-	-	-	25	2
42.	Pallo.-	22	20	15	44	27	43	3	25	5	-	6	7	22	2	-
43.	Poepoe.-	1	4	3	32	22	11	-	-	-	-	-	-	-	1	2
44.	Popeleoe.-	5	32	23	51	39	55	26	20	2	1	3	15	10	6	-
45.	Toenfafi.-	7	11	10	31	24	26	5	20	-	-	4	11	3	7	1
46.	Teas.-	8	9	8	44	32	32	5	10	15	1	6	4	9	3	-
47.	TaEleoen.-	12	13	19	55	36	38	5	9	1	1	3	1	-	5	-
48.	To Eno.-	10	6	6	36	29	23	7	11	6	-	7	2	4	4	-
49.	Skabe Enoe.-	6	6	9	30	15	28	6	14	9	-	11	2	20	3	-
50.	Poetoen.-	6	13	4	26	19	13	-	4	1	2	4	-	2	9	-
51.	Nifoeneke.-	2	4	6	20	18	13	-	36	13	-	2	-	-	1	-
52.	Taoemenoe.-	2	3	3	13	3	6	-	-	-	-	-	-	-	1	-
53.	OE-nali.-	6	5	2	27	26	17	-	1	-	-	-	-	-	2	-
54.	OE-nolo.-	4	1	2	10	8	8	6	3	60	-	7	5	6	4	-
55.	BoeEnnoetoe.-	3	1	2	12	9	12	1	3	7	-	1	3	4	2	-
56.	OEkleo.-	2	2	1	12	14	9	1	3	-	2	2	-	-	4	-
57.	Fatoemetan.-	3	-	1	18	18	17	2	5	-	-	2	2	5	4	-
58.	Cé-mali.-	1	1	7	21	20	19	10	5	-	1	3	5	5	4	-
59.	Nifoeneoest.-	3	3	2	19	18	11	-	4	-	-	1	6	16	6	1
60.	OE-Ana.-	13	11	1	24	30	23	3	16	-	3	1	25	46		
	Djoemlah	350	501	149	1774	1339	1263	159	493	175	54	176	252	572	235	19
II. District Noëmoto.-																
1.	Ajetoko.-	25	2	2	29	27	29	-	2	-	2	8	2	-	1	2
2.	Boeboek.-	16	-	-	26	24	17	1	2	8	-	2	7	22	-	1
3.	Bo'Ntoeka.-	4	2	1	23	22	3	-	5	-	-	6	-	-	1	-
4.	Benlcetae.-	20	8	4	39	31	18	3	4	9	-	9	6	24	9	2
5.	Fatoekoko.-	10	-	-	9	8	7	2	2	10	2	3	1	2	2	1
6.	Fatoemetan B.-	7	1	-	19	13	7	-	4	-	-	3	-	-	-	3
7.	Fekmoni.-	10	-	-	9	9	7	-	-	8	-	6	-	-	3	1
8.	Fafinisin.-	14	4	3	29	22	18	-	3	3	-	3	3	12	-	2
9.	Fatoetoni.-	10	5	2	20	11	6	-	-	6	6	7	4	13	3	3
10.	Fetnai.-	6	1	-	11	8	5	1	5	-	-	5	3	-	-	-
11.	Fatoemetan.-K.	5	-	-	14	12	8	1	2	1	-	2	1	2	4	2
12.	Fatoesahan.-	6	2	-	18	11	6	1	-	-	-	-	-	-	2	-
13.	Fatoe-Enoe.-	20	4	2	33	26	27	6	3	2	7	6	-	3	3	2

hon bah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak dja-lan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak penda-patan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan
1	-	15	1	55,20	13,80	60,--
3	-	23	2	92,20	23,05	92,--
5	1	21	1	79,80	19,95	84,--
7	-	15	2	64,60	16,15	60,--
8	-	23	4	96,--	24,--	92,--
1	-	12	4	60 ,--	15,--	48,--
4	-	21	3	106,--	26,50	84,--
2	-	18	2	73,40	18,35	72,--
7	1	39	3	144,80	36,20	156,--
8	-	39	7	172,60	43,15	156,--
5	-	29	4	125,80	31,45	116,--
-	-	14	6	81,40	20,35	56,--
-	-	7	3	36,60	9,15	28,--
-	-	7	2	34,--	8,50	28,--
3	-	19	3	83,60	20,90	76,--
0	-	19	4	78,60	19,65	76,--
2	-	6	2	26,80	6,70	24,--
1	-	9	5	56,60	14,15	36,--
5	-	40	5	168,40	42,10	160,--
2	1	25	3	93,--	23,25	100,--
3	-	18	2	72,60	18,15	72,--
3	-	16	2	65,20	16,30	64,--
7	-	40	3	142,20	35,55	160,--
9	-	27	8	129,60	32,40	108,--
1	2	57	3	205,--	51,25	228,--
2	-	6	3	30,40	7,60	24,--
3	-	17	2	72,20	18,05	68,--
8	1	29	2	112,60	28,15	116,--
3	-	20	1	69,--	17,25	80,--
4	6	21	6	122,40	30,60	84,--
1	2	35	4	131,20	32,80	140,--
3	-	24	4	97,--	24,25	96,--
3	-	37	5	149,--	37,25	148,--
3	-	27	1	102,--	25,50	108,--
1	1	36	2	144,--	36,--	144,--
3	-	70	5	244,80	61,20	280,--
3	-	25	1	91,--	22,75	100,--
3	-	28	4	117,60	29,40	112,--
3	-	14	3	63,80	15,95	56,--

No.	Kampoeng.-	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelo	Ajam Sena
14.	Enoneke	8	2	1	16	14	14	3	3	3	2	6	3	10
15.	Hane	35	2	3	25	29	26	2	3	-	-	5	1	6
16.	HoeE Tetaf	11	2	3	22	14	13	3	9	12	2	6	3	6
17.	HoeEmnanoe	8	2	3	17	15	6	-	1	-	-	4	5	7
18.	Hoemenbaki	21	2	5	27	21	19	-	1	-	-	3	3	7
19.	Koebat	22	1	1	16	15	15	2	3	10	-	2	13	24
20.	Koesi None	30	1	3	24	24	30	8	22	17	5	12	7	27
21.	Kioeoan	18	3	4	20	16	17	6	8	8	-	11	-	5
22.	Kobenoenoe	10	4	4	32	35	26	3	9	19	2	11	8	12
23.	Kobelete	1	-	1	12	10	9	-	1	-	-	-	-	10
24.	KoeataE	4	4	6	27	22	9	-	1	12	-	6	2	4
25.	Kniti	2	3	4	13	9	11	-	2	22	-	2	4	9
26.	Kobe Lakat	2	2	1	9	11	8	-	1	-	1	4	3	2
27.	Kioebania	1	1	4	6	9	8	-	1	1	1	3	6	10
28.	Loto	5	4	4	22	28	20	5	8	11	1	4	7	9
29.	Lakat	4	5	5	27	28	21	-	-	22	-	5	7	15
30.	Linatsta	-	3	4	10	5	7	2	1	-	-	3	1	2
31.	Liman	2	1	1	13	12	11	1	7	9	-	3	7	10
32.	MnelahoeE	6	8	10	40	30	30	3	8	2	-	6	16	44
33.	Moeke NaoekaE	-	-	-	21	16	15	-	-	2	-	6	12	10
34.	Moeke ana	4	1	6	13	13	8	1	-	3	-	-	1	-
35.	Mnelbaoen	1	-	-	20	12	11	-	-	1	-	2	-	7
36.	Minan	7	6	3	40	36	35	1	3	8	-	3	4	20
37.	Mnelelite	6	7	7	29	18	20	1	4	9	-	5	3	49
38.	Nekbaoen	13	12	6	52	45	37	2	12	7	2	17	14	2
39.	NoEtoko Ikt	-	-	-	8	5	9	-	-	3	1	3	1	24
40.	NoEtoko Bet	4	-	-	18	17	16	-	2	1	1	11	7	27
41.	None SaEbitoe	5	6	10	29	25	27	5	10	26	3	6	28	2
42.	Netoepetoe	-	-	-	19	17	17	-	2	-	-	1	5	16
43.	Noele	2	3	3	29	35	32	3	2	51	-	7	11	33
44.	Noesa	5	8	6	40	37	30	1	1	40	-	7	11	14
45.	Noe'oef noesa	3	4	2	27	17	18	-	9	8	-	4	7	10
46.	Neto noesa	10	4	14	35	27	30	2	12	28	-	12	4	4
47.	NoElakoe	4	5	6	24	17	12	-	1	-	-	2	2	9
48.	Nicopenoe	2	-	2	33	29	22	5	4	17	-	7	13	78
49.	NaoekaE	15	9	16	58	51	47	-	2	7	-	5	15	2
50.	NoEnoe'oe	4	4	2	18	9	9	4	3	13	-	5	1	17
51.	Nenomat	5	8	10	30	20	20	1	3	-	2	9	10	12
52.	Neon SaE	5	7	7	15	10	11	-	5	16	-	4	7	

n Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan
4	-	25	2	100,40	25,10	100,--
-	-	16	1	59,80	14,95	64,--
3	-	19	5	88,80	22,20	76,--
-	-	13	5	71,20	17,80	52,--
4	-	19	2	76,40	19,10	76,--
3	-	21	4	94,--	23,50	84,--
5	-	39	6	146,20	36,55	156,--
6	-	25	3	108,80	27,20	100,--
4	-	13	2	53,80	13,45	52,--
2	-	20	4	97,20	24,30	80,--
1	-	12	2	53,60	13,40	48,--
9	-	24	2	101,--	25,25	96,--
2	-	23	4	98,40	24,60	92,--
2	6	14	3	63,40	15,85	56,--
4	-	8	3	36,60	9,15	32,--
6	-	14	1	49,80	12,45	56,--
2	1	28	3	119,60	29,90	112,--
3	4	26	7	132,60	33,15	104,--
3	-	18	4	90,60	22,65	72,--
4	-	12	2	47,20	11,80	48,--
1	-	14	1	58,20	14,55	56,--
1	-	17	4	72,60	18,15	68,--
1	-	13	1	47,40	11,85	52,--
3	1	17	1	74,20	18,55	68,--
2	-	16	4	84,40	21,10	64,--
2	-	17	3	66,80	16,70	68,--
1	-	18	2	68,40	17,10	72,--
4	-	16	3	62,20	15,55	64,--
2	-	14	1	57,--	14,25	56,--
3	-	10	2	39,20	9,80	40,--
3	-	12	1	59,80	14,95	48,--
5	-	17	5	82,20	20,55	68,--
4	-	17	1	70,80	17,70	68,--
2	-	39	6	171,40	42,85	156,--
7	-	37	4	131,40	32,85	148,--
8	-	59	4	219,40	54,85	236,--
7	-	43	6	175,60	43,90	172,--
-	-	26	4	115,--	28,75	104,--
-	-	22	2	80,60	20,15	88,--

No. Kampoeng.-	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelen	Kneng Se
53. Noskele	4	5	3	26	26	22	3	3	4	1	1	4	16
54. Noeimnikin	3	1	2	8	11	9	-	-	1	-	14	1	-
55. Nefoeksni	1	2	2	21	23	18	-	-	3	-	5	6	29
56. NoEmeto	-	5	3	19	15	12	-	4	12	-	5	3	4
57. Noenana	1	3	5	18	16	17	-	-	1	2	4	1	2
58. Nefonenobais	6	12	6	22	15	12	-	3	10	-	4	3	2
59. OEhonis	8	4	8	34	28	28	2	2	2	2	8	1	6
60. OEbesa	4	6	5	25	31	17	3	2	15	-	9	1	2
61. OEbobo	-	-	-	11	7	9	-	-	-	-	1	-	-
62. OEnioepsai	4	5	4	21	24	18	7	3	15	-	14	6	12
63. OEkamoesa	3	3	4	15	13	14	1	-	1	-	9	2	12
64. OE-kese	1	-	2	27	16	15	2	-	8	-	1	4	11
65. OEpoela Lkt	4	7	4	24	24	13	2	2	1	1	6	5	6
66. OEtnanan None	-	-	4	9	14	16	3	4	7	2	1	12	30
67. OEtobe Lkt	2	2	5	13	12	16	2	1	1	1	2	3	-
68. OEsena	2	2	4	12	7	8	-	2	2	-	2	-	-
69. OEkaet	4	6	3	26	26	24	3	4	15	1	6	4	-
70. Oh Anin	3	9	7	39	32	31	5	12	14	-	5	5	39
71. OEfonoe	2	1	3	20	21	14	2	2	21	-	1	4	21
72. OEtoenoe	5	4	5	15	14	13	-	-	1	-	3	7	9
73. OEhoemoesoe	3	2	3	9	5	10	-	7	-	4	3	10	3
74. OEname	2	1	-	18	12	15	2	6	4	-	1	6	16
75. OE-Ekam Sp.	1	1	3	13	12	9	1	2	3	-	1	2	-
76. OEnoenoe Blt.	3	2	2	14	12	11	-	5	9	-	5	18	25
77. OEnali	2	6	2	18	22	17	4	11	18	4	4	5	11
78. OKoeE	5	2	5	12	11	12	-	4	-	-	6	3	6
79. OEfenoe	3	6	6	10	15	13	-	4	14	-	3	2	4
80. OEoepoen	4	4	1	13	13	15	-	2	-	1	4	3	10
81. OEmoeke Nkb.	2	-	1	11	11	17	4	2	15	2	6	3	4
82. OEleno	-	-	-	20	13	9	-	-	1	-	-	4	5
83. Mnelefaoe	1	1	4	18	14	12	3	2	26	2	8	1	2
84. Poesoe	3	1	1	17	23	15	-	-	3	-	7	8	5
85. Pope Noni	1	4	6	22	21	13	4	3	8	-	5	2	5
86. SoE Saboe	1	-	1	25	24	22	3	-	21	4	-	-	-
87. Soepoelnai	7	6	6	35	24	25	-	-	7	-	3	2	8
88. Soepoel meo	12	4	16	46	41	41	3	9	21	2	9	4	-
89. Siki naoek	10	3	13	45	62	33	4	12	28	1	14	9	14
90. Sioefmoeke	2	1	3	23	17	27	1	3	11	-	8	10	4
91. ToehoehoeE	-	3	1	15	15	15	1	6	2	-	3	2	19

an	Pohon lebah	Orang toean sakit vrij	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan. f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
	1	-	22	4	93,40	23,35	88,--
	-	-	19	5	87,60	21,90	76,--
	1	-	20	4	87,40	21,85	80,--
	-	-	9	3	40,40	10,10	36,--
	4	-	23	3	91,40	22,85	92,--
	14	2	66	4	232,--	58,--	264,--
	5	-	18	3	67,40	16,85	72,--
	2	-	12	1	53,60	13,40	48,--
	-	-	17	1	60,--	15,--	68,--
	-	-	15	3	76,20	19,05	60,--
	1	-	20	1	80,20	20,05	80,--
	-	-	8	4	50,60	12,65	32,--
	2	-	21	2	86,40	21,60	84,--
	3	-	21	6	96,60	24,15	84,--
	-	-	19	1	83,40	20,85	76,--
	-	1	13	4	59,80	14,95	52,--
	-	-	14	5	80,20	20,05	56,--
	28	349	2338	337	9716,60	2429,15	9352,--
	-	14	75	7	316,40	79,10	300,--
	-	6	22	5	110,--	27,50	88,--
	-	2	26	4	121,80	30,45	104,--
	-	6	43	9	219,--	54,75	172,--
	-	2	22	4	106,80	26,70	88,--
	-	2	26	2	104,--	26,--	104,--
	-	6	33	2	149,40	37,35	132,--
	-	1	21	5	95,80	23,95	84,--
	-	4	22	4	102,80	25,70	88,--
	-	6	17	3	82,60	20,65	68,--
	-	2	19	2	83,40	20,85	76,--
	1	15	64	3	251,60	62,90	256,--
	-	4	16	6	89,--	22,25	64,--
	-	1	28	4	118,--	29,50	112,--
	-	13	42	4	165,60	41,40	168,--
	-	11	38	5	155,--	38,75	152,--
	-	4	30	3	122,--	30,50	120,--
	-	7	26	5	113,60	28,40	104,--
	-	4	27	6	118,20	29,55	108,--

No.	Kampoeng.	Baloe	Anak piatoe Li.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	Anak Li.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kela	Inang S
92.	Toeakole	1	4	3	22	11	15	-	-	-	2	4	-	-
93.	Toeboenain	1	-	-	13	7	5	-	2	3	-	7	-	-
94.	Tepas Rote	-	3	5	18	19	6	-	-	2	2	11	-	-
95.	Tepas Saboe	1	2	1	5	4	3	-	-	3	-	-	-	-
96.	Toeboelete	2	3	2	27	20	20	1	7	9	-	3	4	10
97.	Tetaf	8	7	11	57	66	54	3	6	5	-	9	15	21
98.	TaEboetoen	3	4	3	20	14	12	2	-	-	-	2	-	-
99,	Toepan	1	-	1	13	10	15	-	11	8	-	3	1	2
100.	Tenlenoe	2	2	3	12	9	7	2	29	9	-	3	3	7
101.	Tepas NoEleke	1	4	4	15	7	3	1	15	15	-	2	8	10
102.	Timoen KoesaE	3	2	5	16	15	14	12	2	5	-	2	-	7
103.	TaE timoe	1	-	2	7	5	8	1	6	9	-	3	8	25
104.	Tilo Noele	3	-	-	16	19	17	2	-	-	1	9	8	24
105.	Toeboenaoek	2	1	1	23	25	19	-	3	-	1	4	4	13
106.	Oesapi Nala	4	10	7	17	11	15	1	2	24	1	5	1	2
107.	OE-oesapi	1	2	2	12	1	5	2	7	-	-	2	-	-
108.	Toeboe	3	4	1	12	13	16	4	16	26	-	6	-	-
	Djoemlah	332	328	399	2237	1951	1784	164	424	878	71	538	491	1096
	District NoEmoeke.-													
1.	Koeanfatoe	8	15	17	84	68	59	1	--	2	9	34	56	285
2.	Koeamoeke	6	12	13	30	30	12	-	-	6	5	22	12	115
3.	Kolo	8	13	9	35	30	21	-	-	-	10	17	25	159
4.	Kele	9	8	10	46	34	23	1	3	-	4	22	54	520
5.	OElet	7	12	5	27	22	26	-	-	-	1	19	23	140
6.	OEtbolan	3	2	3	25	15	19	-	-	--	3	11	16	12
7.	OEnoenoeh	6	12	9	40	41	45	-	-	-	7	18	41	350
8.	Noenle'oe	4	4	9	25	21	26	-	-	-	1	10	11	40
9.	MaE	1	1	1	29	23	15	-	-	2	-	13	15	90
10.	BitaEk	1	2	4	22	22	11	-	-	6	4	14	28	70
11.	Fatoe Klak	4	2	5	20	24	18	1	-	-	6	18	18	75
12.	Fatoe Basmoeti	25	23	25	63	45	50	3	8	-	13	22	21	54
13.	FaftoeLopo	4	5	6	22	14	19	7	-	23	2	9	10	25
14.	Kobeboeti	6	7	6	27	24	26	1	-	1	2	10	7	18
15.	Napi	7	9	11	47	42	48	-	-	2	1	9	5	5
16.	NoEmo	6	8	9	41	46	41	1	3	2	3	4	1	-
17.	OEfnoe	-	3	2	29	23	24	-	3	-	4	12	9	14
18.	Peoetle'oe	9	9	9	30	22	23	-	-	-	6	13	4	18
19.	Toenbesi	3	5	4	34	29	17	-	2	2	-	3	4	-

apan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Badjak pendapatan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan f.
3	-	9	41	4	174,40	43,60	164,--
1	-	3	32	5	142,60	35,65	128,--
3	-	7	26	4	111,60	27,90	104,--
1	-	2	23	4	104,40	26,10	92,--
-	-	7	24	6	118,60	29,65	96,--
2	-	2	16	2	71,80	17,95	
4	-	8	31	1	128,60	32,15	124,--
3	-	17	62	7	267,40	66,85	248,--
-	-	7	36	2	143,--	35,75	144,--
-	-	6	33	4	141,40	35,35	132,--
2	-	10	31	2	123,--	30,75	124,--
1	1	-	19	2	84,80	21,20	76,--
3	-	11	43	4	175,--	43,75	172,--
-	-	3	29	3	125,20	31,30	116,--
4	-	14	35	7	159,20	39,80	140,--
7	-	9	31	4	140,--	35,--	124,--
1	-	2	24	1	97,80	24,45	96,--
1	-	14	41	4	177,80	44,45	164,--
-	-	5	14	3	68,40	17,10	56,--
7	-	6	41	3	166,--	41,50	164,--
3	-	12	48	2	202,40	50,60	192,--
4	-	15	34	3	152,40	38,10	136,--
8	-	5	33	4	153,80	38,45	132,--
3	-	3	18	2	84,--	21,--	72 ,--
5	-	10	69	4	324,40	81,10	256,--
0	-	15	55	4	245,--	61,25	220,--
5	-	7	29	5	134,80	33,70	116,--
4	-	2	24	2	97,--	24,25	96,--
4	-	-	23	4	137,--	34,25	92,--
6	-	9	26	2	114,--	28,50	104,--
3	-	1	25	5	108,60	27,15	100,--
5	-	1	21	1	86,--	21,50	84,--
4	-	2	20	6	106,20	26,55	80,--
2	-	-	23	3	106,80	26,70	92,--
2	-	-	22	1	93,20	23,30	88,--
3	-	4	28	1	105,60	26,40	112,--
0	-	9	49	3	192,--	48,--	196,--
2	-	8	45	3	177,20	44,30	180,--
3	-	12	26	1	102,20	25,55	104,--

No.	K a m p o e n g .	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelap	Ijang
20.	Kakah	5	3	1	34	34	25	3	-	-	8	25	25	125
21.	TaEn	9	8	9	30	28	17	3	-	-	4	27	28	59
22.	TaEleoen	5	2	3	23	29	22	1	-	-	-	14	15	90
23.	Sapa	3	1	3	20	21	17	2	-	3	-	16	10	50
24.	Nekle'oe	2	1	6	24	34	24	-	-	-	4	20	24	110
25.	Noenhala	3	4	4	19	20	18	-	1	1	3	10	17	50
26.	Taoepi	6	7	4	29	32	32	1	4	-	11	32	27	40
27.	Koesi	7	11	23	60	69	60	-	-	-	3	26	70	169
28.	Koeamoeke	7	10	6	36	45	40	-	-	-	3	12	16	70
29.	Letle'oe	2	4	5	34	28	23	1	-	-	3	13	30	69
30.	Met Ana	3	5	6	34	29	25	1	-	-	3	14	20	50
31.	Menoe	1	1	1	17	19	23	-	-	-	2	8	36	67
32.	OEhala	9	10	11	48	43	45	-	-	-	3	13	30	53
33,	OEhenas	11	9	6	29	22	26	-	-	-	3	25	29	42
34.	Noena	8	9	5	45	39	32	3	-	-	6	7	26	65
35	Sakfinit	11	9	11	34	35	33	2	-	-	7	14	45	113
36.	Soh	2	4	5	29	23	22	1	-	-	3	10	17	35
37.	OEboh	10	9	6	42	52	38	1	2	-	9	21	48	79
38.	Oeptoeka	5	6	8	16	16	14	-	-	-	2	12	26	32
39.	Koealin	4	6	5	35	15	14	2	-	-	1	16	13	100
40.	Kioefatoe	1	3	4	39	19	15	3	2	-	2	8	63	250
41.	Noenoesoenoe	5	6	5	43	37	22	1	2	-	10	10	68	165
42.	Netenfe'oe	6	2	1	24	12	7	1	-	-	1	3	37	400
43.	Nopoe	1	1	-	12	10	8	1	-	-	-	6	17	160
44.	Oni	13	16	12	65	43	48	3	1	-	1	25	116	745
45.	OEnaman	12	7	11	54	41	43	-	1	-	4	27	84	385
46.	Ohle'oe	8	3	5	37	35	26	2	-	-	2	12	19	150
47.	Toni	8	6	7	20	21	10	-	-	-	2	2	9	110
48.	Toeapoetoen	2	2	1	20	7	6	1	2	-	3	2	40	655
49.	Taoes	3	4	2	28	19	21	-	2	-	2	3	14	250
50.	Toineke	1	1	1	20	22	9	3	2	-	4	9	-	-
51.	Toeafanoe	2	1	2	15	9	8	-	2	-	-	5	16	125
52.	OEpoli	2	2	3	18	15	7	-	-	-	3	4	19	225
53.	Natane	2	3	3	18	12	5	-	-	-	1	4	34	150
54.	Kitan	3	4	3	17	10	16	-	-	-	3	5	25	120
55.	Fatoehani	-	-	-	25	6	8	-	-	--	1	6	12	50
56.	Toeapakas	5	6	8	51	37	17	2	4	-	8	18	4	40
57.	Nano	6	7	9	43	30	32	2	-	-	2	23	9	20
58.	OEbon	9	2	3	27	20	15	1	3	-	6	15	13	-

apan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan f.
2	-	11	30	4	126,40	31,60	120,--
0	-	10	49	6	201,60	50,40	196,--
5	1	10	45	2	168,80	42,20	180,--
0	-	1	35	4	144,--	36,--	140,--
6	-	2	21	2	84,40	21,10	84,--
2	-	-	-	-			
0	3	394	2027	228	8793,80	2198,45	8108,--
1	-	8	71	4	248,20	62,05	284,--
-	-	3	22	1	80,40	20,10	88,--
1	-	9	44	2	157,60	39,40	176,--
1	-	3	33	4	151,20	37,80	132,--
2	-	15	49	4	175,80	43,95	196,--
-	-	5	13	2	50,80	12,70	52,--
-	-	6	23	7	102,--	25,50	92, --
-	-	4	36	3	127,60	31,90	144,--
-	-	4	20	4	78,60	19,65	80,--
-	-	8	22	6	107,80	26,95	88,--
-	-	1	15	4	63,80	15,95	60,--
-	-	4	13	5	58,40	14,60	52,--
1	-	8	71	3	243,--	60,75	284,--
-	-	2	31	1	104,60	26,15	124,--
1	-	6	58	7	242,--	60,50	232,--
-	-	-	16	1	63,20	15,80	64,--
3	-	23	48	12	226,40	56,60	192,--
-	-	12	37	2	127,--	31,75	148,--
-	-	8	42	4	150,20	37,55	168,--
2	-	-	10	2	39,60	9,90	40,--
8	-	10	68	5	246,80	61,70	272,--
-	-	10	24	3	106,20	26,55	96,--
-	-	2	17	2	69,--	17,25	68,--
4	-	12	59	11	244,60	61,15	236,--
6	3	24	116	5	511,20	127,80	464,--
1	-	10	31	4	118,40	29,60	124,--
7	-	12	52	6	194,--	48,50	208,--
-	-	-	9	1	37,60	9,40	36,--
3	-	8	37	4	150,20	37,55	148,--
-	-	9	27	4	115,20	28,80	108,--

No. K a m p o e n g .	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	A n a k Ll.	A n a k Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kei	rang S
59. Bitan	4	5	7	31	29	21	2	2	-	7	15	11	20
60. NoEmoeke	4	2	5	53	34	27	1	4	-	2	3	11	76
61. OEbelo	4	4	6	44	33	20	2	5	-	-	5	-	-
62. Fatoetoeta	4	5	4	37	33	22	10	3	1	5	6	1	2
63. Haoetias	2	2	3	20	6	12	7	-	-	-	6	-	-
64. Orang kaja	9	9	10	11	10	9	10	10	53	3	11	108	540
Djoemlah	346	374	400	2083	1758	1507	88	71	102	233	849	1625	7856
District NoEli'oe.-													
1. Bone	13	14	11	76	77	77	-	3	3	1	34	-	-
2. Besaleoen	10	3	2	18	19	11	-	-	13	2	6	-	-
3. Baki	6	6	5	42	43	27	-	3	17	6	9	5	4
4. Bone ana	7	2	8	33	24	20	3	10	26	2	17	12	2
5. Enopetoe	2	2	4	44	56	34	-	3	9	3	12	1	-
6. Enokioe	2	3	4	16	16	10	-	2	2	-	3	6	1
7, Fatoebena	7	8	14	28	28	31	-	2	12	-	7	5	-
8. Fatoekolo	12	1	5	34	17	20	-	-	-	2	7	7	-
9. Fatoeloei	5	1	3	24	15	9	-	1	17	4	4	6	-
10. Fatoebikase	3	1	3	23	17	21	-	-	-	5	12	5	2
11. Fafo	-	2	-	15	10	13	1	1	5	-	7	1	1
12. Faoenan	2	1	4	16	27	19	-	-	-	2	5	5	-
13. Hoi	11	4	3	63	56	40	1	-	6	-	13	12	2
14. Hoemene	5	6	7	31	29	23	-	-	1	2	8	1	-
15. Kolo-Nke	8	2	3	58	39	40	2	5	10	-	25	4	2
16. Koemhenoe	2	1	2	11	14	11	-	-	2	-	5	2	-
17. Kioeponi	19	22	18	81	80	19	3	8	33	-	17	12	7
18. Manoemoeti	10	6	7	32	25	31	-	2	10	2	8	1	2
19. Mnelalopo	8	2	4	34	25	8	-	2	-	3	12	8	4
20. Makoe	3	1	10	13	14	-	-	-	-	-	6	4	1
21. Nakfoenoe	14	6	9	75	66	73	1	4	52	9	20	14	1
22. Niki2-Oen	8	7	7	30	28	18	1	1	20	-	7	2	-
23. Ne'oe	1	1	3	13	17	11	-	-	-	-	5	-	-
24. Nobi2	7	7	7	62	65	60	-	7	45	-	16	5	1
25. NoElnoni	22	32	32	113	86	77	1	5	173	-	22	24	4
26. NoElbesa	29	3	-	34	35	29	2	3	17	2	12	6	-
27. Niki2	7	9	8	53	56	46	2	1	10	-	13	6	-
28. Netoepapan	-	-	-	10	7	5	-	-	-	1	7	-	-
29. Neke	4	5	8	37	23	44	-	-	8	-	12	-	-
30. NoEli'oe	6	4	6	38	32	30	-	3	3	-	9	1	-

ohon sbah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
- -	5	19	3	71,60	17,90	76,--
-	3	14	3	52,40	13,10	56,--
-	1	13	2	50,--	12,50	52,--
-	4	19	4	85,20	21,30	76,--
-	-	20	2	71,60	17,90	80,--
-	10	28	2	116,60	29,15	112,--
3	9	51	5	205,80	51,45	204,--
1	1	29	1	117,60	29,40	116,--
-	5	16	1	65,40	16,35	64,--
-	7	42	7	187,80	46,95	168,--
1	25	90	4	352,--	88,--	360,--
-	15	77	8	323,80	80,95	308,--
-	5	25	4	99,20	24,80	100,--
1	10	40	6	162,60	40,65	160,--
-	10	52	6	209,--	52,25	208,--
-	6	38	2	144,60	36,15	152,--
-	-	9	1	33,20	8,30	36,--
-	4	23	2	81,80	20,45	92,--
-	3	24	9	111,40	27,85	96,--
9	350	1743	195	6933,--	1733,25	6972,--
-	7	55	6	224,80	56,20	220,--
-	-	25	3	103,80	25,95	100,--
-	8	60	6	211,20	52,80	240,--
-	5	32	6	126,40	31,60	128,--
-	8	27	1	112,40	28,10	108,--
-	4	32	6	120,60	30,15	128,--
-	1	13	2	48,40	12,10	52,--
-	3	26	2	91,--	22,75	104,--
-	3	11	2	41,80	10,45	44,--
-	5	37	5	133,80	33,45	148,--
-	1	9	1	33,20	8,30	36,--
-	9	59	7	244,--	61,--	236,--
-	4	27	6	123,40	30,85	108,--
-	2	16	5	78,40	19,60	64,--
-	5	22	2	77,--	19,25	88,--
-	5	13	2	48,20	12,05	52,--
-	3	20	2	82,60	20,65	80,--

No.	Kampoeng.-	Baloe	Anak piatoe LL.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	Anak LL.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelapa	Lainnang	Senapan
31.	TaEkas	3	2	8	24	16	11	-	-	-	-	8	-	-	1
32.	Oenoe	1	2	2	15	17	18	-	-	-	2	6	1	1	2
33.	Banlopo	-	2	-	13	8	8	-	-	1	-	8	2	1	3
34.	OE-Ana	4	2	5	25	23	11	-	-	5	-	8	-	-	1
35.	OE-poeah	4	4	5	17	19	16	-	-	-	2	7	2	2	-
36.	OEtbolan	6	5	13	29	22	13	-	-	21	-	6	1	-	2
37.	OEnino	10	14	10	62	55	60	-	-	4	-	20	1	-	5
38.	OE-Oh	6	1	4	20	12	16	-	-	21	-	7	1	-	1
39.	Netoelina	1	4	2	23	17	15	-	-	7	5	9	-	-	2
40.	OE-Honis	5	7	6	48	43	62	-	5	22	-	18	9	2	-
41.	Pene-Noord	8	13	7	95	97	82	-	2	28	-	13	4	2	4
42.	Soppo	16	13	5	75	45	39	1	7	46	-	15	10	-	3
43.	Koekoe-Pene	4	3	3	32	35	21	-	7	3	2	19	-	-	-
44.	Saoen-Pene	9	13	7	44	25	31	-	3	-	-	6	3	-	2
45.	Toeamnanoe	13	4	9	47	54	13	-	-	1	-	9	4	-	1
46.	TaEleoen-Pene	14	8	3	36	54	39	-	3	-	-	7	2	-	-
47.	OEfoekan	2	1	1	6	9	6	-	-	-	2	5	-	-	2
48.	Saoekoena	2	3	3	19	13	11	1	-	-	-	6	5	8	2
49.	Patoe	4	4	6	31	25	18	1	15	5	-	13	3	2	-
	Djoemlah	345	267	296	1818	1631	1347	20	108	658	59	530	206	65	70
	District NoEsioe.-														
1.	Anin	8	7	2	55	60	51	1	2	-	1	22	32	36	3
2.	Batoen	5	8	3	28	38	33	-	-	1	1	7	13	16	2
3.	Baboein	9	15	4	66	55	58	-	-	-	2	1	11	-	3
4.	Bonak	3	3	12	36	44	44	1	1	17	1	3	3	-	4
5.	Banat Sei	6	7	6	20	28	26	-	-	-	-	-	5	89	-
6.	Fatoefoetoe	9	5	10	35	41	39	-	-	-	-	1	2	-	-
7.	Fafinome	2	-	5	9	10	6	-	-	-	-	-	1	-	-
8.	Haoenobenak	7	7	6	23	21	19	1	-	-	3	-	6	4	1
9.	Haoepoli	3	9	7	15	12	9	-	-	-	1	2	1	-	-
10.	Hoemaoe	5	3	5	37	23	38	-	-	-	3	5	6	4	-
11.	Kobelete	3	1	2	8	11	7	-	-	-	1	3	5	-	-
12.	Kolbano	19	11	19	42	52	40	3	3	-	8	20	34	40	2
13.	Kisnenoe	9	7	4	27	19	27	-	-	-	2	9	3	24	-
14.	Kele	2	5	12	15	22	19	-	-	-	-	-	2	20	-
15.	Leonboko	4	-	2	23	26	27	2	-	-	9	2	-	-	1
16.	Latan	3	6	5	17	13	11	-	-	-	1	1	-	-	-
				4	22	28	20	-	-	-	4	7		8	2

napan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
-	-	1	31	5	137,80	34,45	124,--
6	1	9	45	5	184,20	46,05	180,--
1	-	1	23	6	103,60	25,90	92,--
1	-	5	33	5	155,40	38,85	132,--
-	-	5	9	3	38,80	9,70	36,--
-	-	2	20	1	67,80	16,95	80,--
11	-	12	79	11	355,60	88,90	316,--
-	-	2	23	5	104,80	26,20	92,--
-	-	5	30	4	107,60	26,90	120,--
-	1	1	18	2	65,20	16,30	72,--
1	-	3	13	2	57,40	14,35	52,--
3	1	3	37	4	157,--	39,25	148,--
3	-	3	12	3	61,--	15,25	48,--
1	-	3	38	4	155,20	38,80	152,--
-	-	4	14	4	66,20	16,55	56,--
--	-	-	9	2	35,80	8,95	36,--
2	-	1	21	9	99,20	24,80	84,--
-	-	6	11	6	67,--	16,75	44,--
2	-	5	36	5	159,20	39,80	144,--
4	-	14	69	8	245,--	61,25	276,--
1	-	1	25	5	98,--	24,50	100,--
1	-	-	18	3	67,--	16,75	72,--
4	-	8	35	7	130,20	32,55	140,--
3	-	1	13	3	60,80	15,20	52,--
-	-	11	38	9	175,--	43,75	152,--
3	-	7	37	7	170,20	42,55	148,--
2	-	7	33	7	145,80	36,45	132,--
4	-	7	52	12	212,80	53,20	208,--
-	-	8	21	2	75,40	18,85	84,--
1	-	-	11	1	43,40	10,85	44,--
-	-	1	12	1	42,80	10,70	48,--
1	-	2	47	8	177,20	44,30	188,--
-	-	2	36	2	140,80	35,20	144,--
5	-	11	76	9	318,20	79,55	304,--
3	-	8	43	9	194,20	48,55	172,--
4	-	1	19	4	82,80	20,70	76,--
2	-	6	26	4	112,--	28,--	104,--
-	-	2	19	1	64,20	16,05	76,--
1	-	4	29	1	97,80	24,45	116,--

No.	Kampoeng.	Baloe	Anak pintoe Ll.	Anak pintoe Pr.	Isteri	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelapa	Pinang
18.	Leonêto	7	7	6	34	40	46	-	-	-	-	5	47	69
19.	Mantit-Filo	6	5	9	38	48	22	-	1	-	3	18	6	2
20.	Maneno-OEtoeke	3	2	-	24	34	25	-	-	-	3	5	7	6
21.	Mopoe Enoe	3	9	4	33	44	39	1	-	-	1	5	100	145
22.	Manenoe-Ofoe	4	3	-	11	20	14	1	-	1	-	-	-	-
23.	Monoe-OEle'oe	5	2	1	18	17	17	-	1	-	-	2	2	11
24.	Noenoenamat	13	15	12	79	110	94	3	-	11	9	49	106	144
25.	Nifoebai	1	2	1	24	23	26	-	-	-	-	3	24	30
26.	Nikis	6	5	1	39	40	32	-	-	-	-	3	2	2
27.	Toeale'oe	4	4	1	19	17	8	2	1	-	1	3	5	4
28.	Nioethani	4	3	3	10	22	16	-	-	-	5	5	17	13
29.	Nefoenaeti	7	7	6	36	53	43	-	-	-	3	7	49	53
30.	Nifoeboeboen	4	1	1	12	18	8	2	-	-	1	5	33	54
31.	Nelan	12	7	11	23	34	28	-	-	-	2	10	24	22
32.	NoEsoe	5	6	3	12	13	18	-	-	-	4	10	7	-
33.	Noenbin	1	1	-	12	9	13	-	-	2	1	-	-	-
34.	OE-Ekam	8	11	12	28	29	16	2	-	2	-	3	7	18
35.	Oken	3	-	1	17	18	16	-	-	-	-	5	30	42
36.	Osin	1	-	1	41	73	55	-	-	-	2	14	46	77
37.	OE-le'oe	16	1	10	78	65	62	-	-	-	3	5	54	68
38.	OE-tiael	7	2	2	24	23	27	-	-	-	-	4	12	17
39.	OE-pleo	4	9	4	20	25	14	-	-	-	2	4	-	-
40.	OE-toeke	7	10	8	36	39	19	2	1	-	-	7	18	8
41.	OE-boeboen	2	2	2	23	20	10	2	1	-	4	5	17	9
42.	OE-Ekam-Sei	3	7	5	36	42	35	2	-	-	2	10	66	67
43.	OEtfoh	3	2	4	34	32	44	3	2	2	2	11	35	34
44.	OEkefan	8	10	13	33	40	38	-	-	-	3	7	19	20
45.	Ofoe	22	28	36	57	61	56	3	4	12	2	9	8	6
46.	OElete	4	3	4	21	16	22	2	2	-	2	5	-	-
47.	OEbesa	5	4	4	29	25	32	2	2	-	3	7	-	-
48.	OEfonoe	-	-	-	10	11	15	1	4	-	3	2	-	-
49.	Poetnoe	22	7	13	50	46	26	1	1	2	1	4	20	24
50.	Pana	20	11	11	29	24	27	-	3	4	12	3	30	28
51.	Pene	23	10	13	73	95	115	1	-	-	4	18	84	49
52.	Se'i	11	11	12	45	60	61	1	-	-	5	10	41	59
53.	Tilo	2	11	2	42	17	9	1	-	-	1	7	-	8
54.	TaElina	2	3	3	27	36	33	-	-	3	2	10	1	9
55.	Toisshan	6	4	11	44	62	53	-	-	-	-	1	-	4
56.	Timoen	3	1	3	36	39	48	-	--	-	4	5	-	12

Senapan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
-	-	5	21	1	70,60	17,65	84,--
-	-	5	12	5	65,--	16,25	48,--
-	-	5	37	6	168,40	42,10	148,--
-	-	2	12	3	58,--	14,50	48,--
1	-	7	26	6	124,40	31,10	104,--
-	-	4	33	4	117,40	29,35	132,--
-	-	4	23	4	87,--	21,75	92,--
-	-	-	16	1	58,80	14,70	64,--
1	-	1	11	3	45,40	11,35	44,--
7	-	2	48	3	191,60	47,90	192,--
-	-	3	17	3	74,60	18,65	68,--
2	-	-	52	8	231,81	57,95	208,--
1	-	1	23	3	96,20	24,05	92,--
3	-	-	11	4	55,40	13,85	44,--
1	-	1	21	3	88,80	22,20	84,--
1	-	2	32	4	128,60	32,15	128,--
1	-	-	30	3	103,20	25,80	120,--
-	-	-	20	1	66,80	16,70	80,--
106	2	284	2090	318	8565,40	2141,35	8360,--
1	--	8	31	4	126,20	31,55	124,--
1	-	6	18	4	70,20	17,55	72,--
1	-	3	16	2	65,60	16,40	64,--
--	-	9	45	6	162,80	40,70	180,-
1	-	1	16	1	55,80	13,95	64,--
1	1	5	24	6	97,80	24,45	96,--
1	-	1	28	1	100,20	25,05	112,--
-	-	5	17	3	64,80	16,20	68,--
-	-	3	16	1	62,80	15,70	64,--
2	-	1	21	2	87,60	21,90	84,--
1	-	-	8	1	30,60	7,65	32,--
-	-	-	14	1	55,60	13,90	56,--
2	-	2	16	2	69,20	17,30	64,--
2	-	4	20	3	75,40	18,85	80,--
-	-	2	24	1	80,60	20,15	96,--
3	-	7	28	3	112,40	28,10	112,--
-	-	5	21	6	96,--	24,--	84,--
3	-	12	33	3	131,20	32,80	132,--

No.	K a m p o e n g .	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kel	Orang
57.	TaEboeni	2	-	-	27	13	16	-	-	-	-	-	3	2
58.	TaEtoea	4	2	2	21	16	23	-	-	-	-	1	20	30
59.	Toefe	7	4	1	27	31	30	-	1	2	1	7	68	106
60.	Toeaton	1	4	6	14	18	19	-	-	-	-	3	9	37
61.	TaEbaki	2	4	-	31	31	31	-	1	-	-	10	20	18
62.	TaEbesa	7	7	4	35	32	24	-	1	5	-	3	-	-
63.	Fatoe-Oen-Ofoe	2	10	3	27	17	22	-	1	1	-	1	-	-
64.	Kobeboeni	2	1	-	14	15	9	-	-	-	-	3	6	13
65.	Obleo	3	1	2	16	13	19	-	-	-	-	2	3	10
66.	Batnit	10	7	6	39	50	43	2	2	1	3	6	27	33
67.	TaEpolen	5	2	2	16	21	16	1	-	-	1	2	24	2
68.	NoEsi'oe	12	12	9	47	25	28	-	-	2	11	18	46	49
69.	OE-Oeki	6	1	3	16	22	22	1	-	-	1	7	17	12
70.	Batan	4	1	11	14	9	5	-	-	-	1	9	7	-
71.	Koeafeoe	8	1	1	17	27	23	-	-	-	5	14	12	4
72.	Oénoenoeh	10	7	10	22	30	28	-	-	-	2	9	24	20
73.	OE-OeE	4	5	5	28	25	29	1	-	-	1	2	4	-
74.	Nifoetimoe	-	3	1	13	11	2	-	-	-	2	-	-	-
	Djoemlah	461	396	417	2155.	2349.	2145	45	35	68	155	466	151	1580
	District NoEboenoe.-													
1.	Aihoni	6	9	11	37	42	31	1	1	-	1	4	5	10
2.	Bestobe	2	1	2	22	12	12	-	-	-	-	1	-	-
3.	Teloek	2	-	-	15	9	9	-	1	-	-	2	2	3
4.	Besle'oe	8	3	5	45	43	38	-	-	-	-	2	-	-
5.	Toifenoe	2	-	-	11	9	8	1	-	1	-	6	1	-
6.	Bila	6	3	4	29	23	16	-	3	3	-	4	-	-
7.	Bi Ito	3	3	-	23	14	13	1	7	4	2	14	2	10
8.	Banoe	6	2	1	22	12	12	-	-	3	-	1	-	-
9.	Besmeto	2	-	1	15	8	7	-	1	-	1	7	1	-
10.	Besnam	2	-	2	19	21	12	2	1	3	-	12	7	10
11.	Ene	-	-	-	9	11	4	1	1	-	-	2	3	-
12.	Naoemeni	2	-	-	15	13	9	1	2	-	-	2	3	4
13.	Nointon	2	1	1	15	16	10	-	4	-	-	8	1	-
14.	Naoenomaten	-	-	-	16	17	16	1	2	1	-	4	1	-
15.	Fatoeboean	-	1	1	24	23	20	-	-	-	-	3	3	-
16.	Fotbat	5	3	1	30	26	29	-	1	-	-	7	3	-
17.	Finono	2	-	-	27	29	17	1	1	-	-	2	3	-
18.	Faoetkopa	9	3	5	36	23	23	2	2	-	-	1	3	-

Senapan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan. f.	Wangsschool-fonds f.	Padjak djalan f.
-	-	6	35	2	151,60	37,90	140,--
4	-	14	28	4	117,40	29,35	112,--
4	-	8	21	1	76,40	19,10	84,--
1	-	3	24	3	89,20	22,30	96,--
1	-	1	12	1	46,60	11,65	48,--
3	-	4	24	5	102,40	25,60	96,--
2	-	3	8	1	30,20	7,55	28,--
2	-	9	52	4	184,--	46,--	208,--
1	-	1	15	1	58,60	14,65	60,--
4	-	2	29	3	111,--	27,75	116,--
-	-	4	27	4	114,--	28,50	108,--
1	-	2	16	2	59,60	14,90	64,--
2	-	6	31	2	109,20	27,30	124,--
-	-	4	16	2	57,80	14,45	64,--
-	-	3	31	1	120,--	30,--	124,--
2	-	-	29	2	103,20	25,80	116,--
3	-	19	37	3	128,20	32,05	148,--
3	-	9	31	2	113,60	28,40	124,--
2	-	4	31	2	107,20	26,80	124,--
-	-	5	21	1	80,20	20,05	84,--
4	-	4	40	3	156,80	39,20	160,--
3	-	5	38	5	160,--	40,--	152,--
-	-	-	19	1	78,60	19,65	76,--
-	-	3	7	2	28,60	7,15	28,--
-	-	-	10	2	44,---	11,--	40,--
2	-	5	26	2	101,20	25,30	104,--
2	-	3	13	3	58,60	14,65	52,--
2	-	8	28	4	152,60	38,15	112,--
2	-	9	33	2	129,80	32,45	132,--
-	-	6	34	5	130,20	32,55	136,--
1	-	5	18	2	72,40	18,10	72,--
1	-	1	12	1	46,80	11,70	48,--
-	-	1	13	2	53,80	13,45	52,--
2	-	2	16	1	58,80	14,70	64,--
1	-	-	14	2	57,20	14,30	56,--
2	-	2	14	1	55,80	13,95	56,--
-	-	2	9	1	37,--	9,25	36,--
2	-	-	11	2	48,--	12,--	44,--
3	-	7	29	3	121,--	30,25	116,--
-	-	11	38	5	137,80	34,45	152,--

No.	Kampoeng.	Baloe	Anak piatoe		Isteri	Anak		Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelau	Pinang
			Li.	Pr.		Li.	Pr.							
19.	Faotnapi	11	3	3	42	31	20	1	-	1	-	4	1	-
20.	Kone	2	6	2	32	31	25	1	2	-	-	7	11	-
21.	KaEneon	2	-	2	28	13	11	-	1	-	-	4	-	-
22.	KiE	4	2	5	28	27	18	1	2	4	1	4	1	2
23.	Tipa	4	1	2	10	11	11	-	-	-	-	-	2	-
24.	Kloes	3	2	1	28	26	8	-	1	6	-	2	1	-
25.	LotaE	5	7	1	11	12	9	-	1	-	1	2	2	-
26.	Maoelioem	13	10	4	45	37	23	-	2	12	-	3	1	1
27.	Masi	1	1	2	17	14	12	-	2	-	1	2	2	4
28.	Malenat	9	3	4	27	10	9	1	-	13	-	8	2	5
29.	Noenoekniti	4	-	2	31	26	25	1	1	-	-	19	1	-
30.	TaEnoE	4	5	8	12	12	18	-	2	2	-	1	3	1
31.	Nonomeo	9	4	4	27	27	28	2	-	6	3	6	3	4
32,	NoEboenoe	3	6	2	17	19	12	-	-	-	-	-	1	2
33.	Nenomat	-	1	1	31	21	21	1	1	-	-	17	5	6
34.	Toioesapi	6	1	4	25	15	14	1	5	5	-	2	2	-
35.	Nono	5	5	2	47	29	18	1	1	5	-	6	2	-
36.	Napi	6	9	11	33	28	28	1	5	5	3	15	10	-
37.	Nepa	11	6	5	28	24	23	-	3	-	-	4	1	-
38.	Nifoebesa	-	-	-	24	13	7	-	2	-	-	1	-	-
39.	Noenoe Eno	2	1	1	40	32	25	-	3	2	-	7	2	-
40.	NoE Olas	-	-	-	36	17	19	2	-	-	-	-	4	8
41.	NoE-toko	-	-	-	13	8	9	-	4	15	-	4	1	-
42.	Nifoeloki	2	2	1	11	2	5	-	-	-	-	-	-	-
43.	NoEteloek	-	-	-	9	7	4	-	2	-	-	2	-	-
44.	Oko	2	4	1	24	19	11	-	1	-	-	5	-	-
45.	Ohle'oe	3	-	2	12	10	10	-	-	-	-	6	1	7
46.	Oé-oeE	10	3	3	41	31	20	-	2	-	-	8	10	5
47.	OE-leon	2	2	-	36	25	12	4	4	1	-	4	4	-
48.	OE-let Falas	6	5	5	37	21	26	1	5	6	-	8	3	5
49.	OEfaoe	-	-	-	18	8	7	-	2	-	-	4	-	-
50.	OEmanas	3	1	2	12	15	8	-	-	-	-	-	-	-
51.	Pethenoe	1	1	2	8	7	7	-	-	-	-	6	6	12
52.	OEnasi	5	6	5	16	27	13	2	10	-	2	7	1	-
53.	oEkioe	1	-	-	14	8	6	-	-	-	-	3	-	-
54.	oEnaE	4	5	2	14	10	10	1	-	-	6	6	5	7
55.	Oinsoeni	-	--	-	11	12	5	-	-	-	-	5	-	-
56.	OEtioem	-	1	-	12	17	5	-	2	-	-	5	-	-
57.	Pisan	7	5	19	34	38	28	-	1	-	-	15	1	23
58.	Pilih	1	7	1	48	41	22	-	-	-	-	3	-	2

Senapan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang school-fonds f.	Padjak djalan f.
2	-	2	21	2	75,--	18,75	84,--
2	-	-	11	1	40,20	10,05	44,--
1	-	1	11	2	47,20	11,80	44,--
1	-	7	19	4	87,40	21,85	76,--
2	-	9	26	3	107,60	26,90	104,--
-	-	-	12	1	48,20	12,05	48,--
2	-	13	41	4	148,40	37,10	164,--
-	-	11	23	5	89,40	22,35	92,--
2	-	12	13	2	53,20	13,30	52,--
1	-	-	14	3	57,40	14,35	56,--
1	-	1	9	3	43,40	10,85	36,--
-	-	2	14	2	51,60	12,90	56,--
-	-	2	17	3	72,20	18,05	68,--
-	-	-	21	2	86,60	21,65	84,--
5	1	14	30	6	136,--	34,--	120,--
-	-	-	35	3	128,20	32,05	140,--
-	-	5	18	4	70,--	17,50	72,--
1	-	8	24	1	81,20	20,30	96,--
1	-	12	52	9	195,40	48,85	208,--
3	-	8	36	7	136,80	34,20	144,--
1	-	3	28	3	151,20	37,80	112,--
1	-	6	35	6	137,40	34,35	140,--
107	2	371	1846	221	7278,20	1819,55	7384,--
1	-	11	40	5	163,--	40,75	160,--
2	-	8	47	1	158,40	39,60	188,--
1	-	12	34	1	112,80	28,20	136,--
23	-	35	180	21	649,40	162,35	720,--
4	-	20	77	6	284,20	71,05	308,--
6	-	13	123	2	409,--	102,25	492,--
3	-	21	52	1	175,40	43,85	208,--
-	-	1	9	4	41,--	10,25	36,--
1	-	4	31	5	137,80	34,45	124,--
-	-	4	46	6	179,60	44,90	184,--
1	-	4	13	2	48,20	12,05	52,--
-	-	6	27	2	101,40	25,35	108,--
-	-	13	39	2	134,20	33,55	156,--
2	-	6	27	4	101,20	25,30	108,--

No. K a m p o e n g .	Baloe	Anak piatoe		Isteri.	A n a k		Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kelapa	Pinang
		Ll.	Pr.		Ll.	Pr.							
59. Penaponi	2	1	1	20	13	9	1	1	1	-	3	-	-
60. Petoenain	-	1	2	10	6	4	3	1	1	-	1	1	5
61. Petoe Ana	1	-	3	10	4	7	1	-	-	-	3	-	4
62. Polen	-	-	-	19	31	18	-	-	8	-	3	20	15
63. Senoe	3	2	3	29	21	18	1	1	-	-	10	6	5
64. OEhoeE	-	-	-	9	4	4	1	2	2	-	5	3	-
65. Siloe	6	3	-	48	60	51	1	3	4	4	7	-	2
66. Sonfafo	7	3	2	37	20	13	-	1	-	-	-	-	-
67. Soena	2	4	2	15	10	11	1	1	6	-	8	5	3
68. Soeba	3	3	1	11	6	2	-	-	7	-	4	-	-
69. Sanio	1	1	1	9	5	4	-	-	-	-	1	1	4
70. Safeneo	-	-	-	14	9	9	-	-	-	-	2	2	-
71. Soka	-	-	1	17	10	9	-	-	-	-	8	-	-
72. Semben	3	4	4	21	10	11	1	-	-	1	7	2	2
73. Toeaheli	1	-	1	37	26	15	4	4	-	-	16	18	2
74. Toeboele'oe	5	1	4	27	26	26	-	7	7	-	8	-	5
75. Tenoe	7	3	2	22	32	16	1	-	-	-	-	-	-
76. Toeloen	5	2	-	22	11	8	-	-	2	-	1	-	-
77. Teloek Oh	6	1	3	57	39	38	-	-	-	1	8	1	-
78. Tol	9	4	6	43	28	36	-	2	-	-	2	-	-
79. Tesi	3	4	5	31	13	23	2	5	1	9	1	5	4
80. Tlioe	4	4	10	38	25	15	-	9	10	-	1	-	-
Djoemlah	278	185	194	1945	1541	1225	49	132	147	26	386	219	182
District NoEhonbet.-													
1. Ajofanoe	4	1	-	56	57	35	1	-	18	-	-	-	-
2. Aoeni	4	8	6	46	52	46	3	13	5	2	8	6	4
3. Kobelete	5	6	3	35	34	20	-	-	2	3	1	3	5
4. Bele	19	24	11	232	217	273	1	13	10	2	5	-	-
5. Fatoetit	20	11	8	89	80	54	1	7	-	9	8	132	2
6. Falas	30	18	16	109	117	108	2	2	7	4	18	31	15
7. Fatoe Oelan	6	2	2	76	71	61	3	-	11	1	2	5	-
8. BoEnpolo	1	1	1	12	15	12	1	-	-	-	-	-	--
9. Hoibeti	7	5	8	35	37	23	1	-	-	2	5	120	122
10. Kot'Olin	15	21	9	72	77	62	-	1	-	3	6	3	174
11. Koeapetoe	1	-	4	14	14	17	-	1	-	-	1	1	-
12. Koeale'oe	8	9	9	31	43	25	-	-	-	1	2	2	49
13. Loanenoe	7	13	18	52	45	65	6	1	-	1	2	1	25
14. Moeti	3	3	1	35	45	46	3	2	1	-	4	1	2

Senapan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan. f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
-	-	4	26	3	95,--	23,75	104,--
4	-	7	36	1	122,80	30,70	144,--
-	-	3	16	1	59,--	14,75	64,--
-	-	3	20	1	68,20	17,05	80,--
-	-	4	32	2	110,60	27,65	128,--
-	-	6	34	6	141,80	35,45	136,--
-	-	-	9	1	34,20	8,55	36,--
-	-	18	41	4	146,--	36,50	164,--
-	-	13	44	2	145,80	36,45	176,--
3	-	8	37	5	138,40	34,60	148,--
-	-	5	14	1	48,80	12,20	56,--
1	-	3	18	7	84,60	21,15	72,--
3	-	6	39	2	144,80	36,20	156,--
1	-	5	18	3	76,--	19,--	72,--
4	-	9	52	5	186,--	46,50	208,--
-	-	-	18	2	64,--	16,--	72,--
-	-	-	17	2	61,80	15,45	68,--
-	-	4	21	1	74,40	18,60	84,--
-	-	22	44	4	156,60	39,15	176,--
-	-	11	25	3	92,20	23,05	100,--
-	-	2	20	3	75,60	18,90	80,--
2	-	7	38	3	142,60	35,65	152,--
5	-	11	48	3	164,20	41,05	192,--
-	-	9	31	2	107,40	26,85	124,--
1	-	9	31	3	109,40	27,35	124,--
-	-	7	42	2	142,60	35,65	168,--
-	-	-	26	4	96,20	24,05	104,--
-	-	4	41	2	139,60	34,90	164,--
-	-	4	19	1	64,--	16,--	76,--
1	-	1	12	2	46,20	11,55	48,--
-	-	-	11	1	40,--	10,--	44,--
-	-	-	12	1	43,80	10,95	48,--
-	-	12	38	2	137,40	34,35	152,-
-	-	8	34	1	113,20	28,30	136,--
-	-	14	39	3	139,--	34,75	156,--
4	-	3	36	6	145,20	36,30	144,--
1	-	4	36	1	125,60	31,40	144,--
1	-	15	47	6	173,--	43,25	188,--
-	-	-	14	1	49,40	12,35	56,--
-	-	4	36	5	140,80	35,20	144.--

No.	Kampoeng.	Beloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri	Anak Ll.	Anak Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kela	ins
15.	ManoE	10	10	10	24	27	17	3	-	3	2	7	1	
16.	Mamas Falas	9	5	1	37	44	54	-	2	3	1	10	3	
17.	Mantasi	4	1	4	17	17	19	-	2	7	-	3	3	1
18.	Nolo Kot'olin	-	1	2	19	16	10	-	-	-	-	1	8	1
19.	Nakoe	3	9	4	34	19	19	-	-	-	2	6	10	1
20.	Mnelaboeboen	6	1	2	43	37	37	-	-	-	3	9	61	10
21.	Nolo Noentio	-	-	-	6	4	4	-	-	1	-	2	7	1
22.	Noenbena	8	7	3	52	39	36	-	1	-	4	2	11	1
23.	Noesloenat	9	12	3	48	29	9	-	-	-	--	2	5	
24.	Noentioe	6	11	5	39	33	25	-	-	5	-	2	10	2
25.	Noenoehboko	3	1	2	16	13	22	-	-	2	-	-	-	
26.	NaptaE	4	2	3	24	24	19	-	-	12	1	5	3	
27.	NoEfatoe	12	6	5	40	27	29	-	5	14	-	25	15	
28.	Noenle'oe	2	8	1	31	11	17	1	-	-	-	12	20	
29.	Nambaoen	13	8	4	24	40	20	-	-	-	-	3	27	12
30.	NoEtesi	6	3	1	17	26	23	-	-	-	-	1	-	
31.	Neopkotif	3	-	-	17	11	10	-	-	1	1	1	5	
32.	OE-oelan	4	4	1	22	24	27	-	1	-	-	12	13	2
33.	Ok-bibi	7	1	3	65	24	43	-	-	-	-	2	19	2
34.	OEnay	3	6	5	30	23	18	-	1	7	-	5	4	
35.	Oinlasi	2	4	2	24	43	31	1	-	3	-	7		
36.	OEtimoe	10	11	16	39	36	33	1	-	16	1	7	2	
37.	OEtfoh	11	10	10	52	45	39	-	-	-	-	1	6	
38.	OEle'oe-OEnay	1	3	1	34	28	28	-	3	2	-	6		
39.	OEkolo	7	5	1	36	24	37	-	1	-	1	2	2	1
40.	OEnonon	11	13	12	50	69	50	1	-	2	-	3	2	
41.	OEfafi	4	-	-	28	31	12	1	-	1	1	1	2	
42.	OEneke	4	1	1	45	32	32	1	2	-	3	3	5	
43.	OElet-Fat.	2	1	1	21	11	8	-	-	-	1	1		
44.	OEnoto	-	2	1	12	12	10	-	4	-	-	2	1	
45.	OEboEn	-	2	-	12	19	7	1	-	3	1	1		
46.	OEfatoe	1	-	1	12	12	10	1	-	4	1	1		
47.	Pnite Kot.	7	6	5	46	51	43	-	-	-	5	14	36	5
48.	Pel	6	6	3	40	45	34	-	1	-	-	3	4	
49.	Pnite-OEnay	11	16	7	43	50	41	-	-	9	-	6		
50.	Sijafoe	5	1	5	35	31	26	1	-	-	-	10	5	3
51.	Soinais	5	-	2	38	17	31	-	-	-	-	5	3	1
52.	TaEoesapi	4	5	9	54	57	48	-	-	-	3	4	1	1
53.	Noenmalak	1	2	-	14	18	21	2	-	3	2	2		
54.	Toene	7	2	4	39	43	33	1	-	12	-	23		

enaspan	Pohon lebah	Orang toea vrij sakit	Orang bajar padjak dan padjak djalan	Orang bajar padjak vrij padjak djalan	Padjak pendapatan f.	Wang schoolfonds f.	Padjak djalan f.
3	-	-	31	1	102,--	25,50	124,--
1	-	2	14	1	49,--	12,25	56,--
-	-	2	24	2	87,20	21,80	96,--
6	-	3	15	3	60,80	15,20	60,--
2	-	6	27	3	100,20	25,05	108,--
-	-	9	34	5	133,40	33,35	136,--
-	-	-	13	1	45,40	11,35	52,--
-	-	-	12	1	42,60	10,65	48,--
-	-	-	13	2	50,20	12,55	52,--
-	-	-	11	1	38,60	9,65	44,--
-	-	1	20	2	70,60	17,65	80,--
-	-	1	19	2	69,80	17,45	76,--
-	-	-	7	2	32,20	8,05	28,--
1	-	1	20	1	73,80	18,45	80,--
1	-	4	8	1	30,40	7,60	32,--
89	-	432	2185	198	7928,--	1982,--	8740,--
66	28	-	41	38	4293,90	188,85	164,--
16	-	-	131	3	4737,36	317,30	524,--
235	19	371	1668	272	6489,40	1622,35	6672,--
204	28	349	2338	337	9716,60	2429,15	9352,--
300	3	394	2027	228	8793,80	2198,45	8108,--
70	9	350	1743	195	6933,--	1733,25	6972,--
106	2	284	2090	318	8565,40	2141,35	8360,--
107	2	371	1846	221	7278,20	1819,55	7384,--
89	-	432	2185	198	7928,--	1982,--	8740,--
66	28	-	41	38	4293,90	188,85	164,--
16	-	-	131	3	4737,36	317,30	524,--
1193	91	2551	14089	1810	64645,66	14432,25	56276,--

SoE,den 20 Februari 1948,--
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

Luijf

- Mr. [illegible]

No.	K a m p o e n g .	Baloe	Anak piatoe Ll.	Anak piatoe Pr.	Isteri.	A n a k Ll.	A n a k Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Kambing	Babi	Kel	nan
55.	Tesi Ajofanoe	2	-	-	41.	30	26	-	-	-	-	-	-	-
56.	TaEbasa	1	1	3	13	15	14	-	-	2	-	1	1	-
57.	Tefoenamak	5	7	4	28	36	30	-	1	-	-	5	20	6
58.	Toenfenoe	1	-	3	21	28	22	1	1	-	4	-	14	9
59.	Ten	7	5	7	35	29	29	-	-	-	-	3	24	0
60.	TaEneke	6	6	7	42	67	47	2	-	1	5	3	32	8
61.	Toeboe HoeE	1	1	1	13	12	7	-	-	1	-	3	-	-
62.	Toeboelopo	-	-	-	13	8	8	1	-	-	-	5	-	-
63.	TaEnoE	4	1	3	13	9	8	-	-	-	-	4	13	2
64.	Letana	1	3	2	13	12	12	-	-	-	-	1	-	-
65.	OEoesapi	3	3	1	18	9	12	-	-	-	4	2	4	-
66.	Toioesapi	-	1	-	21	15	17	-	-	-	3	5	7	14
67.	FaEnoe	1	2	1	9	15	4	-	-	-	1	1	3	-
68.	TaEnoenoe	1	-	1	22	32	16	1	2	-	3	4	13	9
69.	Ajolelap	3	2	1	10	8	6	1	1	2	3	2	-	-
	Djoemlah	377	340	270	2484	2391	2127	43	68	170	84	313	925	81
70.	Aanslag besar	56	66	67	123	118	91	88	524	3702	58	83	393	343
71.	Personeel Landschap	16	62	43	179	227	149	22	40	387	17	16	13	34

* S p e c i f i c a t i e *

District

1.	NoEbeba	350	501	449	1774	1339	1263	159	493	175	54	176	252	532
2.	NoEmeto	332	328	399	2237	1951	1784	164	424	878	71	538	491	096
3.	NoEmoeke	346	374	400	2083	1758	1507	88	71	102	233	849	1626	856
4.	NoElioe	345	267	296	1818	1631	1347	20	108	658	59	530	206	65
5.	NoEsioe	461	396	417	2155	2349	2145	45	35	68	155	466	1514	580
6.	NoEboenoe	278	185	194	1945	1541	1225	49	132	147	386	26	219	182
7.	NoEhonbet	377	340	270	2484	2391	2127	43	68	170	84	313	925	981
8.	Aanslag besar	56	66	67	123	118	91	88	524	3702	58	83	393	343
9.	Personeel Landschap	16	62	43	179	227	149	22	40	387	17	16	13	34
	Totaal Generaal	2561	2519	2535	14798	13305	11738	678	1895	6287	1117	2997	5639	6659

Bilage: IIa

...on ...bah	Senapan	Orang toea vrij sakit.	Bajar padjak vrij padjak djalan	Bajar padjak dan padjak djalan	I.	B.	W.	S.	Padjak djalan		Djoemlah.-	
3	25	18	25	171	720	80	180	20	684	-	1585	-
6	7	2	6	34	142	60	35	65	136	-	314	25
1	4	4	7	41	159	60	39	90	164	-	363	50
2	20	8	18	108	471	80	117	95	432	-	1021	75
-	4	6	11	51	228	60	57	15	204	-	489	75
-	3	7	10	39	162	20	40	55	156	-	358	75
-	3	2	10	27	154	20	38	55	108	-	300	75
-	2	2	2	9	45	60	11	40	36	-	93	-
4	5	3	4	32	121	80	30	45	128	-	280	25
-	12	2	13	61	278	40	69	60	244	-	592	-
2	15	2	5	46	175	60	43	90	184	-	403	50
2	17	3	8	50	233	80	58	45	200	-	492	25
2	14	4	8	69	256	40	64	10	276	-	596	50
5	13	2	10	40	191	-	47	75	160	-	398	75
-	5	4	3	49	209	20	52	30	196	-	457	50
4	3	5	12	63	274	60	68	65	252	-	595	25
-	11	9	12	110	446	60	111	65	440	-	998	25
-	29	7	14	134	561	-	140	25	536	-	1237	25
-	23	5	16	101	476	-	119	-	404	-	999	-
1	9	4	6	80	342	80	85	70	320	-	748	50
6	10	4	7	46	200	40	50	10	184	-	434	50
5	18	9	12	98	412	20	103	05	392	-	907	25
9	62	19	22	195	841	-	210	25	780	-	1831	25
-	2	4	-	22	77	20	19	30	88	-	184	50
8	31	10	21	137	594	40	148	60	548	-	1291	-
3	10	3	1	36	121	40	30	35	144	-	295	75
3	17	2	11	43	214	60	53	65	172	-	440	25
1	2	3	-	18	66	40	16	60	72	-	155	-
9	23	3	9	92	116	40	104	10	368	-	888	50
-	1	1	1	11	47	-	11	75	44	-	102	75
86	400	157	287	2013	8643	60	2160	90	8052	-	18856	50

Staat aanslag Landschap M o l l o ,tahoen 1947.--

No.	K a m p o e n g .	Baloe.	A n a k. Ll.	A n a k. Pr.	Iste-ri.	A n a k. Ll.	A n a k. Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Babi	Kambing	Kèlapa	Inang
I.	District Netpala.-													
1.	Netpala.-	14	16	17	171	130	104	42	13	99	32	2	7	30
2.	Leloboko.-	13	5	9	41	35	29	6	1	45	8	3	6	5
3.	Lepoe.-	2	-	-	48	26	22	10	1	21	1	-	2	-
4.	Noenoetili.-	5	5	2	95	75	78	48	51	46	26	5	7	10
5.	Toeboe.-	8	4	4	43	23	12	13	22	23	4	-	17	60
6.	Lite.-	11	5	4	35	14	16	4	7	19	3	4	-	-
7.	Nefokoko.-	9	11	8	26	39	31	15	56	13	13	-	14	30
8.	Bona.-	2	3	1	6	7	4	5	7	-	-	-	5	64
9.	Besniti.-	2	1	2	24	38	34	2	16	-	2	-	6	27
10.	Manoebay.-	8	2	5	61	68	61	32	37	9	10	1	4	47
11.	Lelobatang.-	3	-	-	44	26	30	28	9	7	3	-	10	20
12.	Besak-bisene.-	14	8	4	43	59	64	15	31	16	27	6	42	118
13.	Sa'oe.-	8	1	-	62	36	24	24	10	9	4	5	3	14
14.	Besnain.-	2	3	3	42	38	21	15	6	29	3	-	6	15
15.	Faoeana.-	3	3	4	39	32	32	8	8	45	5	-	7	-
16.	Adjaobaki.-	6	4	10	56	44	24	22	9	47	28	12	13	92
17.	Sabot.-	1	1	4	108	83	96	16	5	48	35	6	11	10
18.	Kapan.-	11	12	11	119	94	47	31	28	48	7	9	33	155
19.	Bosen.-	7	11	13	78	65	64	32	43	76	17	13	72	108
20.	O'Besi.-	6	8	6	82	62	71	22	20	38	5	7	13	36
21.	OEtoeloe.-	6	3	-	51	35	37	27	2	29	14	2	4	-
22.	Koeale'oe.-	2	7	7	88	49	50	28	5	16	26	-	36	81
23.	Binaoes.-	9	25	18	201	152	145	81	89	75	8	13	54	160
24.	Fatoemetan.-	3	1	-	21	13	14	5	-	8	2	-	9	15
25.	Fatoekoko.-	5	2	2	139	33	24	16	118	3	9	2	4	71
26.	Bakibait.-	1	2	2	28	11	3	2	8	-	3	-	2	-
27.	Besiana.-	7	4	3	47	32	30	13	37	17	3	-	6	110
28.	OElsublele.-	2	1	2	14	14	11	2	4	-	2	-	-	-
29.	Kona.-	11	7	2	84	61	38	25	101	36	12	5	10	46
30.	Fenoe.-	2	2	1	10	3	7	3	7	3	-	-	-	-
	Djoemlah	183	157	144	1906	1398	1223	592	751	825	302	95	398	324

on Senapan ah	Orang toea vrij sakit.	Bajar padjak vrij padjak djalan	Bajar padjak dan padjak djalan	I.	B.	W.	S.	Padjak djalan	Djoemlah.--
19	13	23	123	571	60	142	90	492 -	1206 50
54	33	43	221	1014	40	253	60	884 -	2152 -
17	8	16	68	330	-	82	50	272 -	684 50
31	14	25	120	576	40	144	10	480 -	1200 50
5	5	8	36	181	80	45	45	144 -	371 25
33	14	38	183	926	80	231	70	732 -	1890 50
12	3	6	61	286	60	71	65	244 -	602 25
11	5	10	96	466	40	116	60	384 -	967 -
182	95	169	908	4354	00	1088	50	3632 -	9074 50
87	12	36	269	1208	20	302	05	1076 -	2586 25
6	20	3 4	250	1070	-	267	50	1000 -	2337 50
41	6	24	114	551	20	137	80	456 -	1145 -
117	22	50	282	1297	80	324	45	1128 -	2750 25
3	10	9	51	236	20	59	05	204 -	499 25
-	6	13	72	302	80	75	70	288 -	666 50
254	76	166	1038	4666	20	1166	55	4152 -	9984 75
29	2	11	81	383	20	95	80	324 -	803 -
29	15	23	145	686	20	171	55	580 -	1437 75
2	2	4	46	169	80	42	45	184 -	396 25
13	2	8	53	263	-	65	75	212 -	540 75
73	21	46	325	1502	20	375	55	1300 -	3177 75
11	6	12	66	306	40	76	60	264 -	647 -
13	15	16	176	736	80	184	20	704 -	1625 -
4	6	6	90	376	60	94	15	360 -	830 75
11	5	8	84	374	--	93	50	336 -	803 50
14	13	39	119	573	40	143	35	476 -	1192 75
53	45	81	535	2367	20	591	80	2140 -	5099 -
144	-	68	38	3305	50	220	-	152 -	3677 50
3	-	2	87	2733	73	211	80	348 -	3293 53

No.	Kampoeng.	Baloe.	Anak. Ll.	Anak. Pr.	Isteri.	Anak. Ll.	Anak. Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Babi	Kambing	Kelapa	Pinang
II.	District Noenbena.-													
1.	Noenbena.-	12	5	12	147	88	94	110	45	53	17	-	10	11
2.	Koean Eno.-	24	12	22	265	156	132	175	64	62	66	3	10	2
3.	Koean NoEl.-	8	4	3	76	43	31	76	37	20	20	-	-	-
4.	Fatoemnasi.-	9	2	6	129	70	50	122	26	56	47	2	9	3
5.	Toekeneno.-	6	5	6	45	53	39	35	23	7	10	-	6	10
6.	Bonle'oe.-	8	5	10	178	93	78	271	151	101	35	10	10	85
7.	Nailopo.-	-	-	-	58	23	20	87	56	24	10	5	2	10
8.	Fatoebaoen.-	3	1	2	82	47	38	132	159	48	33	-	4	30
	Djoemlah	70	34	61	978	573	482	1008	561	371	238	20	51	151
III.	District Bidjeli.-													
1.	Bidjeli.-	11	11	12	230	121	114	91	152	88	60	47	49	147
2.	Konbaki.-	9	7	4	238	188	158	26	60	83	24	1	14	18
3.	Laob.-	6	5	10	96	65	51	28	90	24	38	9	42	269
4.	Biloto.-	46	47	60	228	153	135	98	175	50	103	25	120	496
5.	SoE.-Mollo.-	1	1	1	32	31	28	9	3	38	5	2	-	5
6.	Tepas Mollo.-	-	-	-	66	41	40	2	-	-	14	6	-	-
	Djoemlah	73	71	87	890	599	526	254	480	283	244	90	225	935
IV.	District Moetis.-													
1.	Kalpeo.-	10	7	1	82	77	71	90	40	51	14	4	2	20
2.	Kaslioe.-	8	6	5	163	115	133	169	87	110	55	8	7	30
3.	Ikof.-	4	4	5	45	33	30	10	15	-	-	26	-	-
4.	Nenas.-	3	1	1	54	56	46	128	67	42	22	-	-	-
	Djoemlah	25	18	12	344	281	280	397	209	203	91	38	9	50
V.	District PaEneno.-													
1.	Sabaoe.-	5	3	5	66	41	51	43	125	6	18	8	30	116
2.	HoeEteta.-	2	2	4	161	115	76	44	15	66	24	-	5	17
3.	Poebasoe.-	1	1	2	70	40	29	48	53	22	41	6	-	-
4.	BidjaEpoenoe.-	4	4	2	73	30	32	54	20	80	27	7	13	35
5.	Fatoemnoetoe.-	9	2	3	136	99	91	89	100	136	19	2	15	60
	Djoemlah	21	12	16	506	325	279	278	313	310	129	23	65	228
	Aanslag besar.-	26	29	30	121	95	112	1085	1007	1920	84	49	351	1337
	Pegawai Landschap.-	4	25	14	64	80	83	20	16	101	8	2	-	20

ohon ebah	Senapan	Orang toea vrij sakit.	Bajar padjak vrij padjak djalan	Bajar padjak dan padjak djalan	I.	B.	W.	S.	Padjak djalan	Djoemlah.--
86	400	157	287	2013	8643	60	2160	90	8052 -	18856 50
72	182	95	169	908	4354	-	1088	50	3632 -	9074 50
42	254	76	166	1038	4666	20	1166	55	4152 -	9984 75
47	73	21	46	325	1502	20	375	55	1300 -	3177 75
46	53	45	81	535	2367	20	591	80	2140 -	5099 -
91	144	-	68	38	3305	50	220	-	152 -	3677 50
-	3	-	2	87	2733	73	211	80	348 -	3293 53
384	1109	394	819	4944	27572	43	5815	10	19776 -	53163 53

SoE,den 14 Februari 1948.--

De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W.H.G.Reijntjes.-

No.	K a m p o e ng .	Baloe.	A n a k. Ll.	A n a k. Pr.	Iste- ri.	A n a k. Ll.	A n a k. Pr.	Koeda	Kerbau	Sapi	Babi	Kambing	Kel	Ineng
	D i s t r i c t.				S p e c i f i c a t i e .									
1.	Netpala.-	183	157	144	1906	1398	1223	592	751	825	302	95	398	1324
2.	Noenbena.-	70	34	61	978	573	482	1008	561	371	238	20	51	151
3.	Bidjeli.-	73	71	87	890	599	536	254	480	283	244	90	225	935
4.	G.Moetis.-	25	18	12	344	281	280	397	209	203	91	38	9	50
5.	PaEneno.-	21	12	16	506	325	279	278	313	310	129	23	63	228
6.	Aanslag besar.-	26	29	30	121	95	112	1085	1007	1920	84	49	351	1337
7.	Pegawai Landschap.-	4	25	14	64	80	83	20	16	101	8	2	-	20
	Totaal Generaal	402	346	364	4809	3351	2985	3634	3337	4013	1096	317	1097	4045

Staat aanslag Landschap Amanatoen tahoen 1947.

No.	Kampong.	Perzenpoean beloe	Anak piatoe laki2	Anak piatoe prp.	Isteri	Anak laki2	Anak prp.	Karbau djantan	Karbau betina	Koeda djantan	Koeda betina	Sapi djantan	Sapi betina	Bedil	Orang toea sakit dll.	Bebas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pendapatan f	Wang schoolfonds f	Padjak djalan f
	I.District Noeboma.																			
1.	Sahan	12	9	3	34	33	19	-	-	-	-	4		-	5	6	21	90,80	22,70	84,—
2.	Taiboh	8	9	3	12	39	12	-	-	-	-	-		-	9	3	32	112,60	28,15	128,—
3.	Popnai	2	-	-	10	21	17	-	-	-	-	-		3	11	3	37	129,20	32,30	148,—
4.	Bobok	8	7	-	13	23	21	-	-	-	1	-		-	9	4	38	130,—	34,50	152,—
5.	Haosenai	6	2	5	10	22	25	-	-	-	2	4		4	7	4	18	78,20	19,55	72,—
6.	Fatoe Boin	7	1	1	53	40	27	-	-	-	3	1		4	13	3	46	167,20	41,80	184,—
7.	Koeanek	3	2	-	17	13	11	-	-	-	-	-		-	4	1	23	76,—	19,—	92,—
8.	Boeki	1	-	1	16	3	5	-	-	-	-	-		-	7	1	10	34,—	8,50	40,—
9.	Haoenkase	3	-	2	21	10	4	-	-	1	-	-		1	10	2	16	57,—	14,25	64,—
10.	Salinan	7	3	4	33	12	13	-	-	-	-	-		-	10	2	26	94,40	23,60	104,—
11.	Lifi	3	1	2	74	49	32	-	-	-	1	-		-	11	4	55	196,20	49,05	220,—
12.	Poensino	1	2	-	21	10	4	-	-	-	-	-		-	4	3	19	74,80	18,70	76,—
13.	Loles	2	1	1	22	17	18	-	-	-	-	-		-	5	3	22	79,20	19,80	88,—
14.	Nenoat	4	3	1	45	20	15	-	-	-	-	-		-	8	6	42	164,—	41,—	168,—
15.	Noen Ana	3	2	1	29	15	15	-	-	-	-	-		-	6	5	23	101,20	25,30	92,—
16.	Leta Nenoat	1	1	-	44	23	12	-	-	-	-	-		-	9	3	37	140,80	35,20	148,—
17.	Kie	6	5	1	22	13	10	-	-	-	-	-		-	5	3	20	79,—	19,75	80,—
18.	Manoenain	1	1	-	19	15	12	-	-	-	-	-		-	4	4	16	66,20	16,55	64,—
19.	Fatoekoto	5	1	4	27	10	8	-	-	-	-	-		-	6	2	20	79,80	19,95	80,—
20.	Op	3	1	2	35	23	11	4	-	-	-	-		-	9	3	31	124,20	31,05	124,—
21.	Nenompeti	5	3	2	26	12	6	-	-	-	-	-		-	5	6	16	59,40	14,85	64,—
22.	Anpen	1	1	-	30	15	16	-	-	-	-	-		-	6	5	21	76,40	19,10	84,—
23.	Banlie	3	1	2	36	25	18	-	-	-	-	-		-	7	2	33	118,—	29,50	132,—
24.	Poetoen	6	3	3	33	21	21	-	-	-	-	-		-	7	1	30	115,20	28,80	120,—
25.	Leta Loenoe	1	1	-	31	13	10	-	-	-	-	-		-	7	3	26	103,60	25,90	104,—
26.	Teom	3	1	2	53	37	33	-	-	-	-	-		-	11	1	46	171,40	42,85	184,—
27.	Absas	5	3	2	23	15	15	-	-	-	-	-		-	4	3	20	67,60	16,90	80,—
28.	OE Kani	3	1	2	24	10	12	-	-	-	-	-		-	5	2	20	78,20	19,55	80,—
29.	Leta Teta	1	-	1	13	13	4	-	-	-	-	-		-	2	1	11	38,40	9,60	44,—
30.	Noenkolo	2	2	-	34	20	16	-	-	-	-	-		-	6	3	26	117,20	29,30	104,—
31.	Koenpoke	1	1	-	9	6	1	-	-	-	-	-		-	2	1	4	23,20	5,80	16,—

Pohon kelapa	Pohon pinang	Pohon lebah	Bedil	Orang tua sakit dll.	Bébas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pendapatan ƒ	Wang schoolfonds ƒ	Padjak djalan ƒ
16	26	-	1	4	2	24	87,20	21,80	96,—
4	-	-	-	4	5	11	58,40	14,60	44,—
-	1	-	2	5	5	11	54,—	13,50	44,—
2	-	-	1	1	6	15	68,—	17,—	60,—
11	17	-	2	2	4	28	105,80	26,45	112,—
6	6	1	2	3	3	10	43,40	10,85	40,—
64	74	-	2	16	7	43	173,—	43,25	172,—
21	29	-	3	10	6	33	130,40	32,60	132,—
24	79	-	8	15	6	45	170,80	42,70	180,—
13	28	-	3	9	5	21	86,60	21,65	84,—
19	27	-	7	10	5	33	126,—	31,50	132,—
18	20	-	1	5	3	21	87,20	21,80	84,—
19	34	-	-	10	5	28	115,—	28,75	112,—
26	28	-	-	14	3	49	171,60	42,90	196,—
26	1	-	-	8	3	21	80,80	20,20	84,—
33	41	-	-	6	3	36	131,60	32,90	144,—
6	6	-	-	2	2	20	71,60	17,90	80,—
21	26	-	2	11	3	33	124,60	31,15	132,—
43	32	-	2	-	6	19	86,60	21,65	76,—
-	-	-	-	1	1	15	52,80	13,20	60,—
6	7	-	-	-	1	16	56,—	14,—	64,—
4	12	-	-	1	2	24	88,80	22,20	96,—
38	26	-	1	8	7	68	247,80	61,95	272,—
6	4	-	1	10	3	38	138,—	34,50	152,—
1	-	-	-	9	4	39	141,—	35,25	156,—
24	28	-	-	5	9	49	190,40	47,60	196,—
8	8	-	-	2	3	17	67,—	16,75	68,—
34	57	-	4	16	6	67	257,60	64,40	268,—
24	26	-	1	4	2	48	165,—	41,25	192,—
11	11	-	2	5	1	40	137,60	34,40	160,—
4	12	-	-	8	3	25	91,—	22,75	100,—
6	25	-	4	7	4	53	195,40	48,85	212,—
-	-	-	-	3	1	14	48,—	12,—	56,—
7	9	-	-	1	3	18	69,—	17,25	72,—

No.	Kampong.	Perempoean baloe	Anak piatoe		Istri	Anak		Kerbau		Koeda		Sapi			Kambing	Babi
			laki2	prp.		Laki2	prp.	djantan	betina	djantan	betina	djantan	betina	anak		
32.	Bakilmisoe	5	9	4	27	25	20	-	-	-	-	-	-	-	4	3
33.	Anib	1	5	1	21	7	6	-	2	-	-	-	-	-	2	1
34.	Toea Am	4	-	-	22	17	11	-	-	-	-	1	4	3	-	8
35.	Oko	4	10	3	20	14	6	-	1	-	-	-	-	-	2	3
36.	Letemuasi	9	6	4	28	20	17	-	-	-	-	-	1	-	4	4
37.	OE Lete	1	2	2	6	5	2	-	-	-	1	-	-	-	6	3
38.	Hoineno	6	12	13	61	54	36	-	-	-	-	1	7	7	1	1
39.	Linammoetoe	10	6	9	45	42	37	-	-	1	4	-	1	-	2	4
40.	Nifoetimoe	6	9	12	57	54	37	-	-	4	-	1	7	8	2	3
41.	Ifa	5	4	1	29	19	30	-	-	-	-	-	-	-	4	5
42.	Bibnaoa	10	4	8	40	48	35	-	-	-	1	1	5	7	3	6
43.	Noepi	5	5	8	30	27	18	-	2	-	-	2	10	4	5	-
44.	Koealoe	4	2	4	38	16	16	-	-	1	3	1	4	3	-	-
45.	Naoeban	6	2	1	64	36	20	-	-	-	-	-	2	1	-	-
46.	Peto Baoen	2	-	-	25	7	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
47.	Noenhenoe	3	2	1	37	17	14	-	-	-	-	-	1	1	1	4
48.	Atoen	-	-	-	20	5	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1
49.	Faat	2	-	2	37	17	17	-	2	-	1	1	7	3	4	2
50.	Pino	5	2	2	19	16	9	-	1	-	-	-	-	-	1	-
51.	OEEno	3	3	1	18	10	13	-	-	-	-	-	3	1	1	4
52.	Fatoe Noni	-	-	-	18	15	10	-	-	-	-	-	1	-	6	10
53.	Fenoen	2	4	1	25	20	18	1	1	1	-	1	6	3	2	1
54.	Nenoe	6	4	3	77	32	34	-	2	-	-	-	2	1	1	1
55.	OEjek	2	2	-	51	38	35	-	-	-	-	4	8	3	2	3
56.	FaE	1	1	3	51	43	13	-	-	-	-	1	8	1	1	2
57.	Benas	6	5	1	46	23	23	-	-	-	-	1	2	21	2	1
58.	Oep Ana	1	1	2	19	14	9	-	-	2	-	-	2	-	1	2
59.	Kokoi	4	4	4	75	56	57	-	-	3	-	6	25	9	1	6
60.	Boei	3	3	1	58	26	27	-	-	-	-	-	1	-	1	3
61.	BihoeEs	6	7	6	42	33	24	-	1	1	-	1	5	4	-	-
62.	Manoemeni	1	1	3	36	14	9	-	-	-	-	-	1	-	-	-
63.	OEnaMk	8	4	8	78	64	60	-	1	1	1	3	16	6	-	1
64.	OEana	2	2	-	14	6	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
65.	OEtoli	1	1	1	17	14	16	-	1	1	1	-	-	-	1	-

ohon olapa	Pohon pidang	Pohon lebah	Bodil	Orang tua sakit dll.	Bebas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pende-patan f	Wang schoel-fonds f	Padjak djalan f
16	27	-	1	3	2	20	78,20	18,30	80,--
-	-	-	-	2	1	14	49,80	12,45	56,--
1	1	-	-	1	1	14	48,40	12,10	56,--
-	-	-	-	1	1	13	47,40	11,85	52,--
3	7	-	-	22	6	56	207,20	51,95	232,--
5	9	-	-	2	6	21	88,00	22,20	84,--
5	5	-	-	4	3	16	63,40	15,85	64,--
2	-	-	-	4	4	19	76,--	19,--	76,--
2	10	-	-	3	4	17	69,20	17,30	68,--
3	7	-	-	1	1	25	89,20	22,70	100,--
-	-	-	-	1	2	22	78,--	19,50	88,--
3	4	-	1	2	3	15	59,20	14,80	60,--
3	24	-	-	2	1	11	40,60	10,15	44,--
1079	1161	5	89	175	201	2102	7960,40	1990,10	8408,--
34	2	-	4	11	4	51	198,60	49,65	204,--
12	5	-	8	17	5	46	179,40	44,85	184,--
8	-	-	-	10	6	21	83,80	22,20	84,--
27	-	-	3	11	2	41	145,--	36,25	164,--
5	-	-	-	8	2	23	91,60	23,10	92,--
14	-	-	1	2	5	26	111,80	27,95	104,--
2	-	-	2	1	2	20	75,60	18,90	80,--
26	1	-	2	28	13	68	270,--	67,50	272,--
22	1	-	6	13	4	31	117,60	29,40	124,--
4	-	-	1	5	4	17	70,20	17,55	68,--
3	-	-	8	2	2	22	76,80	19,20	88,--
3	1	-	2	2	3	18	69,--	17,25	72,--
18	20	-	4	18	8	62	234,20	61,05	248,--
23	32	1	7	13	3	51	189,--	47,25	204,--
23	6	-	5	25	5	67	246,60	61,65	268,--
3	2	-	3	15	3	35	122,60	30,65	140,--
6	4	-	1	12	7	36	147,40	36,85	152,--
6	9	-	-	6	3	20	75,40	18,85	80,--

No.	Kampong.	Perempoean taloe	Anak piatoe laki2	Anak piatoe prp.	Isteri	Anak Laki2	Anak prp.	Kerbau djantan	Kerbau betina	Koeda djantan	Koeda betina	Sapi djantan	Sapi betina	Anak	Kerbau	Babi
66.	Binaro	-	-	-	24	17	8	-	-	-	-	-	-	-	1	-
67.	OE Haosmolo	3	1	1	19	15	10	-	-	1	-	1	2	1	-	1
68.	NoEleia	-	-	-	16	12	13	-	-	-	-	-	1	-	-	-
69.	OEpetoe	4	4	3	17	12	9	-	-	1	-	1	3	2	1	-
70.	Moenleoe	10	4	8	90	65	69	-	-	1	3	6	20	7	5	4
71.	Tosi OEtfoh	1	4	2	28	30	32	-	-	-	2	3	14	1	7	4
72.	Patcetmana	4	1	3	27	22	19	-	2	-	-	-	2	1	2	2
73.	TaEtimoe	3	4	8	29	26	27	-	-	-	1	-	3	2	-	1
74.	Nifoetata	5	3	6	25	34	23	-	1	-	1	-	1	-	1	2
75.	Klons	2	-	-	29	18	21	-	-	1	1	2	8	4	2	3
76.	Sino	2	3	7	28	21	15	-	-	-	-	-	1	1	-	2
77.	Nifoeloeo	2	1	1	20	14	10	-	-	1	-	-	1	1	3	3
78.	Kona	2	4	-	15	15	7	-	-	-	-	-	2	-	-	1
		289	238	205	2577	1759	1123	5	22	24	35	62	276	122	137	176
	II. District NoEnana.															
1.	Polie	2	-	3	47	24	29	11	28	5	6	-	1	-	11	27
2.	Kota	9	5	6	48	40	42	3	5	-	2	4	18	-	3	7
3.	Hacenah	1	-	1	28	11	12	2	2	-	-	-	-	-	-	7
4.	Lembaen	1	3	-	34	27	22	2	8	-	2	-	-	-	9	7
5.	One	-	-	-	20	18	11	2	3	-	-	-	5	-	6	2
6.	Patoe Koesi	-	-	-	25	22	17	6	13	1	-	-	-	-	1	15
7.	Ajo Isa	1	-	1	16	22	15	4	11	1	-	2	8	2	5	1
8.	Santima	2	-	-	73	42	54	1	7	2	1	-	-	-	4	12
9.	Ammolo	1	1	2	38	23	25	2	3	1	-	5	30	11	2	5
10.	Nofo	-	1	-	20	7	7	2	3	-	2	-	-	-	-	3
11.	Lice	7	10	6	17	26	13	-	-	1	-	-	-	-	-	-
12.	OE Lekon	3	-	2	14	16	14	1	3	-	2	-	-	-	-	7
13.	Manoefoei	5	-	1	46	20	24	13	34	3	4	4	-	-	6	19
14.	Bihati	12	3	8	46	29	33	4	13	5	-	4	15	3	7	12
15.	Naifatoe	7	1	2	59	40	41	4	14	1	-	-	14	-	-	12
16.	Noeosin	3	2	2	33	12	13	1	3	-	1	-	1	-	-	3
17.	Fatoennoke	3	1	-	33	26	21	4	8	-	-	-	-	-	-	5
18.	Ansaof	7	1	6	40	28	34	6	11	3	5	-	-	-	-	5

...on ...apan	Pohon pinang	Pohon lobah	Bedil	Orang toea sakit dll.	Kôbas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pendapatan ƒ	Wang school-fonds ƒ	Padjak djalan ƒ
16	15	1	3	15	2	41	118,80	37,20	164,—
11	13	-	1	4	6	42	162,60	40,65	168,—
7	11	-	1	3	4	22	67,60	21,90	86,—
10	10	-	2	2	4	20	83,80	20,95	80,—
5	-	-	1	5	3	21	77,60	19,40	84,—
11	2	-	3	4	3	42	116,40	36,60	160,—
26	28	-	4	7	5	27	112,60	28,15	108,—
4	2	-	2	5	2	22	78,20	19,55	88,—
4	3	-	1	9	4	40	143,20	35,80	160,—
-	-	-	-	2	3	14	56,—	13,50	56,—
36	35	1	1	13	9	45	185,00	46,45	180,—
15	11	-	2	4	3	27	102,20	25,95	108,—
27	15	-	2	19	6	79	291,80	72,95	316,—
11	12	-	-	15	4	65	222,60	55,65	260,—
4	-	-	-	12	4	66	226,80	56,70	264,—
6	-	-	-	13	2	26	92,20	23,05	104,—
-	1	-	-	4	2	25	80,—	22,—	100,—
2	-	-	-	7	5	25	96,—	24,—	100,—
-	4	-	-	7	2	33	111,80	27,95	132,—
20	12	-	-	13	4	38	143,80	35,95	152,—
2	-	-	-	1	2	21	75,60	18,90	84,—
21	15	-	1	4	2	38	135,20	33,80	152,—
27	29	-	2	15	2	42	148,40	37,35	166,—
14	13	-	-	4	1	22	76,40	19,10	88,—
7	5	-	-	5	2	18	66,60	16,65	72,—
25	13	-	2	14	3	56	196,40	49,10	224,—
37	33	-	4	15	3	30	118,—	29,50	120,—
17	13	-	2	8	3	46	166,80	41,70	184,—
27	14	-	-	9	5	31	136,—	34,—	124,—
36	36	-	3	13	3	76	263,40	65,85	304,—
19	23	-	-	4	2	26	97,—	24,25	124,—
13	9	-	3	30	6	79	284,60	71,15	316,—
19	18	-	3	23	7	39	162,80	40,70	156,—
22	16	-	-	3	3	37	134,80	33,70	148,—
5	2	-	-	3	5	31	116,40	29,10	124,—

No.	Kampong.	Perempoean baloe	Anak piatoe		Interi.	Anak		Kerbau		Koeda		Sapi			Kambing	Babi
			laki2	prp.		laki2	prp.	djantan	betina	djantan	betina	djantan	betina	anak		
19.	Eronitas	7	1	6	40	28	34	6	11	3	5	-	-	-	-	6
20.	Oe Lam	6	3	6	28	23	28	5	14	-	1	-	3	1	-	2
21.	Hoelsoe	-	-	-	22	13	6	2	5	1	2	-	-	-	2	2
22.	Baoes	1	-	-	20	22	13	2	5	2	-	-	6	2	-	3
23.	Henoe	-	2	-	21	8	7	-	2	-	-	-	-	-	1	3
24.	Boking	4	1	3	31	24	5	2	2	-	-	-	1	-	3	6
25.	Nano	3	-	-	30	24	13	-	1	-	1	1	-	-	1	2
26.	Nifoe Oni	1	1	1	19	23	14	-	-	-	-	-	1	-	-	1
27.	Makoea	3	4	3	34	30	19	2	2	1	-	-	1	-	-	1
28.	Kiof	1	-	-	15	7	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29.	Saboen	3	-	-	43	26	13	3	7	-	1	1	4	2	-	2
30.	Obnafo	1	-	-	25	25	12	2	3	1	1	-	2	2	-	2
31.	Kenotes	6	-	1	79	50	30	10	29	5	7	1	4	2	1	5
32.	Nnelapetoe	5	3	2	73	57	63	1	2	-	-	1	5	1	-	2
33.	Fatoemnasi	-	1	-	56	22	21	3	9	-	-	-	-	-	-	1
34.	Toetal	-	-	-	32	18	4	3	3	-	-	-	-	-	-	1
35.	Klilo	-	-	-	15	6	6	2	2	-	-	-	-	-	-	1
36.	Soeni	-	-	-	28	11	9	-	1	-	-	-	-	-	-	1
37.	Sole	-	-	-	23	5	8	1	4	1	-	-	1	-	-	1
38.	Fatoelcei	5	5	1	19	33	3	4	2	1	-	-	-	-	-	1
39.	Nolbana	1	-	-	18	8	1	2	2	1	-	-	1	-	-	1
40.	Lanoe	3	5	1	40	24	14	2	2	1	-	-	-	-	-	1
41.	Noen Oelan	9	13	3	16	27	21	2	7	-	4	-	1	-	-	1
42.	Nifalo	1	-	-	17	10	6	2	-	-	-	-	6	-	-	1
43.	Nenoneke	5	1	1	23	14	17	1	2	-	-	-	-	-	-	1
44.	Soenoe	8	2	3	16	25	23	3	11	2	3	-	1	-	-	1
45.	Sali	7	1	1	33	26	25	3	14	1	1	-	6	-	-	1
46.	Ajotoke	7	-	1	20	11	29	1	4	3	3	-	2	-	-	1
47.	FatoetaE	7	1	4	31	28	26	3	6	2	1	-	2	-	-	1
48.	Tane	4	3	3	47	40	32	2	8	1	1	-	2	-	-	1
49.	Benloin	10	2	4	28	15	10	1	8	-	1	-	2	-	-	1
50.	Toi	9	4	2	87	61	75	3	4	-	1	-	-	-	-	1
51.	Kaneso	9	3	4	45	38	32	2	-	-	1	-	-	-	-	1
52.	Nolfmana	3	3	3	36	20	19	1	2	-	1	-	-	-	-	1
53.	Tetoe				33	31	29	-	-	-	-	-	-	-	-	1

hon apa	Pohon pinang	Pohon lebah	Bedil	Orang tjoca sakit dll.	Bebas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pendapatan /	Wang schoolfonds /	Padjak djalan /
9	8	-	-	9	8	59	237,20	59,30	236,—
7	5	-	-	9	5	31	135,60	33,90	124,—
9	17	-	-	9	4	39	143,20	35,80	156,—
5	7	-	-	10	3	49	172,60	43,15	196,—
7	2	-	-	9	6	59	223,—	55,75	236,—
0	3	-	-	5	4	33	125,60	31,40	132,—
2	14	-	3	9	5	47	179,00	44,95	188,—
1	552	3	104	563	242	2286	8561,80	2140,45	9144,—
4	12	-	4	38	5	54	197,80	49,45	216,—
4	-	-	-	19	1	58	194,20	48,55	232,—
9	-	-	-	6	3	18	72,40	18,10	72,—
0	10	-	4	6	4	37	136,20	34,05	148,—
6	4	-	5	14	6	56	208,20	52,05	224,—
7	55	-	-	1	3	40	145,60	36,40	160,—
1	10	-	3	2	2	31	111,80	27,95	124,—
8	15	-	4	-	3	30	110,20	27,55	120,—
2	23	4	6	23	5	61	220,20	74,55	324,—
2	-	-	-	-	2	24	84,20	21,05	96,—
9	39	-	3	32	4	46	185,40	46,35	192,—
5	110	-	1	17	9	56	231,—	57,75	224,—
3	21	-	-	3	3	29	104,20	26,05	116,—
8	32	-	2	-	4	30	118,20	29,55	120,—
9	35	-	1	26	2	39	145,40	36,35	156,—
4	30	-	1	16	7	28	122,80	30,70	112,—
2	5	-	-	-	2	17	62,80	15,70	68,—
8	45	1	-	21	6	50	197,60	49,40	200,—
1	-	-	1	3	3	12	52,—	13,—	48,—
8	-	-	-	24	3	28	101,20	25,30	112,—
3	5	-	-	-	4	17	70,—	17,50	68,—
8	-	-	2	19	7	35	142,60	35,65	140,—
5	-	-	1	13	5	30	115,60	28,90	120,—
1	-	-	-	-	1	29	96,80	24,20	116,—
8	-	-	1	1	2	11	42,—	10,50	44,—
1	12	-	3	6	5	21	87,60	21,90	84,—
3	-	-	5	12	3	43	155,80	38,95	172,—
2	18	-	2	1	2	39	138,80	34,70	156,—

No.	Kampong.	Perempoean baloe	Anak piatoe laki2	Anak piatoe prp.	Isteri	Anak Laki2	Anak prp.	Kerbau djantan	Kerbau betina	Koeda djantan	Koeda betina	Sapi djantan	Sapi betina	Sapi anak	Kambing	Babi	
54.	Nifoeloe	6	5	3	63	55	45	2	7	3	6	6	20	7	1	11	
55.	Niti Ana	6	2	1	38	41	35	3	4	1	2	2	15	4	3	8	
56.	Cepnal	4	6	7	36	41	30	-	1	-	-	-	2	1	4	6	
57.	Enobesa	12	5	2	45	40	45	-	2	1	-	-	4	2	4	7	
58.	Fatoehilik	6	12	15	59	59	59	4	16	5	-	4	26	4	-	9	
59.	HoeE bi Abi	6	2	4	33	23	30	-	6	2	3	-	4	2	10	6	
60.	Anin	4	1	2	49	41	37	3	9	3	4	2	10	6	5	9	
		238	120	140	2109	1585	1405	112	392	75	69	49	273	84	108	345	
III. District Poetain.																	
1.	Poetain	7	4	5	62	42	36	8	8	1	4	-	1	-	6	5	
2.	LaBtoen	4	-	1	48	26	37	5	12	-	-	-	-	-	2	1	
3.	NoBokmenoe	3	2	3	14	10	9	4	7	3	1	-	-	-	2	5	
4.	Oken	2	1	1	23	15	18	3	6	1	1	1	8	7	-	2	
5.	Kolopah	18	8	8	57	63	58	6	16	3	-	1	4	1	2	4	
6.	Tefoeboeoe	12	4	9	24	33	39	4	6	-	1	-	-	-	-	3	
7.	HoEana	4	-	-	25	19	23	4	8	-	1	-	-	-	-	2	
8.	OElemo	7	3	3	22	23	24	2	4	3	1	-	-	-	-	4	
9.	Snok	8	-	9	85	87	66	16	30	1	3	2	7	3	-	3	
10.	OEbonak	2	1	1	17	13	16	-	1	-	-	-	-	-	-	5	
11.	Sono	8	3	2	62	37	30	8	26	5	5	-	-	-	3	7	
12.	OEpoeah	12	1	3	61	42	56	8	18	3	-	-	-	-	6	2	
13.	Koeafoee	4	-	4	26	20	14	-	1	-	-	-	-	-	2	8	
14.	Tobin	2	-	-	26	18	22	4	11	3	3	-	-	-	4	11	
15.	Sapnala	3	1	2	42	34	27	10	17	2	3	-	-	-	2	1	
16.	Niti	1	-	-	34	14	27	4	16	1	1	-	-	-	9	2	
17.	MoEf-Poetain	-	2	1	12	8	11	2	3	-	-	-	-	-	-	18	
18.	Lotas	3	1	2	55	25	33	23	31	8	9	-	-	-	3	1	
19.	Bonaho	1	-	-	12	5	6	4	8	1	1	-	-	-	2	2	
20.	Moeko	2	-	-	32	14	21	2	5	-	-	-	-	-	-	1	
21.	Ch Besi	3	-	-	15	18	16	1	4	2	-	-	-	-	2	2	
22.	Taoeanas	6	-	1	14	19	25	6	9	2	-	1	5	7	4	1	
23.	Nakoeh	5	-	3	35	37	33	4	7	1	-	-	-	-	1	-	
24.	Fatoetmik Blak	7	-	2	18	26	27	-	2	-	1	-	-	-	-	2	
25.	Toti	1	-	2	12	16	22	1	2	-	-	-	-	-	-	4	
26.	Binanoes	5	1	3	22	13	14	1	3	1	1	-	-	-	4	4	
27.	Manoemoeti	5	-	-	42	32	23	6	16	1	1	-	-	-	-	-	
28.	Toentoeta	6	3	3	31	30	24	6	11	1	-	-	-	-	-	-	

Pohon pinang	Pohon lebah	Bedil	Orang toea sakit dll.	Bebas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak penda-patan ƒ	Wang school-fonds ƒ	Padjak djalan ƒ
14	-	-	8	2	35	134,40	33,60	140,--
-	-	2	3	5	31	117,60	29,40	124,--
16	-	-	-	2	23	84,40	21,10	92,--
20	1	-	7	2	31	110,40	27,60	124,--
2	-	-	6	1	18	61,20	15,30	72,--
12	-	6	22	10	49	202,40	50,60	196,--
29	-	2	9	5	48	177,--	44,25	192,--
-	1	-	5	2	9	36,20	9,05	36,--
5	2	-	-	4	18	72,40	18,10	72,--
579	9	59	363	139	1253	4724,60	1181,15	5012,--
18	-	10	16	6	37	149,--	37,25	148,--
11	-	3	12	3	34	124,60	31,15	136,--
5	-	-	8	5	30	113,60	28,40	120,--
20	2	6	4	4	60	212,40	53,10	240,--
-	-	2	-	1	24	81,--	20,25	96,--
-	-	2	-	4	8	43,--	10,75	32,--
-	2	2	-	3	31	113,40	28,35	124,--
-	-	-	2	1	26	87,80	21,95	104,--
80	-	2	36	7	45	180,--	45,--	180,--
70	-	2	8	3	58	214,80	53,70	232,--
75	-	2	11	8	40	170,80	42,70	160,--
30	-	2	3	5	46	169,80	42,45	184,--
40	-	3	4	7	44	171,80	42,95	176,--
15	1	3	10	8	71	264,60	66,15	284,--
24	-	6	19	3	36	128,20	32,05	144,--
5	-	7	6	10	49	189,40	47,35	196,--
-	-	-	5	1	16	54,40	13,60	64,--
393	5	52	114	79	655	2468,60	617,15	2620,--
659	15	53	-	22	11	1113,21	79,--	44,--
4	-	-	-	-	35	1216,34	84,40	140,--

No.	Kampong.	Perempoean baloe	Anak piatoe		Isteri.	Anak		Kerbau		Kooda		Sapi			Kambing	Babi
			Laki2	prp.		Laki2	prp.	djantan	betina	djantan	betina	djantan	betina	anak		
29.	Fatoelosi	13	3	7	28	32	43	7	16	1	2	-	-	-	1	10
30.	Kioemakono	7	1	3	25	19	21	7	15	5	4	-	-	-	6	7
31.	Naoh	2	-	-	16	16	11	2	5	1	1	-	-	-	-	-
32.	Fatoe Oni	-	1	-	30	18	19	2	3	1	-	-	-	-	2	-
33.	Toepah	3	1	1	20	12	10	-	1	-	-	-	-	-	-	1
34.	Oekbosi	6	6	4	53	37	24	10	23	1	1	-	-	-	10	6
35.	Nasi	6	6	4	40	25	26	3	10	-	1	-	-	-	-	1
36.	Ajomsto	1	2	1	9	12	10	1	2	-	-	-	-	-	-	1
37.	Ajobaki	3	-	1	14	15	11	2	2	-	-	-	-	-	-	2
		182	55	89	1193	925	932	166	365	52	46	5	26	18	61	138
IV.	District Toianas.															
1.	Toianas.	5	2	1	46	23	22	11	21	3	3	1	5	5	5	5
2.	To Ab	4	-	-	42	17	14	6	10	1	-	-	-	-	2	6
3.	Op Ao	11	-	1	30	14	9	2	5	-	-	-	-	-	-	2
4.	Koeakol	9	3	-	45	28	24	5	12	1	4	-	-	-	4	8
5.	CEfaoe	3	-	-	21	15	10	1	2	-	-	-	-	-	-	-
6.	Icelcef	1	-	-	11	12	9	1	3	-	-	1	4	3	2	-
7.	Afoe	3	-	2	21	16	13	2	9	-	1	-	-	-	4	3
8.	Loboes	-	-	-	20	11	8	1	4	-	-	-	-	-	-	1
9.	Bokong	6	4	4	71	36	48	4	10	1	-	-	-	-	4	12
10.	OEfatoe	6	-	2	52	30	33	10	29	2	1	-	-	-	4	20
11.	KoEf	7	3	2	34	30	18	4	17	2	2	-	-	-	-	8
12.	Fo Neni Kase	5	1	1	42	35	28	3	6	-	-	-	-	-	3	3
13.	Aobesi	4	-	2	40	30	28	3	4	2	1	-	-	-	4	12
14.	Skino	7	-	4	71	45	35	11	20	2	3	-	-	-	9	18
15.	Sambet	5	1	2	32	25	16	3	5	1	-	-	-	-	2	5
16.	Tonom	4	2	4	59	27	31	1	2	-	-	-	-	-	3	3
17.	Naikoen	1	-	-	14	4	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		81	16	25	651	398	352	68	159	15	15	2	9	8	46	106
V.	Aanslag besar	29	25	30	57	33	33	79	182	57	66	86	154	671	93	53
VI.	Padjak goerce2	1	3	2	23	35	40	-	-	1	1	4	6	3	-	-

...hon ...lapa	Pohon pinang	Pohon lebah	Bedil	Orang toea sakit dll.	Bebas padjak djalan	Bajar padjak djalan	Padjak pendapatan /	Wang school-fonds /	Padjak djalan /
1079	1161	5	89	475	201	2102	7960,40	1990,10	8408,—
891	552	3	104	583	212	2286	8561,80	2140,45	9114,—
421	579	9	59	363	139	1253	4724,60	1181,15	5012,—
112	393	5	52	114	79	655	2468,60	617,15	2620,—
167	659	15	53	-	22	11	1113,21	79,—	44,—
32	4	-	-	-	-	35	1216,31	81,40	140,—
3005	3628	37	357	1565	763	6312	26044,95	6092,25	25368,—

SoE, den 14 Februari 1948.-
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor..

Mr.W.H.C.Reijntjes.

No.	Kampong.	Perempoean baloe	Anak piatoe		Isteri	Anak		Kerbau		Koeda		Sapi		Babi
			laki2	prp.		Laki2	prp.	djantan	betina	djantan	betina	djantan	betina	anak
	SPECIFICATIE:													
1.	District Noebona	289	238	205	2577	1759	1123	5	22	24	35	62	276	122
2.	" Noebana	238	120	140	2189	1585	1405	142	392	75	69	49	273	84
3.	" Poetain	182	55	89	1193	925	932	166	365	52	46	5	26	18
4.	" Toianas	81	16	25	651	398	352	68	159	15	15	2	9	8
5.	Aanslag besar	29	25	30	57	33	33	79	182	57	66	154	671	226
6.	Padjak goeroe2	1	3	2	23	35	40	-	-	1	1	4	6	3
	Djoemlah	820	457	491	6690	4735	4185	460	1120	224	232	276	1261	461

Bijlage 13

Kort Relaas van de Geschiedenis
van de Zendingswerkzaamheid der Indische Kerk
in Zuid Midden Timor.

Met grote schroomvalligheid zet ik mij aan het schrijven van dit relaas over de Zending der Indische Kerk in dit gebied, daar - zoals vrijwel overal elders - de documentaire bewijsstukken mij ontbreken. Geen archief staat ons na de Japansche bezettingstijd meer ter beschikking, waaruit wij de zo zeer begeerde gegevens kunnen putten. Noch het kerkelijke archief te SoE, noch dat te Koepang is bewaard gebleven. Een nauwkeurig onderzoek zou dan slechts mogelijk zijn, indien ik over voldoende tijd te beschikken had en mij de gelegenheid geboden was het kerkelijke archief van het Bestuur der Prot. Kerk te Batavia, dat nog behouden is, na te zoeken en gegevens te kunnen verzamelen uit de mond der overlevenden, die de komst der eerste zendelingen en goeroe's hebben meegemaakt. Op het laatste was ik aangewezen bij het samenstellen van dit kort relaas. Gedeeltelijk kan ik steunen op eigen herinnering, die slechts teruggaat tot November 1925, toen ik voor het eerst te Koepang voet aan wal zette.

De zendingswerkzaamheid der Indische Kerk in dit gebied dateert van het jaar 1915, toen Hulpprediker Groothuis enkele plaatsen, waar reeds door schoolgoeroe's voorbereidend werk was gedaan, kwam bezoeken om de eerste Christenen te ~~doop~~ doopen. O.a. bezocht hij Kapan, waar goeroe F. Ndaomanu, nu gepensioneerd Boemantri te Koepang, in 1910 een Volksschool had geopend. Dit zal wel de eerste school zijn, die in Zuid Midden Timor geopend is. Het gehele Volksonderwijs was toen nog in Beheer bij het Binnenlands Bestuur. Eerst in 1916 is dit Beheer aan de Kerk overgedragen toen Ds. Kijftenbelt Predikant-Voorzitter der Commissie van Hulpredikers te Koepang was. De scholen werden Kerkelijke scholen, gesubsidieerd volgens de A.S.R., de Hulpredikers fungeerden als Beheerders, een ieder in eigen Afdeeling, zoals dit tot op heden nog het geval is in dit gehele Gewest. Na 1916 werd ook aan de schoolgoeroe's de zorg voor het zendingwerk opgedragen, waarvoor ze een maandelijkse toelage van f10,- ontvingen. De Kerk ontving voor deze Kerkeningsarbeid Regeeringssteun, die eerst in 1931 expireerde.
Na Kapan werden spoedig andere scholen geopend: te Niki-Niki 1911, te Noenkolo en Nefokolo in 1913, te NoKlela in 1915, vanwaar de school het volgend jaar naar Kaslioe werd overgebracht; datzelfde jaar verrezen ook scholen te Pootaen, Kolbano, Manoefoei en te Koeatnana.
Dit jaar 1916 werd eindelijk het zendingswerk in Zuid Midden Timor georganiseerd. Tot dit doel vestigde Hulpprediker Geerdink zich te Kapan. Hij bracht met zich mede Inl. Leeraar M.N. Pello, aan wien eveneens Kapan als woonplaats werd aangewezen. Als tweede centrum werd in datzelfde jaar Niki-Niki uitgekozen, waar de Ambonse Inl. Leeraar Matulessy geplaatst werd. Het overgrote deel der schoolgoeroe's bestond uit Rotenezen. Zij waren het ook die aanvankelijk met het Evangelisatiewerk zijn begonnen.
Allengs vormden zich zo op de plaatsen waar scholen waren, kleine Christengemeenten. Te Nefokoko, Bidjeli, Kaslioe, Koeatnana, Pootaen en Noenkolo in 1916, te Manoefoei en Oepliki in 1917, te Kolbano, Ofoe en Pene in 1919.
Hulpprediker Geerdink is niet lang op Kapan gebleven. December van datzelfde jaar nog vertrok hij naar Kisar en gaf zijn werk over aan Hulpprediker Krayer van Aalst, door de bevolking gevreesd om zijn grote baard. Nu nog weten de ouden zich Oeis Makono of Pah Makono (de heer met de baard) te herinneren. In zijn tijd breidde het aantal Christenen zich snel uit, wat niet het minst mede het gevolg was van zijn doopppraktijk. De doop van den nu overleden Radja van Mollo, Willem Frederik Hendrik Olmatan te A-

djaoebaki, had een massale overgang in het Moloesche ten gevolge.
De opvolger van Krayer van Aalst, Ds.P.Middelkoop, die het werk in October 1922 van hem overnam, sloeg een andere richting in.Hij legde al spoedig nadruk op de innerlijke waarde van een overgang tot het Christendom, die alleen echt kon zijn,wanneer men ook door daden genegen was duidelijk blijk te geven van een levensvernieuwing.Behalve een intensivering van het godsdienstonderricht eiste hij ook,dat de mannen hun hoofdhaar zouden laten knippen en hun afgoden zouden uitleveren. Ds Middelkoop legde zich dermate op de taal en adat toe, dat hem door het Ned.Bijbelgenootschap verzocht werd over te gaan tot Bijbelvertaling,een arbeid waaraan hij nu nog bezig is. Verschillende studies over taal en adat verschenen van zijn hand in de Verhandelingen van het Kon.Bat.Genootschap van K.en W.
Opdat hij zich geheel aan deze arbeid zou kunnen wijden,werd hij van het gewone Zendingswerk losgemaakt, zin zink dat hij in 1935 overdroeg aan zijn opvolger Ds E.Durkstra, die zich te SoE vestigde.Zo was dus niet meer Kapan, maar SoE centrum van Kerkelijke Zendingsarbeid geworden.
De arbeid op SoE is eerst begonnen in 1924 door Inl.Leeraar Messakh.
In 1936 ging de Gouvern.Vervolgschool te SoE in handen van de Kerk over.
Het V.V.S.onderwijs was wel reeds in 1931 een begin gemaakt in Kapan, doch dit kon volgens de bestaande bepalingen niet gesubsidieerd worden, zodat een overname van de school te SoE wel in de lijn der ontwikkeling van het Onderwijs lag.
Reeds voor de oorlog bezochten ongeveer een tweehonderd leerlingen deze V.V.S., die nu met de Volksschool is samengesmolten tot een Alg.Lagere School. Het is zeer de vraag of de opening van vierde klassen in andere plaatsen met het doel ook daar op den duur Alg.Lagere Scholen te vormen, het aantal leerlingen der school te SoE zal doen afnemen. SoE is immers hoofdplaats en biedt daarom vele attracties.
Werd reeds voor de oorlog de urgentie gevoeld van een internaat, des te klemmender wordt dit nu bij een toename van het aantal leerlingen.
Het jaar 1936 is voor de ontwikkeling van het Zendingswerk te SoE nog van andere betekenis geweest.
Ds. A.Bocken Kruger kwam van Kalabahi zich te SoE vestigen en hier wederom een aanvang te maken met de opleiding van Inheemse Kerkelijke voorgangers. Hun opleiding, die in 1930 te Koepang een roemloos einde had gehad,was weer in ere hersteld. De Stovil(School tot Opleiding van Inl.Leraars) was weer geopend. Aan deze school was verbondende opleiding tot Volksonderwijzers, waarvoor een aparte Leider werd aangesteld. Tezamen met Ds.Bocken Kruger werkten nog twee Inl.Leeraars als docenten aan deze school.
In Augustus 1939 vertrok Ds.Durkstra voor een paar maanden naar Alor om daarna met verlof naar Holland te gaan. Ik nam toen, van verlof terug gekomen, het werk van hem over.
In Maart 1941 kwam de grote Kerk klaar, waarvan nu nog slechts fundamenten over zijn.Alles wijst nog op de vernielzucht van de medogenloze bezetter. Maar het werk is onder druk gegroeid en gerijpt.
Teruggekomen uit het interneringskamp in November 1945, heb ik de zink leiding weer in handen genomen van de arbeid, die in moeitevolle tijden door de Inl.Leeraars (Pendeta's) was voortgezet. En toen ik in November 1946 met enkele teruggeroepen oud-leerlingen onzer Opleidingsschool weer een begin met het onderwijs onzer voorgangers kon maken,was het duidelijk, dat het Zendingswerk kerkelijke aangelegenheid was geworden.
Zuid Midden Timor kreeg erkenning als Kerkelijke Classis met een eigen Classicaal Bestuur, waarvan Pendeta M.Bolla Voorzitter is.

Vooral waar men zelf gedurende een aantal jaren de groei van het Zendingswerk van nabij heeft mogen gadeslaan, is het duidelijk,dat zulk een beknopt verslag als dit is, niet bevredigen kan. Geestelijke groei is tenslotte ook niet in statistische gegevens vast te leggen. Alleen waar deze geestelijke groei naar buiten treedt is het mogelijk door vermelding van feiten een indruk te geven van wat binnen, hier dus het levend organisme van de volksgemeenschap gebeurt.
Moge dit verslag, hoe summier het ook gesteld moge zijn, er dan ook toe bijdragen heen te wijzen naar dat gebeuren, dat "leven" heet en dat daarom ligt onder het direct prospicium van de liefde Gods.

SoE, 13 Februari 1948. R.van Alphen.

Bijl.V.14

LIJST der Standplaatsen van Pondóta's en Oet.Indjil's.-

No.	Standplaats Pondóta's.	No.	Standplaats Oet. Indjil's.-
1.	Kapan.-	1.	Binaoes.-
		2.	Toenoen.-
		3.	Sa'oe.--
		4.	Toboe.--
		5.	Bidjeli.-
		6.	Donle'oe.
		7.	Nofone'oe.
		8.	Fatoemnasi.
2.	Nifoe.-	1.	Liliana.-
		2.	Pesiana.-
		3.	Nefokoko.
		4.	Lolaboko.
		5.	Neiuna.--
		6.	Knaliee.-
3.	Pene.--	1.	Nofenoni.-
		2.	Konbaki.-
4.	Niki-niki.	1.	Neke.--
		2.	Obnai.--
		3.	Pili.--
		4.	Bélé.--
		5.	Kotólin.-
		6.	Fabeeat.-
5.	Koeanfatoe.-	1.	Koesi.--
		2.	Obbaki.--
		3.	Lasi.--
		4.	Nakfoenoe.
		5.	Koenoenaant.-
		6.	Kolbano.--
		7.	Ofee.--
		8.	Baboain.-
		9.	oBle'oe.-
6.	Koenkolo.-	1.	To'i.--
		2.	Obbaki.--
		3.	Nano.-
7.	Poetain.--	1.	Amolo.--
		2.	Lasi.--
		3.	Obpoes.--
		4.	Tolanan.--
		5.	Lotus.--
8.	S o E.--	1.	Nellakoe.-
		2.	Koelo.--
		3.	Biloto.--
		4.	Benlooboe.-
		5.	Toeasene.-
		6.	Tepas.--
		7.	Obbobo.--
		8.	Toenkolo.-
		9.	Fatnebeibot.
		10.	Obnali.--
		11.	Ob'oepoen.-
		12.	Obfonoe.--

SoE. den 2 Januari 1948

De Onderafdeelingschef van Z.M.Timor.

Pasal 15

Tjeritera dari adat istiadat dan kebiasaän dalam keradjaän Ngilo, kalau hendak membuka kebun baroe.--

Dahoeloe dari pada seorang hendak membuka sebidang ladang, maka ia haroes pergi meminta kelonggaran dari Pah-Tosaf(tosan tanah). Orang itoe haroes membawa oeang f.l.--dan 1 botol sopi, setjara 'adat. Setibanja kepada Pah-tosaf, maka orang itoe menaroeh oeang f.l.--itoe dalam tempat sirihnja dan dipegangnja bersama-sama dengan 1 botol sopi jang dibawanja itoe, laloe pergi letakkan dimoeka pah-tosaf, sambil memberi tahoekan hal itoe. Ketika pah-tosaf mendengar permintaän itoe, maka pah-tosaf menimbang, serta kalau loeloeskan, maka pah-tosaf mengambil oeang dan sopi itoe; dan kalau tidak loeloeskan, maka oeang dan sopi itoe dipoelangkan.-

Serta orang itoe poelang maka pah-tosaf berdjandji padanja soepaja pah-tosaf pergi ketempat itoe akan periksa dan onen (sembajang), baroe moelai bekerdja. Akan tetapi kalau tempat itoe memang soedah pernah diperoesahi orang (baro) maka pah-tosaf itoe onen tidak memboenoeh binatang. Tetapi kalau tempat itoe ada hoetan besar (Nasirmasi) maka pah-tosaf onen dengang memboenoeh hewan seperti: ajam (kambing-babi) dan lain2.-

Bila pah-tosaf hendak pergi onen ditempat itoe, maka dahoeloe pah-tosaf ambil oeang f.l.--itoe, dan 1 gelang atau 1 dasen moeti kepoenjaän pah-tosaf sendiri agar mendjadi kenderaän dari nenek2nja dan Ilah berhalanja jang dipersembahkan itoe serta taroeh pada berhalanja (Le'oe)jang tergantoeng pada tiang mai (Mi Ainaf)didalam roemahnja, laloe ia onen: Oebkaoe-mnoeb-non hi moeti ammatoe, hem poi hem a'nok hi pah ma hi Nifoe. Artinja pah tosaf bersembahjang kepada nenek2nja dan nenek2nja Lioelai Sonbai, serta Ilah berhalanja, soepaja pergi bersama2nja, ketempat keboen baroe itoe. Sesoedah itoe pah tosaf moelai berangkat. Kalau pah tosaf berhalangan, di soeroehnja Ammatobe pergi onen. Disitoe pah tosaf atau Ammatobe onen kepada Oeis pah Pot ko-ma oetonko, he nifek nono-hassana (he nifek amoenoe-ma abitoe). Setelah onen maka Ammatobe poelang dan bawa itoe oeang dan benda jang dibawanja itoe, laloe poelang/kan kepada pah tosaf.

Moelailah orang itoe boleh bekerdja. Akan tetapi dahoeloe dari pada orang itoe maoe bekerdja, maka djikalau ladang nja itoe dipoenjakan orang banjak maka masing-masing menaroeh tanda (sapi) pada bahagiannja. Spedah itoe moelailah masing2 orang memotong kajoe ketjil. Habis memotong kajoe ketjil teroes menebang pohon besar Serta habis memotong kajoe besar, maka dahan kajoe dan ranting2nja dipotong lagi, agar melekat dengan tanah. Sesoedah selesai memotong, maka haroes membekin pagar penoempang (Nalo'i), soepaja daoen2 kajoe djangan diroesakkan oleh hewan.Sesoedah selesai, maka orang itoepoen berhenti, hanja toenggoe sadja, bilamana kering baroe orang itoe datang periksa hendak bakar.-

Dahoeloe dari membakar keboen itoe, maka orang itoe haroes pergi mentjahari bamboe kering atau apa sadja jang dapat dipergoenakan mendjadi obor (Nopo). Sesoedah menjediakan obor (Nopo), maka orang itoe membekin setoempoek api dipinggir kebun itoe, laloe membakar obor (Nopo)itoe,teroes masoek dan moelai membakar keboen. Serta habis membakar orang itoepoen poelang keroemah.

Kemoedian dari bebrapa hari, iapoen kembali melihat keboen itoe, serta membersihkan ranting2 kajoe jang tidak terbakar. Sehabisnja iapoen moelai pagar. Habis pagar iapoen bekin satoe roemah (pondok ketjil) nama Sane. Dan djoega beberapa orang jang mempoenjai ladang disitoe, semoeanja koempoel hewan2 seperti: babi-kerbau-kambing-ajam dan lain2 oentoek pah-tosaf datang onen (hainiki). Sesoedah itoe orang datang memberi tahoekan pada pah-tosaf. Ketika pah tosaf berada ditempat itoe, maka disediakannja 1 berhala didalam kebun itoe, jaitoe dilobang2 atau dipohon batoe besar2-atau/ disatoe pegoenoengan-atau ditempat berhala jang mana sebeloe'nja tempat itoe dibuka mendjadi ladang, maka soedah pernah onen atau foea disitoe, laloe letakkan benda jang dibawa pah tosaf, selakoe kenderaän Setan dan Ilah2nja, dan sepotong koelit Kajoe hae'nikit diatas berhala itoe, seraja onen:(hainiki aikolo-ainanoe dan hainiki poenoe-atoe);artinja bekin dingin kepanasan api dan bekas2nja dari api jang terbakar dalam kebun itoe, soepaja djikalau menanam makanan, haroes bertoemboeh dengan soeboer. Dan onen djoega, soepaja moelai menanam djagoeng-padi dan lain2 dalam kebun itoe. Jaitoe onen seperti:(Hon naäifat-ma nas kaoeb Loelai manai Sonbai).

Sesoedah onen

Soesoedah onen maka dikoerboh 1 êkor hewan seperti babi atau kerbau atau binatang apa

sadja jang telah tersedia. Diambil darah sedikit, serta gosok pada berhala, golang dan sepotong koelit hainikit itoe; dan diambil darah sedikit lagi dan taroeh didalam satoe tempat jang soedah terisi dengan air, laloe keanjalkan koelit hainikit itoe, ditjoepoeri dengan air dan darah itoe, seraja dikeboeRkan berkeliling keboen itoe. Jang dikatakan hainikit diambil dari satoe pohon kajoe jang dinamai dengan bahasa Timor: pohon hainikit. Soesoedah hewan jang disembelih itoe dipotong, maka hatinja jang dinamai: atef (Lilo) diperiksa menoeroet kebiasaän. Kalau baik pah-toeaf tidak onen lagi, tapi kalau tidak baik haroes onen lagi, dan boeroeh binatang lagi sampai dapat lilo jang b baik.-

Menoeroet kebiasaän djikalau seorang pah-toeaf hendak pergi onen dimana2, maka dahoeloe ia haroes onen pada le'oenja jang tergantoeng pada tiang mai (ni ainaf) dalam roemahnja, dan membawa 1 benda (mooti-golang) jang sebagai kenderaän soeami2 dan Ilah2-nja.-

Kemoedian dari pah-toeaf poelang maka tiap2 orang menaroeh tanda batas dari tiap-tiap bahagian masing2 jang akan dinamai (nakat). Soesoedah itoe tiap2 orang memboeat 1 berhala ketjil ditengah keboenja jaitoe menimboen beberapa batoe jang dinamai (Bak-bak) atau (Batuan ainoean). Maksoednja bilamana toeroen hoedjan, maka orang itoe taroeh bibit2 (padi dan djagoeng) dibak-bak itoe, soepaja onen kepada le'oenja dan nonek-neneknja serta menjeboet djoega nama Lilai - Sonbai baroe tanam.-

Bilamana seorang hendak mengeloearkan bibit2 (padi dan djagoeng) dari roemahnja hendak pergi menanam dikeboennja, maka dahoeloe ia onen kepada le'oenja dan onen kepada dia poenja nono (penalinja). Laloe pada pagi2 hari bini dari orang itoepoen ambil djagoeng dan padi dan isikan didalam 1 bakoel dan ditoetoepi dengan selembar kain hitam namanja (penfini-ainfini) atau (pen nono) ,serta didjoengdjoengnja dan berdjalan menoedjoe kekeboen itoe. Dipertengahan djalan kalau ia bertemoe dengan orang, tidak bertjakap dengan orang itoe, hanja toendoek dan berdjalan teroes. Sampai dikeboen, ditaroehnja bibit itoe diatas bak-bak jang telah disediakan dan silaki moelai onen. Soesoedah onen, diambilnja kain hitam itoe, serta melambai-lambai dengan berbitjara: Liaelai-Sonbai, dari Timor-Barat-Oetara-dan Selatan, marilah disini engkau poenja tempat. Habis dari itoe ambil beberapa bidji djagoeng , laloe ditanamkan 4 (empat) pohon berkeliling bak-bak itoe. Soedah itoe orang itoe mentjeraikan keboenja, sebahagian oentoek ditanami padi dan sebahagian ditanami djagoeng. Jang ditanami padi, ditanami djoega dengan djagoeng berbaris-baris, namanja penbatan. Kemoedahannja keboen itoe moelai ditanami dengan bermatjam2 tanaman.

Kemoedian orang itoe moelai menjiangi keboennja. Maka kalau djagoeng pendek soedah masak (pen-sain) maka pah-toeaf atau Anaatobe datang onen kasih makan ceis pah (Napoitan pen mate-ok mate). Jaitoe diambil beberapa batang djagoeng dengan boenganja dari penapnais (pensain), serta bawa ketempat berhala. Dan bawa djoega boeah-boeahan. Disitoe djagoeng itoe diiris2 dan boeah2an dibelah2 serta taroeh diatas berhala itoe dan tjampoer dengan daging,(kalau boeroeh binatang); teroes pah-toeaf onen:kasih makan ceis pah.(Pen mate-ok mate). Sehabisnja pah-toeafpoen poelang keroemahnja.-

Kalau djagoeng dan padi soedah masak(kering) maka orang hendak memoetoes hasil-hasilnja. Maka dahoeloe orang pergi mengambil le'oe(obat2) dari hoetan dari kajoe2 akar2nja-daoennja-batang2nja dan lain2. Sepoelangnja sampai dipondok (sane) orang itoe ambil 8 batang djagoeng dengan boelirnja, laloe diikatkan bersama le'oe(obat2) jang diambil itoe pada pohon tiang (ni ainaf)dalam pondoknja(namanja foetoes). Akar2nja dipotong panggal2 dari tiap2 matjam obat, dan diisikan dalam satoe tempat namanja(oka poel) Diletakkannja 1 batoe plat diatas foetoes itoe, sebagai berhala dan onen disitoe, kalau ada perloe apa2(berhalangan) djagoeng koerang, orang boleh onen disitoe. Serta pagi-pagi perempoean (bini) dari orang itoe hendak pergi memetah djagoeng, maka ia iris (potong) akar2 jang disimpan dalam oka poel, laloe dimamah dengan sirih pinang dan kapoer laloe soemboerkan pada ni ainaf jang terikat dengan malo atau le'oe dan soemboer djoega didalam bakoel jang dipakai oentoek pemikoel djagoeng(Poni ainaf)baroe pergi bekerdja atau patah djagoeng.Pada waktoe bekerdja, kalau mereka soedah haoes air, maka 1 perempoean membawa djagoeng 1 bakoel datang dan taroeh dipohon foetoes, serta ambil air sedikit laloe siram kepada foetoes. Laloe perempoean itoepoen poelang membawa air oentoek minoem. Soesoedah ia patah dan pikoel djagoeng2 itoe dikoempoelkan dipohon ni

ainaf

niainaf jang terboengkoes dengan le'oe(foetoes), maka pereupoean itoepoen iris obat serta koenjah dengan sirih pinang dan soemboer pada foetoes itoe dgn taroeh loeda mérah dalam tangannja, laloe peloek djagoeng jang dikoempoelkan itoe,serta diangkat naik sampai kepoentjak djagoeng jang dikoempoelkan teroes teken tangannja itoe serta tendes. Sesoedah itoe diambil makanan sedikit, dan taroeh diatas batoe plat jang tersimpan diatas foetoes dan separoeh ia makan. Soedah itoe baroe makan semoea dengankawan2nja.Pada waktoe malam moelai orang laki2 mengikat djagoeng itoe. Ikat ketjil(ainat)=6 boeler. Ikat besar(aóna)=24-36 boeler. Ketika itoe soedah dipilih djagoeng bibit (pen fini)dari boeler jang besar dan ikatkan tiap2 ikat 8 boeler laloe gantoeng diasap apá dalam sará(pondok)itoe. Sesoedah habis memoengoet djagoeng, maka poni ainaf itoe digantoeng pada le'oe(foetoes)itoe.-

Centoek memoengoet hasil padi. Dahoeloe orang membokin satoe tempat(sebagai tandá) namanja alep. Dan sediakan djoega 1 tikar besar. Soedah itoe orang pergi mentjahari obat (le'oe)dari akar2-daoen2 dan batang2 kajoe. Sepoelangnja sampai kekoboen, maka orang itoe pergi kebak-buk, serta ikat bersama2 koempoel 4(empat) roempoen padi jang dipinggir bak-bak, dan ikat bersama2 le'oe itoe.Dan djoega tjaboet beberapa roempoen padi dan bawa ke-alep(tempat pennapis padi). Serta sampai maka orang itoe moelai membeka tikar besar jang telah disediakan, didalam alep itoe.Laloe diambilnja obat2 itoe dan diikatkan dengan padi jang telah ditjaboet tadi dipintoe sebelah-menjebelah.Dan gali 1 lobang ditengah2 alep serta tanamkan le'oe dalam loebang itoe namanja (kafonat) laloe toetoep kembali dengan tikar. Diikatkan djoega 1 foetoes ditengah2 alep itoe jaitoe ikat le'oe dan batang padi djoega, laloe letakkan 1 batoe plat dibawanja centoek onon djoega. Akar2nja obat itoe diisikan dalam 1 tempat(namanja oko poel).Serta sediakan masing2 orang(perempoean)jang mace toeroet poengoet padi, tiap2nja 1 bakoel badar dan 1 bakoel ketjil dan niroe. Nama2nja bakdel besar "ainaf dan bakoel ketjil namanja (apoef). Sesoedah ikat le'oe(foetoes)semoea, maka soeloeja 2 orang membawa obat2 dan seekor ajam betina hitam, berdjalan mengelilingi keboon itoe, membocang obat dan tjaboet boeloe ajam dan dibocang bersama2 djoega(namanja anbah). Berarti sebagai seantoe pagar, soepaja makan2 jang dipoengoet itoe djangan lari keloear kelain orang.Ketika pagi2 ~~kkkkkm~~ bila hendak pergi koroe(poengoet)hasil padi, haroes perempoean jang mengepalai dalam pekerdjaän itoe namanja(jang dikatakan): ana asoE, haroes iris obat dan kosajahkan dengan le'oe dan sirih pinang serta soemboer pada tempat jang diikatkan le'oe(foetoes) dan djoega didalam poni ainaf, ditaroeh dalam tangannja loedah mérah serta tendes pada dada2 perempoean2 jang toeroet bekerdja. Sebabisnja silaki mengambil peang 1 ringgit (noni tetoes)jang mana telah diisi bersama2 dalam oko poel, serta semoea perempoean berhimpoen mengelilingi bak-bak dengan masing2 membawa bakoel2nja ketjil besar, laloe pah-toeai' onon:Natetoe ainaf dan toean2nja,agar bersatoe semoea dengan le'oe le'oenja. Akan tetapi dahoeloe dari pada natetoe, maka pagi2nja silaki ini membawa semoea perempoean ini diloear keboon dan membekin obat namanja nacapoe(memboeang sial). Sesoedah meréka kembali kedalam keboon,maka pintoe2 pagar semoea ditoetoepi dengan obat Soedah itoe maka silaki membekin tetoes seperti jang tertoelis diatas, laloe moelai bekerdja.Tiap2 4 hari kemoedian maka pagi2 pengerdja2 haroes pergi mandi dan memboeang sial, serta poelang sampai kebak-bak silaki moesti onon dan natetoe dengan peang 1 ringgit itoe. Dan soréhnja hari itoe, 2 orang moesti mengelilingi keboon itoe dan membawa obat dan ajam hitam akan memboeang lagi obat seperti jang dibekin pada kali pertama(mahelan)berarti mengoeatkan pagar dengan obat (le'oe).Pada tiap2 hari djikalau meréka dalam pekerdjaän memoengoet, laloe haoes air, maka meréka itoe koroe dan bekin penoeh bakoel besar, dan bawa semoea dibak-bak;disitoe bakoel2 itoe diletakkan kelilin bak-bak baroe ana asaE kebas air difoetoes baroe semoeanja mintoem air.Setelah soedah soréh meréka hendak berhenti kerdja, maka padi2 jang dikoroe itoe, dibawa sama sekali ke alep. Setibanja meréka dialep maka padi2 itoe ditimboenkan didalam alep atau diatas tikar jang soedah diboeka itoe .Dan ana asoE itoe ambil nasi sedikit taroeh dimana batoe plat jang ditaroeh dalam alep (dipohon) foetoes dan jang lain dimakannja. Sesoedah itoe, maka moelai makan semoea dengan kawan2nja.Habis pintoe alep ditoetoep dan meréka Keloear semoea tidoer dilain tempat. Hanja ana asoE sadja jang tidoer djaga disitoe dengan bakinja. Keésokkan harinja, moelai koroe lagi setengah hari sadja(namate) dan bawa datang kealep, soepaja indjak dan tapis. Disitoe beberapa perempoean moelai indjak dengan kaki. Sesoedah indjak, maka perempoean2 itoe semoeanja meninboen padi ditengah2 alep, laloe padi2 itoe ditoetoep dengan kain hitam. Habis moelai doedoek berkelilingi

berkeliling padi dengan tidak bertjakap2 dan tidak bergerak. Maka mulailah anak asoE mengambil niroenja dan dibahagikan kepada masing2 perempoean.Baharoe ana asoE ambil korbas(fano) dan serdok didalam niroe masing2. Sesoedah serdok semoea mulai/tapis bersama2 soepaja kalau berhenti, semoea berhenti sama. Begitoelah beroelang2 sampai padi itoe habis. Sehabisnja maka diambil poni ainaf dan cekoer padi jang ditapis itoe. Dengan itoe merèka taksir padi berkoerang atau tidak. Begitoelah perboeatan tiap2 hari sampai padi habis dipoengoet. Sebelah habis poengoet, maka semoea perkakas itoe dikoempoelkan dan digantoeng dalam slop. Maka poni ainaf, korbas(fano), eko poel dan niroe dari ana asoE diikat koempoel dan digantoeng lain tempat, jaitoe diatas footoes dalam slop itoe. Maka perkakas (nuriE jang dipergoenakan sebagai le'es centoek memoengoet padi jaitoe: 1 bakoel besar (poni ainaf)
1 bakoel ketjil (epoef)
1 niroe besar (toepoe ainaf)
1 korbas (fano)
1 eko poel terisi dengan obat2
1 kain hitam (loeboet)
1 oeang ringgit(noni tetoeo)

Perkakas2 ini semoea dipersatoekan dan dinamakan: AsoE atau Afano. Biasanja kalau habis memoengoet padi, dibawa kembali keroemah.

Bilamana seorang soedah memoengoet hasil2 keboennja (padi dan djagoeng), maka orang itoepoen pergi meminta pah-toeaf soepaja datang kekeboen itoe soepaja hainiki (bekin dingin). Sebelah pah-toeaf itoe tiba dikeboen itoe, maka orang jang mempoenjai keboen disitoe mengoempoel oeang seperti $ f.l.--atau berapa sadja, dan serahkan kepada pah-toeaf, sebagai beras centoek pah-toeaf pakai boeat énen(nyanyi natoeo-tobo). Sesoedah itoe merékapoen bersama2 dengan pah-toeaf pergi onen dan boenoeh binatang ditempat berhala.Sesampai diberhala itoe, maka pah-toeaf meletakkan benda(gelang atau moeti) jang dibawanja sebagai kenderaän setan2, dan oeang jang diberikan tadi serta sepotong koelit hainikit, diatas berhala itoe, laloe pah-toeaf onen:hainiki:likaf bolaif artinja bekin dingin makanan poenja koelit jang terboeang2 diloear. Sesoedah onen maka binatang itoe diboenoeh, dan dipotong, serta ambil hatinja(lilo) dan diperiksa tjara kebiasaän. Laloe diambilnja sepotong daging dan dibakar serta peniriis lagi ditjampoeri dengan nasi jang dibawa dari pondok(sano), serta taroeh diatas berhala itoe, laloe pah-toeaf onen silahkan setan2 dan oeis pah makan:(Inapoe boekail nanai ne nanatna, as oetnapoe na oéb haSi) Sehabisnja merékapoen poelang, serta sampai kapondok (sano), maka pah-toeaf onen dan boenoeh binatang lagi difoetoes dalam pondok itoe. Sama onen dan perboeatannja seperti jang tertoelis diatas ini. Begitoepoen pergi onen lagi seperti perboeatan diatas djoega. Sesoedah orän (foea) semoea, maka merèka masak nasi dan tjampoer dengan daging serta taroeh dalam 1 niroe laloe pergi hamboer berkeliling keboen itoe dengan berbitjara: Fatoe anaet-na abaoet, hab anaet-na abaoet,pahoel-pah mato, aiwo oko-oko-na naitoin oko-oko. Artinja kasih makan kajoe2-batoe2-tanah dan air dengan toeannja.Sesoedah itoe koelit hainikit itoe dikoenjah dan ditjampoer dengan air dan darah sedikit serta isikan dalam 1 tempat, laloe pergi kebas-kebaskan berkeliling keboen serta berkata: (Safo mahaindik-Lioslai-manai Sonbai in mapoetoen malalan).Artinja bekin dingin padi dan djagoeng. Kesoekan harinja maka semoea foetoes2, jaitoe foetoes dari dalam pondok(sano), foetoes dari bak-bak dan foetoes dari dalam slop diambil semoea dan disimpan dalam slop, laloe pah-toeaf onen dengan tidak memboenoeh hewan:(Safo foetoes, ma fón ho fano, ho soE nok ho toemoe ho haferat, ma ho eko ho poel). Habis perempoean2 dan laki2 sediakan makanan2 seperti:nasi, oebi, laboe,soesoe(santan kelapa) dan lain2 makanan serta taroeh didalam niroe2 jang dipakai menapis padi didalam slop itoe. Dan tiap2 diti ada sediakan tuaate, ampas2 padi dan lain,maksoednja akan bermain2. Maka seorang ada memegang 1 tempat jang terisi dengan air bertjampoer hainikit, dan doedoek dipintoe slop. Lantas laki2 dan perempoean2 doedoek dan mulai makan.Serta hampir habis makan, orang jang memegang hainikit itoepoen mengebas hainikit kepada orang2 jang makan itoe, teroes laki2 perempoean bangoen semoea dan bergirang2 didalam slop itoe, jaitoe semoea bergosok2an badan dengan ampas padi, laboe, tuaate dan lain2. Disitoe perempoean-laki2, satoe gosok pada jang lain, sehingga dipandang sebagai berkelahi, tetapi semoeanja satoe tidak marah pada jang lain, sebab ini ada satoe permainan kebiasaän, namanja:(makootas). Maksoednja bergirang2 soepaja saban2 tahoen jang akan datang akan dapat makanan seperti tahoen ini. Tiada berapa lama maka

merèka

Ldipakai

märéka soedah berhenti, dengan tertawa gelak2 (satoe kepada jang lain). Kesokkan harinja mäka obat2 (lo'oe2)jang/menjadi fortoes oentoek menoengkat padi dan djagoeng,dibawa olóh orang itoe, serta pergi tarohdidalam air. Kanja djagoeng 8 pokon dan boelerönja jang dikatikan bersama2 fortoes di ni ainaf(dalam pondok), dan segala balar2 jang dipergoenakan akan menoengkat padi (ɣɣ asoK) itoe dibawa olóh orang itoe keroemahnja. Serta sampai keroemahnja, maka djagoeng 8 boeler itoe ditaroh diatas lotengnja dan asoK itoe, digantoengkan pada 1 ni ainaf(tiang mai)jang tidak bergantoeng la'oe.Djagoeng 8 boeler jang diatas loteng itoe dinamai: Amekot, artinja pokok penjimpanan djagoeng. Sesoedah hainiki mäka pah-toeafpoen poelang keroemahnja, serta membawa oeang2 jang diberikan olóh orang2 itoe, jang sebagai beras (meni tobo). Oeang2 ratjan itoe dikoempoelkan semoea dan dibekin satoe benda, seperti: pelang - plat - atobe(tempat beras bila hendak foea(oven) dan lain2. Demikianlah kendaänja.-

Persediaan orang itoepoen moelai mengan-koet hasil2 jang dipoengoet, seperti: padi dan djagoeng kerönanja. Pada waktoe mengan-koet maka orang itoe pergi meminta pertolongan dari lain orang, oentoek bantoe dalam pengangkoetan itoe. Sesoedah makanan-makanan itoe dibawanja semoea kerönah maka orang itoepoen menjimpan djagoeng2 dan padi2 itoe diatas lotengnja. Kalau loteng soedah penoeh dengan djagoeng, maka padi itoe disimpan dalam roemah(diatas satoe tempat) namanja dago2 (hala ano).Disikan dalam 1 loemboeng(poni ano atau olo).- Sotelah menjimpan maka orang itoe oran pada la'oenja di ni ainaf, dengan membocnoeh 1 ékor babi, ketanja:oebelan na oempan-atoenin na amekot, na oe helan mesatikan, na aponi popan. Hadis dari itoe, maka orang itoe iris obat2 jang ada didalam ok pool,serta naik keloteng, laloe diletakkan tangannja diatas boeboengan djagoeng itoe, serta soembeer dengan berkata:Tok moeloeli moe bösa, naik main lalan,-na naik main ano. Artinja makanan2 itoe djangan berdjalan kemana2. Achirnja sibini jang mengoekoer makanan2 itoe berdikit2 agar tjoekoop dalam penghidoepan roemah tangganja dalam 1 tahoen itoe.

- Hakan djagoeng baroe (Hah pen fa'oe).-

Kalau seorang pah-toeaf hendak makan djagoeng baroe diroemahnja, maka dahoeloe ia seoroeh beri tahoekan kepada semoea orang dalam keperintahannja; sehabisnja iapoen seoroeh kekeboennja akan memotong beberapa ikat djagoeng(seikat 8 boeler) dan bawa kerönahnja. Kanja 1 ikat jang dikatakan pen nonoh, itoe dibawa oléh/ anaknja (saudaranja), dengan berdjalan diam2, bila bertemoe dengan orang didjalanan. Serta sampai kerönah disimpan lain tempat. Bila semoea orang soedah berada diroemah pah-toeaf, dengan membawa djagoeng semoea, maka bersama2 pah-toeaf masoek didalam roemah pah-toeaf, dan taroeh beberapa benda seperti moeti-gelang-dan lain2 dipohon ni ainaf (jang tergantoeng la'oe)(Tola)selakoe kedoedoekan setan2, laloe pah-toeaf oran kepada Lioelai dan Sonbai dengan kata"moeti ammtoe."Artinja mnatoe=Lioelai-Sonbai., dan moeti-ketoeroenan 1 soekoe pah-toeaf. Inginilah oran itoe:
Soefa, lepoef,nammin na nentan. Artinja djagoeng soedah masak. Sesoedah oran begitoe maka orang moelai ambil beberapa ikat dari djagoeng jang dibawa itoe, dan dipegang sampoeng-menjamboeng hoedjoeng2 djagoeng itoe sehingga berbaris pandjang, laloe bawa masoek kedalam roemah pah-toeaf(Tola).Ketika hendak masoek, maka seorang dari jang memegang djagoeng itoe berbitjara: Tan oten kon ben bi Djoba toe-n,(kalau soendainja orang jang makan baroe itoe dari keroenan)Hella.Sahoet pah-toeaf itoe: Tan soen Lioelai-Sonbai, moee ho bale,ho sonaf.Artinja Lioelai-Sonbai masoek datang ditempatnoe. Sementara itoe,maka pah-toeaf mengang 1 benda seperti moeti(gelang) menjamboet dipintoe. Serta masoek ia pegang benda dan hoedjoeng djagoeng bersama2, laloe pergi menoedjoe pada bertiang-hala itoe dengan berbitjara: Top an noe penn-noe ann,nok masoennaekboko, na tob tafa. Artinja saja menerima padi djagoeng, hewan2 dan segala rajat. Dikeliling-i berhala itoe 1 x , laloe sandarkan djagoeng2 itoe berkeliling tiang jang ada tergantoeng la'oe(Tola).Soedah itoe pah-toeaf oran lagi, dan boenoeh 1 binatang. Kalau soedah potong binatang jang diboenoeh itoemaka masak daging dan nasi; serta nasi dan daging soedah masak maka ditjampoer, laloe sendok pada ¼ piring(niroe) dan taroeh air ¼ gelas, ditaroeh dipohon la'oe(Tola); laloe pah-toeaf oran: Deb hah-na deb laa noee moeti-ammtoe.Artinja persilahkan setan2 makan. Tiada berapa lama, maka makanan2 itoe diambil dan beberapa orang doedoek dan makan makanan itoe(ause bolaf). Habisnja berboeat begitoe, maka pah-toeaf mengambil 1 boeler djagoeng dari djagoeng

jang

jang dimasoekan tahadi, laloe kopan dan ambil satoe2 bidji,tondoskan pada masing2 orang poenja dada dan tasta, namanja:(At oesai). Sementara pah-toeaf barboeat begitoe, maka separoeh orang ambil djagoeng2 jang masih ketinggalan dilooar, dan ikatkan beberapa bahagian diatas satoe tempat dilooar roemah, namanja (Uak lolo atau tatoe). Soedah itoe pah-toeaf kelooar dan oman kepada Oeihan Allah dan Lioelai-Sonbai sert-a kepada Ilah berhalanja dan lagi kepada nenek mojangnja jang ada dilain2 keradjaän, atau kalau ada perhoeboengan dengan lain keradjaän, mahasednja soepaja datang terima bahagian djoega dalam hal makan baroe ini. Sesoedah itoe maka semoea orang, masing2 kembali kerdemahnja, agar soepaja masing2poen mem ekin sedemikian.

Akan tetapi laloe dari itoe pah-toeafpoen makan baroe lagi dalam roemahnja jaitoe dengan anaknja sadja jang berdiam dengan dia, jang sama perhoeabannja, hanja apabila djagoeng telah sampai dalam roemah, maka pah-toeaf oman dan mengambil djagoeng 1 boeler dari pen nenoh (djagoeng jang diambil dari koboonnja sendiri) serta bakar dan diambil satoe2 bidji serta tondos dengan obat jang ditondos bersama-sama dengan tangan bininja dipintoe dan diatas toenggoe dengan berkata: Sef aoe eno ban tota, na aoe toenaf - aoe naob hen helmolo-noeti, nanasoena-nakboko. Artinja boeka koeentoengan roemah tanggaja. Dan ambil djagoeng boeang keliling roemahnja, serta diatas loteng dan diboeang kepada segala harta bandanja jang ada dalam roemahnja. Sesoedah baroe pah-toeaf itoe boléh makan djagoeng baroe. Demikianpoen kepada orang lain kalau makan baroe sama perhoeatannja.----------

Dari hal Pah-toeaf terima poni pah (hasil tanah).

Dahoeloe dari pada seorang pah-toeaf hendak menerima hasil tersoboet, maka ia bermoefakat dengan ketoea2 kampoeng.Sesoedah itoe, ketoea2 kampoeng memberi tahoekan pada semoea orang dan masing orang sediakan djagoeng 1 ikat = 36 boeler, (2½ boeler), dan 1 ikat dengan batangnja(pen taoef)= 8 boeler dan padi 1 aba = kira-kira 5 K.G. Atau kalau orang tidak mempoenjai padi, hanja bawa djagoeng sadja. Kemoedian sesoedah berkoempoel semoea dipah-toeaf poenja roemah, maka merèka (ketoea-ketoea) berkoempoel dengan semoea orang serta koempoel oeang kira2 f.2,50 (seringgit) selakoe djagoeng dan padi poenja tali (naoeno aisan). Dan 1 hewan seperti 1 babi (kerbau) namanja hainikit. Dan oeang beberapa roepiah lagi namanja noni haoe pisah atau oeang hasil. Dan pada masa itoe pah-toeaf familienja atoer binatang dan beras, serta sopi oentoek pesta menjamboet merèka dengan djagoeng dan padi. Djikalau soedah sedia dan oang-2 semoea soedah datang dengan membawa padi dan djagoeng, maka moelailah menerima padi dan djagoeng itoe. Jaitoe pah-toeaf dan orang2 toea kampoeng oman kepada laloe dari pah-toeaf (Tola). Sesoedah oman, maka seorang dari ketoea2 itoe (amaf naik atau banaf) berdjalan kemoeka (dahoeloe) dan bawa oeang dan orang2 semoea bertoeroet2 ikoet belakangnja dengan membawa padi dan djagoeng. Serta sampai dimoeka pintoe hendak masoek, maka orang toea jang membawa oeang itoe berkata: am pakko!! Lioelai-Sonbai hai meten ká ben. Artinja kami Lioelai dan Sonbai hendak masoek padamoe. Sahoet pah-toeaf itoe: Tam soenat aoe ea ho tiloon mâ ho oaf. Ketika itoe maka ada seorang mengang hainikit, laloe mengebaskan pada semoea makanan2 sebagai bekin dingin. Teroes merèka bawa masoek hasil2 itoe. Laloe pah-toeaf oman lagi dan boenoeh binatang jang dibawa itoe.Sesoedah itoe moelai boenoeh segala binatang jang pah-toeaf soedah itoe. Pada waktoe itoe orang2 itoe diberi makan minoem setjoekoep2nja dan beramai2 dengan segala permainan timor. Pada waktoe orang2 semoea hendak boebar dari keramaian, maka kepada amaf naik dihadiahkan oléh pah-toeaf sehelai selimoet setjara: sofet-loeboet,artinja menoedoenginja, agar bila ia kembali keroemahnja djangan mendapat kepanasan matahari, dan djangan ditioep angin. Dan amaf2 jang lain (ketoea2 jang lain) diberi orang moelai dari f.1-f.0,50 dan f.0,25, setjara adat, selakoe menggosok kapak dan parang2nja soepaja tadjam, hingga dapat bekerdja dan memasoekkan hasil2 teroes-meneroes dalam tiap2 tahoen. Orang2 jang diberikan itoe dinamai dengan bahasa: on neko, artinja sebagai batoe asahan.Sesoedah itoe, maka orang itoepoen poelang keroemahnja.

Kemoedian maka pah-toeaf itoepoen mengambil ½ bahagian dari pendapatan (hasil2 itoe dan oang2) serta dibawa kepada Radja(Sonbai).-Tentang penerimaän hasil-hasil dan djagoeng moeda (makan baroe)itoe sama sadja perhoeatannja, seperti

jang ditérangkan

jang diterangkan sehaloea2nja dibahagian mendapat baroe. Demikianpoen djikalau hendak memasoekkan kepada Sonbai, maka kedoeân perboeatan sama sadja. Akan tetapi kalau hendak masoek, maka pah-toeaf jang menjang oeang dan berdjalan kemoeka dan amaf-amaf atau katoea2 kampoeng) dan orang2 membikoel hasil2 dan berdjalan bertoeroet2 dari belakang pah-toeaf, laloe masoek kaSonaf Radja(Kepal Sonbai). Maka penerimaân adat sebagai hadiah adat dari kepal Sonbai kepada seorang pah-toeaf dan katoea2 kampoeng (amaf2nja), sama djoega seperti hadiah seorang pah-toeaf kepada amaf2nja (sekalian kat.e:nja).

Seorang hendak makan baroe dengan hewan(kerbau-sapi)=nés bidjaBl atau tapon ponsoefa,= belain dingin binatang.--

Permoelaân, orang itoepoen mempersoalkan hewan2nja.Soedah itoe ia mengambil beberapa ikat djagoeng moeda dengan batang2nja, dan sedialah kelapa moeda 1 boeah. Kesoekan harinja, maka ia membawa djagoeng dan kelapa dan bininja atau saudara perempoeannja membawa lo'oe dari pemali hewan mamanja:(fane bidjaBl atau kora bidjaBl), jang diperboeat dari pada 1 toekok dari beton.

1 korbau, dari laboe air (boko fane) dan lain2 (lo'oe); jang membawa barang ini, jaitoe orang (Kaoem iboe)jang telah terpilih oléh semoea familienja akan mendjaga (ana fane atau ana akora) artinja jang mendjaga pemali itoe. Sesoedah itoe meréka sampai kekandang, maka semoea familie soedah sampai disitoe djoega dengan masing-masing membawa djagoeng djoega oentoek perboeatan itoe. Laloe orang itoe onan pada 1 berhala didalam kandang mamanja abekot. Maksoednja onan itoe,soepaja segala hewan2 djangan sakit, hanja berbiak bertambah2 serta memberi tahoekan kepada abekot agar bersama2 makan baroe. Soedah itoe maka dikoepasnja djagoeng2 itoe, dan dimana taroeh didalam fane, dipegang oléh ana afane, laloe berdjalan mengelilingi hewan2nja dalam kandang, soraja mengtamboer2 djagoeng dan mengoeap hainikit kepada hewan2 itoe. Meréka mengelilingi beberapa kali, taroeh hainikit dan batang2 djagoeng itoe dipoekoellah kepada mama(indoek)semoea hewan2 itoe dan meréka berhenti. Sementara meréka berdjalan2 itoe, maka meréka berbitjara: tah fefe, artinja makan baroe.Pembitjaraân itoe soelah2 berbitjara dengan hewan2 itoe. Soedah itoe, maka tempoeroengnja kelapa itoe ditikam disebelah pintoe kandang itoe. Ketika meréka boebar, maka semoea bahan dari afane atau koma itoe, dibawa kembali keroemah oentoek disimpan.Demikianlah kepada tiap2 tahoen orang itoe haroes berboeat, sedemikian. Djikalau soedah berboeat sedemikian, maka orang(siiboe jang mendjaga fane(ana afane) boléhlah makan djagoeng baroe. Demikianlah hal membelain dingin hewan (nés bidjaBl atau tapon pen soefa).

Sekianlah tjeriterakoe!

Biloto(Bikicom), 13 November 1947.-
Saja jang mengarang:
w.g. L. Nolla.- wd. Pettor Bidjeli.-

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor.,

- Mr. W.M.G.Pointjes.-

Bijlage: 16

CONTRACT TENTANG PENGAMBILAN SAPI SAPI.

(berhoeboeng dengan kartoe no.).

Fasal 1. Jang bertanda pihak pertama..... tinggal kampoeng ..... district ..... Koredjaan ..... daerah ..... menerangkan telah menerima centoek dipeliharа dengan perantaraan Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst dari ....., ... sapi, seperti berikoet:

a) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

b) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

c) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

d) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

e) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

f) satoe ekor dari bangsa ....., oemoer ... tahoen .... boelan dari .... djantan atau betina bertjap .....

Fasal 2. Pihak jang pertama menerangkan telah menjetoedjoei dengan jang mempoenjai sapi2 atau dengan jang mewakili jang empoenja - pihak kedoea - bahwa, ia akan menerima oentoek pemeliharaan dari sapi2 jang diterimanja oentoek dipeliharа dan toeroenan2 jang lahir dari padanja, djika ia dapat memenoehi sjarat2 jang berikoet:

A. Chewan2 tersebоet dipeliharakan dengan baik, didjinakan serta tinggal djinak selamanja dalam pemeliharaannja.

B. Dalam sapi bapa jang diberi pemeliharа kepadanja, haroes dengan pertjoema diberikan djoega mengawini sapi2 betina dari orang2 jang mempoenjai sapi dalam kampoeng .....

C1. Dalam ... tahoen atau sebahagiannja dengan peranteraan Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst haroes menjerahkan kepada jang empoenja sapi ... sapi toeroenan dari sapi bibit jang diberi pemeliharа kepadanja jang soedah beroemoer begitoe matjam sehingga soedah boleh dipakai oentoek peternakan landjoet jang nyata ditoendjoek oleh dokter atau mantri chewan.

Bilangan chewan2 jang ditoendjoekkan tersebоet adalah ... sapi djantan dan ... sapi betina dengan perdjandjian bahwa sapi2 jang tersebоet diatas itoe haroes diserahkan djika oemoernja soedah tjoekoep oentoek peternakan landjoet.

C2. Dalam ... tahoen atau sebahagiannja dengan peranteraan Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst haroes menjerahkan kepada jang empoenja sapi ... sapi, toeroenan dari sapi bibit jang diberi pemeliharа kepadanja jang soedah beroemoer begitoe matjam sehingga soedah boleh dipakai oentoek peternakan landjoet jang nyata ditoendjoek oleh dokter atau mantri chewan.

Bilangan chewan2 jang ditoendjoekkan tersebоet adalah ... sapi djantan dan ... sapi betina dengan perdjandjian bahwa sapi2 tersebоet diatas itoe haroes diserahkan djika oemoernja soedah tjoekoep oentoek peternakan landjoet.

Fasal 3. Djikalau toeroenan2 djantan terlaloe banjak dari betina sehingga tida dapat memenoehi apa jang tersebоet dalam C1 atau C2 maka bolehlah pihak pertama menjerahkan dengan perantaraan Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst kepada jang empoenja menoeroet perhitoengan jang tersebоet diatas ini:

Tiap2 ekor sapi betina diganti dengan 1 ekor sapi kobiri jang tjoekoep besar dan gemoek oentoek ditambelih dan jang soedah bertoekar doeloean giginja soedah nyata menoeroet penilaian dokter chewan atau mantri chewan.

Fasal 4. Djika sesoedah ... tahoen djoemlah sapi2 jang diserahkan kepada jang empoenja tidak tjoekoep hingga sapi2 asali jang diberi pemeliharа mendjadi milikinja dari jang memeliharа, maka dokter chewan mengambil peratoeran lain tentang sepah sipemeliharа.

i.h. Misalnja mengambil kembali sapi2 jang tiada berguna oentoek ternak dan menggantinja dengan jang lain.

Fasal 5

Fasal 5. Djika dilooar kesalahan dari jang memlihara satoe dari pada sapi bibit jang diberi pelihara kepadanja, ataupoen satoe anak sapi mati, maka dokter chewan mengambil lain peratoeran tentang oepah sepemelihara itoe.
N.B. Misalnja memberikan sapi jang lain atau mengoerangkan djoemlah sapi jang akan diserahkan kepada jang empoenja.

Fasal 6. Djika mengoeroet penilikan dari dokter chewan sapi2 jang dipelihara tidak dirawat dengan dan didjaga dengan baik atau djika tidak memenoehi apa jang tersebut dalam fasal 2 B tentang memindjamkan sapi bezar, maka walaupoen soedah mengoerahkan egbahagian sapi2 kepada jang empoenja seperti jang tersebut dalam fasal 2C maka sapi2 itoe ditarik kembali dan diberikan kepada orang lain.
Dalam hal ini dokter chewan mengambil satoe peratoeran tentang oepah dari sipemelihara (pihak pertama).
N.B. Umpamanja memberi satoe sapi atau sekawan sapi jang ketjil djoemlahnja kepada pihak pertama.

Fasal 7. Pihak jang bertanda kedoea menerangkan bahwa djika sapi2 jang tersebut dalam fatsal 2 C1 dan 2 dan fatsal 3 tidak dioeroeskan atau tidak diserahkan pada tempohnja, olehnja tidak akan mengambil tindakan landjoet terhadap pihak jang bertanda pertama akan tetapi ia akan mengoeroet peratoeran jang soedah ditetapkan oleh dokter chewan.

Fasal 8. Pihak jang pertama menerangkan djika mengoeroet penjelidikan dari dokter chewan kawan sapi dari pihak pertama sesoedahnja sapi2 asali itoe dan sebahagiannja dari anak2 sapi tersebut jang telah menjadi miliknja, soedah menjadi terlaloe banjak, ia diwadjibkan akan mendjoeal sapi2 mengoeroet harga jang lazim ditempat itoe.
Sapi2 jang didjoeal itoe haroes dioendjoekkan oleh Burgerlijke Veeartsenijkundigen Dienst dan penjoealannja dilakoekan dengan perantaraan Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst.

..... dan ..... 19...

Pihak jang bertanda pertama. Pihak jang bertanda kedoea.

Telah dilihat:
Dokter Chewan,

Bijlage: 17

STAAT der boschreserve's in de Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor

Volg No.	Gelegen in het landschap:	Naam van de reserve:	Oppervlakte in H.A.	Goedgekeurd bij besluit van: het Zelfbestuur.	Goedgekeurd bij besluit van: Resident:	Toelichtingen:
1.	Mollo	Mbotis-gebergte.	30.000	31-3-28 No.4/I	2-5-28 No.129	
2.	Mollo	Mollo - "	7.000	21-4-27 No.5/I	25-4-27 No. ?	
3.	Mollo	Kanitá I	1.256	--	--	Nog niet bij besluit vastgestold
4.	Mollo	Kaniti II	2.600	--	--	Idem.-
5.	Mollo	OE-soeblélé	600	8-9-27 No.12/I	14-9-27	
6.	Mollo	Mbesi-gebergte.	2.300	8-9-27 No.11/I	14-9-27 No.?	
7.	Mollo	OE-nasi	30	7-2-35 No.23	24-12-35 No.84/LK	
8.	Mollo	Nasimetan	900	31-3-28 No.5/I	2-5-28 No.129	
9.	Mollo	Bidjeli	1.000	19-5-28 No.7/I	16-7-28 No.77/LK	
10.	Mollo	Oesbana	1.800	19-5-28 No.6/I	16-7-28 No.77/LK	
11.	Mollo	Loli	685	--	--	Nog niet bij besluit vastgestold.-
12.	Mollo	OE-boebook	123	--	--	Idem.-

				No.5/II	No.125/LK	
15.	Amanoeban	Koea	1.706	7-8-31	20-8-32	
				No.19	No.108/LK	
16.	Amanoeban	Ale	3.300	7-8-31	20-8-32	
				No.22	No.106/LK	
17.	Amanoeban	Aisio	1.400	--	--	Idem.-
18.	Amanoeban	Boinono	1.200	7-2-35	24-2-35	
				No.27	No.80/LK	
19.	Amanoeban	Seohaoe	293	7-8-31	20-8-31	
				No.20	No.107/LK	
20.	Amanoeban	Baifafa	2.050	7-8-31	20-8-32	
				No.21	No.105/LK	
21.	Amanoeban	Koamooke	700	11-1-30	13-5-30	
				No.1/II	No.27/LK	
22.	Amanoeban	Nokoe	150	--	--	Idem.-
23.	Amanoeban	Toenbesi	80	--	--	Idem.-
24.	Amanoeban	Nakfoenoe	1.175	7-2-35	24-12-35	
				No.25	No.82/LK	
25.	Amanoeban	Loenoeniatnam	110	--	--	Idem.-
26.	Amanoeban	Lasinon	140	7-2-35	24-12-35	
				No.26	No.81/LK	
27.	Amanoeban	Fatoekópa-Bobnain	300	7-2-35	24-12-35	
				No.24	No.83/LK	
28.	Amanoeban	Besaktobe	180	--	--	Idem.-
29.	Amanoeban	Toboeneke	140	--	--	Idem.-
30.	Amanoeban	OE-SoE	9	--	--	Idem.-
31.	Amanoeban	Niki2.-	8	--	--	Idem.-
32.	Amanoeban	Temef	123	--	--	Idem.-
33.	Amanoeban	Fatoesene	+80	--	--	Idem.-
34.	Amanatoen	Soenoe-gebergte.	243	--	--	Idem.-
35.	Amanatoen	Fatoesanas	80	7-2-35	24-12-35	
				No.28	No.79/LK	
36.	Amanatoen	Atbe	135	--	--	Idem.-

SoE,den 20 Januari 1948.
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

Reijntjes

- Mr. W.H.G.Reijntjes.-

-AFSCHRIFT.-

Bijlage 18

BOSCHWEZEN
DIENSTKRING TIMOR.-

Koepang, 10 Januari 1917.--
Agno: 75/63.-
Bijlagen: -.-
Onderwerp: Sandelhoutcultuur op Timor en Soemba.--

Gezien het zich steeds meer uitbreiden van de Lantana Camara op het eiland Timor, valt het te vreezen dat op den duur de natuurlijke verjonging van sandelhout, ernstig belemmerd zal worden.

Santalum album heeft, en vooral in de jeugdjaren, veel licht noodig, en staat van nature het beste op, op verlaten/ landerijterrein.

Dit zijn echter ook juist die terreinen die de lantana gaarne in bezit neemt. Dit onkruid vormt snel een gesloten dek, en onderdrukt alle meer lichtbehoevende gewassen. Bovendien is het zeer brandbaar in den droogen tijd, en waar juist de sandelboom gevoelig voor brand is, is een lantanabrandje voldoende om alle natuurlijke sandelverjonging die de onderdrukking overleefd zou mocht hebben te vernielen.

Bovendien biedt m.i. het huidige systeem van kap, van exemplaren boven een bepaalde diameter, ook al in verband met het voorgaande, geen voldoende waarborgen voor een blijvend op peil houden van het sandelhout bestand.

Gedurende den oorlog vonden geen tellingen van sandelhout plaats, deze zijn thans weer aangezet al vormt het ontbreken van elk materiaal als opschrijfboekjes, meetlinten en teer om de boomen te merken, een ernstige handicap.

De cijfers van deze tellingen zullen echter op z'n vroegst pas over eenige maanden beschikbaar zijn.

Ik meen echter te moeten vreezen dat er vergeleken met 1923, de laatste mij ter beschikking staande cijfers, een achteruitgang te constateeren zal zijn.

Gezien het zeer groote belang dat Timor heeft bij de handhaving van zijn sandelhoutexport komt het mij gewenscht voor de kunstmatige cultuuraanleg op grootere schaal ter hand te nemen. Reeds voor den oorlog werden hier echter nog op betrekkelijk kleine schaal proefaanplantingen van sandelhout aangelegd.

Dank zij het werk en de onderzoekingen van mijn voorgangers kan men thans in groote trekken zeggen dat men het stadium van proefnemingen te boven is, en men voldoende in zicht in de cultuur van sandelhout verkregen heeft om aanplant op iets grootere schaal te kunnen entameeren, al blijven er nog altijd eenige punten die opheldering behoeven.

Men kan ruimweg aannemen dat een sandelboom op 50 jarigen leeftijd goed kapbaar is, en dan gemiddeld ongeveer 30 K.G. sandelkernhout oplevert.

Wil men de export van sandelhout op minstens het huidige peil van +120 ton per jaar handhaven dan dienen hiervoor dus jaarlijks gemiddeld 4000 volwassen boomen gekapt te worden.

Daar Santalum album zeer lichtbehoevend is, en dus op den duur een wijd plantverband eisch, en vooral de markt vrij zwaar maar niet bepaald lang hout vraagt, lijkt mij een aantal van ± 100 boomen voor het kaprijpe bestand waarschijnlijk het juiste.

Men moet dus rekenen op een jaarlijksche kapvlakte van 40 H.A. Veel van: dunningsopbrengsten dient men niet te verwachten, aangezien juist omdat betrekkelijk dik, doch geen lang hout gevraagd wordt reeds op betrekkelijk jeugdigen leeftijd het aantal sterk verminderd wor-dt , en dan nog geen belangrijke kernhoutvorming heeft plaats gevonden.

Tegenover de kap dient minstens een even groote cultuurvlakte te staan. Bij een 50-jarige omloop dient men dus over een totaal areaal van 2000 H.A. te beschikken.

Met het oog op een redelijke verdeeling van inkomsten, en een werk ver-

/deeling

deeling die met het oog op de vrij geringe bevolkingsdichtheid welke het aanleggen van grootere cultuurvlakten op één plaats zeer moeilijk maakt, is het wel gewenscht het totaal areaal te doen bestaan uit 4 complexen van + 500 H.A.elk gelegen in één der huidige onderafdeelingen.

Daartoe zou ik willen voorstellen om aan te wijzen:

I. In de onderafdeeling Koepang een complex gelegen te Sisinani (bij Boeraen) in de boschreserve van dien naam.

II. In de Onderafdeeling Zuid Midden Timor een complex te verkrijgen door uitbreiding van de bestaande tjendanacultuur O-Tnana; dan wel een complex aan de N. zijde van de hoofdweg naar SoE gelegen, tegenover den aansluitende aan het complex Fafinisi.

III. In de Onderafdeeling Noord Midden Timor bij voorkeur een gebied gelegen tusschen Oi Olo en T.Oinino; mochten hier tegen echter een groote bezwaren zijn, dan zou eventueel ook het O.-deel van de bestaande boschreserve Miomaffo (No.12) in de omgeving van Noiltoko wel geschikt zijn.

IV. In de Onderafdeeling Beloe: een gedeelte van de huidige boschreserve Mandoe.

Dit zijn allen complexen waar sandelhout van nature goed groeit en die het voordeel bieden aan of nabij groote wegen gelegen te zijn, waardoor controle makkelijk en later makkelijk afvoer van het product verzekerd is.

Ook in de streek O. van Lahoeroes, in de omgeving van Asoemanoe komt veel en goed sandelhout voor, echter zal het daar waarschijnlijk moeilijk vallen een geschikt areaal uitsluitend voor sandelhoutcultuur te bestemmen

In elk der complexen zou dan een jaarlijksche cultuuraanleg van + 10 H.A. dienen plaats te hebben.—

enz;

DE Opperhoutvester van Timor.,

v.g. (Ir. B.J.L.Beunders).

Voor eensluidend afschrift:
De Onderafdeelingschef van Zuid Midden Timor,

(Mr.W.H.C.Reijntjes).-

A a n
den Resident van Timor en Onderhoorigheden
te KOEPANG.-

DOORDRUK beleefd aangeboden aan den:
1. den Assistent-Resident van Timor en Eilanden te Koepang.
2. den Assistent-Resident van Soemba te Waingapoe.—

Bijlage 19

LIJST van bijzondere gesubsidieerde scholen in beheer bij de Protestantsche Timor-Kerk in de Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor op 1 Januari 1940.—

Volg No.	Plaats waar de school gevestigd is.	Aantal leerkrachten gediplomeerd	Aantal leerkrachten ongediplomeerd	Aantal ingeschreven leerlingen 1e klas j.	1e klas m.	2e klas j.	2e klas m.	3e klas j.	3e klas m.	4e klas j.	4e klas m.	5e klas j.	5e klas m.	6e klas j.	6e klas m.	Totaal aantal l.l. j.	Totaal aantal l.l. m.	Aantal interne leerlingen.
				Landschap KOLLO														
1.	Kapan	3	2	129	90	74	22	27	12	37	6	-	-	-	-	267	130	70
2.	Kidjeli	1	1	49	23	30	2	14	2	-	-	-	-	-	-	93	27	70
3.	Tobee	1	1	51	15	33	4	13	2	-	-	-	-	-	-	97	21	65
4.	Noformee	1	3	50	11	39	17	40	12	30	3	-	-	-	-	159	43	190
5.	Kanbaki	1	-	55	28	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73	28	-
6.	Toenosa	1	1	89	74	25	6	11	-	-	-	-	-	-	-	125	80	-
7.	Sa'oe	1	-	53	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	13	-
8.	Nifoe	1	1	45	23	16	7	15	3	-	-	-	-	-	-	106	33	40
9.	Nefokoko	1	1	41	35	25	19	27	6	-	-	-	-	-	-	93	60	60
10.	Besana	2	-	55	9	37	16	10	1	-	-	-	-	-	-	102	26	90
11.	Kaslioe	1	1	31	18	26	2	17	6	-	-	-	-	-	-	74	26	-
12.	Biloto	1	1	40	15	17	15	-	-	-	-	-	-	-	-	87	30	100
	Totaal	15	12	668	354	396	110	174	44	67	9	-	-	-	-	1307	517	635
				Landschap AMANUBAN														
13.	S.o E	10	2	88	33	55	35	46	13	137	12	82	7	46	3	454	103	-
14.	NoBlakoe	1	-	54	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54	12	-
15.	Pene	1	2	76	21	40	22	28	15	-	-	-	-	-	-	114	58	34
16.	Pisan	1	1	76	6	30	14	23	11	-	-	-	-	-	-	129	31	100
17.	Nipol	1	1	100	-	16	-	5	-	-	-	-	-	-	-	121	-	-
18.	Nikdi2	1	2	93	13	55	12	54	4	26	5	-	-	-	-	226	34	-
19.	Tetef	1	1	175	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	175	8	-
20.	Bele	2	1	87	-	64	5	54	-	-	-	-	-	-	-	205	5	-
21.	Kotolin	1	3	193	14	59	4	11	-	-	-	-	-	-	-	263	18	270
22.	Otoe	1	2	120	17	54	14	51	14	-	-	-	-	-	-	225	45	174
23.	Se'i	1	3	112	26	65	20	79	21	-	-	-	-	-	-	256	67	250
24.	Lasi	1	-	62	20	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	65	21	30
25.	Nasmeti	1	-	63	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	63	17	40
26.	Koeanfatoe	4	2	86	24	100	44	89	41	21	6	-	-	-	-	296	115	348
27.	Kesai	1	-	82	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	82	16	-
28.	Kesalin	1	1	76	20	73	11	-	-	-	-	-	-	-	-	149	31	120
29.	NoEmeke	1	-	49	9	29	12	-	-	-	-	-	-	-	-	78	21	30
30.	OEpaliki	1	2	63	21	54	30	32	4	-	-	-	-	-	-	154	55	106
31.	Fatoeboeboet	2	2	107	29	65	18	61	14	-	-	-	-	-	-	233	61	271

32.	Tepas	1	1	30	16	22	5	24	5	-	-	-	-	-	-	76	26	44
33.	Kwelo	1	-	44	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	16	-
	Totaal	38	26	1901	336	782	248	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
						Landschap AMANATOEN												
34.	Kolbola	1	2	74	3	45	-	37	2	-	-	-	-	-	-	156	5	150
35.	To'i	2	1	79	5	78	9	40	4	-	-	-	-	-	-	197	18	113
36.	Noemkolo	2	2	67	45	46	17	40	7	55	5	-	-	-	-	208	74	65
37.	Bobok	1	1	123	83	32	1	14	-	-	-	-	-	-	-	169	24	-
38.	Saboen	1	-	50	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	20	-
39.	Manoefoei	3	3	125	13	96	15	86	17	82	12	-	-	-	-	289	59	172
40.	Poetain	1	4	98	36	96	24	94	17	-	-	-	-	-	-	248	77	13
41.	Tolanan	1	1	56	3	56	-	39	-	-	-	-	-	-	-	1515	3	136
42.	Lotas	1	1	51	27	15	3	14	1	-	-	-	-	-	-	80	31	60
	Totaal	10	15	731	177	464	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
						Totaal Generaal												
	MOLLO	15	12	665	354	390	110	174	14	67	9	-	-	-	-	1307	517	685
	AMANOMBAN	38	26	1901	336	782	248	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
	AMANATOEN	10	15	731	177	464	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
	Totaal Generaal	63	53	3300	869	1636	425	1057	255	308	49	82	7	46	3	6517	1588	3713

SoE, den 20 Januari 1948.--

De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W.H.C.Reijntjes.-

Volg No.	Plaats waar de school gevestigd is.	Aantal leerkrachten gediplomeerd	Aantal leerkrachten ongediplomeerd	Aantal ingeschreven leerlingen 1e klas j.	1e klas m.	2e klas j.	2e klas m.	3e klas j.	3e klas m.	4e klas j.	4e klas m.	5e klas j.	5e klas m.	6e klas j.	6e klas m.	Totaal aantal l.l. j.	Totaal aantal l.l. m.	Aantal interne leerlingen.
				Landschap KOLLO														
1.	Kapan	3	2	129	90	74	22	27	12	37	6	-	-	-	-	267	130	70
2.	Pidjeli	1	1	49	23	30	2	14	2	-	-	-	-	-	-	93	27	70
3.	Tobee	1	1	51	15	33	4	13	2	-	-	-	-	-	-	97	21	65
4.	Nefoncee	1	3	50	11	39	17	40	12	30	3	-	-	-	-	159	43	190
5.	Konbaki	1	-	55	28	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73	28	-
6.	Toenoea	1	1	89	74	23	6	11	-	-	-	-	-	-	-	123	80	-
7.	Sa'oe	1	-	53	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	13	-
8.	Nifoe	1	1	45	23	46	7	15	3	-	-	-	-	-	-	106	33	40
9.	Nefoboko	1	1	41	35	25	19	27	6	-	-	-	-	-	-	93	60	60
10.	Besena	2	-	35	9	37	16	10	1	-	-	-	-	-	-	82	26	90
11.	Kaslioe	1	1	31	18	26	2	17	6	-	-	-	-	-	-	74	26	-
12.	Biloto	1	1	40	15	17	15	-	-	-	-	-	-	-	-	87	30	100
	Totaal	15	12	668	354	393	110	174	44	67	9	-	-	-	-	1907	517	635
				Landschap AMANUBAN														
13.	S.o E	10	2	88	33	55	35	46	13	137	12	32	7	16	3	454	103	-
14.	NoBlakoe	1	-	54	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54	12	-
15.	Bene	1	2	76	21	40	22	28	15	-	-	-	-	-	-	114	58	34
16.	Pisan	2	1	76	6	30	14	23	11	-	-	-	-	-	-	129	31	100
17.	Nipol	1	1	100	-	16	-	5	-	-	-	-	-	-	-	121	-	-
18.	Nikid2	3	2	93	13	55	12	54	4	26	5	-	-	-	-	226	34	-
19.	Tetef	1	1	175	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	175	8	-
20.	Bele	2	1	87	-	64	5	54	-	-	-	-	-	-	-	205	5	-
21.	Kotolin	1	3	193	14	59	4	11	-	-	-	-	-	-	-	263	18	270
22.	Otoe	1	2	120	17	54	14	51	14	-	-	-	-	-	-	225	45	174
23.	Se'i	1	3	112	26	65	29	79	21	-	-	-	-	-	-	256	67	250
24.	Lasi	1	-	62	20	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	65	21	30
25.	Basmoeti	1	-	63	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	63	17	40
26.	Koenfatoe	4	2	86	24	100	14	89	41	21	6	-	-	-	-	296	115	348
27.	Kosai	1	-	82	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	82	16	-
28.	Koealin	1	1	76	20	73	11	-	-	-	-	-	-	-	-	119	31	120
29.	NoBaeke	1	-	49	9	29	12	-	-	-	-	-	-	-	-	78	21	30
30.	OEpaliki	1	2	68	21	54	30	32	4	-	-	-	-	-	-	154	55	106
31.	Fatoeboebot	2	2	107	29	65	18	61	14	-	-	-	-	-	-	233	61	271

33.	Tovas	1	1	30	16	22	5	24	5	-	-	-	-	-	-	76	26	44
	Kovlo	1	-	44	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	16	-
	Totaal	38	26	1901	330	782	216	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
						Onderafdeeling Amanoeban												
34.	Nainlola	1	2	74	3	15	-	37	2	-	-	-	-	-	-	156	5	150
35.	Fo'i	2	1	79	5	78	9	40	4	-	-	-	-	-	-	197	13	113
36.	Noenkolo	2	2	67	45	46	17	40	7	55	5	-	-	-	-	208	74	65
37.	Bobok	1	1	123	23	32	1	14	-	-	-	-	-	-	-	169	24	-
38.	Saboen	1	-	58	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	20	-
39.	Manoefoei	3	3	125	13	96	15	86	17	82	12	-	-	-	-	389	59	172
40.	Poetain	1	4	90	36	96	24	84	17	-	-	-	-	-	-	248	77	13
41.	Tolanan	1	1	56	3	56	-	39	-	-	-	-	-	-	-	1515	3	136
42.	Lotas	1	1	51	27	15	5	11	1	-	-	-	-	-	-	80	31	60
	Totaal	10	15	731	177	144	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
						Totaal Generaal												
	MOLLO	15	12	668	354	398	110	174	14	67	9	-	-	-	-	1307	517	685
	AMANOEBAN	38	26	1901	330	782	216	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
	AMANATOEN	10	15	731	177	144	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
	Totaal Generaal	63	53	3300	869	1324	395	1057	255	308	49	82	7	46	3	6517	1588	3713

SoE, den 20 Januari 1948.--

De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W.H.C.Reijntjes.-

Bijlage 19

LIJST van bijzondere gesubsidieerde scholen in beheer bij de Protestantsche Timor-Kerk in de Onderafdeeling Zuid-Midden-Timor op 1 Januari 1948.--

Volg No.	Plaats waar de school gevestigd	Aantal leerkrachten	Aantal ingeschreven leerlingen															
1.	Soe	1	1	30	16	22	5	24	5	-	-	-	-	-	-	76	26	44
2.	Kuale	1	-	44	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	16	-
	Totaal	38	26	1901	330	782	216	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
						Onderafdeeling Amanoeban												
34.	Nainlola	1	2	74	3	15	-	37	2	-	-	-	-	-	-	156	5	150
35.	Fo'i	2	1	79	5	78	9	40	4	-	-	-	-	-	-	197	13	113
36.	Noenkolo	2	2	67	45	46	17	40	7	55	5	-	-	-	-	208	74	65
37.	Bobok	1	1	123	23	32	1	14	-	-	-	-	-	-	-	169	24	-
38.	Saboen	1	-	58	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	20	-
39.	Manoefoei	3	3	125	13	96	15	86	17	82	12	-	-	-	-	389	59	172
40.	Poetain	1	4	90	36	96	24	84	17	-	-	-	-	-	-	248	77	13
41.	Tolanan	1	1	56	3	56	-	39	-	-	-	-	-	-	-	1515	3	136
42.	Lotas	1	1	51	27	15	5	11	1	-	-	-	-	-	-	80	31	60
	Totaal	10	15	731	177	144	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
						Totaal Generaal												
	MOLLO	15	12	668	354	398	110	174	14	67	9	-	-	-	-	1307	517	685
	AMANOEBAN	38	26	1901	330	782	216	559	113	104	23	82	7	46	3	3554	760	2289
	AMANATOEN	10	15	731	177	144	69	324	48	137	17	-	-	-	-	1656	311	739
	Totaal Generaal	63	53	3300	869	1324	395	1057	255	308	49	82	7	46	3	6517	1588	3713

SoE, den 20 Januari 1948.--

De Onderafdeelingschef van Zuid-Midden-Timor.,

- Mr. W.H.C.Reijntjes.-

Bijlage: 20 Verkorte begrooting Lager Onderwijs over 1948 in de onderafdeeling Zuid Midden Timor

Aantal scholen	Aantal leerlingen	Aantal leerkrahhten	Totaal der salarissen over 1948	Nieuwbouw	Zwaar herstel	Gewoon onderhoud	Leermiddelen	Meubilair	Gt.gr	Totaal der uitgaven	Te verwachten inkomsten	Tekort
				Schoolkring (Landschap) Mollo.								
				(3)	(5)							
12	1824	36	f39532,75	f 4000.-	f1450.-							
				Schoolkring (Landschap) Amanoeban.								
				(4)	(6)							
21	4314	93	"78967,42	"16000.-	"3000.-							
				Schoolkring (Landschap) Amanatoen.								
9	1953	44	"35416,50	-	-							
		(1)	(2)			(7)	(8)	(9)	(10)		(11)	
42	8091	173	f153916,67	f20000.-	f4450.-	f2000.-	f20250-	f12000-	f2000.-	f214820.-	f23900.-	f190920.-

Aanteekeningen:
(1). inbegrepen de bestaande vacatures en de noodige uitbreiding op 1 Augustus 1948
(2). inbegrepen alle toelagen.
(3). een 2-localige steenen school te Kapan
(4). f10.000.-- voor een nieuwe school te Niki2 en f6000.- voor 3 localen te SoE.-
(5). Zwaar herstel school Kapan
(6). i d e m SoE
(7). Totaal voor de heele onderafdeeling
(8). 8100 x f2,50 & f 20250.--
(9). Totaal voor de heele onderafdeeling
(10). kleine uitgaven o.a.overplaatsingskosten van leerkrachten.
(11). Vrijwillige bevolkingsbijdragen (25% opcenten op de belasting)

10194